BIBL. NAZ.
VITT. EMANUELE III
148
F
44
NAPOLI

14-5

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

VITARUM
ITALORUM
DOCTRINA EXCELLENTIUM

QUI SÆCULO XVIII. FLORUERUNT

DECAS I.

AUCTORE

ANGELO FABRONIO

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III
NAPOLI

B. R.
NEAPOLIS

ROMÆ MDCCLXVI.

EXCUDEBAT KOMAREK, APUD PAULUM GIUNCHI
PROVISOREM LIBRORUM BIBLIOTHECÆ VATICANÆ,
IN TYPOGRAPHIO S. MICHAELIS AD RIPAM.
SUPERIORIBUS ANNUENTIBUS.

Digitized by Google

PETRO LEOPOLDO

REGIO PRINCIPI

HUNGARIÆ ET BOHEMIÆ

ARCHIDUCI AUSTRIÆ

MAGNO ETRURIÆ DUCI

ETC. ETC. ETC.

ANGELUS FABRONIUS.

Memoria fortaſſe tenes, Celsissime Princeps Regie, quo primum tempore ad Etruriæ gubernacula acceſſiſti, ſum-

mis me a Te precibus contendiſſe, ut ſineres ampliſſimo Tuo nomini inſcriptum in lucem exire primum volumen, quod a me lucubratum eſt de vitis Italorum doctrina excellentium, qui aut noſtra, aut patrum ætate floruerunt. Ego certe memoria proſequar ſempiterna, quam benigne me exceperis, quam comiter Te meo deſiderio ſatisfacere velle dixeris, & quam humaniter gratum acceptumque habueris munuſculum, quod Tibi eodem tempore obtuli Dialogorum Phocionis, qui a me ex Gallico ſermone in Italicum converſi ſunt. Quare autem maxime

exo-

exoptaverim, ut mihi permitteretur Regio Tuo nomine meum hoc vitarum volumen ornandi, hæc cauſſa eſt, quod exiſtimavi poſſe hac ratione fieri, ut Tibi & ceteris hominibus teſtificarer ſingularem erga Te meam obſervantiam, utque a Te omnibus ornamentis ſpectatiſſimo PRINCIPE aliquam gratiam inirem. Nam etſi magna eſt Tibi a Deo regendorum populorum impoſita moles, quam ſumma cum illorum utilitate, nec Tua minori cum laude ſuſtines, ita tamen colis Litterarum ſtudia, ut quotidie ſoleas gravibus defatigatus laboribus ac moleſtiis in ea, tan-

Digitized by Google

quam in amœniſſimum hortum, divertere. Jure igitur maximam in ſpem erigor, non ingratum Tibi fore libellum hunc meum, quem cum leges magnum in Te accendetur deſiderium, ut per Te reviviſcant illa doctrinæ lumina, quorum imagines, tenui licet penicillo, majori tamen quo potui ſtudio, exprimendas curavi. Nihil eſt præclarum, nihil illuſtre, nihil amplum, quod a Te non expectari debeat; nec dubitare aliquis poteſt, quin, Te ad Etruriæ clavum ſedente, honeſtiſſimarum omnium artium ac doctrinarum ſtudia futura ſint ſumma in dignitate

atque

atque honore . Hæc quidem erunt ad nominis Tui famam præclara, eaque illuſtriora quoque fient commendatione Pietatis in Deum , quæ in Te excellit quaſi princeps & regina quædam omnium Tuarum virtutum. Etenim cum omnes virtutes habeant quoddam commune vinculum & quaſi cognationem inter ſe , nulla eſt tamen quæ æque univerſas colligat ac complectatur , & ſingulis dignitatem ac ſplendorem impertiat , atque Pietas . Ex quo Pietatis fonte naſcitur in Te, ut de multis pauca commemorem , continuum illud ſtudium , ut commoditati pro-

ſperitatique ſubjectorum Tibi populorum conſulas; nihil ut agas, aut cogites, quod a recta conſcientia, ne tranſverſum quidem unguem, diſcedat; utque Te homines intuentes, tanquam exemplar aliquod pudoris, innocentiæ, religionis ac liberalitatis intueantur. Sic viam virtutis terens, CELSISSIME PRINCEPS REGIE, hanc, inquam, viam ſignatam & impreſſam veſtigiis Parentum ac Majorum Tuorum, brevi per eam pervenies ad nominis immortalitatem.

PRÆ-

PRÆFATIO
AD LECTOREM.

QVanquam non multa habeam de quibus te admonendum putem, erudite Lector, non tamen ſinam abſque ullo Præfationis ornamento librum hunc meum in publicum prodire, quoniam hoc eſt in more poſitum, ut quemadmodum ædibus & templis veſtibula & aditus, ſic libris præfationes præponantur. Quod vitas perſcribam Italorum doctrina excellentium, qui ſæculo XVIII. *floruerunt, res profecto laude digna videbitur conſideranti multum id conducere ad amplificandam Italiæ gloriam, & ad excitandam præclaris exemplis poſteritatem, ne ab eximia conteſtataque patrum, majorumque laude degeneret. Vtinam & vita & vires ſuppetant ad hoc arduum magnumque opus conficiendum. Mihi certe in labore perferendo induſtria non deerit, nec in me accuratior diligentia deſiderabitur; & quo facilius inſtitutæ rei exitum expediam, homines doctos urgere non ceſſabo, ut aliquid mihi opis auxiliique ferant. Itaque nullum erit operis hujuſce mei volumen, quod non comprehendat unam*

aut

aut alteram vitam aliena manu ſcriptam; ad quod conſilium illa quoque me cogitatio adduxit, ut Lectores, ſi forte defatigabuntur lectione eorum, quæ ego exaravi, habeant in quo tanquam in peropportuno diverſorio, conquieſcant. Retuli igitur primum in hoc volumen vitas Dominici Guglielminii, & Antonii Mariæ Valſalvæ, quas vir doctrina ſummus, mihique amiciſſimus Joannes Baptiſta Morgagnius diligentiſſime elegantiſſimeque elucubravit, ut ſatis amori ſuo ac pietati faceret. Utrumque enim familiariſſimum, Valſalvam etiam in Anatome præceptorem habuit. Arbitratus ſum deſideraturum fortaſſe aliquem, ut, quoniam Guglielminius multa reliquit ingenii monumenta, ejus vitæ index adjungeretur, ex quo uno fere aſpectu perſpici poſſet, quos libros, quibus temporibus, cujuſque pretii is in vulgus ediderit, quod quidem præſtiti majori qua potui diligentia. Quod autem in his vitis conſcribendis nullum ſervem ordinem aut locorum, aut temporum, ſed eas contexam, quas primas aut caſus, aut opportunitas offerat, contextas vero ſic edam, ut intra terminos uniuſcujuſque Decadis, aut Voluminis eam diſponendarum vita-

rum

rum rationem ſequar, quam affert ordo litterarum, quæ ſunt initia cognominum, ſcias ex ſententia ſapientiſſimorum hominum id a me ſuſceptum eſſe conſilii, quod plenum eſſe prudentiæ facile per te intelliges. Nec una me movit cauſſa, quare non prætermittendas eſſe duxerim epiſtolas, quibus clariſſimos viros rogavi, ut judicarent, cognoſcerent, ſtatuerent de vitis illorum Scriptorum, quos habuere conjunctiſſimos, illa in primis, ut hoc extaret diligentiæ meæ ſignum, quod non mediocris eſſe momenti duxi ad veritatem obtinendam. Porro ſummus in me veritatis amor fuit, ſemperque erit, quapropter etſi natura ſim propenſior ad laudandum, non tamen, quoties res poſtulare videbitur, reprehenſoris perſonam ſuſcipere recuſabo; verum hanc ſic tuebor, ut abſit a reprehenſione aſperitas, & liberior illa hujus ſæculi licentia, quæ falſo ingenuitatis nomine obtegitur. Neque puto a me exactum iri, ut de omnibus libris, quos narro, exponam ſententiam meam. Narratorem enim magis me eſſe volo, quam judicem, & odi ſemper illorum hominum arrogantiam, qui quaſi pro tribunali ſedentes de omni re temere pronun-

nuntiant. Equidem non deero quominus in medium ſæpe afferam judicia hominum intelligentium, quorum ſententiæ multo ſtari malo quam meæ. Cumque in contexenda Lanciſii vita acciderit, ut in manus meas pervenerint quatuor volumina epiſtolarum ad eum miſſarum, quæ magnam horum judiciorum copiam ſuppeditabant, faciendum mihi putavi, ut illuſtriora ſeligerem, deque iis quaſi quandam vitæ appendiculam componerem. Audio eſſe quoſdam, qui me accuſant, quod aliquando ſcribam ea, quæ alii. Quid, quæſo, hoc reprehenſionis eſt? Scripſit Polybius quæ Romani ſua majorumque memoria, Livius quæ ille, Dionyſius Halicarnaſſeus quæ Livius, & ſic conſequentium Hiſtoricorum plerique. Cornelius quoque Nepos, ut ipſe faſſus eſt, nil aliud egit, niſi ut uno volumine vitas excellentium virorum complurium concluderet, quas ſeparatim multis millibus verſuum complures ſcriptores ante eum explicarunt. Hæc ſatis multa eſſent æquis hominibus. Sed quoniam cum inquis nobis res eſt, hoc quoque addam; quoties eveniet, ut vitas perſcribam, quas alii ante me ſcripſerunt, me profecto effecturum, ut ſive

re-

rerum prolatio, ſive diſpoſitio, ſive dicendi genus ſpectari velit, nihil tam abſit a vero, quam me actum egiſſe. Reſtat, ut iis quoque reſpondeam, qui me accuſant, quod ſimpliciter nimis, & ſine quibuſdam floſculis, & ſententiarum aculeis has vitas explicem. Illi quidem ignorare oſtendunt, nihil me magis velle quam perſequi veſtigia Cornelii Nepotis, Cæſaris, aliorumque antiquitatis ſcriptorum, qui nudi ſunt, recti, venuſti, omnique ornatu orationis, tanquam veſte ſpoliati. Hos ſi ſecutus eſſe judicabor, videant parum cauti cenſores, ne in me reprehendant, quod illis ſcriptoribus laudi datum eſt, hodieque & ſemper penes cordatos viros iiſdem erit maximæ gloriæ. Vale, fruere, ac fave, erudite Lector, brevique ſecundum vitarum Volumen expecta.

I M-

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendiſſimo Patri Magiſtro Sacri Palatii Apoſtolici.

Dom. Jordani Arch. Nicom. Viceſg.

APPROBATIO

LIbrum cui titulus = *Vitarum Italorum doctrina excellentium qui ſæculo* XVIII. *floruerunt Decas* I. *auctore Angelo Fabronio* = juſſu R̄mi P. Sacri Palatii Apoſtolici Magiſtri legi ſumma cum voluptate. In eruditiſſimo diligentiſſimoque Scriptore nihil offendi, quod Chriſtianæ pietati aut moribus adverſetur. Omnia e contrario mihi viſa ſunt ſcite, ingenioſeque explicata, atque ad ſeveriores Hiſtoriæ leges exacta. Tanta vero eſt ſuavitas orationis ad Scriptores Latinorum principes conformata, ut non adſcita, ſed nativa quædam ubique appareat dicendi venuſtas et elegantia. Itaque opus digniſſimum cenſeo, quod publicam lucem adſpiciat ad Italiæ quoque noſtræ ornamentum; ne quis, ut eſt apud Plinium, noſtrorum temporum ingenia deſpiciat, et naturam quaſi laſſam et effœtam putet, ut jam laudabile nihil pariat. Dabam in Collegio Nazareno tertio Nonas Sextiles an. 1762.

Jo. Aloyſius Bongiochius Cl. Reg. Schol. Piar. Eloquentiæ, Græcarumque Litterarum Profeſſor.

IM-

IMPRIMATUR.

Fr. Thomas Auguſtinus Ricchinius Sacri Palatii Apoſtolici Magiſt. Ordinis Prædicatorum.

Digitized by Google

INDEX VITARUM.

I. *Franciſcus Maria Cardinalis Caſinius* . pag. 1.
II. *Nicolaus Fortiguerra* . pag. 23.
III. *Dominicus Guglielminius* . pag. 42.
IV. *Joannes Maria Lanciſius* . pag. 60.
V. *Franciſcus Maria Lorenzinius* . pag. 127.
VI. *Euſtachius Manfredius* . pag. 152.
VII. *Petrus Jacobus Martellius* . pag. 215.
VIII. *Alexander Politus* . pag. 254.
IX. *Antonius Maria Valſalva* . pag. 278.
X. *Joſephus Auguſtinus Cardinalis Urſius* . pag. 332.

FRAN-

FRANCISCUS MARIA CARDINALIS CASINIUS.

FRANCISCUS CASINIUS Aretii in perantiqua Etruriæ Urbe natus eſt III. Id. Novembris anno MDCXLVIII. Parentes habuit Carolum Caſinium & Olympiam Albergottam, utroſque nobilitate claros, qui tres filios ſuſceperunt, quorum minimus natu fuit is, de quo ſcribere exorſi ſumus. Ac de prima illius pueritia id conſtat, cum lacte nutricis ſuxiſſe in Deum ac Deiparam Virginem pietatem, quam ita, in vivis dum fuit, conſtanter retinuit, ut omnibus eſſet admirationi. Præceptorem habuit tum in ſtudiis humanitatis, tum in Philoſophia Fridericum Nomium, qui juventuti inſtituendæ publice operam dabat; quique iis temporibus, & apud illam gentem ma-

Digitized by Google

xime florebat exiſtimatione doctrinæ: quamobrem tantum honoris ei tributum eſt, ut inter nobiles illius Civitatis referretur. Sed redeo ad Franciſcum, cui, dici non poteſt, quam omnibus æqualibus ſuis præſtare contigerit. Nam cum ingenio polleret, nec ſtudio minus & diligentia poſſet, & ea quæ tradebantur, celerrime percipiebat, & quæ ſemel aggreſſus eſſet, conſtantiſſime perſequebatur. Accedebant ad hæc mira vocis & pronuntiandi ſuavitas, atque oris, quæ plurimum commendat, eximia venuſtas. Ex quo factum eſt, ut Præceptori cum eſſet cariſſimus, ceteris etiam, quibuſcum ei uſus intercedebat, quoſque habebat condiſcipulos, ſtimulos adderet; eoſque humanitate, quæ jam tum mira in puero elucebat, in ſui amorem benevolentiamque facile adduceret. Poſtquam ephebus factus eſt, iis in conſilium adhibitis, quos ſenſuum habebat ſuorum, actionumque moderatores, ſtatuit e re ſua fore vel maxime, ſi Familiæ Cappuccinorum primo quoque tempore nomen daret. Namque ceperat illum jampridem rerum humanarum contemptio; Deique numine afflatus, perfectiorem vivendi rationem ſibi

ſibi amplectendam eſſe decreverat. Hocce in ſtadio quid ille ſibi propoſuerit, facile eſt judicare. Namque Sodalitatem illam Cortonæ ingreſſus, in qua Franciſcus Maria eſt appellatus, non is duntaxat quid inſtituta juberent, verum altiora longe ſpectabat, quam ut ea quiſque ſuſpicere poſſet. Itaque nemo erat inter collegas, cui cognitus ille eſſet, qui ſibi non ab eo plurimum polliceretur, non ſolum in eo Inſtituti genere, quo tota pene perfectioris vitæ ratio continetur, ſed etiam in quadam bonarum artium diſciplina, atque ſcientiarum omnium præſtantiſſimarum, ad quas natus & altus videbatur. Quocirca ne diutius retardaretur ſpes, quam homines illi de ingenio Caſinii conceperant, hunc ea lege ſolvi curarunt, qua triennii ſpatium præfinitur iis, qui Familiæ nomen dederunt, antequam in ſtudiis verſari poſſint. Qua re impetrata, abſolutoque tirocinio, Caſinius Lucam miſſus eſt, traditusque in diſciplinam Bernardino ab Aretio, qui poſtea Ordinis Miniſter Generalis creatus eſt. Quantos progreſſus fecerit, ex hoc facillime intelligi poteſt, quod nondum vigeſimo quarto ætatis

 anno

anno abſoluto, declaratus eſt Concionator & Magiſter. Docuit igitur in eadem Civitate Philoſophiam primum, mox Theologiam, ex quo curriculo ſexennio poſt diſceſſit, ut munus ſuſciperet Definitoris, ut appellant, Etruſcæ Provinciæ. Hinc ad gubernacula regendorum cœnobiorum acceſſit, qua in re quantam laudem meruerit, hæc erunt indicio. Benevolentiam & caritatem ſuorum erga ſe non ſolum manſuetudine, humanitate, ceteriſque hujuſmodi virtutibus, verum etiam induſtria quadam alebat. Ita ſe facillime illos reddere alacres poſſe exiſtimabat ad ea exequenda, quæ ſunt perfectioris diſciplinæ. Hæc enim ei maxime cordi erat, ad eamque ſingulos non minus exemplo quam dictis, excitabat. Omnes admirabantur hominem in precationibus frequentem, abjectiora quæque Ordinis munia ſedulo obeuntem, ſua tempora ſacris ſtudiis tribuentem, de ſe demiſſe & humiliter ſentientem, humana omnia contemnentem, tenuem victum colentem, paupertatis obſervantiſſimum, atque ita compoſitis moribus, ut nihil temere ac fortuito, inconſiderate negligenterque unquam ageret,

deco-

decorum ſemper teneret. Cum pietate jungebat prudentiam, quæ virtus merito gubernandi ars dicitur; nec ei in ſumma comitate facilitateque deerat gravitas ac ſeveritas, ut difficile eſſet intellectu utrum eum ſui magis vererentur, an amarent. Quæ omnia quanquam erant cum aliorum fructu & utilitate conjuncta, Caſinius tamen divinæ gloriæ, ſalutiſque communis mire ſtudioſus, latiorem campum, facile Moderatoribus conſentientibus, ſibi delegit, in quo hominibus prodeſſe poſſet. Itaque eloquentiæ ſacriſque concionibus ſe totum addixit; cumque brevi in publicum prodiiſſet, ut Phidiæ ſignum, ſimul aſpectus & probatus eſt. Profecto erat ille ad hoc munus omnibus naturæ & doctrinæ præſidiis inſtructus. Nemo enim nec motu corporis, nec ipſo habitu atque forma aptior, nec lingua ſolutior, nec voce plenior aut ſuavior. Habebat ingenium ad excogitandum acutum, & ad explicandum ornandumque copioſum, & ad memoriam firmum & diuturnum. Ad quæ naturæ bona cum attuliſſet artem quandam; &, quod caput eſt, adjunxiſſet perfectam ſacrorum librorum ſcientiam, cognitio-

nemque illarum rerum, quibus continetur Dei, cæleſtiumque cauſſarum vis & natura, omniſque Chriſtianæ vitæ ratio, hauſtam non e rivulis, ſed e fontibus, hoc eſt SS. Patrum lectione, illud adeptus eſt, ut quoties audiebatur, homines non minus, quod unice ſpectabat, ad virtutis ſtudium, quam in ſui admirationem traduceret. Quapropter minime eſt mirandum ſi illuſtriores Italiæ Urbes concionando peragravit, Florentiam, Senas, Venetias, Vicetiam, Parmam, Lucam, Neapolim, Romam, cum ab omnibus depoſceretur. Non eſt hic prætereundum, virum præſtanti memoria, cum aliquando dicturus fuiſſet apud Julium Cardinalem Spinulam, quo multi Cardinales, Præſules, nobileſque viri convenerant, ita ab ea deſertum fuiſſe, ut illi penitus oratio exciderit. Qua re adeo exanimatus fuit, ut cum ad ſcriptum confugiſſet, ne id quidem aſſequi potuerit, ut illius recitatione uteretur. Cum vero & abſentibus eſſet cognitus, veniſſetque in Galliam, Germaniamque aſſecla ſui Miniſtri Generalis, quamvis juſta eſſet excuſatio nullam ſecum aſportaſſe earum, quas compoſuerat, orationum,

deſu-

Digitized by Google

deſugere tamen non potuit onus dicendi coram Rege & Regina Magnæ Britanniæ, qui Pariſiis eo tempore commorabantur, coram Cæſare, Electoribus Palatino & Maguntino, Epiſcopo Auguſtæ Vindelicorum, aliiſque Germaniæ Principibus. Atque hic tantus vir, ut in Italiam rediit, Provinciæ Etruriæ præfectus eſt; nec multo poſt, anno ſcilicet MDCXCVIII. Definitor & Procurator Generalis creatur. Tulit hæc ille moleſte, non modo quia parendi quam imperandi longe cupidior erat, ſed in primis quia ita ſe alligari videbat, ut Chriſtianæ Reipublicæ in ſacri Oratoris munere operam ſtudiumque ſuum navare non poſſet. Quare multa attulit ad impetrandum, ut ſuffragatores alio voluntates ſuas transferrent: ſed hæc ipſa vel maxime ſtudia eorum incendebant, cum ad conciliandos homines nihil æque valeat atque animi moderatio ac demiſſio. Dedit igitur manus, cumque menſes aliquot in his muneribus ſumma cum laude prudentiæ ac diligentiæ conſumpſiſſet, ei inopinanti accidit, ut ab INNOCENTIO XII. factus ſit Concionator Pontificius. Magnum profecto eſt onus atque munus dicere debere

ſacris illis Adventus & Quadrageſimæ temporibus maximis de rebus, novo ſemper modo, apud Summum Pontificem, Cardinales, Epiſcopos, alioſque multos magnæ dignitatis homines, quibus locus eſt in ſacello Pontificio. Sed hi, ut Caſinium audierunt, adeo illum ſuſpexerunt, ut neminem unquam magis ſint admirati. Quo factum eſt, ut duo Cardinales nomine Collegii gratias egerint Pontifici, quod tantum virum elegiſſet. Hic vero quo graviſſimam provinciam facilius ſuſtinere poſſet, Pontificem rogavit, ut ſe ex altero operoſo munere Procurationis totius Familiæ ſuæ expediret, planeque ſolutum relinqueret. Id ei non negavit: erat enim juſta poſtulatio; illiuſque nominatione eundem in locum ſubſtituit Bernardinum a Salutiis, qui poſtea ad ſummum Magiſtratum evectus eſt. Interim in morbum incidit Innocentius, quo cum graviter conflictaretur, ſibi adeſſe Caſinium voluit, atque apud eum totius anteactæ vitæ noxas expoſuit. Innocentio ſucceſſit Clemens XI. apud quem non minori in honore atque auctoritate fuit Caſinius. Cujus rei quo maneret teſtificatio ſempiterna, utque debi-

debitum ſingularibus ejus meritis præmium perſolveretur, hunc xv. Kal. Junias an. MDCCXII. in ampliſſimum Purpuratorum Collegium cooptavit. Neque tamen ei ſtatim ſucceſſum eſt in munere Concionatoris Pontificii, cum illum eundem proximo Adventu concionari juſſiſſet Clemens. Summo honori fuit Caſinio publica lætitia. Is vero cum intelligeret dignitatis acceſſione duabus quaſi ſe indutum eſſe perſonis, Magiſtratus una, altera Religioſi viri, ad utramque tuendam omne ſuum ſtudium curamque convertit. Itaque in omnibus iis rebus, quas cultus externus deſiderat, ita decorum ſervavit, ut in eo non ſolum moderatio, ſed etiam modeſtia appareret. De veſtitu, quantum neceſſe fuit, de victu nihil fere mutavit, neque unquam a priſtina jejunandi conſuetudine diſceſſit. Pulchrum erat videre hominem magna ſtatura, facie decora, prolixa barba, totaque figura & forma ad dgnitatem compoſita, amictum illis honoris veſtimentis, laneis tamen & cineracei coloris, ut ipſo aſpectu cuivis injiceret admirationem ſui. Domum ejus qui intraſſent, nullum vel minimum ſignum luxuriæ videre

dere poterant, contra plurima abſtinentiæ; eaque pars quam incolebat, ſic erat inſtructa, ut nulla in re differret a cujuſvis inopis, & Inſtituti ſui obſervantiſſimi hominis. Hinc ut, quantum in ſe erat, ejuſdem Inſtituti propriam paupertatem retineret, pecuniam nec tractare, nec aſpicere unquam voluit, omnia fidei Diœcetis apprime boni concredens. Utebatur enim familia, ſi utilitate judicandum eſt, optima, ſi ſpecie vix mediocri. Fuit in hac præclarum illud omnium Chriſtianarum virtutum exemplar, quem honoris cauſſa nomino, Franciſcus Tenderinius, qui cum a. MDCCXVIII. a CLEMENTE XI. factus fuiſſet Civitatis Caſtellanæ & Hortani Epiſcopus, ab hoc Caſinius non niſi ægre admodum potuit divelli. Huic enim tantum tribuebat, quantum cui plurimum. Erant Caſinio modica vectigalia, ſed frugalitate & temperantia aſſequebatur, ut haberet unde egentibus ſubvenire, & alios pios ſumptus facere poſſet, quem maximum pecuniæ fructum exiſtimabat. Porro quantopere in pauperes animatus eſſet, declaravit vox edita ab ipſo cum, ut primum in publicum prodiit, ſe circumfuſum vidiſſet a tur-

ba

ba pannoſorum , ſicuti ſit , clamantium , ut ſui miſereretur. Rogavit enim ut æqui bonique facerent repulſam , ne teruncium quidem ſe habere aſſeverans ; addiditque quidquid in poſterum tribueretur , ſibi fore cum ipſis commune. Ita tenebat honoris gradum , ut veſtigium in eo elati animi cerneres nullum , ſed modeſtia, facilitas & humanitas eadem , quæ in privato fuerat , integumentis honoris licet eſſe involuta , elucebat tamen , & ab omnibus agnoſcebatur. Ex quo fiebat , ut ſi quid præciperet , roganti eſſet propior quam jubenti ; & nemo tam humilis eſſet , cui non ad eum aditus pateret. Nil magis optabat quam poſſe opera de multis bene promereri ; cujus exemplum utinam omnes , qui gratia & auctoritate pollent , imitarentur, memores non ſibi ſolis honores eſſe datos , ſed eorum partem amicos , partem inopes homines jure optimo ſibi vindicare : & in collocandis beneficiis , non ſecus atque ille , judicium & diligentiam adhiberent : Bene enim Ennius apud Ciceronem :

Benefacta male locata malefacta arbitror.

Sed illuc revertor. Plane ad omnem humanitatem ,

tem fuiſſe inſtructum Caſinium ex hoc judicare licet, quod, ſi quando præſtare non poterat illud de quo rogabatur, ita abnueret, ut nemo ab illo diſceſſerit, qui ſaltem blanda illius oratione devinctum ſe eſſe non confiteretur. Quæ dum faciebat, nemo poterat dubitare quin a benefica voluntate proficiſcerentur, cum ab eo nihil abeſſet longius oſtentatione, vanitate, omnique re, quæ vel minimum redolere ſimulationem poſſet. Decorabat hæc æquabilitas vitæ, & ille idem vultus, eademque frons, quam tantopere veteres in Socrate prædicarunt. Qui mores cum admirabili ſanctitate conjuncti, incredibile eſt quantum illi conciliarent venerationis. In Republica ita eſt verſatus, ut nihil præter ipſius Reipublicæ commodum, & Sedis Apoſtolicæ dignitatem propoſitum unquam habuerit. Qua re fiebat, ut nihil officio, nihil timori, nihil ſpei tribueret, & in ſententia dicenda conſtanter ac libere ſe gereret. Aberat tamen ab hac conſtantia pertinacia, carebatque libertas omni acerbitate; & ejuſmodi erat oratio, ut in ea ſemper ineſſet miſta gravitati modeſtia. Cum Collegæ ejus

ejus probe perſpectum haberent ſingulare ipſius ſtudium in Chriſtianam Rempublicam, & intelligentiam magis magiſque admirarentur, multum illi quidem tribuebant auctoritatis, ut ſæpe a proprio judicio diſceſſerint, quo cum illius ſuffragio conſentirent. Ita diligentiſſime omnia, quæ ſui muneris eſſent, obibat, ut nil unquam ſine graviſſima cauſſa intermiſerit, nec dubitaverit etiam cum minus belle ſe haberet, adeſſe illis cœtibus S. Officii, Propagandæ Fidei, Sacrorum Rituum, Epiſcoporum & Regularium, Indicis, ac Indulgentiarum, quibus adſcriptus erat. Ad hæc onera, quæ ceteris fere ejuſdem ordinis ſolent eſſe communia, accedebant alia extraordinaria, cum Clemens nihil eſſe putaret, quod ejus fidei & induſtriæ rectiſſime haud committi poſſet. Quantum autem in agendo dicendoque ille valeret, ſatis erit unam rem exempli gratia proferre. Nam modus adhibendus eſt, quoniam hoc volumine vitas excellentium Virorum complurium concludere conſtituimus. Erat magna contentio inter Cives Hortanos & eorum Epiſcopum, refici ne deberet Templum majus illius Civitatis, quod vitium

tium fecerat. Epiſcopus maxime nitebatur, ut primo quoque tempore opus fieret, non ſolum propter metum ruinarum, ſed & quod Deo decorum erat. Ad hoc conſilium pauci admodum accedebant, contra plurimi obſiſtebant, illud cauſſati, pecuniam in numerato non eſſe, neque quo manus porrigerent, ſuppetere. Intelligens Epiſcopus aliud tegi hujuſmodi excuſatione, nihil non molitus eſt, ut illos ad ſuam perduceret voluntatem, ſed cum id non potuiſſet, illud tandem conſilii cepit, ut rem ad Pontificem M. deferret. Hoc nuntio Pontifex commotus, jubet Caſinium Hortanum ſe conferre, ac dare operam, ut ea gens ad meliorem mentem voluntatemque converteretur. Quo ſimul ac ſe contulit Caſinius, Primores convocat, eoſque adeo ſua cepit humanitate, gravique oratione preſſit, ut nemo ab illo diſceſſerit, qui non omni cogitatione ferretur ad Ædem conſtruendam. Quo peracto, cum univerſa Civitas introiſſet in Templum ad audiendum ſolemne ſacrum, quod Caſinius erat facturus, hic ea verba in concione habuit, ut nemo fere tam inops fuerit, quin aliquid contulerit ad

opus

opus conficiendum, quaſi alius populus id facere antea recuſaſſet, non ille ipſe qui tum in-dando nullum modum ſervabat. Cæpit igitur Templum ædificari, & Caſinius ſumma cum cæremonia primum lapidem poſuit: & ut exemplo præiret, ex ſua re familiari centum ſcutatos dedit, totidemque annuos, quoad ipſe viveret, aſſignavit. Hujus mandati confectio jucunda quidem Caſinio fuit. Nihil enim ille antiquius habebat decore domus Dei, ſacrorumque Altarium. Ex quo fiebat, ut non ſolum neceſſarios, ſed etiam liberales ſumptus faceret in Ædes ſacerdotiorum, quæ ſibi commiſſa erant. Huic rei illud teſtimonio erit, quod in Sanctæ Priſcæ, cujus Titulum gerebat, quotannis mille fere ſcutatos impendebat. Nam domum ei contiguam amplificavit, duo ſacella non ſolum ædificavit ornavitque, ſed etiam ſacra ſupellectili, aliquoque cenſu locupletavit; ac demum novum ſacrarium inchoavit, quod teſtamento juſſit abſolvi. Sed jam tempus eſt ut de morte ejus aliqua dicamus. Dederat natura Caſinio firmam corporis conſtitutionem, ſed vehementiſſima, quam in ſtudiis adhibebat, animi contentio, aſſi-

duæ

duæ immoderatæque vigiliæ, voluntariæ afflictationes, longiſſima itinera, quæ pedibus ſemper fecerat, adeo illam vitiaverant, ut idem ſæpe calculorum, iſchiadis, ac dentium doloribus premeretur. Acceſſit eo, quod paucis menſibus antequam Cardinalis crearetur, cum forte ſcamnum aſcendiſſet ad ſumendum e pluteo librum, retro graviter ex eo cecidit. Quo ex caſu homo ſenex & debilitatus in febrim incidit, quam & aliæ identidem febriculæ conſecutæ ſunt, nec non graves renum dolores. Non eſt credibile quanta non dicam patientia, ſed hilaritate hæc omnia ille pertulerit, ut ne vix quidem induſtriæ ſuæ curſum interrumperet. Sed quamvis animus non frangebatur, debilitabatur tamen quotidie magis corpus, ut dyſuriæ demum ſuccumbere coactum fuerit. Sentiens Caſinius ſe jam opprimi magnitudine morbi, in quo duos menſes conſumpſit, Joannem Antonium a Florentia Procuratorem totius Familiæ Cappuccinorum ad ſe accerſiri juſſit, eique omnis anteactæ vitæ peccata aperuit. Pari modo reliquis, quæ ad religionem pertinent, rite ſanćteque perſolutis, in quo ab amantiſſimo Franciſco Tenderinio, qui

per

per hos dies Romam venerat, adjutus fuit, poſtrid. id. Februarias a. MDCCXIX. diem ſuum obiit, tanta quidem conſtantia animi, ut beatam illam terram videre videretur, in quam tanquam in portum ex longa navigatione eſſet venturus. Quam omnibus eſſet cariſſimus, id erit indicio, quod ille ex hac vita migrando maximum ſui deſiderium reliquit. CLEMENTI vero, qui non mediocri afficiebatur vel voluptate ex conſuetudine illius, vel utilitate ex conſilio atque opera, tantum mœroris attulit ejus mors, ut, re nuntiata, lacrimas tenere non potuerit. In hoc quoque ille teſtatam voluit ſingularem benevolentiam ſuam erga Caſinium, quod ei laboranti mille ſcutatos muneri miſit, ut eſſet unde ipſi ſumptus neceſſarii ſuppeditarentur; quos tamen hic recuſavit, dicens opus ſibi non eſſe. Admiratus Pontifex ſanctimoniam & abſtinentiam viri, eam ipſam ſummam ejus hereditati (legavit hanc Collegio Propagandæ Fidei) voluit adjungi. Ejus corpus conditum eſt in Eccleſia Cappuccinorum, his verbis humili ſepulcro (ſic enim ille juſſerat) inſcriptis:

HIC JACET F. FRANCISCUS MARIA CARD.

S. PRISCÆ ORATE PRO EÓ.

Placuit vero ipſius amico & affini Bartholomæo Albergotto in Templo Majori Aretii eidem fieri magnificum monumentum, in quo hoc ſcripſit elogium:

FRANCISCO MARIAE T. S. PRISCAE S. R. E.
PRAESBYTERO CARDINALI CASINO
ORDINIS CAPUCCINORUM PATRITIO ARETINO
CAROLI HUJUS BASILICAE POST CONJUGIUM
CANONICI
ET OLIMPIAE ALBERGOTTAE LECTISSIMAE FOEMINAE
FILIO
PONTIFICII CONCIONATORIS MUNERE PER ANNOS XV.
OPTIME PERFUNCTO
ROMAE XVI. KALENDAS MARTIAS MDCCXIX.
MORTALITATEM EXUTO
AETATIS SUAE ANNO LXXI. ET VIII. POSTQUAM
PURPURA
A CLEMENTE XI. PONT. MAX. FUERAT DONATUS
UT IN AEVUM TANTI VIRI MEMORIA
PATRIA AMANTISSIMA FRUERETUR
BARTHOLOMAEUS ALBERGOTTUS JACOBI FILIUS
DIVI STEPHANI EQUES
CAENOTAPHIUM HOC
AMICO ET AFFINI B. M. P.

Et

Et huic quoque honori fuit, quod Arcadum cœtus ejus obitum carminibus deflevit. Sic enim Collegæ optime de ſe ſemper merito gratum præbere ſe voluit; qui cœtus etiam declaraverat quanti illum faceret, ei inſcripto tertio volumine vitarum illuſtrium Paſtorum. Eundem Petrus Olympius Franchettus e Theatinorum Familia laudavit Itala oratione, quæ Bononiæ typis impreſſa eſt. Satis de hoc viro dictum erit, ſi pauca adjunxero de ſcriptis ab eo editis, ac præſertim de Orationibus habitis in Sacello Pontificio, quarum tria volumina juſſu Clementis xi. in vulgus emiſit haud multo poſt quam Cardinalis factus eſt. Ex his profecto facile quiſque intelliget Caſinium in eorum Oratorum numero habendum eſſe, qui primas tenent. Quis enim illo uberior ac plenior? quis ad virtutem (libet, paucis immutatis, Ciceronis verba uſurpare) ardentius cohortatus eſt? quis a vitiis acrius revocavit? quis vituperavit improbos aſperius? quis laudavit bonos ornatius? quis cupiditatem vehementius fregit? Quæ dum agit, ita ſe peritum oſtendit ſacrarum litterarum, ut hæ nullius Oratoris æ-

que in poteſtate fuerint. Sic enim illas, quo intendit, deducit, ſicque apte ad perſuadendum accommodat, ut ex illis orationem naſci facile appareat; & quod mirabilius eſt, id tam varie, tam nove præſtat, ut ne ſuſpicari quidem liceat aliquid ab aliis eſſe quæſitum. Totum tamen dicendi genus non eſt ſanum: nam quandoque oratio turget & inflata eſt, & habet quædam longius ducta, quæ vitia vix declinari poterant iis temporibus, in quæ incidit ætas Caſinii. Apparent hæc quoque in Opuſculo, quod inſcripſit: *L'età dell' uomo alle miſure del tempo e dell' eternità*; quodque Venetiis anno MDCLXXXII. vulgatum ad Coſmum III. Magnum Etruriæ Ducem inſtituit; ac in primis in panegyricis orationibus quorundam Sanctorum, quas typis commiſit a. MDCLXXVII, unde factum puto, quod eundem valde pœnituerit illas ſibi excidiſſe. Præter hæc in vulgus edidit Opus, cui titulus: *I Conſigli della Sapienza*, in quo graviſſimæ ſunt ad recte beateque vivendum enuntiatæ ſententiæ, quodque ex Gallico in Italicum convertit, plurimiſque locis amplificavit.

OPERA

Opera edita.

PANEGIRICI del Padre Franceſco Maria Caſini d'Arezzo Cappuccino. In Venezia ad iſtanza di Filippo Cecchi 1677. *e* 1679 *con aggiunta, in* 12.

I CONSIGLI DELLA SAPIENZA: ovvero Raccolta delle maſſime di Salamone neceſſarie all' uomo per ſaviamente procedere; colle rifleſſioni ſulle medeſime maſſime. Traſportata dal Franceſe nell' Italiano dal Padre Franceſco Maria Caſini d'Arezzo Cappuccino. In Venezia preſſo Paolo Baglioni 1681. *in* 12.

L'ETA' DELL' UOMO alle miſure del tempo e dell' eternità. Venezia 1682. *preſſo Paolo Baglioni in* 12., *ed in Roma per Franceſco Bizzarrini Komarek* 1762. *in* 12.

PREDICHE dette nel Palazzo Apoſtolico da F. Franceſco Maria d' Arezzo Cappuccino, oggi Cardinale di S. Priſca. In Roma preſſo Gio: Maria Salvioni 1713. *in foglio tom.* 3. Alibi etiam mox impreſſæ fuere. Apoſtolus Zenus in notis ad librum Fontaninii, cui titulus, *Biblioteca della eloquenza Italiana cap.* 7. *in fin.* ait, haud illi ignoſcere poſſe, quod minime recenſuerit inter ſacros Italos Oratores Caſinium, *che a giorni noſtri* (ejus verba referre libet) *ha dato non meno all' eloquenza Italiana, che al ſacro Collegio un gran nome.*

JOANNI LAMIO

ANGELUS FABRONIUS S. P. D.

Sine me tuis veſtigiis inſiſtere, clariſſime Lami, teque in eo imitari, quod non mediocrem operam ſtudiumque collocaſti in explicandis vitis multorum Italorum doctrina excellentium, qui aut noſtra aut patrum memoria floruerunt. Ego quidem ſemper magni feci omnes libros tuos, quos plurimos, & reconditioris doctrinæ, atque eruditionis pleniſſimos in vulgus emiſiſti; ſed ſtudium, & ardor quidam amoris in noſtrates effecerunt, ut ii præſertim mihi perplacuerint, in quibus tot clarorum virorum monumenta complexus es, optarimque me quoque in eodem ſcriptionis genere exercere. Satis ne feliciter id tentaverim, judicabis ex hac, quam ad te mitto, Nicolai Fortiguerræ vita. Hominem fortaſſe de facie noſti; noſti certe ejus ſuaviſſimos mores, ac miram ejuſdem in ſcribendo elegantiam feſtivitatemque, ex quo fiet, ut facilius quid tibi de hoc libello ſentiendum ſit, ſtatuere poſſis. Hunc ſi tibi probari reſcribes, magnam ſpem feceris nemi-

minem improbaturum , neque parum animi mihi adjunxeris ad inſtitutum opus perſequendum . Solent ii qui ſtadium currunt , omni labore contendere , ut vincant . Hoc quidem , te æmulo , minime enitar ; ſatiſque mihi erit , ſi exiſtimabunt homines non a te tantum abſuiſſe , vix ut in eodem curriculo fuiſſe videar . Tu me fac ames . vale .

Romæ Kal. Junii MDCCLXIV.

NICOLAUS FORTIGUERRA.

Nicolaus Fortiguerra Piſtorii perantiqua & illuſtri familia natus eſt VII. Idus Novembris anno a CHRISTI ortu MDCLXXIV. Pater ei Jacobus fuit, vir plane bonus & egregius civis, cujus præclaris laudibus illa quoque acceſſit, ut eleganter pingeret; mater Martha Fabronia fœmina primaria & virtutibus præſtans. Domi educatus jam ab ineunte ætate oſtendit nihil ſe niſi bona ſtudia, bonoſque mores cogitare atque colere. Erat in eo docile ingenium, adeo memoria valebat, ut integros Poetarum libros, quibus in primis de-

deleƈtabatur, facile comprehenderet, eratque ſumma ſuavitas oris & vocis. Quibus rebus id aſſequebatur, ut omnibus eſſet cariſſimus; & parentes ejus non ſolum ſperarent, ſed etiam confiderent majorum gloriam illum æquaturum. Pater mature deceſſit. Ipſe adoleſcentulus Piſas venit, ut Juris prudentiæ ſtuderet, qua in facultate cum eo tempore unus omnium maxime floreret Joſephus Averanius, huic præſertim operam dedit. Sed animus ejus ſcientiæ percupidus non ſola Juris prudentia contentus erat. Itaque Benediƈtum Averanium, Laurentium Bellinium, reliquoſque celebriores Doƈtores, qui tum maxime Gymnaſium illud illuſtrabant, frequenter audiebat. Sed in primis coluit Alexandrum Marchettum, a quo cum in aliis rebus, tum ſtudioſiſſime in Poetica exercebatur. A Lazaro vero Benediƈto Migliorucció inſignia doƈtrinæ accepit, idque fuit poſtrid. non. Maii an. MDCXCV. Sic Nicolaus inſtruƈtus non videbatur poſſe intra domeſticos parietes contineri. Itaque illi, ex quorum arbitrio pendebat, in nobiliſſimo Orbis terræ theatro, Romæ ſcilicet eundem verſari voluerunt. Erat cum

illo

illo magnis propinquitatis vinculis conjunctus Carolus Auguſtinus Fabronius vir magnis ornamentis non ſolum honoris (eo enim INNOCENTIUS XII. utebatur in ſignandis libellis ſupplicibus) ſed etiam virtutis & ingenii præditus, huncque conſuetudine ſua ſic ſibi devinxit, ut nemo ei perpetuo fuerit carior. Alios quoque ampliſſimorum Ordinum brevi ſibi conciliavit, quibus ſic officium & cultum præſtabat, ut ne quid de ſtudiis ſuis detraheret. Nam & Juris prudentiæ multam operam navabat, Græcaſque litteras, quas Piſis primoribus tantum labiis guſtaverat, duce Francheluccio, avide percipiebat; nec a Muſarum Italarum conſuetudine in his occupationibus abſtrahi poterat. Profluxit autem ad hominum famam, cum Latina oratione laudaſſet INNOCENTIUM XII. in funere, quod illi in Vaticano Templo curatum eſt. Extat hæc oratio, & ea quidem gravis, ſplendida, copioſa, multiſque ſententiarum luminibus diſtincta. Habebat enim immenſum campum, in quo libere exultare poſſet. Nec multo poſt a CLEMENTE XI. miſſus eſt Legatus ad Philippum V. Hiſpaniarum Regem Antonius Felix Zon-

Zondadarius . Is ſecum habere voluit Nicolaum captus adoleſcentis humanitate , & doctrina . Mari cum ſe commiſiſſent , ſæva adeo tempeſtate jactati fuere , ut in ſummo vitæ diſcrimine tribus diebus ac noctibus erraverint . Nec minus ſaxa & cautes timuerunt , quam Turcica litora , prope quæ fuere . In Sardinia demum perfugium habuerunt , ibique ſumma in difficultate navigandi aliquandiu detenti ſunt . Hæc tempeſtas plurimum detrimenti attulit valetudini Nicolai , cui ut conſuleret , duodeviginti poſt menſes in Italiam rediit . Romæ paucis diebus commoratus eſt amicos ſalutandi & viſendi cauſſa , inde in Patriam conceſſit . Cum jam ſe corroboraviſſet , honores ſpectans Urbem remigravit , tectoque receptus fuit a Carolo Auguſtino Fabronio , quem haud multo poſt CLEMENS in ampliſſimum Purpuratorum Senatum cooptavit . Primum autem dignitatis gradum Nicolaus aſcendit , cum ab eodem Pontifice Maximo inter honorarios Cubicularios adſcitus fuiſſet , a quo & Canonicus Baſilicæ primum S. Mariæ Majoris , idque exeunte anno MDCCXII , mox decem circiter poſt menſes S. Petri in

Va-

Vaticano declaratus eſt . Factus etiam ab ipſo fuit utriuſque Signaturæ (licebit uti uſitatis verbis , ſi nos forte Latina deficient) Referendarius ; ab INNOCENTIO vero XIII. S. Conſultationis Ponens . Sed hæc Nicolao cum multis erant communia . Non pari modo ingenii facultates , inter quas eminebant lepos & feſtivitas orationis , litterarum & antiquitatis cognitio , in pangendis carminibus mira felicitas , & in omni ſcriptionis genere munditia atque elegantia . Quo fiebat , ut nullus Romæ eſſet litteratorum hominum cœtus , in quem ille libentiſſime non reciperetur . Sed præſertim Arcadibus , qui eum appellarunt *Nidalmum Tiſeum* , fuit acceptiſſimus , ratis magno uſui ſibi fore in gloria Academiæ magis magiſque provehenda . Quod quidem eos non fefellit . Nam nunquam ejus vox audita eſt , quin illi a cuncto conſeſſu plauſus multiplex fuerit datus ; nec non plura iiſdem ſuppeditavit , quibus ornarent illa volumina , quæ continent quidquid præſtantius celebriores Paſtores condiderunt tum verſibus , tum ſoluta oratione . Inter carmina Nicolai meo judicio præſtat omnibus ode illa amatoria ,

Digitized by Google

toria, cujus initium eſt: *Qualora io penſo, e qualora gli occhi io volgo*: grandis illa quidem, ſplendida, ingenioſa, concinna, in qua plura admiſcuit ex intima Platonicorum philoſophia. In hac mihi videtur æmulus eſſe voluiſſe laudum, quas homines intelligentes pleno ore concedunt ejuſdem generis poemati, quo Euſtachius Manfredius celebravit Juliam Vandiam. Affluens omni lepore & venuſtate eſt ode, quæ laudat Genuenſes fœminas. Prorſus Anacreontem redolet carmen, quod incipit: *Io lo ſo, lo veggio ognora*: Nimis longus eſſem, ſi pulchritudines perſequi vellem ſingulorum carminum Nicolai, quæ relata ſunt in hæc Arcadica volumina, reliquaſque celebriores collectiones. Satis erit illud dixiſſe, nihil in his occurrere vulgare & commune, ſed omnia varia & nova, omnia ad Poeſis præcepta efformata, omnia pura, & ſapore plane poetico condita, ut facile intelligi poſſit illum fuiſſe a natura & arte ad hanc facultatem inſtructiſſimum. Multum vero Græca in lingua verſatum fuiſſe indicat carmen de nuptiis Acontii & Cidippæ, quod e Græco in Etruſcum convertit. Carminibus quoque Italicis reddidit Euri-

Euripideam Tragædiam, quæ inſcribitur, *Iphigenia in Tauris*, & quidem elegantiſſime, ut mihi teſtatus eſt Michael Angelus Giacomellius, doctus & intelligens harum rerum exiſtimator, cui eam legendam dedit: ſed hæc in manus hominum minime venit. Non minorem laudem Nicolaus ex iis cepit, quæ ſcripſit ſoluta oratione. Splendet ubique purum quaſi quoddam & candidum dicendi genus: ingenium in illo fuiſſe ad eloquentiam apparet ex ea oratione, quam anno MDCCXI. in ædibus Capitolinis habuit de laudibus Architecturæ, Picturæ, & Sculpturæ: præſertim vero floruiſſe lepore & urbanitate perſpici poteſt ex iis duabus paſtoritiis orationibus, quarum una laudes continet Clementis XI, altera eſt de principiis rerum. In hac poſtrema rerum naturalium ſe quoque litterate peritum oſtendit. Explicat enim principia & cauſſas ſalſitudinis aquæ marinæ, fontium, terræ motuum, metallorum, lapidum, arborum, florum, aliarumque hujus generis rerum. Quid etiam feſtivius epiſtola illa ad Marium Creſcimbenium, ut illum deprecaretur, ne ſibi onus imponeret cujuſdam laudationis contexendæ?

Digitized by Google

dæ ? Nec non Latina quædam in Arcadia recitavit , quæ in vulgus minime ſunt edita : hæc tamen elegantia ſermonis ab iis , quæ ſcripſit Italice , ſuperantur. Nec Arcadiæ ſolum lumen ingenii ſui Nicolaus oſtendit . Nam anno MDCCXV. cum a CLEMENTE XI. ſumma cum cæremonia Vaticana in Baſilica translatio Corporis S. Leonis Magni ab humili loco ad ornatiorem auguſtioremque perageretur , habuit de eodem ſancto Pontifice Latinam orationem , quæ publici juris facta eſt , ſane bonam , & nobilem . Anno qui ſecutus eſt , accidit , ut Canonici ejuſdem Vaticanæ Baſilicæ aliquem e ſuis Piſtorium mittere vellent , qui corona aurea donaret (ii ſoli iſtud jus habent) iconem Beatæ Virginis , quæ dicitur *dell' Umiltà* . Ex his delectus eſt Nicolaus ; iſque mandatam rem magna cum celebritate confecit . Huic ſolemni , quod triduum fuit , haud mediocre decus attulit præſentia Joannis Caſtonis Magni Etruriæ Ducis , Violantis & Eleonoræ , quarum hæc uxor fuerat Franciſci , illa Ferdinandi Mediceorum ; hique omnes ſummis honoribus Nicolaum ſunt proſecuti . Tanta vero erat in eum

eum ſuorum civium caritas, ut nullum officii genus excogitari poſſit, quod ei non præſtiterint. Hoc expleto mandato, cum ſuis rus venit, ut aucupio, ſicuti mos eſt noſtrorum hominum, ſe oblectaret. Erat enim autumnus. Veſperi autem nobiles quidam eruditiſſimique adoleſcentes, qui in vicinis villis habitabant, congreſſus ejus, doctiſſimoſque ſermones requirebant, & cum his plerumque ipſe delectabatur lectione Poematum Berni, Morgantis, & Arioſti. Accidit aliquando, ut cum a legendo requieſcerent, horum quidam dixerit: *Deus ſcit quanti laboris fuerit, non dicam unius libri, ſed paucarum* ὀγδοάδων * *confectio! Nam quo major facilitas in his Poematibus apparet, eo magis in iis auctores ſuos elaboraſſe exiſtimare debemus*. Huic reliqui ſunt aſſenſi. Tum Nicolaus: *ego vero*, inquit, *non multum arbitror illos ſudaſſe, quoniam in Poeſi natura in primis dominatur. Et ne me verba dare putetis, hoc recipio me ad vos ſequenti veſpere librum allaturum, qui ex ſtylo*

trium

* Libuit ſic appellare, quæ nos Itali dicimus *Canto e Ottava*. Græcum verbum ὀγδοὰς ex ode ſecunda Nemeorum Pindari ſumpſimus: nec animo occurrit aliud Veterum carmen, in quo ſervata hæc diviſio fuerit, ſuoque nomine appellata

Digitized by Google

trium horum Poetarum miſceatur & tempere-tur. Magna ſane res, dicerem etiam audacem, ni probe mihi perſpecta eſſet Nicolai ſingularis ingenii vis. Et hercle datam fidem liberavit eo ſucceſſu, ut illi adoleſcentes illud unius diei opus ad cælum extulerint, & ſummis precibus ab eo contenderint, ne gravaretur, quod inſtituerat, exædificare. Quod & fecit. Id enim honeſtiſſimum eſſe putavit, in quo otium ſuum, & ſubceſiva præſertim tempora oblectaret. Condidit ergo Poema, quod inſcripſit *il Ricciardetto*, quodque in triginta libros diſtribuit. Ipſe inventor & architectus fuit rerum omnium, quæ in eo narrantur; et potuit, cum admirabile ingenium haberet ad fingendum. Quanta ubertas & varietas portentorum & monſtrorum! Sic enim facilius lectorum multitudinem delectari poſſe putavit. Quoniam quidem hæc delectatio & jucunditas ei propoſita in primis erat, libavit ex omni genere urbanitatis facetiarum quendam leporem, quo tanquam ſale ubique hoc ſuum Poema aſpergeretur. In hac rerum feſtivarum copia ſunt nonnulla, in quibus ſatius erat haud riſum quærere. Sed non dubitavit interdum plus æquo obſequi hilarita-

ti

ti illi ſuæ, quoniam nunquam fore putavit, ut hic ſuus labor in hominum manus perveniret. Quam excuſationem ſi qui forte non accipient, non propterea de illo graviter detrahent. Scio enim ex locupletiſſimis teſtibus, cum quibus is conjunctiſſime vixit, moribus fuiſſe caſtiſſimis ac ſanctiſſimis. Sed licet multum comprimeret poema hoc, non tamen illius exemplum negare potuit Cardinali Cornelio Bentivolo, cui magnis obſtringebatur non ſolum beneficiorum, ſed etiam amoris vinculis. Erat enim iiſdem ſtudiis, quæ ipſe colebat, deditiſſimus. Guido vero filius fratris ejuſdem Cardinalis, mortuo Nicolao, patruoque, non ſe tenuit, quin illius imprimendi poteſtatem permitteret Franciſco Pittero Veneto Bibliopolæ. Etenim magno enim illud fore ornamento Italæ poeſi exiſtimavit. Et ſane unus omnium conſenſus fuit in ejus elegantia, concinnitate, feſtivitateque laudanda. Ex quo factum eſt, ut bis ſpatio unius anni (is fuit MDCCXXXVIII.) impreſſum fuerit. Librorum argumenta compoſuit Dominicus Octavius Petroſellinius magni nominis Poeta. Ipſe vero auctor epiſtola quadam ad Euſtachium

Manfredium, quæ poemati præficitur, pluribus verbis exponit contentionem ſane gravem, quam hujus poematis cauſſa habuit cum docto quodam viro; huncque fuiſſe Juſtum Fontaninium conjectura ducor ad ſuſpicandum. Hanc epiſtolam eo ſapore vernaculo condivit Nicolaus, ut non dubitem eam tanquam exemplar recte ſcribendi proponere. Haud pauca etiam in ea admiſcuit, quæ illum oſtendunt doctum & intelligentem exiſtimatorem Epicæ poeſis, quæque eum facile excuſabunt, ſi interdum in hoc ſuo poemate condendo ab artis præceptis receſſit. Iiſdem temporibus, quibus in *Ricciardetto* elaboravit Nicolaus, μετάφρασιν quoque elegantiſſimam comædiarum Terentii concinnavit Italico verſu, quem ſolutum appellant. Quanti autem iſtud opus æſtimandum ſit ex hoc facillime cognoſci poteſt, quod Apoſtolus Zenus, vir qui ſane teretes aures habebat, intelligenſque judicium, acri reprehenſione dignum putaverit Fontaninium, quod illud non pleniſſimo ore laudaverit in illa ſua Bibliotheca Italicæ Eloquentiæ. Idem Urbini an. MDCCXXXVI. ita impreſſum fuit, ut nihil fieri neque elegantius,

tius, neque magnificentius potuerit. Nam ceteris ornamentis illud quoque acceſſit, quod liber repræſentat figuras affabre inciſas ſcenicarum perſonarum, quales viſuntur vetuſtiſſimo in codice Terentiano Vaticanæ Bibliothecæ. Simili modo vertit quinque Plauti comædias, haſque aut jacere in tenebris, aut periiſſe jure meritoque dolemus. Nam teſtimonio illorum, qui eas legerunt, laudes ſuperiorum exæquabant. Porro deditiſſimum Nicolaum fuiſſe Latinis Comicis, hoc quoque erit indicio, quod Apologos quoſdam Plautino ſtylo compoſuit; quodque ex hujus Poetæ fabulis multa memoriter, & jucunde pronuntiare ſolebat. Riſit aliquando inſcitiam hominis, in quo interiores quædam & reconditæ litteræ eſſe putabantur, qui volens hos Apologos eorum auctori laudare, dixit redolere veneres Apulæi. Neque hoc prætereundum eſt, a Nicolao aliquando, quo magis de litteris, & de Patria bene mereretur, cogitatum fuiſſe (haud tamen præſtitit), ut in lucem emitteret Italica carmina Antonii Fortiguerræ Gentilis ſui. Mollia ſunt, arguta, candida, & omnino ad Petrarchæ normam effi-

cta hæc carmina, quod eo laudabilius eſt, quod illius ætas incidit in ea tempora ſæculi xv, quibus illuſtrium ſcriptorum, qui paullo ante floruerant, nomina prorſus viluerant, cum barbaries omnia occupaſſet. Anno MDCCXXVII. e vita ceſſit Cardinalis Fabronius, quem quidem caſum doluit vehementer Nicolaus. Nam eum ſemper obſervaverat ac dilexerat non ſecus ac parentem. Non ita multo poſt a Summo Pontifice BENEDICTO XIII. mandata habuit ad Joannem Caſtonem Magnum Etruriæ Ducem, eaque diligentiſſime obivit. Neque tamen ad altiores magiſtratuum gradus aſcendit niſi Pontifice Maximo CLEMENTE XII. Nam ab eo anno MDCCXXXIII. factus eſt a Secretis Collegii Cardinalium Propagandæ Fidei; & majora obtinuiſſet, niſi ea cujuſdam perſuaſu & inductu recuſaſſet. Tæduit illum poſtea hujus conſilii ſui, tantaque vis fuit pœnitendi, ut haud mediocre ejus valetudo detrimentum ceperit. Sane propenſiſſimam in ſe CLEMENTEM voluntatem habere non poterat ille dubitare. Nam jam ab adoleſcentia perofficioſe & peramanter illum obſervaverat, noverat quam bene in littera-

teratos animatus eſſet; nec illud leve benevolentiæ argumentum, quod poſtquam Pontifex Max. creatus eſt, ſæpiſſime illum ad ſe accerſibat, ut in ejus ſuaviſſimis ſermonibus, lectioneque rerum ab illo ſcriptarum curarum levamentum haberet. Sic igitur Nicolaus cum jam jam honorum metam attingere videretur, mors advenit, quæ eum de curſu revocavit. Quinque circiter menſibus ægrotavit, talemque nactus eſt morbum, quem initio ipſe & medici contempſerunt. Tumores enim ſub auribus apparuerunt. Sed hi adeo inflati ſunt, ut niſi medicina præſto fuiſſet, periculum eſſet ne ei ſpiritus, a quo linqui identidem videbatur, intercluderetur. Illa tamen non valuit ad ſanandum malum, quod cum in venas permanaſſet, eo conſumptus eſt Nicolaus XIII. Kal. Martias an. MDCCXXXV. Vixit annos unum & ſexaginta, menſes tres, dies vero undecim. Juſta ei facta fuere in Templo Collegii Propagandæ Fidei, ibidemque loci ſepultus. Paullo antequam moreretur, magnam chartarum vim juſſit comburi, ſicque plurima quæ inchoaverat ſcripta, & haud pauca etiam, quibus extrema manus acceſſe-

rat, non ſine ingenti Muſarum luctu intercide-
runt. Inter hæc erat comœdia Italicis verſibus
compoſita, in qua eleganter non minus, quam
lepide mores ad vivum expreſſerat quorumdam
nobilium, cum quibus familiariſſime vixerat.
Ex hoc tamen rogo tanquam ſpolia ſervati fue-
re tres libri cujuſdam poematis, in quo caſus
Bajazetti exornandos ſuſceperat. Cauſſa ſuſci-
piendi fuit, ut oſtenderet errare eos, qui aje-
bant unice ſe factum ad jocum & ludum, adeo-
que ſi ſeria tractare conaretur, fruſtra in hanc
rem laborem inſumpturum. Et quidem his tri-
bus libris temperavit ſibi ab omni ſale & facetiis,
ſed cum eo perveniſſet, ut Bajazettum cavea
incluſum narraret, & nec poſſet non eſſe
ſalſus & facetus, quaſi de ſe deſperans, inchoa-
tum opus reliquit. Servatæ quoque fuere epi-
ſtolæ, quas Italicis carminibus ſcribere ad ami-
cos ſolitus erat. Harum nonnullas nuntiatur no-
bis noviſſime typis impreſſas fuiſſe Florentiæ,
ſicque probari intelligentium judicio, ut pauci
pares in hoc carminum genere, ſuperior ne-
mo Nicolao ponatur. Sed noſtra erit major,
quam reliquorum laudatio. Ceteri enim quam
ele-

eleganter ac lepide, nos etiam, quam facile atque celeriter eas confecerit, ſcimus; quodque vix credendum eſt, pleraſque illarum ſtans pede in uno dictavit. Ex quo intelligi poteſt maximam vim eſſe naturæ in poetica facultate. Porro natura ea tribuerat Nicolao, ut ſi ipſe fingere vellet, neque plura bona comminiſci, neque majora conſequi poſſe videretur. Etenim præter illud excellens ingenium [admiror hoc non eluxiſſe, ſi quando verba facere in judiciis cogeretur] magna præditus erat corporis pulchritudine, magnitudineque, ſuaviſſimis moribus, & ad omnem rationem humanitatis accommodatiſſimis. Adeo ſimplex & apertus, ut ſuſpenſa, vel ambigua, vel obſcura verba, uti barbaras artes, & ſubdola mendacii integumenta, fideique ac ſocietatis humanæ perniciem ſemper ſit deteſtatus. Adulationem quoque, blanditias, aſſentationem tanquam peſtem aliquam fugit. Si quam acceperat injuriam, facile obliviſcebatur, percepta vero beneficia immortali retinebat memoria. Nihil unquam neque inſolens, neque glorioſum ex ore ejus exiit. Patriæ ſuorumque civium fuit amantiſſimus.

C 4 Pro-

Propter delectationem ſermonis libenter verſabatur in conviviis amicorum ; edebatque ac bibebat , ut de Cæſare retulit Cicero * ἡδέως & jucunde . Studioſe coluit amicitias multorum doctrina excellentium virorum . Sed præſertim uſus eſt familiariſſime Mario Creſcimbenio , Jo. Vincentio Lucchesinio , Euſtachio Manfredio , quem præceptorem ſuum appellabat , & Michaele Angelo Giacomellio , quo cum in Græcis litteris plurimum ſe exercuit eo præſertim tempore , quo ſimul fuere apud Cardinalem Fabronium .

* Epiſt. ult. lib. xiii. ad Attic.

Opera edita .

COMMEDIE di Terenzio tradotte per la prima volta in verſi Italiani . Urbino a ſpeſe del Mainardi 1736. *in fol.* & alibi in 8.

RICCIARDETTO di Niccolò Carteromaco in Parigi (falſo : nam Venetiis impreſſus eſt) *a ſpeſe di Franceſco Pitteri Librajo Veneziano* 1738.in 4.& in 12.

ORATIO in funere INNOCENTII XII. Romæ 1700.

—— *in Tranſlatione ſacratiſſimi Corporis S. Leonis Magni . Romæ* 1715.

—— *in lode delle nobili Arti della Pittura , della Scultura e della Architettura* : legitur in ſecundo volumine *delle Proſe degli Arcadi* . *RA-*

RAGIONAMENTO allegorico intorno all' origine delle coſe; ibidem loci reperitur.

DISCORSO Paſtorale per la pericoloſa infermità e ricuperata ſalute del Santiſſimo Pontefice CLEMENTE XI. *accaduta nel Dicembre* 1712. ibidem.

RISPOSTA in forma di lettera familiare ad Alfeſibeo Cario Cuſtode d' Arcadia. ibid.

RIME leguntur in ſecundo & octavo volumine *delle Rime degli Arcadi, nella Raccolta del Gobbi*, aliiſque collectionibus.

RACCOLTA di Rime piacevoli di Niccolò Fortiguerra &c. parte prima in Genova 1764. Liber Florentiæ impreſſus eſt, continetque undecim epiſtolas ad amicos ſcriptas.

DOMI-

DOMINICUS GUGLIELMINIUS.*

MAjores Dominici Guglielmini Novariæ orti, Cravineam, quod in valle Antigorii eſt oppidum, migraſſe perhibentur. Hinc certe Avum centum circiter annis ante tranſiiſſe Bononiam conſtat, & in ea Urbe conſediſſe. Bononiæ Dominicus eſt natus v. Kal. Octobris A. D. MDCLV. Principio plura genera doctrinarum attigit; tum vero ad quæ magis ſe ferri natura intellexit, ad illa duo totum ſe contulit, mathematicam ſcientiam, & medicam artem, uſus in utraque nobiliſſimis Præceptoribus Geminiano Montanario, & Marcello Malpighio. Annum agens XXI. mathematica illuſtrare cœpit, editis duabus *Volantis Flammæ Epitropeiis*. Quibus porro *de Cometarum natura & ortu Diſſertationem*, ac *Obſervationem* addidit *Solaris Eclipſis*. Has duo ſunt conſecuta volumina *de Aquarum Fluen-*

* Scripſit hanc vitam Joannes Baptiſta Morgagnus, qua de re in Præfatione Lectorem quoque monuimus. Hunc & illud ſcire volumus parentes Dominico fuiſſe Julium Guglielminium, & Gentilem Neriam Bononienſem,

Fluentium menſura , totidemque *Epiſtolæ Hydroſtaticæ* : quibus nunc tertia adjungenda eſt ex Berolinenſibus Miſcellaneis ; & is demum , quem Italice ſcripſit , *de Natura Fluminum* liber. Quam vero iis ſcriptis de ſua in mathematicis præſtantia opinionem excitaverat , opere (quod difficilius eſt) confirmavit. Joanni Dominico Caſſino Aſtronomorum hujus ætatis facile Principi , in Bononienſi illa celebratiſſima meridiana linea inſtauranda comes fuit . Padum autem flumen (ut de reliquis ejus operibus ſileamus) a Placentiæ mœnibus , quibus magis magiſque imminebat in dies , objectis molibus , repulit . Nec vero tanto Mathematico præmia , atque honores defuere . Nam Patria XXX. annos natum procurationi fluminum , & totius Provinciæ aquariæ præfecit , pauciſque interjectis annis , in publicos mathematum Profeſſores retulit . Ipſum Kalendarium , ut ibi poſitum eſt in more , conficere , ipſum Hydrometriam primum omnium docere , in his denique cunctis , aliiſque præterea muneribus ipſius abſentis rationem haberi , & conſervari perpetuo voluit , ex quo ſcilicet ab ampliſſimo Venetorum Se-

Senatu Patavium honeſtiſſimis conditionibus evocatus, in Stephani Angeli mathematici perilluſtris locum ſuffectus eſt A. D. MDCXCVIII. Itaque jam nulla in Italia fere tota paullo difficilior mathematica conſultatio accidebat, quin ejus ſententia a magiſtratibus, viriſque Principibus expeteretur. Hinc Mantuam, hinc Cremonam, hinc Mutinam, hinc alio ſæpe accerſebatur. Parmenſium autem Dux præſertim poſt illud, de quo antea dictum eſt, ad Placentiam opus feliciter abſolutum, & plurimi fecit, & propria auro, gemmiſque exornata imagine donavit. Cum vero Ferdinandus de Abdua, & Franciſcus Barberinus Cardinales ab INNOCENTIO XII. Pont. Max. legati eſſent, ut de illis cognoſcerent, quæ inter Bononienſes & Ferrarienſes jam diu ſunt controverſiis circa Rheni in Padum derivationem, Dominicus non modo ſuorum apud illos cauſſam egit, ſed ab utroque vehementer probatus, juſſus eſt pro ſua peritia & fide de aquis etiam Ferrarienſis agri, & Ravennatis referre. Nec dubium eſt, quin ea quæ ſunt ab illo propoſita, perplacuerint, quamquam ob graviſſimas, quas hic refer-

re

re non attinet, cauſſas, illæ quidem nondum compoſitæ ſunt lites. Ab ſapientiſſima autem Venetorum Republica alias in Illyricum miſſus eſt ad Caſtri Novi munitiones inſtaurandas, alias in Forojulienſem Provinciam, ut rapidum amnem, Palmæ proximum, & quaſi impendentem, a munitiſſimo oppido arceret. Quam ſæpe vero de rebus hujuſmodi conſuleretur; quamque item carus haberetur, dici facile non poteſt; nec Venetis quidem ſolum, quamquam his plurimum, ſed & Reipublicæ Lucenſi, & Hetruſcis Principibus, & optimo ingeniorum æſtimatori ac patrono CLEMENTI XI. Pont. Max. ut a quibus omnibus, & præterea a ſuis Civibus, magnis eodem tempore propoſitis præmiis & honoribus, paullo antequam e vita diſcederet, eſt vocatus. Neque in eo mathematicæ tantum ſcientiæ, ſed & medica doctrina ſpectabatur. Emiſerat namque Italice ſcriptas *Conſiderationes ex figuris ſalium erutas*, Latine autem *de Sanguinis natura & conſtitutione Exercitationem*; *pro Theoria medica adverſus Empiricam ſectam Prælectionem*, *de Salibus Diſſertationem*, *& de Idearum vitiis, correctio-*

ctione & uſu ad ſtatuendam & inquirendam morborum naturam Exercitationem, qui fere omnes libri rurſus Batavorum typis deſcripti ſunt. Annumerari his poſſent Epiſtolæ ſex ad G. *Deſnoues* Italico ſcriptæ ſermone, ſed Gallico tantum editæ. Annumerari autem omnino debet *Sympoſium medicum*, *ſive Quæſtio Convivalis de uſu mathematum in arte medica*; nam etſi *Joſephum Donzelinum Antonii Filium Coſſentinum* auctorem præfert, ego tamen certum compertumque habeo, tam illam eſſe Guglielmini, qui ſub ficto nomine latere tum voluit, quam quod maxime. His ut fere Contemplatricem medicinæ partem ornavit, ſic aliis viciſſim libris Activam erat ornaturus. Huc enim priores illi tendebant, nimirum ut viam quaſi munirent acceſſuris ad libros *de Febribus* & *de Methodo medendi*, quos quidem affectos reliquit. Perfectæ autem plures ſuperſunt Diſſertationes apud Filium aliæ, aliæ apud Alexandrum Bonis Medicum Venetum optimis cum ſcientiis, tum moribus ornatiſſimum, hiſque nominibus Guglielmino cariſſimum, & in iis *de Materiæ Affectionibus* duæ. *De principio*

au-

autem *Sulphureo* novem, & *de Ethere* unica, quas vivens adhuc emitti juſſerat, poſt ejus mortem prodiere, eodem Alexandro Bonis curante, & ſe atque earum ſcriptore dignam præfationem addente. Annum agens XXII. a præclariſſimis Philoſophorum Medicorumque Bononienſium Collegiis Doctor renunciatus, medicinam domi foriſque cum laude fecit, eoque etiam nomine in comitatu virorum Principum fuit. In anatomico ſcholæ Bononienſis Theatro ſolemnem humani corporis diſſectionem adoleſcens non ſine honore adminiſtraverat. Poſtea in cuſtodiendo præclaro Ulyſſis Aldrovandi muſeo Ovidio Montalbano ſucceſſor eſt datus. Librorum quoque cum philoſophicorum, tum medicorum factus eſt cenſor. In Patavino autem Gymnaſio primarium Medici Theorici locum ab A. MDCCII. poſt diſceſſum Pompeii Sacci Parmenſis medici clariſſimi, pro ſua & illius Gymnaſii dignitate, quæ eſt ampliſſima, tenuit. Porro ejus conſilium ſæpe in morbis difficillimis requirebatur; conſtatque a magno Hetruriæ Principe, amplis, ut ſibi medicus eſſet, fuiſſe præmiis & honoribus invitatum. Tanti autem

tem Mathematici & Medici famam non Italiæ modo, ſed Europæ univerſæ fines peragraſſe, ex eo præſertim agnoſci poteſt, quod non in Patrium tantum, ſed & in externos cœtus Doctorum hominum celeberrimos eſt lectus, Cæſareum N. C. Germanicum, Regioſque item Pariſienſem, Londinenſem & Berolinenſem. Acerrimo fuiſſe ingenio, & non deteriore judicio, etſi ſcripta ſatis oſtendunt, non alienum tamen eſt addere, qualem in ſcriptis, talem quoque in omni ſermone ſe præbuiſſe. Negare ſolebat Montanarius præclariore, aut promptiore ingenio noviſſe quemquam. Alter vero Præceptor Malpighius quanti ipſius judicium faceret, cum ſæpe alias, tum præſertim vita excedens oſtendit, poſthumi operis editione illi, & Sylveſtro Bonfiliolo viro clariſſimo commendata. Ad hæc, atque alia, quæ natura dederat, animi bona, ſingularis induſtria & labor aſſiduus acceſſerunt. Nunquam non illum inveniſſes aut legentem aliquid, aut commentantem, aut ſcribentem, aut domi & in publico docentem, idque ea diligentia & copia, & acumine, &, quod ſemper eſt caput, ordine, ut ex ejus Diſcipulis

nomi-

nominare poſſem plures nihil a tanto Præceptore degenerantes, niſi cum plures nominaſſem, plures tamen ſuperfuturos eſſe intelligerem. A publico docendi officio non illum poterat affecta valetudo, non ex recenti itinere languor avertere. Sed neque in graviſſimo, quo confectus eſt, morbo amicorum monitis, precibuſque potuit adduci, ut libros ſeponeret, quos pulvino ſubditos, illis diſcendentibus, ſumebat in manus. Ceterum in amicos officioſus, in Præceptores pius, in bene de ſe meritos quoſque gratus; modeſtus præterea, æquus, unoque verbo moribus optimis & honeſtiſſimis fuit, ut hac etiam de cauſſa fieret, ut qui illo familiariter uterentur, hi longe cariſſimum haberent: quo ex numero Patricii Veneti duo non ſunt nobis prætermittendi, Sebaſtianus Fuſcarenus Eques, ac ædis Divi Marci Procurator, dum viveret, ampliſſimus, meritiſſimuſque, & Chriſtinus Martinellius vir doctiſſimus, & bonorum omnium fautor ſummus. Statura fuit procera, amplo corpore atque robuſto, ſed noviſſime, credo ob aſſiduas lucubrationes, nonnihil incurvo; nigros habuit, ve-

getoſque oculos, nigra, denſa, magna & contracta ſupercilia, colorem ſublividum, vultum vero natura adductum, & tanquam ad ſeveritatem compoſitum, ut primo aſpectu longe aliter atque erat, aſper auſteruſque putaretur. Valetudine uſus eſt proſpera, niſi quod adoleſcens pulmone ſanguinem rejecit, conſequente neque brevi, neque periculo vacua ægrotatione. Supremis quoque annis lumborum, imprimiſque faucium rheumate frequenter laboravit. Cauſſamque adeo noviſſimæ ægrotationis ex gravedine contraxit, quæ poſtquam, tribus interjectis menſibus remiſerat, iterum ineunte Majo recruduit. Huic cum febris non ſine quibuſdam mentis alienationibus, aliiſque gravioribus ſymptomatibus acceſſiſſet, viſus tamen æger rurſus levari, & fortaſſe erat convaliturus. Sed vires a ſævo longoque morbo infirmatas ſanguis e naribus eodem die ſemel atque iterum profluens ſic dejecit, ut dum ad excipiendum ſanguinem pelvim poſceret, & ſe in cubitum reponere niteretur, extemplo deficeret IV Id. Jul. A. D. MDCCX ætatis LIV ſuper menſes IX, ac dies XV. Aliquot ante il-

lum

lum diebus quæcunque ex noſtris ritibus, quos ſemper caſte religioſeque ſervaverat, impendente morte fieri ſolent, ea omnia ſancte perfecerat. Nec vero ſupremum boni, prudentiſſque Patrisfamilias neglexit officium, ſcripto herede Joſepho, quem ex Conſtantia Joannetta cive Bononienſi uxore obſequentiſſima tulerat, filio, eoque cum ipſa uxore, communique altera filiola & matre, quam grandævam admodum reliquit, viris graviſſimis, amiciſſimiſque commendato; nam duæ, quas ex eadem Conſtantia tulerat, majores filiæ inter ſacras Virgines ſe receperant. Patavii, qua in urbe deceſſit, in æde S. Maximi humatus fuit, quadrato impoſito lapide, in quo inſcriptum eſt:

HIC JACET
DOMINICUS GUGLIELMINI
BONONIENSIS
IN PATAVINO GYMNASIO
PUBLICUS THEORICÆ MEDICINÆ
PROFESSOR PRIMARIUS
OBIIT DIE XII. JULII ANNO MDCCX
ÆTATIS SUÆ LIV.

Felix autem Abbas Viale vir doctiſſimus atque integerrimus, & quo erat Patavii cum Guglielmino conjunctior nemo, juſtum ex albo marmore monumentum in celeberrimo loco ſtatuit ad Sancti Antonii Templum, qua hoc fere meridiem ſpectat.

Scriptum in eo monumento elogium, & quæ præterea ediderit Guglielminius opera, hic referemus.

D. O. M.

DOMINICO GUGLIELMINO BONONIENSI

IN PATRIO PRIMUM MOX IN PATAVINO GYMNASIO

MATHESEOS INDE THEORICAE MEDICINAE

PUBLICO PROFESSORI PRIMARIO

VIRO MORUM PROBITATE SCIENTIARUM PERITIA

SCRIPTIS EDITIS EDENDISQUE CLARISSIMO

A SERENISSIMA VENETORUM REPUBLICA

HUC INGENTIBUS STIPENDIIS ACCITO ET IN ARDUIS

ADHIBITO

QUEM

DUM CERTATIM MAGNI PRINCIPES MAGNIS

MUNERIBUS AMBIUNT

POST LONGAM DUBIAM VIXQUE MEDICIS EXPLORATAM

AEGRITUDINEM

IN IPSO AETATIS ROBORE FORTUNAEQUE
SECUNDISSIMAE PLAUSU
PRINCIPUM PRINCEPS DEUS TERRIS ERIPUIT
CAELOQUE LOCAVIT
AETATIS SUAE ANNO LIV SAECULI VERO XVIII ANNO X
FELIX ABBAS VIALE PUBLICUS BOTANICES PROFESSOR
HORTIQUE MEDICI PATAVINI PRAEFECTUS
AMICO ET COLLEGAE DESIDERATISSIMO
AETERNUM HOC AMORIS ET MAERORIS MONUMENTUM
POSUIT.

OPERA EDITA.

VOLANTIS FLAMMÆ a Perilluſtri & Excellentiſſ. D. Geminiano Montanario Bononienſis Archigymnaſii Profeſſore Mathematico optice ac geometrice examinatæ Epitropeja. Concluſiones a Dominico Guglielmino propugnandæ. Bononiæ ex Typographia Manoleſſiana 1677. *in* 4.

VOLANTIS FLAMMÆ &c. Epitropeja: ſive Propoſitiones Geographico-Aſtronomico-Geometrico-Opticæ a D. G. ejuſdem D. Montanarii diſcipulo demonſtratæ. Bononiæ &c. His ſcriptis Guglielminius Præceptorem ſuum defendit, qui a Cavina non ſolum rationibus, ſed etiam injuriis palam oppugnabatur. Exarſit vero Cavina in Montanarium, quod ſecum ille non conveniebat in determinanda diſtantia a terra cujuſdam ignis, qui æque ac luna plena lucidus in cælo anno 1696. apparuerat. Si Præceptorem audire voluiſſet Guglielminius, non conſeruiſſet manus cum Cavina, quem deſpiciendum Montanarius putabat: reſque, de qua diſputabatur, erat ejuſmodi, ut paucis pagellis confici poſſet. Sed contentionis amor plura ex utraque parte expreſſit volumina.

DE COMETARUM NATURA ET ORTU Epiſtolica Diſ-

Diſſertatio, occaſione noviſſimi Cometæ ſub finem ſuperioris anni, & inter initia currentis obſervati conſcripta. Bononiæ typis H. Dominici Barberii 1681. *in* 4. Sententiam illorum qui Cometas æque ac Planetas corpora æterna aſſeruit, oppugnaverat Montanarius, hoc nixus fundamento, quod nempe noviſſimus hic Cometes, qui ſub finem Februarii memorati anni 1681. ex oculis hominum evanuerat, propior terræ tunc erat, quam ut ſuo tantum diſceſſu evaneſcere poſſet. Igitur, ajebat Montanarius, ſua ſponte conſequitur, ut phyſica diſſolutione de medio ſublatus fuerit. Quod magiſtri argumentum ut fulciret, atque in bono lumine collocaret Guglielminius, Cometarum generationem explicavit in hoc volumine, quod ad Franciſcum Nazarium doctum virum, ſibique familiaritate conjunctum inſtituit. Planetis ingentes vortices tribuit, hoſque, ubi ſibi invicem duo Planetæ appropinquant, ita interſecari ait, ut novus vortex emergat; ex hujus vero craſſioribus partibus novum corpus ſolidum produci, quod Cometæ caput eſt. Si quis eſt qui hæc nec vera, nec veriſimilia putet, adſcribat ad judicium ſuum non modo meam, ſed illius etiam, qui illa propoſuit, ſententiam. Apta enim illa tantum exiſtimavit explicando Phenomeni.

OBSERVATIO Solaris Eclipſis anni 1684. *Bonon. habita die* 12. *Julii ejuſd. anni. Bononiæ apud H. H. Antonii Piſarrii* 1684. *in* 4. Inſcribitur Libellus Antonio Magliabechio.

RIFLESSIONI FILOSOFICHE dedotte dalle figure de' Sali, eſpreſſe in un diſcorſo recitato nell' Accademia Filoſofica eſperimentale di Monſign. Arcidiacono Marſigli la ſera delli 21 *Marzo* 1688. *In. Bol. per gli Eredi del Piſarri* 1688. *in* 4.

AQUARUM FLUENTIUM menſura nova methodo inquiſita. Pars Prima Bonon. &c. 1690. *in* 4. Anno vero ſequenti prodiit

AQUARUM FLUENTIUM menſura &c. Pars Altera

ra. Bononiæ &c. Sane Hydroſtatica ſcientia plurimum aucta eſt his duobus opuſculis Guglielminii, quanquam ille comiſerit, ut non bene explorata atque incerta principia ponerentur. Quod hæc oppugnari vidit a quodam Dionyſio Papinio, defenſionem illorum ſuſcepit duabus epiſtolis, quas Bononiæ an. 1692. hoc titulo edidit:

EPISTOLÆ DUÆ HYDROSTATICÆ, altera apologetica adverſus obſervationes contra Menſuram Aquarum Fluentium a clariſſimo viro Dionyſio Papino factas, & Act. Erud. Lipſiæ anni 1691. inſertas: altera de velocitate & motu fluidorum in ſiphonibus recurvis ſuctoriis. Illa ſcripta eſt ad Leibnitium, a quo primum Guglielminius certior factus fuit Papinium contra ſe ſurrexiſſe, hæc ad Antonium Magliabechium. Has ſecuta eſt tertia Epiſtola ad Præſidem; in quibus omnibus ita ſua confirmavit Guglielminius, adverſaria evertit, ut modeſtiam ſemper ſervaverit.

DELLA NATURA DE' FIUMI Trattato Fiſico-matematico. In Bologna per gli Eredi del Piſarri 1697. in 4. Nuncupatus eſt liber Bigonio, quo ſuffragante, Auctor ſuperiori anno Pariſienſis Scientiarum Academiæ Socius renuntiatus fuerat. Sint ſane præclara, quæ ſcripſit Guglielminius; ſed hoc reliquis ejus operibus omnibus anteponere debemus. Conſtat enim inter omnes illum ita meritum hoc libro de hydroſtatica ſcientia fuiſſe, ut quæ ima ſede manebat, ad altiſſimum gradum provexerit. Vulgaris gregariuſque Phyſicus haud lecto hoc libro, perſpectam ſibi eſſe fluminum naturam arbitrabitur. Quem ſi legat, illud neſciſſe fatebitur, quod ſe ſe habere pro comperto atque explorato ipſe autumabat. Euſtachius Manfredius notis illuſtravit hunc eundem librum; quapropter Bononiæ recuſus eſt anno 1739. typis Lælii a Vulpe.

DE SANGUINIS NATURA ET CONSTITUTIONE Exercitatio Phyſico-medica. Venetiis ex typograph. Andreæ Poletti 1701. in 8.

DE SALIBUS Diſſertatio Epiſtolaris Phyſico-Medico-

mechanica. *Venetiis per Aloyſium Pavinum* 1705. *in* 8. In his duobus opuſculis multa rei medicæ doctrina comparet, ſatiſque ea declarant, quantos ferre labores debuerit Guglielminius, ut illam ſibi pararet.

In Diſſertatione *de Salibus* non minus Auctor ſe oſtendit diligentiſſimum ſpeculatorem venatoremque naturæ, quam perfectum Geometram. Totius vero operis fundamentum eſt prima principia Salis communis, Vitrioli, Aluminis & Nitri donata fuiſſe a Creatore certis immutabilibuſque figuris, haſque individuas eſſe, ſi reſpiciatur vis determinata, quæ eſt in materia. Ubi de ſalium actione agit, geometrice & mechanice examinat proprietates harum figurarum, multaque nova ac curioſa in lucem profert. Hanc Diſſertationem dedicavit Auctor Chriſtino Martinellio, oppugnavit vero Gunterus Chriſtophorus Schelamerus in eo, quem fecit libro *De Nitro*, edidítque Amſtelod. 1709.

PRO THEORICA MEDICA adverſus Empiricam Sectam Prælectio habita Patavii, dum a Mathematicarum ſcientiarum cathedra ad primam Theoreticæ medicinæ tranſitum fecit. Venet. ex typogr. Hieron. Albricii 1702. *in* 8.

JULII MONILIENI ad D. Franciſcum Alphonſum Donnoli Profeſſ. Patav. de ejus Bello civili medico Epiſtola.

EXERCITATIO de Idearum vitiis, correctione & uſu ad ſtatuendam & inquirendam morborum naturam. Patavii apud Joſephum Coronam 1707. *in* 8. Iterum impreſſa fuit Lugduni Batavorum 1709. in 8. una cum utiliſſimo opuſculo Ludovici Teſti *de Saccharo Lactis*.

DE PRINCIPIO SULPHUREO Diſſertationes, quibus Mantiſſæ loco acceſſit Diſſertatio de Æthere, opus poſthumum apud Andream Polettum 1710. *in* 8. Nuncupatur liber S. P. CLEMENTI XI. Hanc vero materiem dignam putavit Guglielminius ſtudiis ſuis, quoniam frequentiſſime fit, ut medici ſive in explicanda morborum natura, ſive in remediis quærendis ad ſulphura confugiant. Porro ille ita inveſtigavit & perſcrutatus eſt omnia, quæ pertinent ad declarandam naturam, figuras vim, & effe-

fe-

fectus rerum ſulphureatum, ut laus ei ſumma debeatur. Non hanc minuit animadverſio illa, quod Hombergius multa, quæ ſunt in libro Guglielminii, jam ab annis 1705. & 1706. in lucem protulerit. Teſtis eſt enim locupletiſſimus Joannes Baptiſta Morgagnius, Guglielminium paullo ante quam Hombergius cogitationes ſuas in vulgus emitteret, omnem ſuam de principio ſulphureo explicaſſe ſententiam auditoribus ſuis in Gymnaſio Patavino. Ex his Diſſertationibus facile quiſque intelliget, quantum adjumenti Geometria Medicinæ afferre poſſit.

EPISTOLÆ Amabææ Jo. Mariæ Lanciſii & Dominici Guglielmini.

EPISTOLA ad Alexandrum Bonis de Quinquina Cortice, ſeu de ejuſdem operandi ratione cum Diſſertatione.

JOSEPHI DONZELINI Antonii filii Coſentini Symposium Medicum; ſive Quæſtio Convivalis de uſu Mathematum in arte medica.

THEOPHILI ALETHINI Epiſtola, qua ex doctrina allata in recenti libro, cui titulus = De Moralibus Criticæ regulis compendioſa monita = oſtenditur in celebri controverſia inter clariſſ. Med. Marcellum Malpighium, & Joannem Hieronymum Sbaraleam, non illum, ſed hunc fuiſſe provocantem, injurium contra ſententiam in libro prædicto aſſertam. Quæ huc uſque retulimus opera Guglielminii, in unum corpus collecta fuere, editaque Genevæ an. 1719. ſumptibus Cramer & Perachon. Volum. II. in 4.

EPISTOLÆ ſex Guglielminii ad G. Deſnoues reperiuntur in libro, qui inſcribitur = *Lettres de G. Deſnoues &c. & de M. Guglielmini &c. & des autres ſavans ſur differentes nouvelles decouvertes: a Rome 1706. chez Antoine Roſſi.*

EPISTOLA HYDROSTATICA quædam ad Antonium Magliabechium: extat in primo volumine Actorum Bonon. Acad. p. 545. Inter opera inedita Guglielminii referuntur = *Il II. Tomo del Trattato della Natura de' Fiumi = De Febribus = & De methodo medendi.*

JOAN-

JOANNI BAPTISTÆ MORGAGNIO

ANGELUS FABRONIUS S. P. D.

SI cui forte nimis arrogans videor, quod ego homunculus tibi viro ſummo litteris meis obſtrepere audeam, utar excuſatione ſingularis humanitatis tuæ; quæ ſi minus probabitur, perinde ac ſi non liceret hominem vel humaniſſimum a graviſſimis ſtudiis, in quibus ſummo cum Reipublicæ bono occupatur, ne tantulum quidem deducere, dicam id quod feci, neceſſario feciſſe, nec aliter facere debuiſſe. Nam cum ſcripſiſſem de Lanciſio, & judicem aliquem quærerem hujus mei laboris in iis præſertim rebus, quæ ſpectant ad Anatomen, ceteraſque phyſicas facultates, quibus immortalis ille vir magnam lucem attulit, ad quem niſi ad te confugere poteram? Conſtat enim inter omnes, perfectæ harum facultatum ſcientiæ perfectam adeo bene loquendi laudem multis litteris, & iis quidem reconditis & exquiſitis adeptam te adjunxiſſe, ut merito & elegantium doctiſſimus, & docto-

rum

rum elegantiſſimus dicaris. Accedit, quod cum ea inter te, & ſummum illum virum interceſſerit amicitia, cujus erit memoria ſempiterna, jure quodam tibi debentur quæcunque ad ipſum pertinere poſſunt. Hæ cauſſæ ſunt, vir præclariſſime, quare ad te ſcribere, & hoc quid quid eſt mittere non dubitavi. Obſecro igitur te quantum tibi cordi eſſe poteſt decus cariſſimi illius capitis, ut ſi rem haud prorſus improbandam cognoveris [neque enim adeo ſumus vecordes, ut noſtras ineptias efferri velimus] ſtylo ne parcas. Adde, dele, corrige: quæ a te erunt, probabo omnia; nihilque appinges omnino, quod mihi tanquam arte poſitum in pavimento, ut ille ait, atque emblemate vermiculato videri non poſſit. Scripſi hanc Lanciſii vitam eo animo, ut eam ſociam darem aliis aliorum illuſtrium virorum, quas ſuperiori anno elucubravi. Harum in numero ſunt eæ, quibus imagines expreſſimus Euſtachii Manfredii, & Franciſci Mariæ Zanotti, in eiſque haud pauca de te. Plura vellem ſeparatim, & quia ſic inſtituti noſtri ratio poſtulat [propoſitum eſt enim nobis ſcribere vitas Italorum doctrina excellentium, qui noſtra & patrum memoria flo-

rue-

ruerunt], & quo tu non modo, ſed omnes gentes, & omnis etiam, ſi fieri poteſt, poſteritas facilius intelligat, quanti apud me fueris. Fac, quæſo, ut in hoc etiam auxilio tuo me adjuves, quod ſi, ut confido, a te impetravero, meam tuorum erga me meritorum memoriam nulla unquam delebit oblivio. Vale

Romæ Kal. Febr. MDCCLXV.

JOANNES MARIA LANCISIUS.

JOANNES MARIA LANCISIUS natus eſt Romæ VII Kal. Novembris anno MDCLIV parentibus Bartholomæo Lanciſio e Biturgia, & Anna Maria Borgiania Romana. Hæc jam e vivis exceſſerat, cum ductus eſt ad Urbem Veterem, ut ibi aleretur ab amita integerrima & optima fœmina, quæ virum cum amiſiſſet, ibidem ſedem fixerat ſuam. Manſit eo loco Joannes uſque ad duodecimum ætatis annum, quo, amita jam fato functa, eum pater Romam perduxit. In Urbe nondum egreſſus e pueris ab hominibus Societatis JESU imbutus eſt politiorum litte-

Digitized by Google

rarum ac Philoſophiæ ſtudiis, in quibus tantos progreſſus fecit, ut non excurrere, ſed evolare videretur. Ad divinarum quoque rerum ſcientiam, iiſdem ducibus, ingreſſus eſt, ſed ea vix dum a limine ſalutata, eo ſe contulit, quo ſuum illum deducebat ingenium. Itaque Medicinæ operam navare inſtituit, audivitque Hyacintum Altomarium Archigymnaſii Romani Lectorem, ut ajunt, primarium; ac duodevigeſimo ætatis anno poſt Kal. Septembris lauream adeptus eſt. Hoc tempore cæpit ille dies ac noctes in Mathematicarum facultatum meditatione verſari. Nam acutiſſimus adoleſcens vidit Medicam Artem ſine phyſicarum rerum ſcientia aut nullam eſſe, aut in ſummis tenebris erroris atque inſcitiæ neceſſario vagari; nec ad naturæ penetralia aditum patere poſſe niſi iis, qui ſint Mathematicis rebus (1), ac præſertim Geometria inſtructi. Itaque poſtquam primos Clavii libros, nemine præeunte, cognovit, totum ſe dedit Vitali Jordanio, qui tum unus maxime excellere in iis doctrinis putabatur. Sic veluti quadam accenſa face potuit facile, quo tendebat, pervenire; exercuitque ſe præ-

præſertim in Anatome, Chimia, Botanica, nec non Naturali hiſtoria. Quo factum eſt, ut omnes, quæ tunc temporis Romæ celebrabantur, nobiliores Academias ſive Medicinæ, ſive Anatomes, ceterarumque naturalium ſcientiarum frequentare cæperit, in quibus cum ſtrenue ac laborioſe ingenium exerceret, palam omnibus fecit ingenitam quandam cupiditatem, qua ferebatur ad gloriam. Ad quam ut incenderetur quotidie magis, Sapientiam in tabula vivis expreſſam coloribus ſibi comparavit. Sedebat hæc magnifico in Templo, quod poſitum erat in vertice montis: ſtrenuos autem corona donabat, eos omnino deſpiciens, quos aut labor medio in curſu, aut voluptas, aut otii deſiderium procul averterat. Cum in cognitione rerum medicarum hæc præclara fundamenta jeciſſet, nervos omnes contendit, ut Romæ in publicis Noſocomiis eo in ſtudio quotidie exerceret ſe diligenter. Neque vero quoties obtulerat ſe occaſio, privatim id agere intermittebat, eos inviſens aſſidue, qui Joannis Tiracordæ diligentiæ, quem ſibi ducem elegerat, & a cujus latere nunquam diſcedebat, valetudinem ſuam

com-

commendaverant. Qua quidem in re tantum adhibuit induſtriæ, ut cum omnia prudenter animadverteret, omnium etiam morborum hiſtorias in Ephemeride diligenter deſcriberet. His ille rebus cum ad hominum famam perveniſſet, accidit, ut munus illud vacaret, quod vocant Medici Adſiſtentis in Noſocomio S. Spiritus, annos poſtquam conſecutus erat lauream Lanciſius non amplius quatuor; quod ille, etſi competitores eſſent quamplurimi, facile obtinuit. Non enim illi opitulatus eſt aut ambitus, aut gratia, aut aliqua inſignis Doctoris commendatio, quippe ſumma ingenii vis, qua præditus a natura erat, earumque rerum cognitio, quibus facultas hujuſmodi continetur, eum ita commendabant, ut ſuperiorem neminem, paucos pares haberet. Nihilo ſecius reliquis ille in Noſocomiis, quæ Romæ plurima ſunt, ſæpe aderat; & quod caput eſt, dum is ægrotos inviſeret, etſi detentos variis morborum generibus, ubique idem erat Lanciſius, ubique induſtria ſua utebatur, illud aſſidue contendens, ut quem ſibi propoſuerat finem, citius omnino aſſequeretur. Veruntamen cum

ſa-

ſatis videret quam lato in campo, nulliſque limitibus definito verſaretur, ut ſibi, ſuiſque ſtudiis diligentius caveret, alumni locum Piceno in Collegio obtinuit: quinquennium vero ipſum quod eo in loco conſumpſit, adeo navavit ſedulam operam medicis ſtudiis, ut potuerit viginti duo magna volumina conficere indicum earum rerum, quæ cognitionem, uſumque ſpectarent. Hæc inter Anatomes ſtudium, quod ei curæ maxime erat, eum quotidie diſtrictum habebat; quo prope fuit, ut in corporis cujuſdam ſectione infectus graviſſimo morbo vitam finierit. Sed integræ redditus valetudini, cum cooptatus fuiſſet in eum doctorum hominum cœtum, qui Congreſſus medicus appellabatur, quique habebatur apud Hieronymum Braſavolum, illius Antonii Muſæ nepotem, qui ſumma cum laude ſæculo XVI publice medicam facultatem fuerat Ferrariæ profeſſus, ſibi in illo cum ſcriptis aliis, tum ea præſertim lucubratione, quæ eſt *de Virgine quadam Callienſi mirabili vexata ſymptomate*, plurimum nominis comparavit. Qua re factum eſt, ut cum diſſecandi Magiſter in Archigymnaſio Romano munus dimiſiſſet, quanquam non ita

ita pauci, iique inſtructi interioribus litteris provinciam hujuſmodi ſpectarent, Joannem Mariam Lanciſium, qui ei ſuccederet, omnibus ſuffragiis elegerint Moderatores. Quo quidem in munere ita ſe geſſit, ut non modo opinionem vicerit, quæ de doctrina ejus erat, ſed etiam, ſi perpaucos exceperis, gloriam ſuperiorum. Adjunxerat ille perfectæ rerum anatomicarum ſcientiæ laudem illam ut polite latine loqueretur, excellenterque pronuntiaret; quocirca quoties dicturus erat, magnus ad eum fiebat concurſus non modo diſcere cupientium, ſed etiam virorum doctrina inſignium, quorum in numero ſæpe fuerunt (qui quantique viri!) Marcellus Malpighius, & Lucas Tozzius. Neque eſt prætereundum, quod ſi forte eveniebat (evenit autem ſæpiſſime) ut inter dicendum aliquis dignitate illuſtris homo ad eum audiendum accederet, interrupta oratione, eatenus dicta in aptam epitomen varie contrahebat (2), quod quidem nullo negotio præſtabat, cum haberet divinam quandam memoriam rerum & verborum. Hoc tempore perſuaſit Archigymnaſii Rectori, ut elegantius inſtauraretur Theatrum Anato-

tomicum, quo facto, idem in ingreſſu appoſuit duo illa hemiſtichia: LACEROS JUVAT IRE PER ARTUS: NEC TE QUÆSIVERIS EXTRA: quorum alterum ex Claudiano, alterum ex neſcio quo poeta deſumpſit. Manſit ille in hoc munere duodecim annorum ſpatio. Nam anno MDCXCVI. ſuffectus eſt Jacobo Sinibaldo, qui θεωρητικὴν medicinam eodem in Lyceo docebat; ex quo demum loco venit ad docendam medicinam πρακτικὴν A. MDCCI. Sed maxime glorioſum fuit Lanciſio, quod mortuo Franciſco Santuccio, qui INNOCENTII XI. valetudini curandæ operam dabat, ei ſucceſſit, cum nondum quatuor & triginta compleſſet annos, quod neſcio an ulli contigerit. Cui provinciæ ſane graviſſimæ ille non modo cumulate ſatisfecit, ſed cum arcana multa ei communia eſſent cum Pontifice, qui plurimum ejus ſtudiis, ingenio, fidei, ac prudentiæ tribuebat, quotieſcunque vellet, apud Virum illum ſanctiſſimum patebat aditus. A quo auctus etiam dignitate (nam inter Canonicos Baſilicæ Ss. Laurentii & Damaſi adſcitus fuit) ei omnia obſequii & benevolentiæ officia præſtabat. At non ita multo poſt cum

IN-

Innocentius ad Superos evolaſſet, quippe qui facultatem, quam in deliciis habebat, Reipublicæ bono exercere cupiebat, Canonicatum dimiſit. Fuerat is jam ab anno MDCLXXXIX ſingulari voluntate Moderatorum adlectus in Collegium Archiatrorum Romanorum, quo quidem honore ita uſus eſt, ut non modo ornamento, ſed magno etiam adjumento eidem Collegio fuerit. Nam præterquamquod præſtitit ſe acerrimum propugnatorem ejuſdem jurium, non deſtitit, quibuſcunque rebus poſſet, Collegas juvare, ut is omnium parens videretur. Cum quotidie magis creſceret Lanciſius laude doctrinæ, huic non ſolum bis demandatum eſt munus Protomedici Romanæ Urbis, totiuſque Pontificiæ ditionis, ſed illum quoque eſſe voluit Cardinalis Palutius S. R. E. ut vocant, Camerarius, qui in laureis medicis tribuendis vices gereret ſuas in Archigymnaſio Romano: quod munus, Palutio defuncto, ejus ſucceſſor Joannes Baptiſta Spinula in Lanciſio firmavit; ac tandem Clemens XI ſentiens eundem potius tribuere provinciæ ſuæ ſplendorem, quam ab ea accipere, ne loco amplius moveri poſſet, edixit. Interim nobiliores,

quæ Romæ extant, ita ſibi familias conciliaverat, ut iiſdem aſſidue operam navans, Cæſaris etiam Legatos effecerit ſuos. Cumque nihil prætermitteret eorum, quæ ad exercendum ingenium conferre poſſe viderentur, cooptatus in Arcadum cœtum, quem viri interioribus litteris præditi, & poeticis ſtudiis quam qui maxime addicti instituerant, Erſilii Macariani nomine eſt appellatus. Neque Romæ ſolum, ſed etiam abſentibus erat notus (3). Satis enim multa ſcripſerat, quæ dimanaverant ad exiſtimationem hominum. Ex his typis impreſſa ſunt, *Humani corporis Anatomica ſynopſis* = *Anatomia per uſo e intelligenza del diſegno, ricercata non ſolo ſugli oſſi e muſcoli del corpo umano, ma dimoſtrata ancora ſulle ſtatue antiche più inſigni di Roma* = *Diſſertatio de ratione philoſophandi in in arte medica ad Senenſem Phiſiocriticorum Academiam* = *Epiſtola ad Raymundum Vieuſſenium*, qua probat ſal acidum in ſanguine contineri, & extrahi poſſe, haud poſſe tamen (hæc duo ille quæſierat) veris certiſque argumentis ſtatui quam univerſe proportionem habeant inter ſe partes ſanguinis; ac *Epiſtolæ duæ ad Felicem Ada-*

Adamum Mulebancher de molis, deque ſeminis vermiculis, quæ relatæ ſunt in ſecundum volumen operum Antonii Valiſnerii (4). Quibus ille rebus cum ſibi famæque ſuæ conſuluiſſet, INNOCENTIUS XII. morbo quodam implicitus, ex quo ſuprema fata portendebantur eidem, hunc accerſivit: eodem vero e vivis erepto, alter ex duobus Medicis, qui Cardinalibus in Conclavi degentibus operam præſtant, electus eſt Joannes Maria. Hic multum otii cum nactus eſſet, in eo languere noluit; quocirca a primis diebus cœpit cogitare, quo poſſet genere litterarum Reipublicæ prodeſſe. Inter multa, quæ ei occurrerunt, argumenta, illud de Aneuryſmatibus plane dignum exiſtimavit, in quo ſtudium ſuum poneret. Nam videbat utiliſſimum hunc ſcientiæ medicæ locum multis obſtructum eſſe difficultatibus, & a nemine, niſi leviter admodum ad eam diem fuiſſe tractatum. Cum opus in manus ſumpſiſſet, & multa adumbraſſet unius menſis ſpatio, ecce ad ſummum dignitatis faſtigium evehitur Cardinalis Albanius; is qui CLEMENTIS XI. nomine appellari voluit, qui cum eſſet intelligens ingeniorum exiſtimator, eiſque

ſemper debitos habuiſſet honores, ſtatim Lanciſium elegit, cui valetudinis ſuæ curam committeret. Hoc munere auctus ille, fore ſibi otium exiſtimavit ad ea, quæ inchoaverat, brevi perficienda. Sed falſo. Nam qui locus quietis & tranquillitatis fore plenus videbatur, in eo maximæ moles moleſtiarum extiterunt. Cœpit enim ſummus Pontifex variis affligi morbis, quem ut integræ valetudini redderet, incredibile eſt quantum diligentiæ ac ſtudii poſuerit Lanciſius. Eo acceſſerunt alii aliis temporibus graves publici caſus, qui ut Pontificis animum maxime perculerunt, ſic Lanciſium occupatum impeditumque tenuerunt. Fuerunt hi magna Romæ in primis frequentia repentinarum mortium, contagiones malorum, quæ a paluſtribus aquis profectæ nonnullis præſertim Romani agri oppidis ſolitudinem fere intulerunt; ac demum bovilla peſtis, quæ tota Pontificia ditione fœde vagata eſt. Hinc Lanciſius juſſu Pontificis, qui nihil reliqui faciebat, quod ad proſpiciendum Reipublicæ ſaluti pertineret, argumentum ſumpſit trium operum, quæ ſingula breviter, inſtituti noſtri tenendi cauſſa, referemus.

mus. Inſcripſit primum *De ſubitaneis Mortibus*, idque in duos libros diviſit, quorum in altero de genere univerſo agit repentinarum mortium, qui locus a recentioribus deſertus poſt detectam præſertim circulationem ſanguinis lucem docti alicujus ſcriptoris deſiderabat, in altero perpendit cauſſas & principia, unde his temporibus tot homines hujuſmodi mortium fata peremerunt. Profecto his libris nihil poteſt eſſe utilius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiæ rerum medicarum. Nam ſolerter adeo, docte, exquiſiteque enucleat vitæ, ac mortis cauſſas, omnia ex mechanica ſolidorum ſtructura, fluidorumque temperatione, alterniſque motibus deducens, omniaque accuratiſſimarum diſſectionum experimentis comprobans, ut in illis univerſam propemodum medicinam contractam eſſe haud immerito poſſis dicere. Quam vero accepti fuerint, hoc erit indicio, quod ſtatim a ſummis viris maxima facta eſt Lanciſio gratulatio, e quibus nominaſſe ſufficiat Lucam Tozzium, Dominicum Guglielminium, & Bernardinum Ramazzinium (5), quibus cum fuiſſet probatus, non poterat dubitare futurum, ut ab omnibus pro-

baretur. Eo acceſſit quod brevi duorum annorum ſpatio quater typis impreſſi, nec ita multo poſt in Gallicum ſermonem converſi fuerunt. Nec minus homines, qui poterant judicare (6), expletum omnibus ſuis partibus prædicarunt opus *de Noxiis Paludum effluviis*, quod in duos libros pariter diſtribuit. Demonſtrat in primo cælum propter vapores ſtagnantium aquarum grave ac peſtilens fieri, cauſſas quærit quare hæ ſtagnantes aquæ maxime æſtivo tempore corrumpantur, diligentiſſime in naturam inquirens horum ipſorum vaporum, duo genera eſſe ſtatuit, alterum animatum formatumque in figuram animantium, inanimatum alterum, eaque figura carens; ſimul & oſtendit quomodo in humanum corpus perveniant, eique noceant, deinde gradum facit ad remedia, quibus iidem paluſtres vapores vel omnino tolli, vel ſaltem temperari, minui, aut quo minus noceant, intercipi poſſint. In ſecundo vero libro hiſtoriam perſequitur contagionum, quæ Romam, Urbem Veterem, Balneoregium, Piſaurum, & Ferentinum afflixerant, quæque maxime memorabiles fuerunt, in eaque multa etiam admi-

ſcet

ſcet ex intima medicina. Eſt locus in primo libro, qui pertinet ad ortum inſectorum, ibique Lanciſius non dubitanter affirmat ranas & bufones ova in tellure deponere, eaque arida in pulvere ſepulta, ſi ſint æſtivis pluviis madefacta, improviſo fetus fundere. Sed cum ille poſtea animadvertiſſet minime id conſentire cum iis, quæ diligentiſſimi naturæ inveſtigatores Franciſcus Rhedius, & Antonius Valiſnerius obſervaverant, ex quibus compertum habemus ea animalia ova in aqua deponere, ſcripta epiſtola ad eundem Antonium Valisnierum, quam inſeri curavit in XXIX volumine Ephemeridum Italorum Litteratorum, voluit omnibus patefacere erratum ſuum. Noverat enim, & ſæpe in ore habebat præclaram illam Celſi ſententiam, qui laudans Hippocratem, quod ingenue fateri non dubitaverit deceptum ſe a cranii ſuturis fuiſſe, dixit id feciſſe *more magnorum virorum, & fiduciam magnarum rerum habentium: Nam levia ingenia, quia nihil habent, nihil ſibi detrahunt. Magno ingenio, multaque nihilominus habituro, convenit etiam ſimplex veri erroris confeſſio, præcipueque in eo miniſterio, quod utilitatis* *cauſ-*

cauſſa poſteris traditur, *ne qui decipiantur eadem ratione* , *qua quis ante deceptus eſt* . Scripſit *de Bovilla Peſte* (7) quam pleniſſime ſcribi res illā potuit. Sic enim omnia de origine & progreſſu hujus mali, illatis detrimentis, conſiliis Magiſtratuum, adhibitis remediis, naturalibus cauſſis & effectibus in hoc libro notata ſunt, ut nihil in eo non appareat, & facile exiſtimari poſſit quam eſſet Lanciſius veterinariæ quoque medicinæ peritus. Tractaverat hoc idem argumentum, cum cœpit morbus furere in Patavino agro, epiſtola quadam Italica ad Antonium Borromæum Clericum Regularem, mox Juſtinopolitanum Epiſcopum, quæ epiſtola unius anni ſpatio bis impreſſa fuit. Cum vero ſuus Auctor eam Latinam feciſſet, memorato libro *de Bovilla Peſte* adjunxit, in quem etiam intulit opuſculum a ſe confectum *de Epidemia equorum*, quæ Romæ fuit anno MDCCXII. Scribebat Lanciſius opus *de Noxiis Paludum effluviis*, cumque ingreſſus fuiſſet dicere de cælo Romano, vidit plura ſe habere cognitione digniſſima, quæ rem illam attingerent, quam ut in alterius argumenti libro tractari poſſent. Putavit igitur hac

in

in re ſeparatim ſibi elaborandum, ceteriſque ſepoſitis, brevi opus confecit, quod inſcripſit *de Nativis, deque adventitiis Romani Cæli qualitatibus*, in quo omnia quæcunque vel lectione librorum, vel ſcientiæ perveſtigatione, diuturnoque uſu, quem in hoc cælo habuit, conſequi potuit, complexus eſt. Volens itaque oſtendere cælum Romanum naturaliter ſalubre eſſe, hoc comprobat ab Urbis ſitu, a ventis, qui in ea dominantur, ab aquis, quibus ipſa Urbs utitur, a telluris fertilitate, ab habitu & colore diuturnaque vita incolarum. Fieri tamen poſſe docet, ut propter vehementes Septentriones ventos, & interdum etiam Auſtrales, ac præſertim propter vapores ſtagnantium aquarum hanc ſuam naturalem ſalubritatem amittat. Quæ quidem vir præclara eruditione & doctrina ſic proſequitur, ut ab ultima origine Urbis ad poſtrema uſque tempora hiſtoriam, ut ita dicam, contexat viciſſitudinum, quas habuit cælum (8) Romanum. Huc quoque intulit hiſtoriam Epidemiæ rheumaticæ, quæ per hiemem anni MDCCIX. vagata eſt, quod a re propoſita haud alienum eſſe duxit. Sane hujus libri confectio perjucunda

da Lanciſio fuit conſideranti magnæ illum fore utilitati Urbanis præſertim Medicis. Scite enim Hippocrates, *neceſſe eſſe eos in tenebris verſari, qui probe non noſcunt ſitum, ventos, aquas, cibos, aliaque multa tum naturalia, tum fortuita locorum, in quibus medicinam faciunt*. Inter hæc Lanciſius alia quoque ingenii monumenta litteris mandavit. Scripſit Diſſertationes quaſdam *de Lumbrico lato*, quas miſit ad Medicos præſtantiſſimos Antonium Pacchionium, & Joannem Dominicum Bianciardium. Vetus erat opinio jam uſque ab Hippocrate ducta, eaque medicorum omnium confirmata conſenſu, corpora illa, quæ nunc faſciæ inſtar depreſſa, nunc cylindri forma figurata inteſtinis adhærent, eorumque longitudinem plerumque æquant, inter inſecta annumeranda eſſe. Hanc plane evertit Lanciſius tum experimentis, tum rationum pondere; oſtenditque nil aliud eſſe hujuſmodi corpora niſi polypos quoſdam ex ſucco concretos. Quantum itaque Medicina debet Malpighio, aliiſque ſolertibus viris, qui de cordis polypo ſcripſerunt, hominesque docuerunt, ne a falſis vaſorum ſanguineorum vermibus fallantur, tantundem Lanci-

ci-

ciſio debet, qui hiſce Diſſertationibus effecit, ne amplius a vermi ſimillimis inteſtinorum polypis decipiantur. Scripſit & epiſtolam *De humorum ſecretionibus, ac præcipue de bilis in hepate ſeparatione* ad Joannem Baptiſtam Blancum Hepaticæ Hiſtoriæ auctorem, de qua quale judicium fieri debeat, juvat viri ſummi Morgagnii verbis referre. *Ex hac epiſtola*, inquit ille in Adv. Anat. III. animad. XXIX. *quamvis incredibili humanitate ſcripta, Lectores tamen attenti facile intelligent virum graviſſimum, Hiſtoria Hepatica perlecta, nihilominus diſcrte ea ipſa affirmare, quæ in illa negantur. Non enim credit nihil in hepate Malpighium niſi nomen glandulæ innovaſſe, ſed veras glandulas, veros glandularum folliculos adhuc agnoſcit. Non credit lymphatica vaſcula in extima ſolum ſuperficie capſulæ ſubſiſtere, ſed cenſet lympham, quæ antea bilis particulis intermixta erat, abſorbere. Non credit in primis, id quod in Hiſtoria maxime inculcatur, ea ratione bilem ſecerni, quam Auctor propoſuerat, ſed ipſius diligentiam non obſcure deſiderat, imo apertiſſime duo illa, in quibus totam explicandæ rei rationem poſuit, ſibi*

bi nullo pacto probari poſſe dicit, ac minime decere diligentem ſolertemque Anatomicum in rebus hærere hujuſmodi. Quid multa? Hominem cogit non modo ... ut quæ demonſtrata a ſe eſſe jactaverat, vix puſilla conjecturæ face evadere agnoſcat, ſed ut poſtquam ſignificavit velle ſe invios quatere ulterius receſſus, incipiat ab iis ipſis, quæ incaſſum ſcripſerat in Hiſtoria, iterandis. Mire Lanciſii ingenium, doctrina, atque eruditio elucent in Diſſertationibus, quas *de Phyſiognomia*, *&* *de Sede cogitantis Animæ* fecit rogatu Joannis Fantonii viri clariſſimi, ac ſecum vetuſtate amicitiæ, & ſtudiis iiſdem conjuncti. (9) Harum in prima, refutata vanitate levitateque eorum, qui futura ſe prædicere profitentur a manuum, & frontis lineis, ex his tamen corporis conſtitutionem, cauſſaſque naturales, & antecedentes noſtrarum voluntatum, & appetitionum noſci poſſe phyſicis argumentis & rationibus comprobat. Ex qua impreſſa notione illud nos utilitatis capere debere, ut accommodata diſciplina atque doctrina ad uniuſcujuſque naturam, facilius bonam confirmemus, vitioſam corrigamus. Quamvis enim extirpari & funditus tol-

tolli nequeant naturales illæ cauſſæ, ob quas alii in alia propenſiores ſunt, ſic tamen comprimi & edomari ſtudio & diligentia poſſunt, ut nullum pravitatis veſtigium appareat: utiturque opportune exemplo Socratis, in quem cum multa in conventu, ut narrat Cicero, vitia collegiſſet Zopyrus phyſiognomon, deriſus eſt a ceteris, qui illa in Socrate vitia non agnoſcerent, ab ipſo autem Socrate ſublevatus eſt, cum illa ſibi ſigna ineſſe, ſed ratione a ſe dejecta diceret. Expoſiturus in ſecunda quæ idem, duce Anatome, de ſede & loco cogitantis animæ ex abditis naturæ receſſibus deprompſerat, ait verſari ſe in re difficili, ac multum & ſæpe quæſita, profertque dictum Platonis, qui in Alcibiade inquit: *Oculus ſe ipſum ſi videre vult, in oculum intueri debet, proinde etiam anima, ſi ſe ipſam noſcere vult, ut animam intueatur oportet*: Deinceps tranſit ad examen ſententiæ Carteſii, qui animam in glandula pineali locavit, aitque præſtantiſſimum hunc philoſophum ex vero intellexiſſe domicilium perceptionum cogitationumque in ea cerebri parte conſtituendum eſſe, quæ unica ſit, & in quam

ge.

gemina externorum ſenſuum organa concurrant, non vidiſſe tamen, ut pote obſervationibus anatomicis deſtitutum, alium in cerebro locum, in quem illa magis conveniant, huncque eſſe corpus calloſum. Quid ſit porro hujuſmodi corpus calloſum, ejuſque partes & formam diligentiſſime deſcribit. Haud pauca etiam explanat ad glandulam pinealem ſpectantia, parteſque quæ circum eam ſunt, hæcque non de medio ſumpta, ſed diuturna obſervatione a ſe quæſita; omninoque ſcripto hoc Lanciſius plurimum luminis attulit cerebri aſſequendæ naturæ, qui locus in Anatomica ſcientia difficillimus exiſtimatur. Interim Ludovicus Ferdinandus Marſilius vir non minus doctrina, quam bellica virtute inſignis Diſſertationem *de Generatione Fungorum* ſub ipſis pellibus a ſe confectam ad Lanciſium miſit. Huic pergratum fuit munus; utque paria paribus reſponderet, eidem longiſſimam epiſtolam ſcripſit, in qua poſtquam illum ſummis laudibus extulit, oſtenditque naturæ ſtudium ampliſſimo quoque viro dignum habitum ſemper fuiſſe, ſuſcipit tractandam hanc eandem materiem generationis Fungorum. Pluribus comprobat

bat fungos proprium ſemen non habere ; arboreos ex ſucco, quo ipſæ arbores aluntur, manare ; pratenſes, ceteroſque ex corio, fruticibus, foliis, fruſtis libri, aut corticis, ligni, radicum : quæ omnia quamvis corpora mortua dicantur, habent tamen in ſe compreſſum ſuccum, qui cum nactus ſit materiam qua ſolvi & ali poſſit, ita efficiat morboſas haſce plantas. Sic enim Auctor fungos appellat, eo quod nunquam non a plantarum morbis principium ducant. Quo vero modo gignantur, unde illorum conformatio & textura, varia multiplexque natura, eleganter non minus quam docte explicat. Quædam etiam attingit de lapide illo, quem dicimus *pietra fungaja*, oſtenditque haud eſſe verum lapidem, ſed concretionem quandam radicum, lapillorum, ſuccorum, ſeminum, terræ, ſimiliumque rerum. Plurimum ſane debent rerum naturalium ſtudioſi Marſilio, & Lanciſio quod originem fungorum illuſtraverint (10). Nam antea cognitio hæc fere latebat obſcuritate involuta naturæ, idque intelligi poteſt ex reſponſo, quod a Marcello Malpighio præceptore ſuo tulit idem Marſilius, cum aliquando

 il-

illum de hac re interrogaſſet : *ſe diu multumque in ea inquiſitione elaboraſſe , ſed modicam ſubeſſe ſpem deprehendendi hanc naturæ methodum* . Eodem tempore quo hæc vulgata ſunt , edidit Lanciſius opus , quod inſcribitur: *Animadverſiones in Plinianam Villam nuper in Laurentino detectam* ; illud quidem elegans variumque , in quo & antiquitatis ſe litterate peritum oſtendit , multaque retulit ad reconditiorem phyſicam , & ad naturalium rerum hiſtoriam pertinentia . Huc illa ſpectant quæ de multiplici aggeſtione , ac de crebris arenarum tumulis , qui paſſim in Tyberis ripis viſuntur , deque ſtirpium , herbarumque in iis ortu diſſeruit . Hæc enim non leve diſputandi argumentum præbebant . Elucubravit Lanciſius libellum hunc , cum feriatis diebus ruri eſſet in eodem Laurentino . Homo enim induſtrius non minus otii quam negotii rationem extare volebat . Inſcripſit vero Marcello Sacchetto Ordinis Hieroſolymarii apud Pontificem M. Oratori , eo quod ipſe rudera hujus celeberrimæ Plinianæ Villæ ſepta undique & veſtita terra , vepribus & dumetis primus omnium

nium detexit. Sed maxime in eo laudandus eſt Lanciſius, quod non contentus prodeſſe civibus ſuis, qua opera in medicina facienda, qua voce in docendo, voluit etiam eorum bono Bibliothecam omni librorum copia, ſed præſertim medicorum, mathematicorumque refertiſſimam apud Noſocomium S. Spiritus dedicare. Id fecit anno MDCCXIV. XII. Kal. Junias, quo die narrabat ille cunctis lætatum ſe fuiſſe lætitiis. Huc enim ſpectarunt ingentes curæ, quas poſuit viginti fere annorum ſpatio in optimis comparandis libris, ac diligentia (malevoli, qui tanto viro deeſſe non poterant, avaritiam appellabant) quam adhibuit, ut eſſet unde ſuppeditarentur eidem Bibliothecæ ſumptus neceſſarii ſive ad emendos libros, ſive ad ſtipendia Præfecto, ceteriſque miniſtris ſolvenda. Huic dedicationi magnum decus fuit præſentia Clementis XI, quem comitabantur viginti Cardinales, ac magna Præſulum frequentia. Ille cum Lanciſium graviſſimis verbis laudaſſet, eidem tribuit jus quoddam exigendi in ſingulos annos ſcutata Romana centum, deditque etiam facultatem illud in quem vellet, transferendi. Hic vero bene-

F 2 ficen-

ficentiſſimo Principi eo ipſo die vulgatos commentarios ſuos ad Tabulas Anatomicas Bartholomæi Euſtachii lubens meritoque conſecravit. Latuerant hæ Tabulæ diuturna in obſcuritate; & quamvis in iis perquirendis Malpighius, aliique docti homines multum diligentiæ poſuiſſent, inveniri tamen nunquam potuerant. Lanciſius etiam ſuperioribus annis & Romæ, & Septempedæ, quarum Urbium hæc patria, illa quaſi theatrum fuit ingenii Euſtachii, ſtudioſe illas inveſtigaverat tum ſua ſponte, tum exhortatione præſertim incitatus amiciſſimi ſui Dominici Guglielminii. Sed fruſtra. Demum cum incidiſſet in epiſtolam quandam Matthæi Pinii Urbinatis diſcipuli ejuſdem Euſtachii, qua declarabat vocatum ipſum fuiſſe in ſocietatem hujus glorioſi laboris, hæc ei ſuſpicionem movit, eas Tabulas Urbini latere apud heredes Pinii. Qua de re cum ſermonem habuiſſet cum Summo Pontifice, ultro hic in ſe recepit, fore ſibi curæ, ut perquirerentur. Sic res habuit optatum exitum, inventasque Tabulas cum accepiſſet Clemens, illas Bibliothecæ Lanciſii donavit. Quo gratiſſimo munere hic provocatus,

tus, alacrior factus eſt ad eaſdem explicandas. Sed cum propter multas, quibus diſtinebatur, occupationes, videret hoc onus haud poſſe ſe ſolum ſuſtinere, adjunxit ſibi ſocios Antonium Pacchionum, & Franciſcum Soldatum viros in rebus anatomicis apprime verſatos. Sæpe etiam in conſilium adhibuit Joannem Fantonium, & Joannem Baptiſtam Morgagnium, cujus quoque latinam epiſtolam operi præpoſuit, in qua pluribus diſſeritur, quam bene meritus de Anatome ſit Euſtachius, quæque propria & peculiaria dicere debeamus ejus inventa, licet ab aliis poſt illum prodita fuerint (11). Redeo ad Bibliothecam Lanciſii: in qua nobilitanda cum ille nihil prætermitteret, locum in ea delegit Academiæ a ſe inſtitutæ, juventutis exercendæ cauſſa in ſtudiis Medicinæ, Chirurgiæ, & Anatomes; huncque inſtrumentis ad experimenta capienda pulchre inſtruxit. Habita hæc Academia primum eſt VII Kal. Majas a. MDCCXV dixitque in ea præclaram illam Diſſertationem, quater uſque brevi tempore impreſſam, *de Recta medicorum ſtudiorum ratione*, in qua perfecti Medici ſpeciem & formam adumbravit (12).

Et primo quidem diſſerit de artibus, quibus inſtructus debet eſſe Medicus, deinde perſequitur quæ in his artibus cavenda ac circumſpicienda ſint, ut facilius ac ſecurius quo tendit, pervenire poſſit. Hoc eodem tempore ille multum operæ ponebat in Metallotheca Michaelis Mercati, quæ cum centum viginti annis in tenebris jacuiſſet, tandem Florentiæ reperta, a Clemente xi. comparata, a Lanciſio ejuſdem Pontificis juſſu notis illuſtrata anno mdccxviii. lucem aſpexit. Sunt quidem in his notis plurima cognitione digniſſima, eaque commemorare neceſſe erat, propterea quod Mercatus, vir ceteroquin doctiſſimus, in ea incidit tempora, quibus Hiſtoria Naturalis infinita obſita erat errorum multitudine. Quos ita notavit Lanciſius, ut facile intelligi poſsit, quam multum eſſet in hac facultate verſatus (13). Vocavit vero in ſocietatem hujus laboris Petrum Aſſaltum, doctum virum, & multarum linguarum peritum, quo cum vivebat conjunctiſsime. Nam ad maximas ejus occupationes acceſsit, quod his temporibus non optime valebat, quodque Urbinum anno mdccxvii. comitatus

tatus

tatus eſt Alexandrum Albanium ad lauream in utroque jure accipiendam. Fecit idem quatuordecim annos ante cum illius fratre Annibale: nemini enim libentius ſuorum curam concredebat Clemens. Illo priori itinere cum Bononiam uſque perveniſſet, pro eo quod ejus nomen magna erat apud omnes gloria, invitatus fuit a litteratis viris Bononienſibus, ut de aliqua re, quæ ad phyſicam pertineret, verba faceret. Cumque ſe non nolle homo moribus facillimis reſpondiſſet, dicitur ea copia orationis, ubertateque doctrinæ locutum fuiſſe, ut omnes ad magnam admirationem traduxerit. Vocem quoque illius eruditam audire voluerunt Urbinates, duabuſque recitatis Italicis Orationibus in Academia Aſſorditorum priori probavit, *glorioſius ac utilius eſſe vivere quam mori pro patria*, altera, *vere beatam eſſe illam civitatem*, *ad quam amplificandam ornandamque omnes cives conſpirent*. Has inter tot occupationes Lanciſius nunquam cogitationem ſtudiumque dimiſit ad umbelicum perducendi opus *de Motu Cordis & Aneuryſmatibus*, quod, ut ſupra demonſtratum eſt, ab anno MDCC. inſtituerat, quodque avi-

 diſ-

diſſime expectabatur. At poſtquam multum ſudoris ac laboris in illo conſumpſit, doluit vitam ſibi prius eripi, quam illud edolare atque in vulgus edere potuerit. Non tamen luce caruit. Nam commendatum Aſſalto Romæ anno MDCCXXIV. impreſſum eſt, deindeque Neapoli, Venetiis, Lugduni Batavorum, iterumque Romæ anno MDCCXLV. apud Palearinos recuſum. Tanta & tam præclara judicia a doctis viris facta ſunt de hoc opere, quo maxime Anatomes & Clinica illuſtratur, ut ad has laudes quid addi poſſit, non videam. Laudavit & Morgagnius, qui mihi unus inſtar eſt omnium, non uno in loco ſcriptorum ſuorum; & in epiſtola XVIII.§.V.*de ſed. & cauſ. morb. &c.* ait, eidem nos ignoſcere debere, ſi inter multa præclara pauca haud omnino probanda contineat, quoniam extrema manus ei non acceſſit. Inter eas quas recenſuimus, hujus libri editiones multum præſtat omnibus Paleariniana, quam curavit magni nominis Medicus Antonius Leprottus, exornavitque inter cetera duabus Diſſertationibus Lanciſii ad memoratum Morgagnium, quarum una eſt *de Vena ſine pari*, altera de *Gangliis*

Ner-

Nervorum. In priori poſtquam ſtatum, ſtructuram, uſumque illius venæ expoſuit, quatuor quæſtiones ſolvit, quas idem Morgagnius poſuerat, quid ſcilicet cauſſæ ſit, cur quidquid ſanguinis ex arteria magna per intercoſtales pleraſque effluit, id omne non per totidem venulas, quæ in cavam pari ordine deſinant, in hanc refluat? Cur non in cavæ inferiorem truncum redeat, ſed in ſuperiorem? Cur iſtuc non per duas venas, ſingulas videlicet more inſtitutoque naturæ ab ſingulis lateribus poſitas, ſed per venam ſine pari inferatur? Cur demum hujus ipſius venæ truncus non a ſiniſtris, ſed a dextris prorepat? Quæ ſic præſtitit Lanciſius, ut non modo obſcura præclare illuſtraverit, ſed etiam tum vetera quædam ingenioſe reſtituerit, tum nova plura obſervationibus conſtantibus, & diligentiſſimis ſubnixa in medium attulerit. In poſteriori vero Diſſertatione explicatis iis, quæ generatim pertinent ad ſitum, numerum, & figuram Gangliorum, eorundem ſtructuram, vim, uſum, ac morboſas affectiones diligenter inveſtigat aperitque. Neque ſilentio prætereunda ſunt, quæ inter ſe hi ſummi viri

viri amice, erudite, eleganterque diſputarunt de morte Cleopatræ. Cauſſa diſputandi hæc fuit. Forte animadvertit Morgagnius ad morientis Cleopatræ ſimulacrum, quod Metallothecam Mercati ornabat, hæc adnotaſſe Lanciſium: *In brachio aſpis ſpectatur, cujus morſu Cleopatram occubuiſſe vulgaris fert opinio; quamvis alii, epoto veneno, mortem ſibi conſciviſſe contendant*. Suſpicatus Morgagnius, extare fortaſſe aliquem ignotum ſibi ſcriptoris locum, qui hoc tradidiſſet, voluit illum ex Lanciſio elicere. Itaque, ſcriptis ad eum duabus epiſtolis, multa protulit, quæ vulgarem & communem ſententiam confirmare videbantur. Habuit quæ huic ſententiæ totidem litteris opponeret Lanciſius, nihilque profecto omiſit, quod probare poſſet Cleopatram veneno fuiſſe conſumptam. Sicque cum omnia paria ſibi cum Morgagnio eſſe viderentur, ab eo poſtulavit, ne de hujuſmodi re amplius inter ſe contenderent. Quod & fecerunt. Placuit vero P.M. Clementi XI, ut quæ ab iis diſputata fuerant, in Appendicem ad Metallothecam referrentur. Illud quoque honorificentiſſimum Lanciſio fuit, quod Hei-

Heiſterus arbitrum illum ſtatuerit acerrimæ ſane controverſiæ ortæ inter ſe, Andrejum, & Voluſium de origine cataractæ. Antiquiſſima erat opinio, oriri cataractam a membrana in humore aqueo concreta. Ab hac primi deſciverunt Briſſæus, & Antonius Metrajanus, viris equiſque contendentes, unam eſſe cauſſam efficientem cataractæ humorem cryſtallinum opacum. Placuit vero Heiſtero medium quiddam tenere, docuitque, humorem cryſtallinum eſſe quidem cauſſam naturalem hujus ocularis morbi, ſed non unicam. Fieri enim poſſe ajebat, ut etiam a pellicula gigneretur, ſed id raro evenire, neque eveniſſe putandum, niſi per experimenta probaretur ineſſe oculo tales membranas. Sic novam gloriatus eſt de cataracta in medium attuliſſe ſententiam. Huic bellum indixere Andrejus, & Voluſius, neque contenti rationibus dimicare, injurii quoque & contumelioſi in adverſarium eſſe voluerunt. Hoc pugnæ genus vehementer vituperavit Lanciſius. Nihil enim illo mitius fieri poterat. Ut vero Heiſtero non ſolum, ſed etiam Garellio morem gereret, varias obſervationes habuit, dili-

gen-

Digitized by Google

genterque deſcriptas ad eoſdem anno MDCCXVIII. miſit, ut ex iis intelligi poſſet, quale judicium de ſumma controverſiæ, duce illa rerum omnium magiſtra experientia, faceret (14). Noviſsime Lanciſius vulgavit opuſculum, quod inſtituit ad Joannem Olivam *De natura & præſagio Dioſcurorum nautis in tempeſtate apparentium*, in quo duo potiſsimum inquirit, unde ortum habeant hæ Φάσεις, quæ ſæpe noctu in maximis tempeſtatibus nunc ſpecie unius flammei globi, nunc duplicis, aut numero plurium in apice præſertim mali conſpiciuntur; & unde fiat ut interdum futuram tranquillitatem ex vero portendant. Hoc argumentum tractandum ille ſumpſit, ut eſſet ſibi levamento in maximo labore, quem in opus de Aneuryſmatibus impendebat. His ab eo editis ingenii monumentis, quibus maximam materiem ex rebus per ſe inveſtigatis ad rerum occultarum cognitionem attulit, omnia præclaro ordine diſponens, omniaque explicans, ſi non ſemper plane pura & candida, ſatis tamen polita litterataque oratione, cum illud Ciceronis ſibi perſuaſum haberet, *mandare quenquam litteris cogitationes ſuas, qui*

eas

eas nec diſponere, *nec illuſtrare poſſit*, *nec delectatione aliqua allicere lectorem*, *hominis eſſe intemperanter abutentis otio*, *&* *litteris*, incredibile eſt quantam apud noſtros homines non ſolum, ſed etiam apud exteros conſecutus ſit famæ celebritatem. Augebat hanc cogitatio illa, quod tanta eſſe ſolet in tuenda Principis valetudine occupatio, ut non ſinat in aliam curam incumbere. Declaravit hoc qui expertus fuerat Lucas Tozzius quadam epiſtola ad ipſum Lanciſium, in qua hæc ſunt? *Siquidem tu etiam*, *vir eximie*, *noſti quo tempore Pontificiæ valetudini tuendæ iſtic præeram*, *non ſolum nullum mihi fuiſſe ſcribendi otium*, *ſed nec ea*, *quæ a me olim inchoata fuerunt*, *tranquillo animo verſandi*; confirmavitque exemplo ſuo, ut de ceteris taceam, Malpighius, qui per totum illud tempus, quo huic muneri vacavit apud INNOCENTIUM XII, omnem cogitationem abiecit aut interrupta contexendi, aut abſolvendi inſtituta. Atque ea cum ſcriberet Lanciſius, nemo poterat exiſtimare, hunc minus attentum ac diligentem ſe præbere in conſervando Pontifice, cum vere gloriari potuerit, adeo ſe pro illius valetudine

Digitized by Google

dine viginti fere annorum ſpatio excubaſſe, ut quam ægram accepit, ſi non firmam, bonam tamen reliquerit. Tali modo cum ille ad ætatis annum ſextum & ſexageſimum perveniſſet, & non minus gratia, fortunaque, quam fama creviſſet (multam enim pecuniam præſertim ex curationibus nobilium & divitum fecerat) & quanquam tenui, bona tamen uſus eſſet valetudine, nactus eſt morbum, quem is ſtatim, aliique Medici eſſe graviſſimum periculoſiſſimumque ſenſerunt. Erat enim febris acuta, quam comitabantur dolor in dextro hypochondrio poſticam partem verſus, ſumma faucium, linguæ ac palati ariditas, ut vix loqui poſſet, vomitus bilioſi, aliaque inſtantis mortis ſigna. Cum fruſtra adhibita eſſent remedia, & vis morbi magis magiſque creſceret, quarto die poſtquam decubuit, rite, & ſumma cum religione omnibus iis perſolutis, quæ divinitus ad expiandos animos, & placandum Deum ſunt inſtituta, naturæ debitum reddidit XIII. Kalendas Februarias, hora XII. ann. MDCCXX. Dici non poteſt quantum ejus diſceſſu dolorem acceperint non modo amici, ſed univerſa civitas. In primis doluit Sum-

Summmus Pontifex, qui, allato ſibi nuntio de, illius morte, abdidit ſe in cubiculum, omnibuſque per eum diem aditum ad ſe interclußit. Perdiderat enim virum, cujus fide ac prudentia multis maximiſque in rebus utebatur, & in cujus ſuavitate & ſermone magnum levamentum reperiebat. Mortui corpus balſamo perunctum elatum eſt ad S. Spiritus in Saxia, ibique cum pompa funeris ſepultum. Tumulo vero hoc elogium inſcriptum eſt.

D. O. M.

JOHANNIS MARIAE LANCISII ROMANI
MORTALES EXUVIAE HIC JACENT
CUI PRAETER ILLUSTRE ARCHIATRI MUNUS
APUD INNOCENTIUM ET CLEMENTEM XI. S. M.
PONTIFF. XX. ET AMPLIUS ANNOS AB EO
PRAECLARE GESTUM
SCRIPTA INSTITUTA BIBLIOTHECA
ARCHIHOSPIT. S. SPIRITUS HAEREDITATE DONATUM
AETERNAM PIETATIS ET DOCTRINAE LAUDEM
COMPARARUNT
OBIIT MERITIS QUAM ANNIS CUMULATIOR
DIE XX. JAN. MDCCXX
ANNUM AGENS LXV. M. II. D. XXV.

He-

Heredem, ut hic declaratur, teſtamento reliquit Noſocomium ejuſdem S. Spiritus, ea inter ceteras lege, ut novum ibidem excitaretur valetudinarium curandis mulieribus. Id tamen pluribus gravibuſque de cauſſis effici haud potuit. Quapropter Benedictus xiii. deſtinatam huic rei pecuniam Noſodochio S. Gallicani attribuit, ejuſque in ædibus ſtatui placuit marmoreum Lanciſii ſimulacrum cum hac inſcriptione.

JOANNES MARIA LANCISIUS ROMANUS
SUMMORUM PONTIFICUM INNOCENTII XI.
ET CLEMENTIS XI.
INTIMUS CUBICULARIUS ET ARCHIATER
CUM NOSOCOMIUM S. SPIRITUS IN SAXIA
UBI PUBLICAM BIBLIOTHECAM DEDICAVERAT
TESTAMENTO HAEREDEM SCRIPSISSET
UT NOVUM IBIDEM PRO AEGROTANTIBUS
MULIERIBUS
VALETUDINARIUM EXCITARETUR
PLURIBUS TAMEN GRAVIBUSQUE DE CAUSIS
SUPREMAE ILLIUS VOLUNTATI LOCUS ESSE
NON POSSET.

BE-

BENEDICTUS XIII. P. M.
CUNCTIS RITE MATUREQUE DISCUSSIS
HABITA ETIAM AEGROTANTIUM MULIERUM RATIONE
NE PIA TESTATORIS VOTA IRRITA ESSENT
HAEREDITATIS PARTEM TRICIES SESTERTIUM
HUIC OPERI ADDIXIT
AC LIBERALITATIS EJUS
IN HOC PERENNI PONTIFICIAE PROVIDENTIAE
MONUMENTO
MEMORIAM EXTARE JUSSIT
ANNO DOMINI MDCCXXVI.

Corpore fuit paullo graciliori, ac breviori, & in ſenectute etiam agili, oculis vegetis, & acuta ac celeri acie, naſo paullo eminentiore, totaque facie miram alacritatem hilaritatemque præ ſe ferente. In victu poſt quadrageſimum præſertim annum magnam temperantiam adhibuit, vinoque abſtinuit, parceque ſomno indulſit. Sic valetudini ſuæ conſulere exiſtimabat, quam ſolitus erat dicere ſuſtentari notitia ſui corporis, & obſervatione earum rerum, quæ prodeſſe, & obeſſe poſſunt, continentia in victu, fugiendaque illa omnium ma-

lorum matre voluptate. Interdum tamen cruditate & inſomniis laboravit ob vehementiſſimam contentionem animi, quam in ſtudiis litterarum adhibebat, ex qua etiam canitiem præmaturam contraxit. Senex dentes amiſit. Munditiam amavit non odioſam, neque exquiſitam nimis, ſed quæ fugiebat agreſtem illam negligentiam, quam plerunque, qui ſe philoſophiæ dicarunt, affectant. Sed excellentiora alia in eo animi bona elucebant. Erat enim modeſtus, veritatis diligens, patiens, affabilis, blanduſque admirandum in modum: non tamen illum caruiſſe deſiderio honorum, & dibaphum quoque cogitaſſe, qui ei intimus fuit, mihi teſtatus eſt. Idem ad amicos ſublevandos fide fuit ſingulari, & in hoc ſe maximum exiſtimabat capere fructum gratiæ, qua pollebat apud optimates, & maxime apud S. Pontificem, quod pluribus, & litteratis viris præſertim prodeſſe poſſet. Erga Patrias amantiſſimus fuit. Tres autem Patrias ſe habere dicebat, primam originis, ſecundam naturæ, tertiam civitatis. Nam cum eſſet, ut initio docuimus, e Biturgia oriundus, Romæ vero natus, in populi Urbinatis civitatem an.

MDCCIII.

MDCCIII. ſuſceptus fuerat . Nullas inimicitias habuit, quod neminem lædebat ; & ſi qua de re cum aliquo diſputavit, ita ſe geſſit, ut officium ſemper teneret, nunquam excederet, ac veritatis, non contentionis ſtudioſus (15) cognoſceretur . Huic rei ſunt indicio quæ ſcripſit adverſus medicos Jo. Baptiſtam Salvadorum , & Joannem Coſmum Bonomum , qui ſcabiei originem non ab ulla ſanguinis contagione, ſed a vermiculis unice repetendam eſſe toto pectore contendebant . Collegit Lanciſius omnia , quæ ad hanc controverſiam pertinent, in unum libellum ; huncque Hieronymo Braſavolo inſcripſit . Animo maximo nullis unquam laboribus difficultatibuſque ab arduis quibuſque aggrediendis ſe deterreri eſt paſſus. Prudentia vero tanta in iis præſertim , quæ ad facultatem, quam profitebatur, pertinebant, ut *& de inſtantibus*, ut ait Thucydides, *veriſſime judicaret* , *& de futuris callidiſſime conjiceret* . Quod quidem cujus virtutis ſit, facile exiſtimabit is qui judicare poterit, quam ille in loco lubrico , periculoſoque verſetur, qui in tanta naturæ obſcuritate , tantiſque tenebris, quibus plerunque diverſa mor-

borum ratio continetur, hujuſmodi fluctibus ſe ſe committere audeat. Sed tamen dici ſatis non poteſt, quam hoc eſſet illi facile factu, ita ut cum rem ipſam inveſtigaſſet attentius, quod certe quotieſcunque res poſtularet, uſuveniebat, eum raro admodum ſententiæ ſuæ pœniteret. In quo ſi quam ipſe rationem ſecutus eſt cognoſcendorum morborum, perſequi velim, videar magis quam debeam, mihi tribuere. Non enim ſolum ſcrutabatur, quod vitæ genus, qui mores, quæ etiam ciborum, quæ vigiliarum, ſomnique eſſet conſuetudo, ſed oculos ad ea quoque intendebat, ad quæ non licet harum artium mediocriter peritis facile adjicere, ut cum ad pronuntiandum deſcenderet, detectis, ut ita dicam, latebris morbi, videret, quantum quidem patiebatur artis natura, quid ſpei ſibi propoſitum eſſet, quid etiam remedii. Fuit & diſertus; nec minus concinnus in brevitate reſpondendi, quam in perpetua oratione ornatus. In ſermone quotidiano mirum in modum delectabatur jocis & facetiis, quæ rerum graviorum ſeveritatem & triſtitiam mitigarent. Intelligens erat exiſtimator ſignorum, & pi-

picturarum, credo, quod pleniorem quandam pulchritudinis ſpeciem animo comprehenſam habebat; cumque eſſet diligentiſſimus antiquitatis inveſtigator, de veterum ædificiorum ſplendore, ac magnitudine ex iis, quæ ſupereſſent, ruderibus, ſagaciſſime judicabat. Habuit ſingularem memoriam, quod ex eo facillime poteſt judicari, quod cum anno MDCXCI. tota quadrageſima P. Caſalinio concionanti adfuiſſet, potuerit ejus orationum aliquas domum reverſus iiſdem pene verbis exſcribere, omnium vero accuratum compendium facere. Tanta autem induſtria fuit, tantumque vigilavit in ſtudio, ut non maxima ſummo ejus ingenio gratia habenda videatur. Nullum enim tempus illi vacuum a labore erat, quippe qui ne reprehenſionem quidem vulgi inanem reformidans, in ipſo curru, dum per Urbem veheretur, ſoleret legere, & interdum etiam ſtylum prehendere. Quapropter minime eſt mirandum, ſi tot, ac tam præclara potuerit poſteris relinquere ingenii ſui monumenta eo tempore, quo occupabatur in conſervanda tenui Pontificis valetudine, & in docendi munere, quod nunquam dimiſit; quo ſæpe diſtrictus erat

 a no-

a nobilium præſertim curationibus, ſcribendiſque conſiliis, quæ undique ab eo requirebantur, quorumque tredecim volumina reliquit; & quo demum nullum litterarum prætermittebat officium erga abſentes amicos, quos plurimos, eoſque doctrinæ laude præſtantes habuit. Inter hos fuerunt Laurentius Bellinius, Dominicus Guglielminius, Euſtachius Manfredius, Joannes Baptiſta Morgagnius, Bernardinus Ramazzinius, Antonius Valiſnerius, Guido Grandius, Franciſcus Tortus, Joannes Jacobus Mangetus, Nicolaus Cyrillus, Joannes Fantonius, Carolus Rica, Jo. Baptiſta Gaſtaldus, Pius Nicolaus Garellius, Michael Fridericus Lochnerus, Hermannus Boerhavius, Gulielmus Kokburnius, Guido Creſcentius Fagonius, Joannes Bernardus de Mornes, Joannes Daniel Geizerus, Roſinus Lentilius, quorum pervulgata ſunt nomina. Romæ vero præſertim coluit Marcellum Malpighium, Gulielmum Rivam, Vitalem Jordanium, Lucam Tozzium, Abbates de Miro & Galianium, Proſperum Lambertinium, Carolum Majellam, & Petrum Aſſaltum, qui duo poſtremi ei morienti adfuerunt. Horum plerique præclara in ſcri-

ſcriptis ſuis reliquerunt teſtimonia de doctrina Lanciſii ; & dederunt quoque Academiæ Cæſarea Naturæ Curioſorum , Regia Londinenſis , Phyſiocriticorum Senenſis , Inſtituti Scientiarum Bononienſis , Incurioſorum Roſſanenſis , quæ ſibi gloriæ duxerunt inter ſuos Lanciſium cenſuiſſe . Et ſi Principibus placuiſſe viris non ultima laus eſt , non eſt tacendum factum Ludovici XIV , qui cum intellexiſſet , ab eodem libros quoſdam rariſſimos deſiderari , diligenter conquiſitos ad illum mitti juſſit una cum litteris perhonorificis (16) .

(1) Notatu dignum eſt , quod in hanc rem ſcripſit Lanciſius in epiſtola quadam ad Herculem Corazzium . *Me quidem* , inquit , *ſi hæc ignoraſſem* (loquitur de Mathematicis facultatibus) *nihil profecto in re medica ſapere arbitrarer , quanquam me non lateat , ſi quid ſapio , quam ſit exiguum ; atque idcirco apud diſcipulos , & amicos meos aſſeverare ſoleo , illuſtrem animam , ut ajebat Hippocrates , & quaſi per omnia naturæ opera ductilem promptamque parare non poſſe , niſi qui magiſtram ab ineunte ætate habuerit Matheſim* .

(2) Hoc periculum ingenii præſertim fecit incredibili cum auditorum admiratione in ea quam dixit , oratione de laudibus Anatomiæ an. MDCLXXXIV. VIII. Id. Novembris , cum primum ad docendum venit . *Multa ſunt* , inquit ipſe Lanciſius in epiſtola ad Joannem Paſtoritium , qui ab illo hanc orationem requiſierat , *quæ a te veniam merentur ; primum enim*

ſpecimen illud fuit, quo mihi per hanc juventutis immaturitatem in almo Romanæ Sapientiæ Lyceo, hoc eſt celeberrimo ſummorum virorum theatro ſuperioribus menſibus prodire contigit. Neque certe inficias iverò, inuſitatum fuiſſe & animi & memoriæ & ingenii experimentum, quod non modo iterum & tertio, ſed etiam quarto illius Orationis curſum, aliis atque aliis ſubinde Præſulibus in conventum ſupervenientibus, interrumpere coactus fuerim, & partes jam recitatas in anacephalæoſin contrahere, novis ſemper & verbis & formis efferre; nec infeliciter ad locum, unde receſſeram, redire. Quæ ſane res adeo, te præſente, commovit Auditores, ut clariſſimus Collega meus D. Paullus Manfredus vocem tenere non potuerit, quin me publice admoneret, ne poſt tertiam periculi vicem, quartæ fortunam tentarem. Sed tunc *adfuit proculdubio infirmitati meæ divinum præſidium. Enim vero formiduloſam illius diei aleam mecum ipſe reputans, non ſine confidentiæ nota id fieri potuiſſe confiteor, niſi improviſa officii neceſſitas ad audendum me compuliſſet: inurbanum ſiquidem videbatur, ſi in adventu poſteriorum Præſulum eas obſervantiæ ſignificationes prætermiſiſſem, quas in priorum ingreſſu non gravate præſtiteram.* In margine vero epiſtolæ, qua Paſtoritius Lanciſio reſpondet, hæc idem Lanciſius notavit: *Hæc oratio (utor Plinii verbis ad Svetonium) Auctori, quemadmodum a pleriſque accepi, aures hominum, januamque famæ patefecit.*

(3) Magnam quoque abſentium his temporibus fuiſſe opinionem de Lanciſii doctrina indicant doctorum virorum epiſtolæ ad eum ſcriptæ. Habes hic immortalis viri Laurentii Bellinii epiſtolam, qua ad ipſum miſit ſua *de Motu Cordis* opuſcula. Hanc ex multis ſelegimus & quia brevis, & quia honorificentiſſima eſt. *Joanni Mariæ Lanciſio Laurentius Bellinus bene agere. In opuſculis meis de Motu cordis, quæ ab Eminentiſſimo Cardinali Spada tibi reddenda curavi, perſpicies, VIR CELEBERRIME, unde animalium Motionum*

num principia deducam. An vero id aſſecutus ſim, quod conſequi erat in animo, tu videris, qui probe noſti, animalium operationes a ſola inſtrumentorum ſtructura motuque pendere. Ut autem hæc pro tua humanitate diligenter expendas, ſimul etiam æqui bonique conſulas, non mea ſolum, ſed tua quoque intereſſe arbitror. Vale Florentiæ Kal. Sept. MDCXCV.

(4) Juvat hoc loco referre verba Valiſnerii, ubi loquitur de Inventoribus vermium ſpermaticorum tom. 2. p. 104. *Nè perchè cito letterati al di là de' monti, e al di là de' mari celebratiſſimi, credeſſe già V. S. Ill.ma che nella noſtra Italia niuno ſi foſſe preſa la pena d'aſſicurarſi di un tanto fatto. Il noſtro Monſignore Lanciſi Medico di S. S., e chiariſſimo per tante ſue opere degne di Cedro, mi mandò, non è guari, alcune ſue Diſſertazioni Epiſtolari di ſcelta erudizione piene, in due delle quali parla anch'eſſo di queſti vermi del ſeme umano.*

(5) Hæc Guglielminius in epiſtola ad Lanciſium data Bononiæ prid. non. Aug. MDCCVII. *Bononiæ mihi redditus eſt liber, quem nuper evulgaſti de ſubitaneis mortibus, cujus lectionem, pluribus licet diſtractus negotiis, avidiſſime aggreſſus, in eo optima inveni cuncta, cuncta ſuſpicienda. Prætereo ſtyli gravitatem, orationis perſpicuitatem, & elegantiam, ordiniſque nitorem quibus undequaque lectoribus te commendas; doctrinam ipſam potius ſuſpicio, in qua tuum elucet judicium e melioribus optima ſeligens, & omnia ſuo quæque loco diſponens & ſiſtens. Nihil intruſum, nihil putidum (vitia ætatis noſtræ) ſed cuncta naturali pulchritudine aſſurgentia ingenii tui maſculam virtutem, & gratam amœnitatem redolent. Placuiſti in omnibus, ſed maxime in ſectionibus cadaverum, quas ita examinaſti, ut neque in hiſtoriis prægreſſi ſtatus, neque in obſervationibus diſſectionum, neque in eorundem ſcholiis quidquam deſideretur.* In hanc fere ſententiam ſcripſit ad eundem Lanciſium Lucas Tozzius X. Kal. Aprilis MDCCVII. Neapoli. *Eum ſane percurri* (inquit) *neſcio majori ne voluptate,*

an admiratione. Incredibiliter me quidem delectarunt ſtyli elegantia, Romanique ſermonis nitor, concinna methodus, ſolidaque doctrina, non quidem ex fictis hypotheſibus, ſed ex ipſius naturæ obſervatione, anatomiciſque præſertim experimentis deprompta. Accedit argumenti utilitas potiſſimum hac noſtra ætate, qua ſolito frequentius homines hoc lethali genere e medio tolluntur. Ramazzinius *Cedro dignum* appellavit hunc librum. Carolus vero Rica Junior ſignificavit Lanciſio ſummo in pretio eſſe apud Anglos iſtud opus *De ſubitaneis mortibus; illudque, tanquam theſaurum, in acta Regiæ Societatis contuliſſe Henricum Sloone.*

(6) Extant epiſtolæ Lucæ Schroekii Acad. Nat. Curioſ. Præſidis, in quibus mirabiliter laudantur ſingula fere Lanciſii opera, & iſtud præſertim *de Noxiis paludum effluviis.* Iſrael quoque Coniglianus Hæbreus, Medicus ſane doctiſſimus, qui diu medicinam fecerat Byzantii, in epiſtola ad Lanciſium ait, non ſatis digne hoc opus laudari poſſe, illudque ſibi aperuiſſe diu fruſtra quæſitam cauſſam morborum contagioſorum, quibus ſingulis quibuſque annis cives illius urbis affliguntur. Ad quæ reſcripſit Lanciſius: *Quæ enim de Byzantinis epidemiis potius, quam peſtibus identidem recurrentibus olim ſubobſcure conjeceram, nunc oculatiſſimo teſtimonio tuo affirmate ſtatuere minime vereor: Scilicet non aliunde quam ex corruptis ob Turcarum negligentiam, contemeratiſque aquis ac linis frequentes illas peſtilentias ſuboriri.* Mirum, Byzantium uſque penetraſſe Lanciſii famam, & hunc Hæbreum Romam veniſſe, motum præſertim, ut ipſe narrat, deſiderio illius noſcendi.

(7) Antonius Jeſſieus Pariſienſis horti Præſes ſcripſit Lanciſio, *nihil accuratius, nihil ſagacius, nihil elegantius legiſſe Opere de Bovilla Peſte;* hocque judicium comprobaſſe judicio ſuo Guidonem Creſcentium Fagonium. Immortalis hic vir quoniam ipſe per ſe legere non poterat ſenio, & oculorum morbo impeditus, auribus accipiebat quidquid edebat Lanciſius. Nihil enim

ab

ab eo proferri poſſe exiſtimabat, quod optime ejus famam non ſuſtineret. Sed redeo ad opus *de Bovilla Peſte*, de quo ſic quoque judicavit Morgagnius in epiſtola quadam ad Lanciſium: *Hiſtoria diligenter ſcripta, edicta utiliter collecta, morbi natura, cauſſæ, curatio erudite, ſubtiliterque tractata, omnia luculenter, copioſe, diſerte abſoluta. Quid multis? Magna cum voluptate legi, eoque majore, quod ſummam ejus Diſſertationis utilitatem inter legendum animadverti. Nam, ut cetera prætermittam, quæ nec pauca, nec levis momenti ſunt, quid excogitari, quid fieri utilius poterat, quam Pont. O. M. ſapientiſſima iſta decreta, ac ſingularia ac prope divina beneficia litteris mandare, ut cujus regimen optare mortales æternum debent, ſperare autem non poſſunt, ejus ſaltem prudentiæ, & beneficentiæ immortale habeant monumentum, unde Principes in omne tempus ſibi ad imitandum exempla capiant*. De hoc opere ſic etiam loquitur, (ceteros omitto) Lucas Schroekius: *Communem omnium adplauſum illud mereri, atque obtenturum certus ſum; adeo provide & docte circa illam* (peſtem) *cuncta fuere peracta & ſcripta, ut quam tot meritis jam antea nomen Lanciſianum poſſidet famæ celebritatem, immenſum jam adauctam eſſe ſine aſſentatione dici queat, debeatque*. Scripta hæc eſt epiſtola anno MDCCXVI.

(3) Brevis eſt epiſtola Antonii Valiſnerii, qua commendat hunc Lanciſii librum; quare juvat integram exſcribere. *Illuſtriſſimo & ſapientiſſimo viro Joanni M. Lanciſio Italiæ decori & ornamento, deque Republica medica optime merito Antonius Valiſnerius S. PP. Hæſi, vir præſtantiſſime, inter admirationem & gaudium, dum tua legerem. Quam alte naturam intras, quam ſubtiliter indagas, quid venti cogitent, quid agant effluvia per aerem ſurgentia. Nec minus præclara ſcribendi utilitas. Conſulis vitæ civium, & exemplo Romani cæli totius humani generis cauſſam benigne agitas. Hæc me res magnopere recreat; nec enim ambitioſa contemplatione fatigas ingenium; ſed juvat laborare in publica commoda,*

juvat

juvat a ſpiritu quem ducimus, & quo nihil carius, occurſantes noxas repellere. Jam intelligis, vir ſapientiſſime, quanti æſtimem librum tuum, quam magnas tibi gratias debeam pro tali munere. Diſcant demum recentes medici, quorum omnis in theorias niſus eſt, non philoſophari tantum, ſed etiam prodeſſe. Vale Patavii X. Decembris 1711. Longiores ſunt epiſtolæ Danielis Geizeri Archiatri Regis Poloniæ, Roſini Lentilii, Joannis Fantonii, aliorumque, quibus ad cælum effertur hoc idem opus; ſatiſque erit eas nominaſſe. Narrat quoque Fantonius judicium honorificentiſſimum quod de eo fecit Jacobus Mangetus, plurimaque ipſe affert, quæ mire confirmant notata in hoc libro a Lanciſio. Ceteras res inter ait, magni momenti eſſe quod ille de combuſtione herbæ Kali prohibenda admonet. Sibi enim compertum eſſe affirmat, quod *ex hac herba elevantur halitus acerrimi, qui diatheſim ſanguini ferinam concilia nt, & ſulphuri pugnam inferunt*. Lentilio vero iſtud opus occaſio fuit agendi cum Lanciſio per litteras de aquarum natura; & multa quidem ſunt in his litteris, quæ hominum doctrinam, ac diligentiam in obſervationibus habendis declarant. Minime illud ſilentio prætereundum eſt, quod eidem Lentilio narrat Lanciſius, quædam a ſe inchoata fuiſſe *de Spargyrica analyſi, deque acidulis Romanis*, omniaque a ſe notata ad geometricam methodum redigere cogitaſſe, non tamen præſtitiſſe occupationibus diſtentum. Epiſt. dat. eſt Kal. Octob. MDCCXII.

(9) Accepta priori Diſſertatione, hæc ſcripſit Fantonius Lanciſio: *Diſſertationem tuam Phyſiognomicam ſumma cum voluptate perlegi. Tu mirabili ingenii acumine rei cauſſam ab antiquis ignoratam, deſpectamque a Neotericis ita in lucem protuliſti, ut, quaſi dixerim, veritatem in fabula detexeris. Illud præſertim videtur ſubtiliſſime excogitatum, quod de intima cognatione frontalis muſculi cum cerebro, & meningibus demonſtras. Quæ enim, re in adulto ſolum conſiderata, nihil ponderis ſententia haberet, eadem plane veriſimilis eſt facta indagi-*

ne

ne rei in embryone, quemadmodum pulcherrime oſtendis. Adeo nihil eſt in animalium & hominis fabrica tam incultum tamque obſcurum, quod anatomico ac philoſophico lumine non ſplendeſcat. Sed tua hæc diſquiſitio non parum etiam univerſam animalis œconomiam illuſtrat, et ratiocinandi normam & methodum perſpicuam aperit. Denique omnia ſunt acutiſſime, jucunde, erudite, diligenter, & eximia methodo, qua ſcriptores Medicos facile vincis, expoſita.

(10) Antonius Jeſſieus in epiſtola quadam ad Lanciſium ait, ab illo ſe diſſentire in eo quod ſpectat ad Fungorum generationem & naturam. Putabat enim illos vegetare, & inter ſtirpes numerandos eſſe. Ceterum Lanciſii ſententiam defendit Antonius Valiſnerius qui cum illo obſervationes ſuas communicaverat.

(11) Dici non poteſt, quanta undique Lanciſio facta ſit a doctis viris gratulatio, quod has Tabulas Euſtachianas e tenebris eruerit, explicaveritque. Jacobus Mangetus, ut e multis pauca teſtimonia ſeligamus, ſic ſcribit quadam in epiſtola ad Lanciſium: *Demiror ſane illa omnia, quæ ſumma ſua ſagacitate perſpexit magnus Euſtachius eo tempore, quo tenebris non parum craſſis obvolvebatur tota anatomia. Sed tuam multo magis demiror ſolertiam, ac ingenioſiſſimam diligentiam, qua rimatus quæ obſcurius illic erant delineata, librum alias mutum, ac paucis inſerviturum eloquentiſſimum ac precioſiori quacunque anatomica ſupellectili quam maxime inſtructum feciſti. Eſt propterea quod memoria Euſtachiana, eſt quod tota ſocietas medica maxime amplitudini tuæ debeat, non tantum quod haſce tabulas per duo prope ſæcula ſepultas Sum. Pont. munificentia de ſuo, ut ita dicam, tumulo eduxerit, ſed etiam quod inde tam multa, tam docta, tamque ſolida ad curioſioris profectoriæ artis ornatum facientia promere voluerit.* Eidem Mangeto libuit has Tabulas ſuum in Theatrum anatomicum referre cum explicationibus Lanciſianis ab auctore nonnullis in locis correctis. Ingenue enim hic faſſus eſt *partim typogra-*

phi

phi incuria, *partim noſtra etiam in ſcribendo feſtinatione ſphalmata quædam irrepſiſſe*. Summus vir Hermannus Boerhavius ſcribens Jacobo Hay (eſt inter Lanciſianas hæc epiſtola) ait, incredibili voluptate legiſſe quæ adnotaverat Lanciſius in Tabulas Euſtachii, addiditque: *bona fide ago*, *hactenus nihil ſimile in anatomicis uſquam apparuit*. Memorabile eſt quod in hac epiſtola idem Boerhavius fatetur, ſcilicet multum profeciſſe ex operibus Lanciſii, idque rurſus affirmat ipſo Lanciſio ſcribens. Extant & epiſtolæ Hyacinthi Gimmæ, & Joannis Fantonii, quibus hi docti viri plena manu in aſtra extollunt hoc Lanciſii opus.

(12) Joannes Baptiſta Gaſtaldus in quadam epiſtola ad Lanciſium auream appellat hanc Diſſertationem. Ait, hoc argumentum imperfecte admodum a Voſſio, aliiſque fuiſſe tractatum; Lanciſium vero effeciſſe, ut nihil amplius deſiderari poſſit: *Belle enim adeo & ſolide & pereleganter de illis omnibus*, *quæ ad ipſum quovis modo pertinere poſſunt*, *more tuo diſſeruiſti*; *quod opus ut præ manibus juniorum medicorum verſetur*, *curare debent illi omnes*, *quibus artis gloria cordi exiſtit*. Antonius quoque Jeſſieus pluribus verbis commendat hanc Diſſertationem.

(13) Antonius Jeſſieus ſignificavit Lanciſio, magnam ei famam comparaſſe apud Gallos quæ ipſe adnotavit in Metallothecam Mercati; quas adnotationes laudans quoque Fantonius in epiſtola ad Lanciſium, ait: *Metallicæ ſcientiæ inſtitutiones dici merentur*, *nihilque a curioſis non tantum doctiſſimiſque Philoſophis*, *ſed a ſolertiſſimis etiam Criticis deſiderandum relinquitur*. Neque minus eaſdem probavit Mangetus: nam illius eſt hæc epiſt. ad Lanciſium dat. Geneva prid. Kal. Julii MDCCXV. *Habemus pro quo amplitudini tuæ nos maxime devinctos profiteamur*, *cujus doctis*, *& felicibus curis debemus*, *quod ea omnia nitidiſſima*, *innumeriſque experimentis*, *ac ſolidiorem doctrinam quaqua verſum ſpargentibus ratiociniis illuſtrata nobis tradita fuerint*: Loquens vero de

Mer-

Mercato ait, *optime ſe geſſiſſe quod ad rei naturalis partem potiſſimum ſe converterit, quippe magis neglecta videbatur. Siquidem in Botanicis præter Columnam, Penam, Bauhinos &c. proſtant inter noviſſimos clariſſimi viri Moriſſonus, Brenius, Rivinus, Rayus, Turnefortius, aliique non pauci. In animalibus tum perfectis, tum imperfectis, ut vulgo diſtinguuntur, Geſnerus, Aldrovandus, Tonſtonus, Rayus, VVilloughbejus, Liſterus, Redi, Gvvammerdhamius, imo etiam aliqua ex parte Levvenhoekius, Charletonus, variique curioſi Peregrinatores. In gemmarum & metallorum, metalliſque affinium mineralium hiſtoria, tum prædicti Peregrinatores, tum alii plures veteres & Neoterici qui de iis ex profeſſo & vere proſpero cum exitu egerunt.*

(14) His obſervationibus locus datus eſt in ſecundo volumine operum Lanciſii. Earumque meminit Heiſterus in ſuo nunquam ſatis laudato opere de rebus Chirurgicis, alibique. Ceterum quæ fuerit Lanciſii ſententia, facile cognoſci poterit ex iis quæ ſcripſit ad Garellium in epiſt. data Kal. Martii MDCCXIX. *Non exiguæ autem*, inquit ille, *mihi voluptati fuit, quod a te quoque confirmari intellexerim, communem amicum clariſſimum Heiſterum de priſtina ſententia ſi minus diſceſſerit, ſaltem paullulum in rectam viam flexiſſe, ingenue profeſſum, ſuffuſionem obducta in aqueo humore membrana aliquando progigni: & quidem ſi Romæ degeret, crebriſque intereſſet ſectionibus cadaverum eorum qui cum certis non cujuſcunque glaucomatis, ſed veræ cataractæ indiciis deceſſerunt, non infrequentiorem ac præternaturalem, ſed frequentiſſimam illoque in genere naturalem ſuffuſionem appellaret. Illud etiam dolendum magnopere mihi videtur, quod maximæ non raro offenſiones inter doctos viros emergant, eo quia nomina a Priſcis ad peculiares morbos ſignificandos conſtituta in alios ſæpe detorqueant, ut in caſu noſtro uſuvenit, in quo cum hypochymatis ſuffuſionis & cataractæ vocabulum inditum fuerit vitio concretionis in humore aqueo, Antonius Metrajanus, Briſſæus, atque Heiſterus noſter ad cryſtallini affectionem indicandam traduxerunt.*

Digitized by Google

runt. Cum igitur vel ipſe Heiſterus candide nunc fateatur, concretionem in aqueo & contingere, & per acum deprimi poſſe, ſponte quoque dare videtur, ut nomen, ſedes, & medela ipſius cataractæ a veteribus inventa apud recentiores quoque accipiantur. Quanquam ultro concedimus, hactenus medicos & chirurgos partim ſignorum ambiguitate, partim complicatione utriuſque mali falſos ſæpe ſæpius, glaucoma pro ſuffuſione, vel contra reputaſſe, quod etiam nobis accidit, quippe qui in denatis viderimus ægrotationem, quam ſimplicem cataractam cenſebamus, fuiſſe cum glaucomate conjunctam. Hinc præclare magnus Hippocrates, qui minus erraverit, optimus eſt medicus. Ceterum ego quidem arbitror, Heiſterum noſtrum ideo ſuſceptas partes non deſeruiſſe, quod minus urbane a nonnullis habitus ſit.

(15) Inter epiſtolas Lanciſii multæ quidem extant quæ oſtendunt, quam a contentionibus idem eſſet aversus. Neque ſolum has ille vitabat, ſed ortas inter amicos, ut componeret, omne adhibebat ſtudium. Dicere vero ſolitus erat, Medicos præſertim ab omni contentione alienos eſſe debere, memores illius dicti Hippocratis, quo admonentur, ut nihil cum perturbatione faciant.

(16) Ceteros inter libros erant duo exemplaria operis, quod inſcribitur *Margarita Antoniana*, quorum unum Lanciſius dono dedit Cardinali Laurentio Corſinio. Rariſſimus ſane liber, cujus auctor eſt Gometius Perceira, & ex que Carteſius ſumpſiſſe dicitur illud Philoſophiæ ſuæ dogma, Bruta carere anima, & vera automata eſſe.

OPERA EDITA.

In contexendo Indice Operum Lanciſii primum referemus ea, quæ diſtributa in quatuor volumina Fratres Palearinii Romæ an. MDCCXLV. eleganter ſane impreſſerunt, ordinemque ab iis ſervatum haud immuta-

mutabimus; deinde recenſebimus reliqua Lanciſii opera, quæ in lucem quidem ſunt edita, ſed minime inſerta ſunt in ea, quæ memoravimus, volumina: ac poſtremo declarabimus quæ ſint ejuſdem Auctoris ſcripta inedita, quæ in Bibliotheca S. Spiritus aſſervantur.

Tom. I. *DE SUBITANEIS MORTIBUS libri duo. Romæ typis Jo: Franciſci Buagni* 1707. in 4. *Lucæ apud Peregrinum Fredianum* 1707. in 4. *Venetiis apud Andream Poletum* 1708. in 4. *Lipſiæ apud Fridericum Gleditſch* 1709. in 8.

DISSERTATIO de nativis, deque adventitiis Romani Cæli qualitatibus; cui accedit Hiſtoria epidemiæ rheumaticæ, quæ per hiemem an. 1709. *vagata eſt. Romæ apud Franciſcum Gonzagam* 1711. in 4.

Tom. II. *DISSERTATIO de recta medicorum ſtudiorum ratione inſtituenda, habita ad novæ Academiæ Alumnos, & Medicinæ Tyrones in Archinoſocomio S. Spiritus in Saxia. Romæ ex Typographia Jo. Mariæ Salvioni* 1715. in 4. & apud eundem eodem anno in 8: & *Avenione apud Joannem Delorme* 1716. in 8.

ANATOMICA HUMANI CORPORIS SYNOPSIS. Proluſio habita in Almo Rom. Sapientiæ Lycæo cum primum demandatam ab INNOCENT. XI. P. M. Anatomiæ Cathedram ſuſciperet VIII. Id. Novemb. MDCLXXXIV. Primum edita hæc Synopſis fuit Genevæ an. 1718. cum reliquis Lanciſii operibus, quæ etiam tum prodierant. Conficiunt hæc opera duo volumina in 4., eaque in ordinem digeſſit Petrus Aſſaltus.

EPISTOLA de humorum ſecretionibus in genere, ac præcipue de bilis in hepate ſeparatione ad eruditiſſimum virum D. Joannem Baptiſtam Blancum Medicinæ et Anatomiæ Profeſſorem. Hæc primum impreſſa fuit in libro ejuſdem Blanci, qui inſcribitur = *De hepatis ſtructura, uſibus, et morbis ec. Auguſtæ Taurinorum* 1711. ac deinde Mangetus inſeruit in primum volumen ſui *Theatri Anatomici* editi Genevæ 1717.

—— *ad doctiſſimum et eruditiſſimum virum D. Ray-*

H mun-

mundum Veiuſenium Medicinæ Doctorem, et in Monſpelienſi Academia Profeſſ. longe clariſſimum, ſcripta nomine Archiatrorum Collegii Urbis, ut reſponderet quæſtionibus = *An acidum ex Sanguine extrahi queat?* & *an inter ejuſdem Sanguinis principia ulla ſtatui poſſit univerſalis proportio?* = Primum edita fuit in memorata Genevenſi editione; & ſuus Auctor retulit quoque in Metallothecam Mercati editam Romæ typis Salvioni.

EPISTOLÆ DUÆ ad Antonium Pacchionium una, ad Joannem Biancardium altera *de triplici Inteſtinorum Polypo, quorum longiorem nonnulli hactenus unicum vermem eſſe crediderunt*. Inſeruit Antonius Valiſnerius ſuum in librum, cui titulus = *Conſiderazioni ed eſperienze intorno alla generazione de'vermi ordinarj del corpo umano. in Padova* 1710.

DISSERTATIONES DUÆ de Phyſiognomia, et de Sede cogitantis animæ. Joannes Fantonius, ad quem inſtituuntur, locum iis dedit in opere quod inſcribitur = *Joannis Baptiſtæ Fantoni ec. Obſervationes Anatomico-medicæ* = *Venetiis apud Andream Poletum* 1713. Mangetus quoque retulit ſuum in Theatrum Anatomicum.

DISSERTATIONES DUÆ ad Ludovicum Ferdinandum Marſilium. Altera eſt *de Ortu, vegetatione, ac textura fungorum*, altera *de Pliniana villæ ruderibus, atque Oſtienſis Litoris incremento*. Editæ primum fuerunt ad calcem operis ejuſdem Marſilii, cui titulus = *Diſſertatio de Generatione Fungorum ec. ec. Romæ ex officina Typographica Franciſci Gonzagæ in via lata* 1714. *in fol.* =

FORMA AC METHODUS deſcribendæ morborum hiſtoriæ in gratiam Medicinæ Tyronum. Per occaſionem Epiſtolæ ab Auctore ad Philippum a Turre Adrienſem Epiſcopum de Excell. viri D. Horatii Albani CLEMENTIS XI. P. M. germani fratris morbo, interitu, et funere. Hæc Epiſtola primum lucem aſpexit Norimbergæ an. 1715. in *Appendice Centur. III. et IV. Ephemerid. Academ. Curioſ. Germ.*

EPI-

EPISTOLA APOLOGETICA de generatione metallorum Patri D. Herculi Corazzio in Bononien. Lycæo Analyſeos Profeſſori Pub. Pertinet ad Prolegomena Metallothecæ, ad quæ pertinent quoque

EPISTOLÆ DUÆ de morte Cleopatræ ad Jo. Baptiſt. Morgagnium, &

EPISTOLA Erneſto Salamoni Cypriano.

DE NATURA ET PRÆSAGIO Dioſcurorum nautis in tempeſtate apparentium. Romæ typis Georgii Placho 1720. in 8.

LUCUBRATIO de Virgine quadam Calienſi mirabili vexata ſymptomate, habita in Congreſſu Medico Romano, in ædibus Hieronymi Braſavoli. Romæ apud Criſtophorum Pragondellum 1682. in 4.

CONSILIUM CLEMENTI XI. de ratione inſtituendæ ruſticationis cum optimo regimine ſex rerum nonnaturalium, a cujus negligentia ipſemet ſeceſſus omnino noxius evaderet.

CATARACTÆ OBSERVATIONES.

DISSERTATIO HISTORICA de bovilla peſte ex Campaniæ finibus Latio importata, cui accedit Conſilium de equorum epidemia. Romæ typis Salvioni 1716. *in* 4.

Tom. III. *DE NOXIIS PALUDUM EFFLUVIIS eorumque remediis libri duo. Romæ typis Salvioni* 1717. *in fol.* Opportune huc Lanciſius intulit plures doctorum Medicorum epiſtolas, quibus ipſe conſultus eſt de contagionibus, quæ aut Piſaurum, aut Ferentinum, aut alias regiones afflixerunt. Intulit quoque

CONSILIA a ſe exhibita in cœtu aliquot Cardinalium de Sylva Ciſternæ et Serminetæ non niſi per partes excidenda.

Tom. IV. *DE MOTU CORDIS ET ANEURYSMATIBUS opus poſthumum in duos libros diviſum.* Primum impreſſum fuit Romæ apud Salvionum 1724. in fol., mox Neapoli, Venetiis, & Lugduni Batavorum in 4.

DISSERTATIONES de Vena ſine pari, et Gangliis Nervorum ad Joannem Baptiſtam Morgagnium, quæ qui-

dem anteà editæ fuerant inter Adverſaria ejuſdem Morgagnii.

Hæc ſunt Lanciſii opera quæ habet Paleariniana editio, quæ & copia rerum, & elegantia longe ſuperat Genevenſem.

DISSERTATIO, qua probatur vermes in pueris facile ſuſcitari ab inſolito aliquo metu, habetur in *Congreſſu Medico Romano habito in ædibus Hieronymi Braſavoli prid. non. Aug.* 1687. In his *Congreſſibus* (ſic enim inſcribebantur, quæ ab illo doctorum hominum cœtu in lucem exibant) ſæpe apparet nomen Lanciſii.

EPISTOLÆ DUÆ ad Felicem Adamum Mulebancher de motis & de ſeminis vermiculis: Leguntur in ſecundo volumine operum Antonii Valiſnerii.

ANATOMIA per uſo e intelligenza del diſegno, ricercata non ſolo ſu gli oſſi, e muſcoli del corpo umano, ma dimoſtrata ancora ſulle ſtatue antiche più inſigni di Roma. Delineata in più tavole, con tutte le figure in varie faccie, con le ſpiegazioni & indice del Sig. Canonico Gio: Maria Lanciſi già Medico Segreto della S. M. d'INNOCENZO XI. in Roma per Domenico de' Roſſi 1691. *in fol.*

DISSERTATIO de ratione philoſophandi in arte Medica ad Senenſem Phyſiocriticorum Academiam. Legitur in quarto volumine part. III. *della Galleria di Minerva. Venezia per Girol. Albrizzi* 1700. *in fol.*

EPISTOLA ad Joannem Fantonum. Quoniam hæc epiſtola præclarum dat teſtimonium judicii, quod fecit Lanciſius de opere Fantonii, quod inſcribitur = *Anatomia corporis humani ad uſum theatri accomodata: pars I. in qua infimi et medii ventris hiſtoria exponitur: Auguſtæ Taurinorum* 1711. in 4. = idem Fantonius operi huic ſuo præpoſuit.

DISSERTAZIONE Epiſtolare al P. D. Antonio Borromeo intorno all'epidemia de'buoi accaduta l'anno 1711. Edita fuit cum opuſculo ejuſdem Borromæi, in quo hiſtoriam narrat hujus bovillæ peſtis. *Venetiis apud Petrum Orlandum, et Neapoli apud Felicem Moſcam* 1712. *in* 8.

Li-

Liber titulum præſefert . = *Iſtoria dell' epidemia de' buoi accaduta l'anno 1711. con l'eſame delle cagioni, uſo de' remedj, e modo di preſervare i buoi ſani* = Lanciſius in latinum eam convertit, adjunxitque Diſſertationi *De bovilla peſte*. Idem fecit de opuſculo cui titulus

RAGIONAMENTO intorno all'epidemia de' cavalli ſucceduta in Roma nella primavera del 1712. diſteſo per ordine della Sacra Conſulta. Primum impreſſum fuit in memorata Neapolitana editione *dell' Iſtoria dell' Epidemia de' buoi*.

LETTERA al Sig. Antonio Valiſnieri ſopra il ritrovamento delle Tavole Anatomiche dell' Euſtachii. Legitur in XI. volumine Ephemeridum Litteratorum Italorum.

TABULÆ ANATOMICÆ cl. v. Bartholomæi Euſtachii, quas e tenebris tandem vindicatas, et SS. D. CLEMENTIS XI. P. M. munificentia dono acceptas, præfatione, notiſque illuſtravit, ac ipſo ſuæ Bibliothecæ dedicationis die publici juris fecit Jo. Maria Lanciſius &c. Romæ ex officina Typogr. Franciſci Gonzagæ 1714. in fol. Opus recuſum fuit *Coloniæ Allobrogum, ſumptibus Cramer & Perachon* 1717., & in fine *Theatri Anatomici*. Extat quoque in hoc Theatro

EPISTOLA Lanciſii ad Jacobum Mangetum de Euſtachii Tabulis iterum recudendis in ejus Theatro Anatomico, cui ſubnectuntur teſtimonia quædam Auctorum, qui laudant Euſtachium, quæque omiſſa fuerant in editione Romana.

EPISTOLÆ DUÆ ad Philippum de Turre: Extant in volum. 33. p. 2. Ephemeridum Litteratorum Italorum.

LETTERA RESPONSIVA al medeſimo ſopra il difetto d'occhi d'un Fanciullo. Tra gli Opuſcoli Scientifici. Venezia 1745. tom. 33.

LETTERA al Sig. Antonio Valiſnieri, qua homines admonuit eſſe quædam in libro *De noxiis paludum effluviis*, in quibus lapſus fuerat. Legitur in XXIX. volumine Ephemerd. Lit. Ital.

MICHAELIS Mercati Samminiatenſis Metallotheca, opus poſthumum auctoritate et munificentia **CLEMENTIS** *XI. P.M. e tenebris in lucem eductum: opera autem et ſtudio Joannis Mariæ Lanciſii Archiatri Pontificii illuſtratum. Romæ ex officina Jo. Mariæ Salvioni* 1717. *in fol.* Biennio poſt Lanciſius Appendicem quandam operis publicavit iiſdem typis Salvioni, qua occaſione frontem libri renovandam putavit. Hinc factum eſt, ut quamvis unica ſit Metallothecæ editio, duplex tamen videri poſſit. Nam una frons habet annum 1717. altera annum 1719.

ADNOTATIONES ad Hiſtoriam morbi Cardinalis Columnæ ſcriptam a Januario Janellio. Romæ apud Franciſcum Gonzagam 1719. In his adnotationibus plura explicat Lanciſius ſcitu digniſſima, quæ ad pleuritidem pertinent. Hoc enim morbi genere laboraverat Cardinalis ille.

DISCORSO recitato nell'Academia degli Aſſorditi ſolita a radunarſi in caſa Veterani alla preſenza dell'Eminentiſſimo Cardinale Tanara Legato d'Urbino. Oſtenditur in eo = *Eſſere molto più glorioſo, e più profittevole alla Patria il vivere che il morire per la medeſima* = In Urbino 1703.

VOTI DIVERSI per la Canonizzazione de' Santi. Accedebat ad cetera Lanciſii munera illud quoque, ut medica trutina perpendere deberet eorum malorum ſanationes, quæ præter naturam factæ eſſe dicebantur ad probandam alicujus viri Sanctitatem.

TRE VOTI CONSULTIVI per la Ragunanza d'Arcadia intorno al merito di tre gran Letterati Arcadi Lorenzo Bellini, Pirro Maria Gabrielli, e Vitale Giordani.

DE' CONSULTI ITALIANI di Monſignore Gio. Lanciſi &c. pubblicati da Filippo de Carolis di Ravenna. Tom. I. in Roma 1761. *per Generoſo Salamoni.*

OPE-

Opera inedita.

STUDIA JUVENILIA inchoata ab anno 1672., ſeu *Repertorium Medicum. Volum. XXII.*

DIARIUM Obſervationum Medicarum, Chirurgicarum, et Anatomicarum ab anno 1681. *uſque ad annum* 1693.

HISTORIÆ MEDICÆ variæ.

REPERTORIUM MEDICUM in quo ſunt notata multa morborum genera, iis adhibita remedia, eorumque exitus, aliaque plura ad rem medicam ſpectantia.

MISCELLANEA ANATOMICA.

PRÆFATIONES ad ſingulas Oſtenſiones Anatomicas habitas in Theatro Anatomico Romanæ Sapientiæ. In hoc volumine extat quoque

PRÆLECTIO habita in maxima Aula Romanæ Sapientiæ cum caperet poſſeſſionem loci Collegialis, non exhibito ſupplici libello, ſed ſponte a Collegio electus die 10. *Jan.* 1682.

LETTERE APOLOGETICHE tra Gio. Battiſta Salvadori, e Gio: Coſimo Bonomo, e Giovanni Lanciſi intorno all'origine della rogna.

RACCOLTA di 46. *Concluſioni Mediche pubblicate in Meſſina nel* 1665, *di una Critica contro le medeſime, e della famoſiſſima Apologia di Marcello Malpighi allora Lettor primario in Meſſina, e al preſente Medico Segreto della S. di N. S. INNOCENZO XII. fatta in oſſequio dell' Autore dal D. Gio: Maria Lanciſi Medico Collegiale, e Lettor pubblico in Roma nel* 1693. Memoratu digna ſunt quæ Lanciſius præfatus eſt de Malpighii *Apologia. Uſcì ella dalla penna* (inquit ille) *di queſto grand'uomo nello ſpazio di ſoli* 15. *giorni, come egli più volte m'ha confermato, e .. contiene i ſemi di quaſi tutte le invenzioni Anatomiche pubblicate dopo da lui, e da altri Profeſſori.* Collegit quoque Lanciſius magnam copiam Conſiliorum ejuſdem Malpighii, atque ad ea notas quaſdam appoſuit.

GIORNALE dell' ultima infermità d' INNOCENZO XI. diſteſo da Gio: Maria Lanciſi, e dedicato al S. P. CLEMENTE XI. In hac ephemeride multa ſunt quæ pertinent ad declarandos mores conſuetudinemque vitæ illius Sanctiſſimi Pontificis.

PRÆFATIONES atque Orationes habitæ in Archigymnaſio Sapientiæ. Hæ quidem ſunt

PROLUSIO de Laudibus Anatomiæ habita cum primum anno 1684. ad hanc facultatem docendam venit.

PRÆFATIO in Chirurgicas de vulneribus Capitis Prælectiones habita an. 1685.

—— *ad Prælectiones de externis tumoribus habita an.* 1686.

—— *ad Prælectiones Anatomicas an.* 1687.

—— *ad Prælectiones de capitis vulneribus.* In hac præfatione dicta an. 1688. oſtendit Lanciſius auctoritatem ſine ratione plerumque obeſſe.

—— *ad Prælectiones de tumoribus an.* 1689.

—— *ad Prælectiones Anatomicas an.* 1690. In his Præfationibus *ad Prælectiones Anatomicas* ſæpe totus in eo erat Lanciſius, ut oſtenderet Anatomen eſſe vel maxime neceſſariam ad Medicinam faciendam.

—— *ad Prælectiones de capitis vulneribus. an.* 1691. Rediit hoc anno ad capitis vulnera, propterea quod anno 1688., quo tempore inſtituerat commentariis illuſtrare practicum Hippocratis librum *de capitis vulneribus*, juſſu Summi Pontificis ad majus opus vocatus non potuerat in incæpto permanere.

—— *ad Prælectiones de Tumoribus an.* 1692.

—— *ad Anatomicas Prælectiones an.* 1693.

—— *ad Prælectiones de Vulneribus capitis an.*1694.

—— *ad Prælectiones de Tumoribus. an.* 1695.

PROLUSIO ad Hippocratis Prognoſtica, habita VI. Id. Novemb. MDCXCVI. cum evectus fuiſſet ad Cathedram Theoriæ Extraordinariæ. Ait hoc ſibi propoſitum eſſe, ut oſtenderet, *Præſagiorum aphoriſmos accurata, multiplici ac repetita obſervatione a Divino Sene compilatos ac-*

ceſ-

ceſſione novarum doctrinarum, Chimiæ ſcilicet, Anatomes, & Mechanicæ tantum luminis accepiſſe, ut qui olim a poſteriore, ut ajunt, dumtaxat, vel plerumque minus probabili ratiocinio reſolvebantur, modo veram & a priori cauſſam in propatulo nanciſcantur.

—— ad Prælectiones de urinis, habita in inſtauratione ſtudiorum an. 1697. prid. id. Novembris.

ad Prælectiones de pulſibus, habita poſt longam Auctoris ægritudinem VIII. Kal. Decembris 1698.

ORATIO INAUGURALIS ad Commentarios in libros Hippocratis, habita V. Idus Novembris 1699. In hac explicat dictum illud Hippocratis, quod multorum interpretum torſit ingenia. *Si quid divini in morbis ineſt, illius quoque ediſcere providentiam.*

PROLUSIO INAUGURALIS, habita nonis Novembris 1701. *cum ad ordinariam Practicæ Cathedram evectus fuiſſet.* Egit eo anno de morbis capitis.

PROLUSIO ad Tractatum de Aneuryſmatibus, habita VI. Id. Novembris 1702.

ORATIO DE LAUDIBUS LEONIS X. habita in Æde Sacra Romani Archigymnaſii 1685. Laudat in ea temperantiam, fortitudinem, prudentiam, ac juſtitiam illius Pontificis.

—— de laudibus litterarum; habita in eodem Templo die 18. *Octobris* 1688. Oſtendit in ea, litteras vivo homini brevem ſuavemque mortem, mortuo vero perennem ac glorioſam vitam largiri.

ORATIO in funere LEONIS X. habita in eodem Templo an. 1696. Probat non ſolum utile, ſed etiam neceſſarium eſſe Principibus viris litterarum ſtudium.

ORATIUNCULÆ variæ habitæ in tradendis laureis.

PRÆLECTIONES de Tumoribus.

—— De Miſologia.

—— de Univerſalibus Tegumentis, aliiſque rebus anatomicis, reperiuntur in memorata *Miſcellanea Anatomica.*

TRACTATUS de urinis, & commentaria in Hippocratis libros de Prognoſticis ſub annis 1696. *& ſequenti* ador-

adornata. Materiam Urinarum in quinque libros dividit nimirum in Phyſiologicum, in Pathologicum, in Semioticum, in Hygienum, & in Therapeuticum.

—— *de Formatione fœtus in utero*.

COMMENTARII in Hippocratis Librum de Capitis vulneribus. Sic interpretatur hunc librum Lanciſius, ut non tantum interpretis, quam veritatis indagatoris officium præſtet; utiturque opportune dicto illo Galleni. *In Hippocrate & aliorum dictis id obſervo, ut non temere approbem quæ ſcripſerint, ſed experientia, ratione verum ne an falſum ſit examinem*. Sane in his commentariis multa, eaque recondita doctrina comparet.

TRACTATUS DE FEBRIBUS in Romano Lyceo Auditoribus ſuis exhibitus an. 1703. *cum extemporanea ad hunc Tractatum prælectione*.

CONSILII E RISPOSTE intorno a diverſe indiſpoſizioni. Italice ſcripta Volum. X., Latine Volum. III. Diſtribuuntur hæc Conſilia in genera morborum Sæpiſſime vero adjungitur iis, qui fuerit exitus morbi, de quo conſultum eſt. Significavit aliquando Lanciſius per litteras Morgagnio, velle ſe annotare non modo exitum morbi, ſed etiam ſigna, quæ animadverſa ſunt in cadaveribus eorum, quos medicina curare non valuit: cui reſpondit Morgagnius, ſuſcipere eum curam & cogitationem digniſſimam virtutis ſuæ; utque ſtimulos eidem admoveret, poſuit ante oculos exemplum doctiſſimi viri Lælii a Fonte. Ego tamen raro hæc ſigna notata vidi in iiſdem Lanciſianis Conſiliis, ſæpiſſime num ii qui convaluerint, in veterem morbum delapſi fuerint, aut a novo tentati.

LETTERE SCRITTE ne' tre viaggi fatti a Urbino. Volum. III.

I. Volumen continet decem Epiſtolas ſcriptas ad Chriſtophorum Batellium menſibus Octobris, & Novembris anni 1703, in iiſque deſcribuntur quæ obſervatione digna putavit Lanciſius. Riſi eo loco, quo idem narrat, ut ſolaretur Rhedarium, qui in via deter-

rima

rima ac præcipiti equum amiſerat, illi promiſiſſe ſibi curæ fore, ut monumentum huic equo fieret, quod exæquaret amplitudinem illius, quo libuit Carolo VIII. memoriam poſteris prodere Morelli ſui. Huic enim ſane generoſiſſimo equo celebrem victoriam, quam in Valle Tari reportavit, referebat acceptam. Hæc vero in monumento inſcribere ſe velle ajebat Lanciſius

MORELLO

VELOCISSIMO FULGINATENSI EQUO

STATURA LICET HUMILI EXCARNIQUE CORPORIS

HABITU

SPIRITU TAMEN REDUNDANTI

QUI

SUUM NE PERDERET HERUM

VEL IN IPSO AGONE GENEROSUS STANS

DIEM SUUM OBIIT

GRATI ANIMI MONUMENTUM POSUIT

LANCISIUS.

II. Volumen continet epiſtolas ad Curtium Origum ſcriptas anno 1705. Habet & Italicam Orationem dictam a Lanciſio in Academia Aſſorditorum, in qua oſtendit, = *Non baſtare l'opera benefica d'un eccelſo Cittadino, ſe l'univerſal corpo de'Cittadini steſſi a quella non ſi ſtudia di cooperare*. Habet quoque Paſtoritiam Orationem a Lanciſio duarum horarum ſpatio compoſitam, & a quodam Belluzio Piſauri dictam, cujus argumentum eſt = *Che l'umana felicità non vien turbata, ma più toſto accreſciuta dalle uſanze che corrono* = Per jocum hanc ſe feciſſe orationem ait Lanciſius, ut-

que

que contrarium contrario opponeret. Nobilis enim & erudita ſemina Theodora Ondedeja protulerat ſimilem Paſtoritiam orationem in qua probabat, = *Che le mode e le uſanze correnti tolgono gran parte dell' umana felicità.* =

III. Volumen continet varias tum Italicas, tum Latinas epiſtolas ad Familiares. Fatetur Lanciſius omnes, quas tria hæc volumina complectuntur, epiſtolas, plenas eſſe feſtinationis, & pulveris.

EPISTOLARUM AMÆBÆARUM libri quinque. Utinam exurgeret aliquis, qui has epiſtolas in vulgus ederet. Haberent enim viri litterati, ac præſertim rei medicæ cultores, quo ſe utiliter oblectarent, ſtudioſi vero Lanciſii, quo magis magiſque ejus doctrinam, animi virtutes, ac famæ celebritatem hominibus probarent. Profecto ſi illi diutius vivere contigiſſet, non tam ſua ſponte, quam amicorum hortatu incitatus has epiſtolas typis commiſiſſet. Sic enim ſcribit Joanni Olivæ Rhodigino in epiſt. dat. III. Id. Octobris an. 1719. *Porro ut epiſtolas meas typis edere non reformidem (quanquam propere celeriterque exaratas, ſempiterniſque potius tenebris demandandas, quam publica luce donandas exiſtimo) non tam facit judicium tuum, quod ab amore extortum atque ad indulgentiam flexum video, quam quod doctiſſima amicorum vel conſulta vel reſponſa perire iniquum arbitror. Veniam itaque a Lectoribus polliceri licebit litteris meis, ſi earum ſaltem occaſione eruditiſſimis amicorum commentariis rem litterariam locupletavero, ut quem voluptatis atque utilitatis fructum ex meis capere non poterunt, ex alienis, ac tuis quoque laboribus capiant.* Præter hæc epiſtola multa continet, quæ oſtendunt, quanta fuerit Lanciſius induſtria, quam ei omnia tempora occupata fuerint; adeo ut vere gloriari potuerit, nunquam minus ſe otioſum fuiſſe, quam cum fuiſſet otioſus.

DISCORSO ſopra il Salaſſo. Non auderem pro certo commentariolum hoc tribuere Lanciſio.

GIORNA-

GIORNALE intorno alle indiſpoſizioni di S. B. Papa CLEMENTE XI. colla deſcrizione delle ſue villeggiature.

Satis multa de Lanciſio. Non tamen huic vitæ finem faciam priuſquam referam quæ ipſe ſcripſit, ut eſſet quod incidi poſſet in Fonte (huic nomen eſt Lanciſianus) ſaluberrimæ aquæ, quam ſuo conſilio ad Tyberis ripam prope Noſocomium S. Spiritus duxit S. P. CLEMENS XI.

CLEMENS XI. P. M.
AQUAM SALUBERRIMAM
TEMPORIS INJURIIS ITA DISPERSAM
UT EJUS VESTIGIUM IN RIPA TIBERIS VIX
EXTARET
NOVO DUCTU PLUMBEISQUE
COERCITAM TUBIS
EXTRUCTO FONTE MOLLITO ADITU
PUBLICO USUI COMMODIOREM UBERIOREMQUE
RESTITUIT
ANNO SALUT. MDCCXX. PONTIFIC. XX.

ΑΡΙΣΤΟΝ. ΜΕΝ. ΥΔΩΡ.

MICHA-

MICHAELI ANGELO GIACOMELLIO

ANGELUS FABRONIUS S. P.

Meminiſſe debes, quæ tu mihi aliquando narraſti de Franciſco Lorenzinio, quo cum tibi ſummus uſus fuit. Quam multa de ejus præſtantia in poeſi, de celebritate nominis, deque moribus ejuſdem! Ex eo tempore in animum induxi meum illius vitam conſcribere; idque præſtiti proximo Sextili menſe, quo fui in monte Albano caloris urbani vitandi cauſſa. Hoc quid quid eſt ad te mitto, mi ornatiſſime Giacomelli; & ſi forte tale erit, quod poſſint tuæ etiam aures tritæ jampridem notandis generibus horum ſcriptorum non omnino improbare, velim tibi perſuadeas, præclariſſimo viro majora me fuiſſe daturum, ſi per vires licuiſſet. Quod ſi ſecus rem eſſe cognoveris, quantum me amas, & quantum tribuere potes cariſſimo illi capiti, ſtylo ne parcas. Nihil enim magis opto, quam a tui ſimillimis corrigi & doceri. Vale, meque eſſe in ære tuo exiſtima; nihilque mihi fore jucundius, quam ſi cum uſuvenerit, etſi per me parum aut nihil poſſum,

Digitized by Google

poſſum , experiare aliquando ſingularem amorem erga te meum .

Ex Albano non. Septembris MDCCLXIV.

FRANCISCUS MARIA LORENZINIUS

FRANCISCUS MARIA LAURENTINUS , ſeu LORENZINIUS (utroque enim modo ſe appellavit) filius Sebaſtiani Florentini , & Urſulæ Mariæ Neriæ Bononienſis , Romæ natus eſt IV. non. Octobris anno MDCLXXX. honeſta quidem familia . Hæc enim plures edidit doctrinæ laude illuſtres homines . Pater ejus inter domeſticos fuit Chriſtinæ Svecorum Reginæ , gratiamque illius tenuit non minus propter mores , quam propter magnam corporis dignitatem , quæ non minimum commendat . Is filium inſtituendum dedit hominibus Societatis JESU tum in humanioribus litteris , tum in philoſophia , quibus in ſtudiis & naturæ bono & diligentia adeo profecit , ut nobilis inter æquales ferretur . Quo factum eſt , ut iidem Religioſi viri huic roganti , ut in eorum Societatem reciperetur , quamvis ætate paullo gran-

Digitized by Google

grandiori eſſet (agebat enim vigeſimum ſecundum ætatis annum) libentiſſime ſint obſecuti. Suſceptæ tamen vitæ rationem undecim fere poſt menſes propter valetudinis cauſam abrumpere coactus eſt. Huic cum integra eſſet poteſtas conſtituendi quo in genere ſtudiorum potiſſimum verſaretur, diu ſecum multumque dubitavit juris prudentiæ ne, an litteris politioribus totum ſe daret. Ad has ſua illum voluntas deducebat, ad illam multitudinis impellebat judicium, cum, quæ majori parti pulcherrima videantur, ea ſæpe ſoleant homines amplecti. Movet autem, ac prope ſtupidum vulgus detinet non ſcientiæ nobilitas, ſed privati commodi ratio, cum, videat hæc juris prudentiæ ſtudia vendibiliora, cetera autem plerunque algere atque eſurire. Prudenter igitur ſe geſſit Lorenzinius, qui cum re familiari laboraret, forenſem illam viam delegit, in qua adeo proceſſit, ut brevi potuerit eſſe in eorum numero, qui conſilium ſuum fidemque Cyriaco Lancettæ litibus judicandis XII. viro præſtabant. Sed quotidie quæ jam a pueritia valde illum delectarunt manſuetiores Muſæ ac Philoſophia, tantum ingenium Juris prudentiæ invi-

invidentes ad ſe advocabant, quarum vocibus tandem ſic ille paruit, ut omni alia cura abjecta, in earum ſinu complexuque ſe abdiderit. Florebat id temporis quam qui maxime Arcadum cœtus, quem quatuordecim viri interioribus litteris præditi a. MDCXC. inſtituerant ad profligandam immanem illam ac intolerandam barbariem, quæ adeo Poeſim infuſcaverat, ut omne ſuum decus amitteret. In hunc cum cooptatus fuiſſet Lorenzinius anno MDCCV. idibus Junii nomine Philacidæ Eliaci (hujus qua de cauſſa commutatio facta fuerit in illud Philacidæ Luciniani, ſuo loco explicabimus) toto pectore incubuit, ne manerent ulla illius peſtis veſtigia. Qua quidem in re tanta felicitate uſus eſt, ut ſi dicere nolumus propriam ejus laudem eſſe glorioſum hoc opus ad exitum perduxiſſe, fateri certe debeamus æque meritum de Poeſi, quam qui conditores illius cœtus fuerunt. Erant hi in ea ſententia, inverecundas translationes, tumidos & inflatos dicendi modos, ceteraque vitia, contra quæ ipſi bellum ſuſceperant contemptui, cui Petrarcha habebatur, præſertim adſcribenda, quare hunc unum eſſe prædicabant unde ſalubritas poeticæ dictionis, & in-

corruptus ſanguis & ſuccus petendus eſſet. Non diffitebatur Lorenzinius, Petrarchæ verſus ſuavitatis plurimum habere & dignitatis, & variis ingenii, aut etiam artis luminibus refertos eſſe, & animum ſæpe permovere atque impellere, ut de Amoribus ne Græcus quidem quiſquam melius: ſed verebatur ne ſi hunc unum homines intuerentur, & exemplar ſibi proponerent, in eundem illum languorem reciderent, quem pleriſque Poetarum ſæculi XVI. attuliſſe videtur plane ſervilis illius Poetæ imitatio. Quare aliam viam inſiſtendam putavit, qua ad id, quod omnes volebant, feliciori eventu perveniri poſſet. In hac ducem ſibi Dantem præſertim elegit, cui cum libenter condonaret, quas in eo dicunt eſſe maculas nimium fortaſſe ſeveri Cenſores, nihil magis optabat quam illius ſimilem eſſe in iis præſertim ſingularibus, ac prope divinis virtutibus tum granditatis, viſque verborum ac ſententiarum, tum evidentiæ, quibus conſecutus eſt, ut cum delectatione aculeos etiam relinquat in animis lectorum, & ante oculos eſſe, non narrari ea quæ legas videantur. Profecto in hoc difficili itinere hanc gloriam obtinuit Lorenzinius,

ut ſanum quoddam ſibi efformaverit ſtyli genus, in quo dicas ex Petrarchæ lenitate aliquid ad vim Dantis influxiſſe, & ex hac vi non parum animi inflammatum eſſe illi lenitati. Neque ſolum Italicas Muſas, ſed etiam Latinas hoc eodem tempore coluit. Namque aliquot ſunt ejus *Melodramata* (ita appellabantur ſacra poemata, quæ in quibuſdam Religioſis locis ſtatis temporibus cani ſolita erant) e quibus impreſſa fuere *Athalia*, *Bethſabea*, *Jahel Siſaræ debellatrix*, *Mater Machabæorum*, *Sedecias*, *Thamar vindicata*, *S. Magdalena de Pazzis*, quod poſtremum etiam Italicis carminibus reddidit. De his vero Poematibus hoc unum dicam, ſatis eleganter ea ſcripta fuiſſe, neque aliam laudem præter hanc elegantiæ ex iis quæſiiſſe Lorenzinium. Quibus rebus cum illius nomen multum Romæ floreret, accidit, ut oriretur celebris controverſia inter Creſcimbenium & Gravinam, quæ totam diſtraxit Arcadiam. Poſita hæc erat in interpretatione tertiæ legis Arcadicæ, quæ de creandis duodecim Collegis, * qui

* Sic ſe habet lex. Cuſtodi Vicarius & Collegæ

qui Cuſtodi adeſſe debent, rogata eſt. Nam Gravina adverſus Creſcimbenium contendebat, hanc eſſe vim hujus legis & verborum *ſex in orbem eligito*, ut non liceret ſemel functum munere ſuo Collegam, præteritis aliis idoneis, iterum eligere. Placuit rem ad concilium Paſtorum referri; ac nullus erat qui non videret, ſi Graviniani ſuperiores diſceſſiſſent, Creſcimbenium de Cuſtodis gradu dejectum, ejuſque in locum Lorenzinium ſuffectum iri. Erat enim ille harum partium, omniumque hujus dignitatis gloria maxime dignus exiſtimabatur. Sed res aliter evenit. Nam plerique Arcadum ſecundum Creſcimbenium pronuntiarunt, ſeque eum defenſuros palam profeſſi ſunt: dictæque etiam graves ſententiæ in Gravinam, ejuſque ſectatores, quod miſcere & turbare omnia viderentur. Quæ contumelia non fregit eos, ſed erexit. Nam cum ſibi Cuſtodem creaſſent Braccianenſium Ducem Livium Odeſcalchium, fidem

legæ duodecim adſunto. Eorum ſingulis annis Cuſtos, conſulto univerſo Cœtu, novos ſex in orbem eligito; ſex veterum retineto. Adminiſtros ſibi duos adſumito. Præter hæc alia munera publica ne ſunto. Patronus nullus eſto.

dem inter ſe dant, omni ope atque opera eniſuros, ut adverſarios e laudis poſſeſſione exturbarent; & quoniam ſe ſolos eſſe conſervatores & cuſtodes legum Arcadicarum gloriabantur, omnem penes ſe redactam eſſe poteſtatem affirmabant. Nihilo ſegnius, qui erant alterius partis, cauſſam ſuam agebant, cumque ceteros Exarcades judicaſſent, eorum nomina albo Paſtorum eraſere. Memorabilem ego hanc controverſiam exiſtimo, quia litteratiſſimi homines non magis de dominatu Arcadiæ, quam de principatu Poeſis inter ſe contendebant. Qua in contentione magnum profecto fuit nomen Lorenzinii, quem etiam Braccianenſium Dux Vicarium ſuum habuit. Non defuere ampliſſimi viri, qui rem ad otium deducere tentarunt. Sed id ne fieret maxime obſiſtebant Graviniani, dicentes non privati odii cauſſa, aut amore diſcordiæ a ceteris ſe avertiſſe, ſed uti ſartas tectas leges Arcadiæ conſervarent; utque ſe & Arcadiam paucorum factione oppreſſam in libertatem vindicarent. Non eſt prætereundum hoc loco, Dominicum Octavium Petroſellinium adoleſcentem ad Poeticam natum,

 qui

qui a Gravina ſtabat, materiem ex hac controverſia ſumpſiſſe poematis ita varii, ita morati, ita concinni, ut nihil fieri poſſit elegantius. In hoc ſummis laudibus effertur Lorenzinius, cujus in intima familiaritate ille verſabatur. Tali dum pugnatur modo, moritur Braccianenſium Dux; cumque, in dies ſe fortuna inclinante, intelligerent Graviniani ſe pares amplius eſſe non poſſe adverſariis, ſtatuerunt aliquid ſibi novi conſilii capiendum eſſe. Suaſit Gravina, ut ſua adverſariis relinqueretur Arcadia, novamque ſibi inſtituerent Academiam. Quod & fecerunt. Id tamen non probavit Lorenzinius, qui in ea fuit ſententia, aut cum adverſariis concordiam reconciliandam, aut in ſuſcepta contentione perſeverandum. Quid enim erat Arcadiam relinquere, niſi turpiter ſe fateri victos; & fidem datam illius dignitatis ſe fore cuſtodes, frangere? Hanc ſi ipſi negligerent, ſe profecto ſervaturum. Itaque tertio anno poſtquam a veteri Arcadia diſceſſerat, ad illam reverſus eſt, datique ei fuere agri Luciniani, unde nomen ſumpſit Philacidæ Luciniani: nam Eliaci, quos initio poſſederat, quoſque amiſit, ut Exarcas

cum

cum ceteris Gravinianis judicatus fuit, in alterius poteſtatem venerant. Hujus diſceſſum vehementer doluere Graviniani, quod ab nullo ſe plus adjuvari poſſe intelligebant ad novæ Academiæ gloriam comparandam; quodque non dubitabant plures fore, qui illius moti auctoritate & exemplo ſe Arcadiæ conjungerent. Sed id non tam conatus eſt Lorenzinius, quam ne ullæ ſupereſſent ſimultatis reliquiæ. Haud tamen res plane tranquillatæ ſunt niſi poſt mortem Creſcimbenii. Erat, ut initio docuimus, Lorenzinio haud magna res, hancque cum dilabi ſineret, egere cæpit. Illud quoque ei acceſſit calamitatis, quod non defuerunt, qui in ejus vitam maledicta coniicere auderent, quibus tantum quidem tribuit Alexander Falconerius, qui ſevere & juſte Urbi præerat, ut hominem ad ſe accerſierit. Sed ſtatim vidit inimicorum, quos multos habebat Lorenzinius, iniquitatem & perfidiam; ejuſque admiratus ingenium, & miſeratus fortunam, voluit ut loco pincernæ apud ſe eſſet. Quo beneficio tanquam ad aſpiciendam lucem vocatus, potuit ſtudia litterarum ardentius colere. Hæc enim hilarita-

 tem

tem quandam deſiderant, quam in ſumma inopia fruſtra quæras. Haud pauca vertit de Latinis, & inter hæc quaſdam Plautinas fabulas. Ut vero Falconerium ſibi magis magiſque conciliaret, ſcribendas ſuſcepit vitas ejus gentilium B. Alexii, atque B. Julianæ, quarum unam anno MDCCXIX, alteram an. MDCCXXXVII. typis commiſit. Iniit quoque gratiam cum Cardinali Ottobonio, cujus pleraque *Melodramata* Italicis carminibus compoſita Latina fecit. Maxime autem his temporibus eum diſtrictum tenebat Anatome, cujus flagrans ſtudium eum impulit, ut ſocium ſe adjungeret Cajetano Petriolio, qui tum Chirurgiæ magna ingenii laude operam dabat. Mirum tantam ſolertiam eos contuliſſe ad noſcendam admirabilem fabricam membrorum animantium, ut potuerint quædam haud ab aliis animadverſa deprehendere. Eligebant ea, quæ notatione & laude digna erant, eaque librario tranſcribenda dabant ea mente, ut poſtea in vulgus ederentur. Sed fuit qui ſuo nomini ex horum laboribus libare laudem voluit. Nam turpi largitione corrupto librario, ſcripta ab eo abſtulit, iiſque opus quoddam

ſuum

ſuum ornavit, quod inſcripſit: *In Tabulas Anatomicas Bartholomæi Euſtachii Chermeſii de Fulget Commentarii*. Tantum crimen non ferendum putavit Lorenzinius. Itaque Dialogum * compoſuit, vulgavitque, in quo & furti reus ille convincitur, & errata quædam ipſius falſiſſime exagitantur. Qua re ille vehementer offenſus toto ferebatur animo ad ulciſcendum Lorenzinium. Sed ne ſtatim faceret, continuit gratia, qua ille plurimum apud Falconerium pollebat. Itaque hoc defuncto, in vulgus emiſit Sermonem quemdam Latinum, in quo plane evomit virus acerbitatis ſuæ. Sed forte non intellexit quocum ſibi certamen inſtitueret. Nam Lorenzinius non ſolum paria paribus retulit, edito nomine Quinti Attilii Serrani Sermone, quem non dubito laude latinitatis Q. Sectani ſatyris anteponere, quemque ipſe Italicis verſibus reddidit, ſed etiam epigrammata in eum fecit, plu-

* Huic titulus eſt. *IL CARDO. Dialogi d'Ignazio Carletti, ne' quali ſi diſcorre dei Comentarj di Chermeſio di Fulget ſopra le Tavole Anatomiche di Bartolomeo Euſtachio. Tavola IX. Dialogo primo. a Leyda per Gio: Pavove'e* 1728. Nomine *Chermeſii de Fulget* occultari Antonium Cocchium, qui in Archigymnaſio Romano Botanicam docebat, aperte in Dialogo declaratur.

pluraque ab amicis obtinuit, eo ſapore latino condita, ut cum antiquitate certare videantur. In his præter Plagiarium illum, alii quoque, qui illius ſe fore acerrimos defenſores palam ferebant, omnibus contumeliis lacerantur. Quibus veluti fulmine illi percuſſi, ne hiſcere quidem amplius auſi ſunt. Hæc epigrammata inſcripta ſunt: *Analecta variorum Paſtorum Arcadum*, quos defenſionem ſui arripuiſſe fingit Lorenzinius. Et æquum videbatur, cum munus Cuſtodis ſuſtineret: quod qua ratione ei delatum fuerit, breviter explicabimus. Mortuo anno MDCCXXVIII. Mario Creſcimbenio, Arcades creando ſucceſſori convocantur, ſuffragia feruntur, renuntiantur, pleraque nomen Lorenzinii habere inveniuntur. Aliqua tamen deerant ad juſtum implendum numerum, quem lege quarta Arcadiæ de creando, & removendo Cuſtode, ſancitum eſt duas eſſe ex tribus partes. Illius fautores poſtulant rem revocari ad ſuffragia. Obſiſtunt adverſarii, prætexentes ſatis haud ſupereſſe diei. Latum deinde ad Arcades de abroganda lege, quod iiſdem adverſariis uſque eo viſum eſt indignum, ut ſtatim a concilio diſceſ-

ſceſſerint denuntiantes , teſtificantes , juranteſque per omnes Poeticos Deos quidquam ſe tale nunquam probaturos. Qui ſuperfuerunt Arcades ſcitum fecerunt , ut abrogaretur lex , omneſque Cuſtodem declararunt Lorenzinium. Seges hinc atque materies magnarum diſcordiarum. Ad Magiſtratus quoque aditum eſt, ut quod factum erat, id irritum juberent eſſe. Sed cum Lorenzinius ſe muniviſſet benevolentia multorum, potuit adverſariorum conatus prohibere , ſeque ſuo in munere, quoad vixit, tueri. Quo in munere haud pauca præclara geſſit. Nam Colonias quinque conſtituit, Truentinam Aſculi in Piceno, Faneſtrem Fani, Parmenſem Parmæ , Icneuticam Foro Livii , & Incultam Romæ in Collegio Nazzareno : in morem induxit ut hebdomadis ſingulis die Jovis Arcades privatim convenirent : effecitque ut in locum publicorum cœtuum , qui magna in diſcordia Paſtorum haberi non poterant, Scena ſuccederet. Nam cum inſtituiſſet quoſdam adoleſcentes ad agendas fabulas Plauti ac Terentii, has ſpectandas dedit tanto quidem cum plauſu, ut nihil potuerit ſupra. Id aſſequebantur actores indu-

ſtrii,

ſtrii, ut ii etiam, qui bene linguam Latinam non callerent, facile tamen ad Poetæ ſenſum penetrarent. Quare minime eſt mirandum, ſi omnium ordinum virorum magnus ad eos fiebat concurſus. Voluit & eſſe ſpectator Fridericus Chriſtianus Poloniæ Regis filius, qui argenteo numiſmate ſingulos actores muneravit. Neque ſolum Plautinas ac Terentianas fabulas, ſed etiam dialogos Ciceronis de Amicitia, & de Legibus, contentionemque Ajacis, & Ulyxis ab Ovidio mirabiliter deſcriptam in ſcenam produxit Lorenzinius. His vero exercitationibus plurimum faviſſe Clementem XII, ex hoc intelligi facillime poteſt, quod eas tutelæ Cardinalium Gentilii & Corſinii commendavit; ac ſæpe Lorenzinium ingenti pecunia donavit, qua & theatrum inſtruere, & ſibi proſpicere poſſet. Nam, mortuo Cardinali Falconerio, iterum in egeſtate cæperat eſſe. Huic quoque ſubventum eſt a Cardinali Scipione Burgheſio, qui illum in numerum retulit ſuorum nobilium familiarium, tantaque in illum uſus eſt indulgentia, ut nunquam operas exegerit. Inter hæc Lorenzinius Parrhaſium nemus, quod fuerat de-

decennio clauſum, rurſum aperuit. Data hinc occaſio plurimis adoleſcentibus, quos ipſe in poetica inſtituerat, in lucem prodeundi. Et ſi quos ex iis ingénio minus valere videbat, non patiebatur inglorios eſſe: ſua enim & libenter & facile iis concedebat. Quo factum eſt, ut quaſdam carminum Collectiones habeamus, e quibus ſi Lorenzinius auferret quod ſuum eſt, haud paucos ſimiles ſuperbo illi graculo omni ornatu nudatos videremus. Idem delectus fuit, qui inſtrueret eos qui agere debebant in Collegio Germanico Latinas Tragœdias Joſephi Carpanii S. J.; ac nemo erat, qui operam ab eo expoſceret, cui ipſe libentiſſime non ſatisfaceret. Quod non præſtabat natura ſolum, ſed etiam doctrina: *Nam*, ut ait ille, *principum philoſophorum ita percepta habuit præcepta, ut iis ad vitam agendam, non ad oſtentationem uteretur.* Non ſemper tamen homines in ſe æque liberales expertus eſt; vitaque functo Clemente XII, cum magnis ſubſidiis caruiſſet, neque idcirco ſumptus minuiſſet, quos in theatrum præſertim faciebat, in æs alienum incidit. Metuens ne hujus magnitudine opprimeretur

tur anno MDCCXLI. omnem ſuam de Latinis fabulis curam abjecit; relictaque domo, quam conduxerat prope templum SS. Laurentii & Damaſi, Burgheſianas in ædes habitatum venit. Quoniam hic tantum habebat otii, quantum ei nunquam antea contigerat, plura ſcripſit tum Italicis, tum Latinis carminibus. In his ſunt aliquot ejus Sermones, in quibus Perſium imitandum ſibi propoſuit, non illum durum & obſcurum, ſed ſalſum, acrem, & brevi, ut ipſe ajebat, jugulantem mucrone. Sed præſertim ad ſacrarum litterarum ſtudia traduxit animum, ſumpſitque hoc ſibi, ut librum Job, & cantica Prophetarum verſibus Italicis redderet, non ut interpres, ſed ut παραφράςης. Quibus in rebus cum eſſet acerrime occupatus in febriculam incidit, quam initio ipſe & medici, quanvis ventris profluvium accederet, contempſerunt. Sed cum nunquam plane decederet, morbus ingraveſcere cæpit. Id ut ſenſit Lorenzinius, Joſephum Carpanium, quem paullo ſupra commemoravimus, & quocum ſibi vetus erat familiaritas, ad ſe accerſiri juſſit, ſibique ut adeſſet rogavit. Plurima quidem in hac diu-

turna,

turna, gravique extremo præſertim tempore, ægrotatione dedit ille teſtimonia conſtantiæ ac pietatis. Dicitur, cum ei morti proximo allatum eſſet ſacrum & ſalutare Domini noſtri Corpus, æſtu ingenii ſui, divinoque amore abreptum fudiſſe ex tempore carmen illud, quod incipit:

Un Dio nelle mie ſtanze? Ah non ſon degno ec.
Sed falſo ei tributum fuiſſe, & ſtylus, quique domum ejus frequentabant, fidem faciunt. Diem extremum obiit poſtridie id. Junii anno MDCCXLIII, eique honeſtum funus in Templo S. Nicolai *de' Perfetti* Cardinalis Burgheſius faciendum curavit. Ibidem conditus eſt, tumuloque triennio poſt hæc inſcripta fuere.

D. O. M.
FRANCISCO LORENZINI ROMANO
LITTERARII ARCADUM COETUS
CUSTODI GENERALI
DOCTISSIMO VIRO POETAE SUMMO
MICHAEL JOSEPH MOREI
ARCADIAE CUSTOS
DECESSORI CLARISSIMO

AR-

ARCADUM CONSULTO
POSUIT
ANNO MDCCXLVI.
OBIIT ANNO MDCCXLIII.

Deberi quoque Arcades hoc a ſe tanto viro putarunt, ut mortem illius carminibus deflerent, hocque elogium Parrhaſio in nemore inciderent.

C. V. C.
PHILACIDAE LUCINIANO
ARCADIAE CUSTODI GENERALI
COETUS ARCADUM
VIRO MAXIMO
OLYMP. DCXXX. AN. III. AB. A. I.
OLYMP. XIV. AN. II.

Præclara hæc quidem ad diuturnitatem gloriæ: ſed his perenniora erunt elegantiſſima illius carmina. Pauca quidem ſunt in manibus, ſi numerus ſpectetur eorum, quæ ſcimus condidiſſe. Nec omnia propria illius dicere debemus, ſi ea excipias, quæ leguntur decimo in volumine *delle Rime degli Arcadi*. Utinam aliquis reperi-

periretur, qui vera a falſis diſtingueret, qui quæ ſunt alieno nomine vulgata, ſuo auctori reſtitueret, quique plura ab hoc relicta ſedulo perquireret, omniaque in lucem proferret. Profecto huic Italica Poeſis non parum deberet, ut plurimum certe debet Lorenzinio, quod inter primos Romæ viam muniverit ad genus ſcribendi nervoſum, grande, atque magnificum. Idem etiam, ſi res poſceret, dulcis erat, ſuavis & venuſtus. Sed præſertim in eo altero genere excellebat. Habet ille quidem multa & præclara intelligentium virorum judicia, ſed mihi unus inſtar eſt omnium Vincentius Gravina, qui ſolitus erat dicere, Lorenzinium alterum eſſe Homerum. Ejus domum quoque comparabat modo equo Trojano, ex qua ſcilicet non belli duces, ſed egregii Poetæ plurimi in apertum prodirent; modo antro Apollinis, unde qui ingrederentur, Poetæ redirent. Libet hoc loco referre Jambum ejuſdem, quem ſcripſit in quodam libello carminum Lorenzinii, quæ ipſe collegerat.

Petrarcha primus temperavit Italam
Lyram; ſed uſus artibus Scholaſticis,

Quas illius ferebat ætas ſquallida.
Poſt cultiores prodiere litteræ
Sacri Leonis a favore provido,
Qui verſiones provocans, Grajum novas
Exſuſcitavit, & Latinas Gratias.
Hos anteire cum ſtuderet Ciampolus
Muſarum adulter, & Marinus impudens,
Et qui Petrarcham nominarunt aridum,
Inane murmur, ſpumeoſque turbines
Stulti dedere, & dum cavent communia,
Feruntur imprudenter ad contraria.
Qua peſte multi ſaniores territi
Stylo Petrarchæ muniuntur ſobrio:
At cum Poetæ verba miſſo ſpiritu
Texant, neque ultra quam Petrarcha prodeant
Per cantilenas, perque eorum nenias,
Vox vana ſenſu deſtituta circuit.
Sed qui POETA paganis iſtis canit,
Parique quiſquis educatur ſidere
Ab aridis declinat atque turgidis,
Dircæa tutus dum pererrat flumina.

Sed quemadmodum laudatores quamplurimos habuit Lorenzinius, ita obtrectatores (quod fatum eſt clariſſimorum virorum) ei non defuerunt

runt, qui illius ſcribendi genus non ipſius viribus, ſed imbecillitate ſua metientes, dixere ſæpe plus æquo efferri, ac etiam turgeſcere, nec varietatem quandam habere. Sed hos confutare neque neceſſe eſt, neque eſt hujus loci. Tantum monere volumus eos, qui ſe Lorenzinianos profitentur, ſtulte errare, ſi ex eo quod pauca verba illius ſint imitati, hoc nomen mereri putant. Sunt multo plura, & majora, ad quæ aſpirare non poſſunt niſi ii, qui natura valent, & mentis viribus excitantur, & quaſi divino quodam ſpiritu afflantur; qui in ſcriptis veterum ſtudioſe, & multum ſint volutati, quique judicio ſummo ſint prædi-ti, ut intelligant, qui ſunt recti fines, dum illum feliciter audentem confectari volunt. Noverat optime Lorenzinius, quod

Scribendi recte ſapere eſt principium & fons: quo factum eſt, ut nunquam intermiſerit ſtudia Philoſophiæ: ſacris vero litteris tantum operæ navavit, ut non facile reperire poſſis quid ei fuerit incognitum. Nec leviora quoque ſtudia contempſit: nam non ſolum de ſignis, picturis, ædificiis rectiſſime judicabat, ſed etiam

paſtillis haud ineleganter pingebat. Ob quam rem a nonnullis harum artium peritis mirifice colebatur, eoſque multum conſilio ſuo juvabat. Fuit autem procero corpore, formaque ad dignitatem adpoſita; ſed ſui & omnis munditiæ ita deſpiciens, ut Cynicum dixiſſes. Jocis & conviviis plurimum delectatus eſt. Idem ſuſpicax, pronus ad iram, & paullulum turbulentus. Etiam machinatio, & illa aſtutia quæ vult illa quidem videri ſe eſſe prudentiam, ſed abeſt ab ea, diſtatque plurimum, haud raro viſa eſt in eo. Adverſam vero fortunam moderate tulit; divitias non expetebat, ac ſæpe oblata ſibi a Cardinali Gentilio Clementis XII., ut vocant, Datario, ſacerdotia conſtanter recuſavit. Quod non tantum moderationi, quam Religioni tribuendum eſt. Intelligebat enim, Eccleſiæ bona iis ſolum deberi, qui ad miniſterium illius a Deo ſunt vocati. Fide fuit ſingulari, ac liberalitate in amicos, ut poſſit judicari, omnia ei cum ipſis fuiſſe communia. Plurimum valebat in genere dicendi gravi, aptoque ad perſuadendum, quod ſæpe fervor quidam inflammabat. Nunquam de ſe glo-

glorioſius prædicavit, leviſque animi eſſe dicebat quærere laudes hominum, quaſi mercedem meritorum. Nihil ei optabilius & jucundius erat quam impertire ceteris, quam ipſe, conſecutus fuerat, præſtantiam doctrinæ. Ex quo factum eſt, ut ejus domus, tanquam ludus quidam, ſemper patuerit induſtriis adoleſcentibus.

Opera edita.

RIME. Non uno in loco impreſſa ſunt carmina Italica Lorenzinii, videlicet Mediolani, Venetiis, Neapoli, Præneſte, & Foro Livii. Romæ vero edita fuere cum carminibns Italicis aliorum illuſtrium Arcadiæ Paſtorum. Separatim a reliquis volitant per manus hominum Παράφρασις Canticorum Moyſis, quæ ſic incipiunt: *Audite, Cæli, quæ loquor*, & *Cantemus Domino glorioſe*: Debboræ: *Qui ſponte obtuliſtis*: trium Puerorum: *Benedicite omnia opera Domini*; atque Ode ſane nobiliſſima, quam dixit in ædibus Cardinalis Ottobonii, cum Marcellus muſicus docuiſſet canere ad harmoniam Pſalmos Davidicos.

MELODRAMMATA varia. Hæc ſunt:

—— *Jahel Siſaræ debellatrix*: Romæ apud Joannem Franciſcum Buagnum 1701. in 4.

—— *Athalia*: apud eundem 1703. in 4.

—— *Sedecias*: apud eundem 1704. in 4.

—— *Mater Machabæorum*: apud eundem, eodemque anno, in 4.

—— *Thamar vindicata*: apud eundem 1706. in 4.

—— *Diva Maria Magdalena de Pazzis*. Italice & Latine apud eundem Buagnum 1707.

—— *Bethſabea*: apud eundem 1708.

MELODRAMMATA Cardinalis Ottobonii a Lorenzinio in Latinum verſa.

VITA del B. Aleſſio Falconieri. Roma preſſo Franceſco Gonzaga 1719.

—— *della B. Giuliana Falconieri. Roma nella Stamperia del Komarek*. 1737.

IL CARDO. Dialogi d' Ingnazio Carletti, ne' quali ſi diſcorre dei commentarii di Chermeſio di Fulget ſopra le tavole Anatomiche di Bartholomeo Euſtachio. Tavola IX. Dialogo Primo: a Leyda per Gio: Pavovole 1728.

SERMO Quinti Attilii Serrani. Latine atque Italice editus.

EPIGRAMMATA in eundem Chermeſium. Inter *Analecta varia Paſtorum Arcadum*.

FRAN-

FRANCISCO MARIÆ ZANOTTO

ANGELUS FABRONIUS S. P D.

Habes Manfredii vitam, Zanotte doctiſſime. Fateor, me ad illam ſcribendam timide acceſſiſſe, quod verebar, ne me non ſolum reprehenſione, ſed etiam pœna dignum homines putarent, quod ego qui neque uſu ſatis, ingenio parum poſſum, de illo ſcribere ſuſceperim, qui vel peritiſſimum ſcriptorem deterrere debuiſſet. Periculum eſt enim, ne dum talium virorum extollere quis gloriam velit, minuat. Illud quoque augebat timorem meum, quod omnino neceſſe erat loqui de rebus altioribus, quam ut eas ego humi ſtratus ſuſpicere poſſim. Sed quoniam in hunc curſum ingreſſi ſumus, ut vitas ſcribamus illuſtrium doctrina Italorum, qui hoc ſæculo floruerunt, non prætermittendam eſſe duxi vitam Manfredii, præſertim ſpe ſuſtentatus, fore te mihi judicem, & adjutorem quoque, ſi opus eſſe videretur, ad illam conficiendam. Nam cum in te omnes ſingularem doctrinam prædicent, non

minorem tamen laudem tribuunt humanitati tuæ, qua nunc te uti vel maxime decet, neque deſugere onus expoliendi, perficiendique hoc opuſculum meum levidenſe craſſo filo. Siquidem non ſolum me tibi in perpetuum devincies, ſed officium quoque præſtabis Patriæ, hominique, qui cum te unice, in vivis dum fuit, dilexerit, hanc modo mercedem caritatis exigere videtur. Non puto te pluribus egere, ut meo deſiderio ſatisfacias. Cura igitur ut valeas, meque tui ſtudioſiſſimum, ut facis, ames.

Romæ Kal. Januarii MDCCLXV.

EUSTACHIUS MANFREDIUS.

EUSTACHIUS MANFREDIUS Bononiæ natus eſt patre Alphonſo, matre Anna Maria Florena anno a Chriſti ortu MDCLXXIV. XII. Kal. Octob. Pater ejus Alphonſus e Luco, quod eſt florentiſſimum oppidum Ferrarienſis Provinciæ, Bononiam conceſſerat, ibique Notarium agebat. Hic prout ipſe amabat litteras, omnibus doctrinis, quibus puerilis ætas impertiri debet, moxque Philoſophia filium ab optimis præceptoribus

bus erudiendum curavit. Quibus in ſtudiis tanto ille anteceſſit condiſcipulos, ut facile intelligi poſſet, ad quamcunque facultatem ſe applicuiſſet, pari modo omnes ſuperaturum. Pater itaque perpauca in re quæſtus illecebra invitatus, juſſit eundem ad juris prudentiam potiſſimum ſe conferre, cui quidem ſic dedit operam, ut annos natus duo de viginti inſignia doctrinæ ſit aſſecutus. Sed præſertim illum ad ſe alliciebat Philoſophia, cujus ſtudium pariter cum ætate in eo creſcebat. Videns vero adoleſcens ingenio acutiſſimus, quod ſiquis ab ea Philoſophiæ parte, quæ in tenebricoſis, naturaque involutis quæſtionibus verſatur, lucem Mathematicarum facultatum tolleret, nihilo plus agere quam ſi tenebras tenebris offunderet, eas ſibi excolendas, nemine licet præeunte, putavit. Ad Geometriam, & Geographiam contulit ſe primum, mox ad Gnomonicam, & Opticam, & ad reliquas deinceps. Neque his contentus, Aſtrologiam (1) quoque attingere voluit, credo invitatus multorum illuſtrium virorum exemplo, e quibus nominaſſe ſufficiat Galileum, & Guglielminium, quos illa ætate non

non puduit huic facultati multam operam impendere. Sed hoc ſpecimen fuit prudentiæ Manfredii, quod licet, ut caſus fert (nam quæ ratio afferri unquam poterit cur, exempli gratia, ſtella Jovis, ac Veneris conjuncta cum Luna ad ortus puerorum ſalutaris ſit, Saturni, Martiſve contraria?) ex natalitiis quorundam ſideribus nonnulla vere prænuntiaverit, rem tamen ratione magis æſtimans quam ſucceſſu, ſic eandem illam facultatem poſtea irriſit, ut nemo unquam irriſerit magis. Neque ſubtiliſſimarum facultatum unus ardor erat in eodem. Nam Italicæ Poeſis ſuavitate captus, ita ſe legendis ſcribendiſque carminibus dedit, ut inde vel præcipuam ſibi famam comparaverit, magna quidem immaturæ ejus ætatis commendatione, quod non æqualibus modo ſuis in eo genere antecelleret, verum etiam cum claris viris conferretur, qui Poeſis laude præſtare tum putabantur. Hæc ſunt curricula, in quibus prima Euſtachii adoleſcentia, impetu quodam animi concitata ſe exercuit. At rerum varietas ac magnitudo, quas ille guſtavit in Mathematicis diſciplinis, adeo harum inflammarunt amore, ut penitus re-

licta Juris prudentia, earundem ſtudium ratione atque ordine ſibi inſtaurandum putaverit. Florebat tum Bononiæ mathematicus ſummus Dominicus Guglielminius, cujus paullo ſupra mentionem fecimus, huncque Euſtachius adeo admiratus eſt atque adamavit, ut ſe totum ei traderet. Neque vero minus Guglielminius delectatus eſt Manfredio. Etenim hic ſingulari ingenio ſingularem induſtriam cum adjungeret, dubitare non ſinebat talem futurum, qualem cognitum omnes poſtea judicarunt. Ad hoc fulgebat in adoleſcente virtutis indoles cum quadam ſpecie liberali, ex quo eximium illud neſcio quid videbatur exiſtere, quod homines allicere ſolet. Sed quamvis Euſtachius dies ac noctes in rerum graviſſimarum meditatione verſaretur, aliquid tamen temporis nanciſcebatur, ut ſe cum Muſis oblectaret; ſicque triſtitiam ſeveritatemque diſciplinarum Mathematicarum mitigaret ac relaxaret. Nemo ignorat, & nos ſæpe dolebimus, quantum ſuperiori ſæculo detrimentum fecerint humaniores litteræ. Suo regno pulſa Italica Poeſis, in quo collocata fuerat opera præſertim Dantis & Petrarchæ, nec

non

non doctiſſimorum virorum , qui ſæculo XVI. floruerunt, jacebat in ſitu ac ſqualore. Ea enim caligo perſtrinxerat mentes hominum, ut nullus eſſet ſcriptorum delectus, nullæ leges, inflatum ac tumidum vigeret dicendi genus, exquiſita antitheta, abſurdæ translationes, putidæ argutiolæ, & reliqua hujuſmodi vitia, adeo ut qui pejus dicerent, melius loqui putarentur, ac nemo poeta haberetur, qui illis vitiis non eſſet infectus. Quæ peſtis cum late eſſet graſſata, ut reliquas Italiæ urbes, Bononiam quoque invaſerat. In has corruptelas cum incidiſſet prima Euſtachii ætas, hunc abſorbuit quidam conſuetudinis æſtus, & ad ſcriptionis morem uſitatæ traxit. Verum, ut erat ille acerrimo judicio, ſenſit cito quantis in tenebris verſaretur; cumque ad veteres ſcriptores tanquam ad lumen reſpexiſſet, ſanum, ac ſplendidum ſibi comparavit ſtylum, qui non ſolum paucis iis viris, quibus cor ſaperet, fuit acceptiſſimus, ſed etiam iis, qui de via deflexerant, probari cæpit, quod in eo plenum quiddam ac ſonans eſſe videbatur. Hoc ſtylo conſcripta ſunt carmina, quæ in unum librum collegit,

ac

ac ſemel iterumque vulgavit Joannes Petrus Zanottus: nam quæ ſibi adoleſcentulo, ſeu potius puero exciderant, ne quid apud poſteros de laude ſua detrahi aliquando poſſet, in ignem conjecit. Sunt in eo libro quatuor ſupra quinquaginta illorum breviorum poematum, quæ nos Itali dicimus *Sonetti*; quo in genere non video, cui cedere debeat Manfredius. In his nihil aut durum, aut inſolens, aut humile, aut longius ductum; ſed omnia libere fluentia, omnia pura ac propria, omnia ſplendide dicta, ſuoque loco poſita; apteque adeo extrema cum primis inter ſe cohærent, concluduntque ſententiam, ut nihil demi vel addi poſſe videatur. Sunt & quædam ὠδαὶ, *Canzoni* nobis dicuntur, quarum prima, quæ eſt de laudibus Juliæ Vandiæ, dum illa virginem ſeſe Deo dicaret, tantum meruit plauſum, ut Muſarum hoſtes ii haberentur, qui illam memoria non tenerent. Puellam ſane formoſiſſimam amaverat Manfredius, idque verſibus ſic expreſſit, ut amores & Poeta digni, & Virgine viderentur. Sunt etiam alterius generis carmina, & meo quidem judicio nihil nobilius eo, quo laudes ac virtu-

tes

Digitized by Google

tes cecinit immortalis Regis Ludovici XIV., iiſque duobus, quæ inſcribuntur *del Paradiſo*, in quibus Dantem imitatus, ſic illum aſſecutus eſt, ut haud ſciam, an ei par eſſe poſſit. In his multa admiſcuit ex intima philoſophia, expoſuitque ſplendide, ornateque Carteſii decreta de vorticibus, quæ etiam tum Italicis Muſis fuerant incognita. Sic cum Euſtachii adoleſcentia eſſet multis litteris ad ſummam laudem ornata, & in illum omnium conjecti oculi eſſent ſuorum civium, facile obtinere potuit munus docendi in patrio Gymnaſio Mathematicas diſciplinas. Hic vero primus fuit fructus, præter illum laudis & gloriæ, quem cepit idem ſtudiorum ſuorum annum agens vigeſimum ſextum. Conflictatus tamen eſt cum adverſa fortuna. Pater ejus, domo familiaque relicta, Romam conceſſerat, ubi cum aliquandiu in egeſtate vixiſſet, tandem amicorum opera Tuſculanam Præfecturam conſecutus eſt. Sed ex hac tantum non capiebat emolumenti, ut eo conſulere filiis poſſet ſuis, cum vix ſibi ſufficeret. Euſtachius ergo, uti natu maximus, partes ſuſcepit regendæ, ac ſuſtentandæ familiæ. Verum

cum

cum re familiari, ut initio docuimus, valde laboraret; cumque exiguum eſſet annuum ſtipendium, quod ei de publico ærario numerabatur, brevi in ſummas anguſtias ſe adductum ſenſit. Hac ille perculſus calamitate non ſuccubuit, neque eo ſecius ſtudiis ſuis vacavit. Sed illa etſi animi magnitudinem non frangebat, tamen imminuebat. Verum non diu is caruit amicorum in ſe tuendo facultatibus, in quibus enituit Joannes Joſeph Urſius, vir non minus litteris, ac virtutibus, quam opibus, ac generis nobilitate clarus, qui poſſe liberalitate uti in amicos maximum pecuniæ fructum eſſe ſemper cenſuit. His ſubſidiis Euſtachius non modo ſuis proſpicere, ſed privatam quoque ſpeculam ornare, potuit. Nam hoc tempore quantum vacabat a publico munere, tantum Aſtronomiæ ſtudio tribuebat, quod tribus annis ante ſuſceptam hanc docendi provinciam, aggreſſus fuerat. Cauſſa aggrediendi hæc fuit. Jacebat deſerta & neglecta omnium celeberrima Meridiana linea, (quæ enim eſt alia ſive gnomonis altitudo, ſive diviſionum ſubtilitas, ſive Auctoris fama ſpectetur, quæ cum illa comparari poſſit?) quam

quam Bononiæ in S. Petronii an. MDCLXV. Aſtronomus ſummus Dominicus Caſſinius conſtruxerat. Nemo enim in ea urbe erat, qui Aſtronomiæ ſtuderet, cujus ſtudium etſi aliquando coluerat Guglielminius, anni tamen plures erant, cum illud intermiſerat; nec ſpes erat fore, ut illud in conſpectu ſuorum civium renovaret, cum hoc tempore honeſtiſſimis ſane conditionibus invitaretur a Senatu Veneto ad tradendas Patavino in Gymnaſio Mathematicas diſciplinas. Id animadvertens Euſtachius vidit ſine ſummo Patriæ dedecore fieri non poſſe, ut diutius admirabili illi inſtrumento ſui deeſſent Aſtronomi. Itaque, ſocio ac conſorte glorioſi laboris ſibi aſſumpto Victorio Stancario ſingularis ingenii adoleſcente, quocum a condiſcipulatu vivebat conjunctiſſime, ſibi experiendum putavit, quid in hoc ſtudio aſſequi poſſet. Cum igitur illius ſcientiæ principia a quibusdam libris, quos in promptu habebant, hauſiſſent, cumque nonnulla ſibi comparaſſent inſtrumenta, cœperunt totas noctes inſumere in cæli contemplatione, notandiſque ſtellarum, planetarumque motibus ac trajectionibus. Nocturnæ hæ obſer-

ſervationes inſtitutæ ſunt apud Stancarium, mox fieri placuit apud Manfredium, qui in ſuperiori ædium parte ad id ſatis idoneum locum deſtinaverat, quem inter cetera ornabant haud magna linea meridiana, horologium cycloide inſtructum (2), cui ſimile nondum aliud in Italia elaboratum fuerat, atque inſtrumentum ad dignoſcendos tranſitus planetarum, quod quidem non eo artificio perfectum erat, quale nunc opera Anglicorum habemus. Admirabantur omnes Manfredii, ac Stancarii ingenia, eaque pene divina prædicabant, quod potuerint præclaram, difficilemque hanc ſiderum ſcientiam ab interitu, nullo præeunte, ſuis ipſi conatibus vindicare. Multi quoque rei novitate allecti ad eos concurrebant non adjutores, ſed curioſi auditores, ſpectatoreſque, quibus omnibus ii faciebant ſatis, quod non putarent homines facillimi, humaniſſimique iraſcendum eſſe intempeſtive accedentibus, & inepte interdum interrogantibus, ne in odioſam moroſitatem inciderent. Verum plane digni fuerunt, quos haberent obſervationum ſuarum participes, Joannes Baptiſta Morgagnius Stancarii contubernalis,

Digitized by Google

tres non modo fratres, ſed etiam, quod mireris, binæ ſorores Euſtachii, qui omnes Aſtronomis noſtris multis in rebus magno erant uſui. Harum obſervationum ſeriem ad annum uſque MDCCIII., unde initium ſumunt obſervationes habitæ in ædibus Ferdinandi Marſilii, in quas Euſtachius paullo ante immigraverat, idem accurate perſecutus eſt in eo libro, quem *de Schedis Mathematicis Stancarii* compoſuit. Eodem anno MDCCIII. librum edidit *de Solaribus maculis*, quæ maculæ improviſo e Sole emergentes, omnium Aſtronomorum ſtudia (dudum enim deſiderabantur) mirum in modum commoverunt. Hunc librum qui legerit, intelliget quæ fuerit in illis maculis & directio, & celeritas notata, quæ duo maxime inveſtiganda erant; ad quod quantam diligentiam Euſtachius, ejuſque ſocii contulerint, ex hoc conjici facile poterit, quod eorum obſervationes fere omnino conſentientes fuerint cum iis, quas in Gallia ſummi viri, iique diligentiſſimi habuerunt. Ab hoc curriculo, in quo Euſtachius tanto animi ardore, tantaque nominis ſui gloria verſabatur, deflexit parumper, animumque ad Hydro-

Hydroſtaticam tranſtulit. Nam anno MDCCIV. Senatus Bononienſis coercendis ſui agri fluminibus, a quibus maximæ calamitates impendunt, illum præfecit. Scimus apud Perſas officium Præfecti aquarum inter præcipua illius gentis munera recenſeri, ſummoque in honore eſſe; ac nonniſi cives fide, & induſtria cognita ei præeſſe. Eſt & eodem loco apud Bononienſes, ſed contraria prorſus ratione. Nam quod illic ſiccitas, difficultaſque ſatis & æqualiter terras rigandi, hic facit aquarum copia, ac difficultas illas dirigendi, avertendique. Cum provinciam ſuſtinuiſſet quindecim circiter annis Guglielminius, hanc aquarum ſcientiam anguſtis antea limitibus circumſcriptam adeo provexerat, ut ſcientiam propemodum novam effecerit. Intelligens ergo Manfredius, quam ſcopuloſo difficilique in loco verſari deberet, quantoque viro ſuccedendum eſſet, verecunde ac dubitanter onus ſuſcepit. Sed ſe ipſum non norat, nec ſatis ſciebat quid in hoc etiam genere efficere poſſet. Vigebat tum maxime celebris controverſia Bononienſes inter & Ferrarienſes de reducendo Rheno in Padum, cui ſe quoque immiſcuere Ve-

 neti,

neti, Mantuani, Mutinenſes, ac pene omnes Ciſalpinæ Galliæ populi. Non eſt credibile, quantum negotii Manfredius cum his omnibus habuerit, quantiſque implicitus fuerit moleſtiis. Sed vis & magnitudo caritatis ergo Patriam efficiebant, ut facile omnia ejus cauſſa perferret. Multa ſcripſit ut id quod intenderat confirmaret, & id quod contra diceretur, refelleret; quod docte adeo, ſcienterque præſtitit, ut inde magnam famam ſit conſecutus. Quæ cum percrebeſceret in dies magis, eo tandem pervenit, ut fere omnes hujus generis controverſiæ ex univerſa Italia ad ipſum deferrentur, neque ulla res major geſta ſit, de qua prius decretum fuerit, quam Manfredii ſententia cognita. Quæ ſingula ſi vellem explicare, non vitam ejus enarrare, ſed hiſtoriam viderer ſcribere, idque non ſine lectorum ſatietate. Itaque præcipua capitulatim exponam, ne minus lucide appareat, quantus in hoc genere vir ille fuerit. Lucam venit, ut eſſet judex controverſiæ, quam Lucenſes cum Hetruſcis habebant de dirigendis aquis fluminum Auſeris & Oſeris. Iidem Lucenſes illum & conſuluerunt, quid ſibi facien-

faciendum eſſe putaret, ut ſiccarentur paludes, quæ ſunt in viciniis Viaregii; utque impedirentur alluviones, quæ ſæpe fiebant in ea parte, qua Auſer in Oſeris alveum influit. Tutiorem docuit derivationem aquarum, quæ ex Clanibus fluunt. Ejus conſilium (3) magnæ utilitati fuit Fanenſibus in inſtauratione portus. Sed præſertim Ravennatibus multam & utilem operam præbuit in contorquendis in alium curſum aquis Bedeſis & Vitis. In eo congreſſu, qui anno MDCCXXV. ſibi fuit cum claris Mathematicis Faventiæ apud Cardinalem Piazzam, ita Patriæ cauſſam ſuſtinuit adverſus Corradum, qui in ea erat ſententia per novum alveum deducendas eſſe Bononienſis agri aquas, ut non modo ſuperior diſceſſerit, ſed etiam coegerit adverſarium fateri, magno ſe in errore verſatum fuiſſe. Triennio poſt venit quoque in congreſſum colloquiumque cum ſummis mathematicis Grandio, Zendrinio & Marinonio, laudemque non minus boni civis (nomine enim Patriæ venerat) quam doctiſſimi hominis reportavit. Conſultus eſt de ratione exſiccandi Pontinam paludem, deque reſtituendo Antiano portu.

Qua in poſtrema conſultatione ſingularis cognita eſt Manfredii modeſtia. Etenim nonniſi ægre admodum ab eo impetrari potuit, ut ſententiam ſuam proferret, cum diceret, parum ſe noſſe vim & naturam aquarum fluentium, penitus vero ignorare vim & naturam maritimarum. Hæc omnia vero utrum eidem magis glorioſa, an laborioſa fuerint, non facile eſt judicare. Nam & difficillima itinera ſæpe ſuſcepit iniquiſſimis temporibus, & interdum etiam vitæ periculum ſubiit. Id maxime evenit ei cum Auſeris ripas, totumque aquarum curſum e ſuperiori loco proſpicere, eamque ob cauſſam manibus, pedibuſque adnixus in altiſſimæ rupis verticem evadere voluiſſet. Nam eo proceſſit, ut neque pendere ibi diu, neque progredi poſſet, neque jam regredi tutum eſſet in ſalebroſa, & horrenda crepidine, flumine rapido minaciter ſubterfluente. Hæſit aliquantulum ſtupenti ſimilis, ubi repente ſe tot cinctum periculis animadvertit. Sed cito animum revocavit, imploratoque Dei, hominumque auxilio, potuit ſe uſque adeo ſuſtinere, quoad ſcalæ & funes alla-

Digitized by Google

tæ ſunt. Paucis menſibus antequam Manfredio aquarum Præfectura daretur, electus fuit ad regendum Collegium Montis Alti, quod olim Sixtus V. ad homines ſuæ Provinciæ in doctrinis præſertim Eccleſiaſticis erudiendos Bononiæ condiderat. Plane hoc munus non erat dignum viribus Manfredii, qui majora in Republica onera ſuſtinere poterat. Subiit ille tamen, quo facilius domeſticæ ſubvenire poſſet inopiæ. Ac primum omnium ad conſtituendam diſciplinam adjecit animum; & quanquam ſibi res eſſet cum indomitis, & effrenatis adoleſcentibus, qui deſertis liberalibus ſtudiis, & repudiata omni diſciplina, regi antea nullo modo potuerant, tantum tamen lenitate, prudentia, optimiſque præceptis atque inſtitutis effecit, ut ii, poſita paullatim ferocia, petulantiaque, collegerint ſe ſe, atque ad bonam frugem redierint. Pari felicitate uſus eſt in excitandis iis ad laborem, doctrinarumque ſtudium. Nam brevi eo ventum eſt, ut plures eſſent qui freno, quam qui calcaribus egerent. Ex his multi inſignes Theologi, legum ſacrarum periti, ac Poetæ quoque haud vulgares extitere. Sed

ſatis mirari non queo, quomodo Euſtachius, qui erat cum animo, tum opera diſtentiſſimus, qua de Collegio, qua de aquis, qua de Gymnaſio, potuerit non modo ad ſtudia Aſtronomiæ redire, ſed etiam in humanioribus litteris verſari. Anno enim MDCCV. vulgavit Latinam epiſtolam ad præſtantiſſimum mathematicum Dominicum Quartaronium, qua defenſionem ſuſcepit cujuſdam Anonymi ab illo impugnati, qui ſexdecim propoſitis capitibus, urgebat correctionem Kalendarii. Biennio poſt, cum primus omnium Cometam in Capricorni aſtro animadvertiſſet, hunc diligentiſſime obſervavit toto eo tempore, quo in cælo apparuit (id fuit a die VII. Kal. Decembris ad Januarii initium) ejus curſum accurate deſcripſit, & puncta præcipue conſtituit, in quibus idem Eclipticam, & Æquatorem, ut itineris ferebat ratio, ſecuit. Parallaxim (4) quoque Caſſiniana methodo quæſivit, ſed ea fuit ſi non plane nulla, at certe uſque adeo exigua, ut plane nulla videretur. Planetarum etiam conjunctiones, oppoſitioneſque ab eo & ſociis determinatæ, Veneris ſidus in ipſa cum Sole conjunctione in Meridiano deprehenſum,

ſum , multæ denique aſtrorum poſt lunam occultationes tam noctu , quam interdiu adnotatæ. Inierant hi quaſi quandam ſocietatem obſervationum cum celebrioribus Europæ Aſtronomis ; hique erant Romæ Franciſcus Blanchinius , Genuæ Paris Marchio Salvagus , Mutinæ Cajetanus Fontana , Parmæ Achilles Beccadellius , Tiguri Joannes , & Jacobus Fratres Scheuchzeri , Norimbergæ Eimmartus , Wrzelbaurius , Mullerus ; Maſſiliæ Antonius Laval , Montiſpeſſulani Bonius , Plantada , Clapiæus ; Lutetiæ Caſſinius major , & Maraldius. Cum his igitur ſæpe Euſtachius per litteras egit de rebus cæleſtibus , aliiſque graviſſimis ; ejuſque ſententia magni erat apud omnes momenti ac ponderis. Præter hæc Ephemerides motuum cæleſtium , de quibus mox dicemus , ſcribendas ſuſcepit. Ut vero de manſuetioribus Muſis benemereretur , defenſionem arripuit Joannis Joſephi Urſii adverſus Scriptores Ephemeridum Trevolitienſium , confecitque Italicam epiſtolam ſumma elegantia conditam , in qua demonſtrat , injuria ab illis inſimulari Marinum nimium exquiſitæ ſententiæ , quod deflens obitum Poetæ Aloyſii Gradonici familiaris

ris ſui, dixerit Muſas cum eo & mortuas, & ſepultas fuiſſe (5): ſimul & illud oſtendit Gallicam Poeſim, ſi ſubtraxeris metrum, & illud ſimiliter deſinens, haud diſtingui a ſoluta oratione: contra Italam quaſi alia quadam lingua loqui, ſuaſque habere formas excogitandi; & ex hoc diſcrimine fieri, ut Galli haud guſtent rationem, quam in ſuis carminibus Itali Poetæ ſequuntur. Ex hac profecto epiſtola apparet, quanto ingenii acumine præditus eſſet Euſtachius, & quam doctus intelligenſque eſſet exiſtimator veteris Poeticæ, noſtræ, & Gallorum, in quorum ſcriptis præſertim Tragicorum eum ſcimus in adoleſcentia ſtudioſe & multum volutatum, eorundemque quaſdam etiam Tragædias Italas feciſſe. Nec multo poſt, rogatu Marii Creſcimbenii, accurate eleganterque more ſuo vitam ſcripſit ſummi viri Marcelli Malpighii, eaque legitur in primo volumine Vitarum illuſtrium Arcadiæ Paſtorum. Sed in primis in eo elaboravit Euſtachius, ut Italicæ Poeſis ſtudioſi haberent collectionem aliquam, quæ a Poetis ſæculi XIV. ad ultimos uſque procedens, contineret quidquid præſtantius ipſi condi-
de-

derant in eo poeſeos genere, quod lyricum appellatur; & ex qua, quæ cujuſque ætatis, celebriorumque auctorum ſcribendi ratio voluntaſque fuerit, intelligi poſſet. Ad hanc conficiendam neceſſe ei fuit omnium pene Poetarum libros evolvere, ex quibus quidquid elegit, non ſolum illo ſuo ſincero & ſubtili judicio, ſed aliorum etiam intelligentium virorum probari voluit. Qui vero legat ea, quæ præfatus eſt in primo volumine, non multum deſideret hiſtoriam contextam mutationum quas habuit Itala Poeſis. Atque ex hoc opere laudem ipſum non quæſiiſſe ex hoc conjici poteſt, quod illud nomine Auguſtini Gobbii, qui Alumni locum Collegio in Piceno obtinebat, vulgavit. Parva quidem hæc ſunt, ſi ſpectentur ſumma illa ſua in litteratorum Rempublicam, & in Patriam merita, ad quæ magis magiſque declaranda libet aliqua interponere de origine Bononienſis, ut vocant, *Inſtituti*, adjectæque ei Academiæ. Aloyſius Ferdinandus Marſilius vir nobilitate & opibus, & bellica virtute, doctrinaque ornatiſſimus, cum intelligeret Phyſicam, ſi ſit præſertim a Geometria ſejuncta, ſine ope experimentorum, obſerva-

ſervationumque mancam ac debilem eſſe ; hæc vero capi atque haberi ſine magno inſtrumentorum, machinarum, ceterarumque rerum apparatu non poſſe, ſtatuit hac in re civium ſuorum utilitati conſulere. Itaque occaſionem idoneam nactus propter multa, quæ ei ſuſcipienda fuerunt itinera ſive ad bella gerenda, ſive ad componenda fœdera, vir ſcientiſſimus teleſcopia, horologia, quadrantes, organa alia aſtronomica, machinam Boyleanam præſtantiſſimam, microſcopia, magnetes inſigni vi, barometra, thermometra, inſtrumenta tornandorum corporum, foſſilia omne genus, metallorum matrices, ſales, ſulphura, pellucidos lapides, aliaque ejuſmodi permulta infinito labore ac ſumptu comparavit ; eaque omnia Bononiam in domum ſuam deportanda curavit. Ad hanc cum multi ingenii laude præſtantes adoleſcentes rerum novitate allecti confluerent, iiſdem illis rebus impulſi atque incenſi ſunt ad naturæ inveſtigationem. Verum unus omnium maxime florebat Euſtachius, qui, ut ſupra demonſtratum eſt, in eandem domum immigraverat, propterea quod Marſilius tractandæ cuſtodiendæ-

que

que litterariæ huic ſupellectili ipſum præfecerat, ædificandæque ſpeculæ curatorem conſtituerat. Sic domus Marſilii, quaſi ludus quidam, atque officina reconditiorum diſciplinarum effecta eſt. Ille interim de condendo *Inſtituto* cogitare cæpit, qua in re principem conſilii Euſtachium habuit. Acta cum Senatu res eſt, cumque conditiones conveniſſent, Marſilius omnia illa, quæ apud ſe collegerat, publico in loco civium ſuorum uſui, Patriæque ornamento conſecravit. Poſt hoc ſex creati Magiſtri; in iis Euſtachius, cui data eſt Aſtronomiæ provincia. Quo factum eſt, ut relicto Collegio, quo ab ædibus Marſilianis conceſſerat, in domum *Inſtituti* ſe contulerit. Tali modo condito *Inſtituto* (id fuit anno duodecimo ſupra milleſimum ſeptingenteſimum) Euſtachius auctor fuit Marſilio, daret operam, ut *Inquietorum* Academia illi adjungeretur, quod facile a Senatu impetratum eſt. A quibus illa profecta ſit initiis, quoſque per gradus ad eam, in qua nunc eſt, altitudinem pervenerit, breviter explicabimus. Cum Euſtachius in pueritia, ut initio docuimus, nobilis inter æquales ferretur,

tur, omneſque incitaret ſtudio ſuo, accidit, ut ex his multi ad eum venirent, quo in Philoſophia exercerentur. Quod quiſque vellet in medio penebatur, & in utramque partem diſſerebatur non ad copiam Rhetorum, ſed ad Scholaſticorum morem, tenuiter ſcilicet & jejune. Interim a quibuſdam cogitatum eſt de dirigendis hujuſmodi exercitationibus ad leges quaſdam, dandaque huic conventui Academiæ forma. Itaque & leges conditæ, & Princeps creatus, cujus annuum eſſet imperium; aſſumptumque Inſigne, quod erat terræ globus cum ſole & inerrantibus ſtellis, atque anguis, qui caudam ore tenens ad ſignificandam æternitatem, illa omnia complexu ſuo coercebat. His autem inſcripſerant: MENS AGITAT; quodque in hæc verba, atque in illud ipſum Inſigne maxime convenire videbatur, *Inquietorum* nomen ſibi ſumpſerunt. Manſit Academia apud Manfredium quatuor annis, ab anno ſcilicet MDCXC. ad annum MDCXCIV., mox ad Jacobum Sandrium doctum virum, & medicum clarum migravit, locum quærens opportuniorem commodioremque. Eo tempore Bononiæ ſtudiorum

cauſ-

cauſſa commorabatur Joannes Baptiſta Morgagnius, de quo ſupra mentionem fecimus, ſingulari ingenio adoleſcens, multiſque jam tum præſtans artibus, ac diſciplinis, facile ut appareret, omnia conſequi poſſe, ſimul ac velle cæpiſſet. Hic, Manfredius, & Stancarius inierunt conſilia (erant enim inter ſe & amicitia, & omni voluntate, ſtudiiſque conjuncti) de novis condendis legibus, abolendaque veteri diſputandi ratione, & quod nimis jejuna eſſet, & quod iiſdem de rebus ſemper quaſi dictata decantaret, vel ſi aliquid novi quæreret, non ſolum non reperiret, ſed etiam quæ ante fuerant detecta, prope iterum contegeret, ſic ut diſputantes nihil commutarentur animo, & iidem abirent, qui venerant. Sed cum viderent huic rei multos adverſarios fore (nam ſæpe ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmatæ ratio ipſa cedat) illius conficiendæ tempus idoneum exſpectandum putarunt. Hæc cum molirentur, Princeps Academiæ creatur Morgagnius. Cum nihil igitur opportunius potuiſſet accidere, leges deſcribuntur, Academicorum animi pertentantur, laudantur prompti,

con-

confirmantur dubii, incitantur ſegniores, diſſidenteſque oppugnantur. Hoc facto, convocat concilium Morgagnius. Conveniunt frequentes Academici. Ad unum omnes probant illius ſententiam, quam gravi ſplendidaque oratione explicavit. Sic trium virorum prudentia Academia Scholaſticorum tyrannide liberata eſt, relictoque inani ſtudio certandi, totam ſe convertit ad excolendas Mathematicas diſciplinas, naturamque per experimenta inveſtigandam. Quo factum eſt, ut brevi tempore illuſtraretur. Cumque eo jam proceſſiſſet, ut cum celebrioribus Italiæ Academiis certare poſſet, & diſceſſu Morgagnii, & morte Stancarii, aliiſque de cauſſis tanta rerum commutatio facta eſt, ut vix ulla amplius eſſe Academia videretur. Sed percommode accidit, ut illa *Inſtituto* adjungeretur. Nam ex hoc tempore Academici exarſere ad gloriæ recuperandæ cupiditatem; hominesque ingenioſi induſtriique illud aſſecuti ſunt, ut hæc *Inſtituti Scientiarum* Academia (hoc enim nomine nomen *Inquietorum* libuit commutare) florentiſſima multum omnibus fere Italicis gloria præſtet. Porro lætiſſimus cunctæ Civita-

vitati fuit dies, quo *Inſtitutum* cum ſua Academia publice ſolemniterque Muſis inauguratum eſt. Is fuit III. Idus Martias anni MDCCXIV. Eodem die ceteros inter Manfredius ea ipſa diſſeruit, quæ poſtea pluribus perſecutus eſt in ſuis *Ephemeridum* libris, de nova eclipſium prædicendorum ratione, poſuitque exemplum in eclipſi, quæ futura erat anno ſequenti VI. nonas Majas. Poſt hoc in eos, qui aliquem honoris gradum tenebant, quique huic ſolemni inaugurationi intererant, librum diſtribuit, quem ipſe confecit *de Schedis Mathematicis Stancarii*, quemque inſcripſit Senatoribus *Inſtituti* Præfectis. Optandum erat, ut quoniam huic ſingulari viro, qui in matura ætate ad ſummi Mathematici & Philoſophi laudem pervenerat, vita prius erepta eſt, quam ei licuerit mandare litteris ingenii ſui monumenta, aliquis curam ſuſciperet illa colligendi, edendique. In quo quidem libentiſſime elaboravit Euſtachius, tum ut publicæ utilitati, Patriæque gloriæ, cum ut immortalitati hominis cariſſimi conſuleret, cujus etiam vitam & mores in eodem illo libro deſcripſit. Anno poſt bina *Ephemeridum* volumi-

na in vulgus edidit, eaque ſummo Pontifici Clementi xi. dicavit. Pergratum ac perjucundum ſibi munus fuiſſe Pontifex humaniſſimis verbis Lanciſio ſignificavit, eique, ut juſtas debitaſque gratias Manfredio ageret, negotium dedit. Plurimi enim ille liberalium artium ſtudia, doctoſque homines æſtimabat. His vero libris nihil poteſt eſſe utilius Aſtronomiæ ſtudioſis. Nam Euſtachius non ſic fecit ut ceteri fere omnes hujus generis ſcriptores, qui divinandi levitate hujus facultatis terminarunt modum, cum nihil ille tam irrideret, quam prædictionem ex aſtris rerum humanarum, ſed omnia complexus eſt, quæ ad Aſtronomiam utcunque pertinerent, cujus principia, omneſque ſupputationum modos primo in libro expoſuit. Hinc diligenter notati in iis reperiuntur Lunæ tranſitus per meridianum circulum, ejuſque declinationes; trajectiones Planetarum, horumque appulſus cum ad ſe invicem, tum ad Stellam quamcunque primariam, Lunæ cum Planetis conjunctiones, eclipſes Satellitum Jovis, aliaque plurima cognitione digniſſima. Fatetur idem, tot calculorum confectionem infiniti fuiſſe laboris, quem tamen ei

ei aliqua ex parte levavit labor Sororum. Atque has rationes duxit ipſe e tabulis Aſtronomicis Joannis Dominici Caſſinii, quas longa obſervatione a ſe confectas, ac nunquam editas libentiſſime Euſtachii poſtulationi conceſſit. Hæc volumina, quæ annos decem continent, ſecuta ſunt alia duo, quæ ab anno MDCCXXV. ad annum uſque MDCCL. *Ephemerides* perducunt. In his conficiendis præter Sorores, alios quoque ſocios laboris ſibi ſumpſit Euſtachius, cum expertus fuerit, plus ſe oneris ſuſtuliſſe, quam pars virilis ferre poſſet, præſertim occupata opera, impeditoque animo. Secutus eſt eaſdem tabulas Caſſinianas, correctione tamen quadam adhibita, in Jove præſertim, ac Saturno, ac partim etiam in Mercurio poſt obſervationes a doctiſſimis viris Maraldio, & Caſſinio juniore, habitas, ac ſecum pro ea, quæ ſibi cum iis intercedebat, familiaritate communicatas. Conſtat inter omnes, nihil ab aliis, nec Regiomontano, nec Magino, neque Keplero exceptis, fuiſſe perfectum, quod hi libri longe multumque non ſuperent, qui ſunt editi, ne ſcientia tantarum rerum iis, qui in Aſtronomia verſantur,

tur, deeſſet; earumque utilitas manaret quoque ad Chronologiam, Geographiam, artemque Nauticam. Neque prætereundum eſt, eos qui ſunt apud Sinenſes verbi Dei præcones, his ipſis libris uti, ex quibus exiſtimari de ingenio Europæorum debeat, quos præ ſe illi populi pene rudes atque agreſtes putant. In Arcadica quoque *Ephemeride* condenda, jubente cœtu Paſtorum, in quem jam ab anno MDCXCIIX. nomine Acidis Delpuſiani cooptatus fuerat, multos annos ante elaboravit Manfredius, in quo tamen primæ partes fuerunt magni nominis aſtronomi Franciſci Blanchinii. Interim Bononienſes illum Romam miſerunt cauſſa controverſiæ, quam ii cum Ferrarienſibus, ſicut ſupra ſignificavimus, habebant de Rheni aquis. Quot quot erant in Urbe doctrinæ ac litterarum laude præſtantes homines, eos potuit facile ſibi conjungere, quod celebre ejus nomen erat; quodque brevi ſumma in ejuſdem conſuetudine & familiaritate ſuavitas cognita eſt. Sed præſertim conjunctiſſime, jucundiſſimeque vivebat cum Juſto Fontaninio, Nicolao Fortiguerra, Joanne Maria Lanciſio, Franciſco Blanchinio, Cæleſtino

ſtino Gallianio, Proſpero Lambertinio, Philippo Montio, Joanne Baptiſta Zappio, & Mario Creſcimbenio, quorum omnium pervulgata ſunt nomina. Hoc quoque ad animi ſui delectationem, fructumque ducebat eſſe permagnum, diligenter obſervare vetuſtatis ædificia, eorumque reliquias; atque inviſere locos, in quibus memoria dignos viros acceperimus eſſe verſatos. Quanquam id fere infinitum eſt in hac Urbe. Quacunque enim ingredimur, in aliquam hiſtoriam veſtigium ponimus. Paucis tum menſibus Romæ fuit Euſtachius. Eodem vero ineunte anno MDCCXVII. remigrare juſſus, biennio fere commoratus eſt. Hoc tempore lepidam illam de vidua Epheſina ex Petronio fabellam in Arcadum cœtu dixit, quam tanta elegantia condivit, ut Bocaccium ſcripſiſſe non puderet. Legi hæc poteſt in ſecundo volumine earum rerum, quæ ſunt ab illuſtribus Arcadibus ſoluta oratione ſcriptæ, ut & in libro carminum Italorum Manfredii, qui Bononiæ eſt editus an. MDCCLX. Cum in Patriam rediiſſet, rediit quoque ad ſua ſtudia Aſtronomica, a quibus divelli iniquo ferebat animo. Frequens e-

tiam erat in Academia *Inſtituti*, de cujus gloria amplificanda dies ac noctes cogitabat. Relatum legimus in ejus commentariis, illum anno MDCCXIX. ad diem XVI. Kalen. Decembris expoſuiſſe varia Geographicarum tabularum menda a ſe multis, eiſque conſentientibus obſervationibus comperta, atque correcta. Hac quoque in re alii Academici ſe exercuerunt, eam ſecuti rationem inveſtigandarum longitudinum locorum, quam ille in Academia primum, mox in Ephemeridibus explicavit. Quorum exemplum utinam alii imitarentur, quo fieret ut tabulæ Geographicæ a vitiis plurimum abeſſent, quoniam iis carere omnino non poſſunt. Idem triennio poſt de dimenſione a ſe facta Gnomonis Petroniani (6) multis diſſeruit, eaque de re poſtea commentariolum confecit. Dudum enim ſuſpicabatur, vel potius intelligebat, aliquid detrimenti ex diuturnitate temporis illum accepiſſe. Itaque omnia ſummo ſtudio ac diligentia ſcrutatus ac demenſus, varietates, mutationeſque cognovit, eiſque ſua adhibuit remedia. Eo qui ſecutus eſt autumno, qui fuit annus MDCCXXIII. id accidit, quod

quod erat maxime Aſtronomis optatum, conjunctio nempe Mercurii cum Sole. Nam cum hujus eventus habuiſſent illi hoc ſæculo exſpectationes duas, unam anno MDCCVII., alteram anno MDCCXX., hæ deceptæ fuerant. Res nova omnium ſtudium, diligentiamque commovit, in quo in primis eluxiſſe ingenium induſtriamque Manfredii, ſcriptum a ſe anno ſequenti editum declarat. Atque hæc prima fuit obſervatio, quam vix dum ejus ædificio abſoluto, habuit in ſpecula *Inſtituti*. Huic ſucceſſit illa (omitto minores; longum enim eſſet ſingula perſequi, & non neceſſaria) de Jovis ac Martis conjunctione heliocentrica, in qua non mediocrem operam curamque conſumpſit, non ſolum ut Aſtronomiæ indulgeret, ſed etiam ut de Phyſicis benemereretur. Nam cum apud hos multæ res nequaquam ſatis adhuc explicatæ ſint, tum perdifficilis & perobſcura quæſtio eſt illa de Planetarum, ut eorum verbo utar, attractione, quæ & ad cognitionem pulcherrima eſt, & ad plurima in natura explicanda phenomena expeditiſſima, ac pene neceſſaria. Nam qui Planetis hanc vim tribuunt, eandem,

dem, hypotheſim ſibi quandam componentes, tribuere ſolent rebus omnibus. Manfredius igitur certi ne aliquid hac de re haberi poſſet quæſivit in Marte. Sed id habuit exitum omnino contrarium exſpectationi ſuæ; doluitque, nihil a ſe proferri potuiſſe, quod ad confirmandam illam Newtonianorum hypotheſim valeret (7). Nam licet nulli diſciplinæ addictus eſſet, unum tamen præter ceteros admirabatur, maximeque diligebat Newtonum, ut pote quem in primis arbitrabatur vidiſſe verum, maximiſque erroribus hominum animos liberaviſſe. Ille autem, hanc omnem quæſtionem explicavit epiſtola ad Jacobum Ricatum, in qua non modo quid a ſe, ſed etiam quid a ſingulis obſervatum eſſet, perſecutus eſt; idque ſic præſtitit, quaſi ſuſpicionem movere, non tanquam adverſarium aliquem convincere vellet. Nihil optabilius ad immortalitatem nominis potuit Manfredio accidere, quam quod accidit anno MDCCXXVI, ut cooptaretur in Pariſienſem *Scientiarum* Academiam. Nam cum hic honos per ſe ſit glorioſus, cum nonniſi merito tribuatur, hoc etiam ſit glorioſior in noſtris hominibus, ceteriſque alie-

alienigenis, quo rarior. Cautum eſt enim legibus, ne pluribus quam octo ex his aditus in eandem pateat. Quo autem gratus pro tanto beneficio in Academiam cognoſceretur Manfredius, miſit ei bina commentariola, quorum unum, quod eſt de ratione deprehendendi Telluris figuram ab Lunæ parallaxi (8), initium facit voluminis Actorum anni MDCCXXXIV., alterius, quod eſt de ratione definiendi ſolſtitia per inerrantes Stellas, fit mentio in commentariis rerum anni MDCCXXXVIII. Haud multo poſt Londinenſis quoque Academia, ne Pariſienſi in honorando tanto viro eſſet inferior, illum ſuum fieri voluit. Quibus rebus cum ſatis famæ ſuæ conſultum eſſe jure ille exiſtimare poſſet, non propterea tamen aliquid remiſit de labore aſſiduo & quotidiano, quem in ſtudiis doctrinæ ſolitus erat impendere. Quod cum ex aliis rebus, tum ex eo præſertim libro habemus cognitum, quem *de Stellarum aberrationibus* (9) compoſuit, ac Cardinali de Via ſane meritiſſimo dicatum, anno MDCCXXIX. in lucem emiſit. Difficile eſt cognitu utrum Stellæ habeant curſus quoſdam, abberrationeſque annuas; tale tamen

men eſt, ut bene ac ſapienter rei litterariæ conſulant ii, qui in eo inveſtigando elaborant. Nihil eſt enim omnium, quæ in Aſtronomia tractantur, quod majoris momenti a Copernicanis exiſtimetur, ut pote ad ſolemne illud ſuadendum dogma de Terræ circa ſolem motu accomodatiſſimum. Manfredius poſtquam omnia ſcrutatus eſſet, comodiſſimam viam ingreſſus eſt, ut eo, quo intenderat, perveniret. Nam omnem curam in illud contulit, ut has Stellarum aberrationes, harumque leges ex meridianis temporibus, ſi qua ratione poſſet, aſſequeretur. Quod quidem ei proſpere ſucceſſit, poſt multas, infinitaque diligentia habitas obſervationes in Arcturo, Syrio, Lyra, Capella, Tauri Oculo, aliiſque primariis Stellis. Per idem tempus vir in primis doctus Jacobus Bradleyus multum operæ ac ſtudii ponebat, ut has ipſas aberrationes ex altitudinibus meridianis deprehenderet; ejuſque obſervationes cum haud multo poſt editum a Manfredio libellum; in Italia prodiiſſent, huic ſumma laus tributa eſt, quod in notatione intervallorum, converſionumque cum tanto viro conſenſerit. Non æ-

que

que tamen inter eoſdem convenit de eo quod pertinet ad Copernicanorum hypotheſim. Manfredius enim in hac erat ſententia, ut putaret aberrationes illas cum annua horum philoſophorum parallaxi, cujus leges eo in libello explanavit, nihil commune habere. Nam neque lucem tempore propagari affirmare ipſe audebat, neque ſi id affirmaret, illud ſtatim videbat conſequi, ut Stellæ, ſi Terra quidem circa Solem vertatur, non ibi ubi ſunt, appareant, ſed paullo ultra. Quorum primum neque Caſſinius, e cujus obſervatione illa de lucis curſu opinio manavit, affirmare voluit; neque Graveſandus, cum maxime vellet, potuit. Bradleyus e contrario ſibi perſuadebat, notata a ſe optime ad ea, quæ docent Copernicani, accomodari, ſi hæc duo adjungantur, primum velocitatem lucis eam eſſe, ad quam velocitas convertentis ſe circa Solem Terræ non inſenſibilem habeat proportionem: deinde Stellas non ibi, ubi ſunt, ſed paullo ultra apparere, ſi oculus, cui apparent, ea velocitate moveatur, quæ ad velocitatem lucis proportionem habeat ſenſibilem. Sic quod erat in hac re tota certiſſimum, id ha-

habuit Manfredius cum Bredleyo commune, hypotheſis fuit Bradley propria. Ille autem ſummam confecit cogitationum omnium ſuarum, rerumque a ſe, a Bradleyo, atque etiam ab Horrebovio inſigni Aſtronomo Dano obſervatarum, & dilucide eleganterque epiſtola Latina ad Antonium Leprottum amiciſſimum ſuum explicavit. Interim Pontifex creatur CLEMENS XII., qui cum magna animo volveret ad Reipublicæ utilitatem, ſtatim vidit quanto ſibi uſui futura eſſet Manfredii opera. Primum & maximum mandatum fuit contorquendi in alium curſum Bedeſim & Vitim, de quo ſupra commemoratum eſt. Immenſum ſane opus, quod octo pene annorum ſpatio duravit; quodque incredibiles labores, ac moleſtias eidem attulit [10]. Idem Pontifex cum conſtituiſſet Tiberim navigabilem præbere Peruſia uſque ad Naris fauces, & Anienem a Ponte Lucano Romam uſque, huic operi Manfredium præfecit, eique ſocium Joannem Bottarium dedit. Sed hi, re explorata, eam eſſe magnitudinem difficultatemque Pontifici retulerunt, ut a ſuſcepto conſilio diſceſſerit. Poſt hoc juſſus eſt dare operam emendatio-

dationi Kalendarii Gregoriani (11), quod ſæpe tentatum, nunquam tamen perfectum eſt. Profecto Manfredius, quantum in ſe fuit, ſuſcepto muneri ſatisfecit, neque modo ſuam protulit, ſed requiſivit etiam celebriorum totius Europæ Aſtronomorum ſententiam, ſcripto iis miſſo (12) quod illi placuit nominare: *Quæſtiones de recta Paſchæ indictione*. Secutum eſt illud mandatum de tuendo Pontificis jure in ea, quæ huic cum Venetis erat, controverſia de Imperii finibus. Itaque hac de re librum edidit anno MDCCXXXV, quem inſcripſit = *Compendioſa informazione di fatto ſopra i confini della Comunità Ferrareſe d'Ariano collo Stato Veneto* = Hunc qui leget, ſtatim intelliget quam magni fuerit laboris tot colligere monumenta, quibus comprobaret, qui conſtituendi eſſent termini, ubi nulli jamdiu extabant, quique modus definiendus eſſet juribus Venetorum. Inter hæc ſi quid in cælo apparebat obſervatione dignum, præſto erat Manfredius, notabatque omnia ſuo more diligentiſſime. Elucubravit quoque opus *de Gnomone Meridiano Bononienſi*, in quo ſic omnia de ejus conſtructione, uſu, atque utilitatibus, de-

que

que rebus a ſe & ab aliis obſervatis, complexus eſt, ut nihil horum in eo clariſſime non appareat. Tali modo Euſtachius gratus judicari voluit erga illud Inſtrumentum, cui quidquid profecerat in Aſtronomia, referebat acceptum. Et ut officio benevolentiſſimi erga mortuum fungeretur, curam ſuſcepit diſponendi, edendique opus illud Franciſci Blanchinii, cui nomen eſt: *Aſtronomicæ, ac Geographicæ obſervationes ſelectæ*. Quod ſi ſculptor præcipua laude fertur, qui comminutam ſtatuam, collectis undique fragmentis, ad vitam revocat, cur non ſingularis ejus exiſtimetur induſtria, qui ex chartæ plagulis, in quibus omnia erant inordinata & confuſa, multa imperfecta, ac vix adumbrata, librum omni ex parte abſolutum utiliſſimumque confecit? Qua ex cura ut ſe liberavit, animum convertit ad illuſtrandum aureum Guglielminii opus *de Natura Fluminum*. Habet hoc partes duas, unam de alveis, quæ propria eſt Guglielminii, cum genus hoc princeps attigerit, & in multis tenebris clariſſimum lumen prætulerit, alteram de aquis fluentibus, quæ ei communis eſt cum aliis, quanquam hanc ille eo pro-

provexit, quo nunquam antea pervenerat. Ad hanc poſtremam convertit ſe potiſſimum Euſtachius, quia non tam accurate fundatam & extructam eſſe videbat, quam erat altera; multaque adeo protulit, ſuiſque locis diſpoſuit, quæ uſu jam tractata, & animo notata habebat, ut difficile ſit intellectu, horum utri plus debeat utiliſſima hæc aquarum fluentium ſcientia (13). Opus ad umbilicum perduxit Euſtachius, non tamen, morte obita, vulgatum videre potuit. Quam fortunam ſubiit quoque volumen, quod fecit *de Elementis rationis temporum* rogatu Franciſci Algarotti docti adoleſcentis, quem non ſecus ac filium diligebat. In hoc Petavium ſecutus eſt non ut interpres aliquis, ſed quæ ſumpſit ab eo, alia dilatavit, contraxit alia, eiſque ſuum judicium, ſuumque ſcribendi ordinem adjunxit. His poſtremis temporibus alia quoque ſuſcepit utilia ſtudioſis. Contulit enim ſe ad eam curam, ut perficeret, quæ olim ad uſum nobiliſſimi adoleſcentis Cajetani Boncompagnii ſcripſerat, *Elementa Geometriæ*. In quibus cum illa prætermiſiſſet, quæ ſolida attingunt, ad hæc potiſſimum convertit animum.

Hæc

Hæc eadem tamen nonniſi inchoata reliquit: quapropter ejus frater Heraclitus in hoc ſibi elaborandum putavit, ut illa abſolveret. Quod ſic præſtitit, ut non ſatis utilitati ſtudioſorum conſuluerit, cui quidem conſuluiſſet, ſi magis clare res per ſe obſcuras tractaſſet. Eodem etiam tempore inſtituit Euſtachius meliorem in ordinem redigere, & pleniora efficere, quæ diſcipulis ſuis conſueverat tradere præcepta Aſtronomiæ. Sed hæc quoque rudia reliquit. Quas igitur habemus *Inſtitutiones Aſtronomicas*, tales ſunt, quales ille initio compoſuit, in quibus tamen nulla pars, quæ ad cæleſtia pertinet, prætermiſſa eſt, nec modo quid ſibi probaretur, ſed etiam quid a ſingulis philoſophiæ diſciplinis, & alicujus nominis Aſtronomis diceretur, perſecutus eſt; ſicque omnia tradidit de ratione ineundarum obſervationum, ac calculorum, ut quid ille ultra præſtare potuerit, non videam. Neque ſilentio prætereunda eſt hiſtoria, quam confecit, controverſiæ de Telluris figura, rerumque a Gallis recens animadverſarum (14). Legitur hæc in quarto volumine *Delle Oſſervazioni Letterarie* Scipionis Maffæii, cui flagitanti illam

lam conceſſit, ea tamen lege, ne nomen Auctoris proderet. Id cauſſæ fuiſſe creditur, quia in eo hærebat, quod extrema parte ſine ulla tamen affirmatione poſuit, varietas ne graduum, quos Caſſinius, & Maupertuiſius dimenſi fuerant, alter in meridiana linea, quæ Pariſios ſecat, alter in Laponia ultra polarem circulum, ex qua varietate conſtitui poſſe videbatur terram compreſſam eſſe, referri ad illud deberet, quod varie & inæqualiter curvati eſſent meridiani terreſtres? Non dubito fore pleroſque, quibus incredibile videri debeat, potuiſſe Manfredium novem poſtremis, quibus vixit annis ad tam multa incumbere tamque multa ſcribere, præſertim cum relatum legent, hoc tempore infirma ſemper, ac ſæpe etiam ægra illum valetudine fuiſſe. Cæpit enim ex renibus laborare, mox in difficultatem urinæ delapſus eſt, demum lapis in veſica concrevit, qui plerunque ſecundo quoque menſe tetros ei cruciatus ciebat. Sed hi vix dum remiſerant, cum ille aut novum quoddam ſuſcipiebat, aut interrupta contexebat, aut abſolvebat inſtituta; idque tanto animi ardore præſtabat, ut quo

N tem-

tempore otioſam ætatem & quietam ſine ullo labore ac contentione traducere debuiſſet, non ſolum oblectamentum, ſed etiam medicinam petere ab induſtria videretur. In hoc cum eſſet ſtatu, non dubitavit Ravennam venire cauſſa mandati, de quo ſupra commemoratum eſt; cumque pedibus parum valeret, nec vehi in rheda ſine maximo incommodo poſſet, ſella deferebatur ad loca, quæ inviſenda erant, atque ita de ea, quæ videbantur, dicebat. Ut lapidem ſe in veſica habere ſenſit, illum extrahi optaſſet, ſed cum Medici, & in his Heraclitus frater obſtitiſſent, illorum paruit conſiliis. Fecit tamen invitus. Nam videbat, ſine ſpe ſalutis quod reliquum vitæ foret, ſibi miſerrime degendum eſſe. Neque id eum fefellit. Nam dolores non ſolum multo crebriores facti ſunt, ſed etiam in dies graviores; eoque demum pervenerunt, ut ei e vita exeundi neceſſitatem attulerint. Non eſt credibile, quanta animi fortitudine hanc calamitatem pertulerit, quantaque conſtantia mortis aſpectum ſuſtinuerit, ut non ex vita, ſed ex domo in domum videretur migrare. Id erit indicio, quod duo-

duobus diebus antequam moreretur, cum meminiſſet habere ſe aliqua, quæ reſcriberet Cardinali Alberonio Æmiliæ Legato de fluminibus Ravennatium, Thereſiam Sororum natu minorem accerſivit, eique epiſtolam dictare cæpit. Non potuit tamen ad exitum perducere, cum a mente, tanquam ſi offuſa ei caligo eſſet, deſereretur. Quoniam iterum in mentionem Sororum incidimus, non eſt prætereundum, illas magno non ſolum Euſtachio levamini in ægritudine, ſed adjumento quoque fuiſſe in omnibus iis rebus, quas ſcripſit his poſtremis annis. Profecto adeo de ſe bene meritis gratum ſemper ſe præbuit, & extremæ quoque voces habuerunt declarationem ſingularis amoris ſui erga illas. Mortuus eſt Euſtachius, omnibus, quæ ad Religionem pertinent, rite ſancteque perſolutis (nam non minus pium quam fortem ſe præbuit, niſi malumus in homine Chriſtiano tantam fortitudinem conſtantiamque pietatem quoque dicere) xv. Kal. Martias, die Dominico, hora xvii. anno MDCCXXXIX. Suo ille diſceſſu reliquit ſuos omnes mœroris ac luctus pleniſſimos, & univerſam quoque Civitatem

N 2 dolo-

dolore magno affectam. Sed præſertim doluit Academia, quæ cum fuiſſet quaſi theatrum illius ingenii, ſe ejuſdem honore ac gloria ornatam, atque amplificatam putabat. Jamdiu tamen ejus voce erudita, & Sapientiæ auribus digna carebat. Nam poſt ſermonem, quem de aucta maris altitudine habuit anno MDCCXXXI, nihil amplius in illa pronuntiavit; & ſiquid aliud poſtea elaboravit, Euſtachio Zanotto, qui ſibi publice in munere Aſtronomi *Inſtituti Scientiarum* adjutor datus fuerat, recitandum commiſit. Cadaver delatum eſt ad S. Mariæ Magdalenæ, comitantibus Senatoribus *Inſtituti* Præfectis, publicis in eodem *Inſtituto* Magiſtris, omnique ſtudioſa juventute, nec non magna vulgi frequentia. Haud mediocre quoque funeri decus fuit, quod Cardinalis Proſper Lambertinius tum Archiepiſcopus Bononienſis, qui eximie ſemper Euſtachium dilexit pro ſua ſingulari voluntate in viros præſtantes virtutis, & doctrinæ gloria, in idem Templum ſe contulit ad ſacrum pro illo faciendum. Nec non carminibus, ſolutaque oratione ejuſdem memoria celebrata. Debebantur profecto hi honores

Digitized by Google

nores divinis prope meritis Euſtachii ; & hoc magni intererat ad decus & laudem illius Civitatis, quæ ſemper eſt habita doctrinæ parens & altrix . Eodem in loco humatus eſt, atque hæc in ſepulchro inciſa inſcriptio :

EUSTACHIO MANFREDIO BONONIEN. J. V. D.
IN COLLEG. PHILOSOPHOR. OB MERIT. ADSCITO
MATHEMATICAR. PROF. PUB.
INST. SCIENTIARUM ASTRONOMO
REI AQUARIAE PERTRACTAN. PRAEF.
REG. PARISIEN. ACADEM. ITEMQ. LONDIN. SOCIO
VIRO SUAVISSIMIS MORIB.
GABRIEL ET HERACLITUS
FRATRI OPTIME MER. P. P.
VIX. AN. LXIV. M. IIII. D. XXV.
OBIIT XV. KAL. MART. MDCCXXXIX.

Statura fuit medíocri , habitu ad pinguedinem vergente , capite magno , rubro colore , vultu decoro & hilari , acribus oculis , oblongo & incurvo naſo , quam vel in primis certam ingenii notam Metopoſcopi exiſtimant . Profecto Euſtachius ea erat ſpecie , in qua præſtans in-

genium apparebat ; cumque non minus eluceret in ea ſumma comitas , fiebat , ut ipſo aſpectu conciliaret ſibi obſervantiam benevolentiamque hominum . Comitati vultus reſpondebat affabilitas ſermonis , ac demum iis erat moribus , ut nemo illo commodior , nemo jucundior , ac moderatior fuerit ad omnem rationem humanitatis . Itaque cum multi alienigenarum ad eum ſæpe venirent , moti præclara fama , quæ de illo erat , nemo diſcedebat , qui ſe mire ipſius officiis devinctum non confiteretur . Ad omnia ea quæ more aguntur , & civilis vitæ inſtitutis , licet pleraque ſibi moleſta eſſent , & incommoda vitæ ſolitus eſſet appellare , attentum animum ſemper habuit , eaque religioſe ſervavit . Ut erat quietis & tranquillitatis amantiſſimus , ab omni contentione concertationeque maxime alienus fuit ; & ſi quem offendiſſet , qui ſuo delectaretur errore , non contra pugnare , ſed libenti animo cedere ſolebat . Licet perquam moleſtos experiretur , ita patienter tamen ferebat , ut probare videretur , homines illos , qui in colloquiis , tanquam in poſſeſſionem ſuam venerint , excludunt

dunt alios, non intelligentes, cum in reliquis rebus, tum in ſermone viciſſitudine utendum eſſe. Nihil unquam neque inſolens neque glorioſum ex ore ejus exiit; tantumque aberat, ut ipſe ſua extolleret, ut potius ea ſemper verbis extenuaret. E contrario nunquam committebat, ut non liberalis videri poſſet in tribuenda merita hominibus laude. Cum ſuis ita vixit, ut nulla querimonia interceſſerit, & amor ad extremam uſque ætatem creverit. Neminem unquam læſit, ac nulli amicorum, opera, conſilio, ac labore defuit. Siquid acceperat, majori menſura reddere curabat, imitans, ut jubet Cicero, agros fertiles, qui multo plus afferunt, quam acceperunt. Nihil magis optabat quam ad hominum utilitatem intelligentiam ſuam conferre, quo factum eſt, ut non ſolum vivus ac præſens ſtudioſos diſcendi libentiſſime humaniſſimeque erudierit, ſed hoc etiam poſt mortem monumentis litterarum aſſequi ſtuduerit. Inter multos, quos habuit auditores, tulit præſertim in oculis Franciſcum Mariam Zanottum, hujuſque fratris filium Euſtachium, & Franciſcum Algarottum.

Quam in ſe tanta animi conſtantia tulit adverſam fortunam, ſic in aliis dolebat, ut nihil ſupra. Hoc quoque erit ejus humanitatis teſtimonium, quod cum cooptatus eſſet in cœtum illorum, qui extremis vitæ horis morte damnatis adſunt, quoties Chriſtiano hoc officio fungi debebat, adeo commovebatur, ut illud deſerere coactus fuerit. Simplex & apertus veritatem unice ſemper coluit. Toto vitæ curſu religionem, pietatem, ſanctitatem pure & caſte Deo tribuit. Summa quoque in Patriam caritas eluxit in illo, eamque ſemper propriæ utilitati antetulit. Nam invitatus, ingenti propoſita mercede, a Lucenſibus primum, mox a Cæſare, ut munus apud illos Aquarum Præfecti, apud hunc Mathematici ſuſtineret, honore contentus illud ſuſcipere recuſavit. Nemo illo in contrahendo religioſior; & ſi cuipiam debebat, & dubium eſſet quantum, quod nimium potius, quam id quod parum videbatur, exſolvere plane volebat. Convivia in adoleſcentia præſertim plurimum amavit, horumque delectationes non tam guſtus voluptate, quam cœtu amicorum, ſermonibuſque metiebatur; cumque ad ejus rem fami-

familiarem non mediocris facta eſſet acceſſio, neque illi deeſſet, unde largiorem ſumptum facere poſſet, ſæpe ad prandium eos vocabat, quorum mores a ſuis non abhorrerent. Tum præſertim apparebat, quanta eſſet in homine jucunditas, quantumque excelleret in genere illo jocandi eleganti, urbano, ingenioſo, ac libero digno, quo etiam plurimas ejus familiares epiſtolas refertas vidimus. Dici ſtatis non poteſt, quam acute atque celeriter videret, quid in re quaque veriſſimum eſſet, quamque teretes religioſaſque aures habuerit. Quo factum eſt, ut plurimi rerum ſuarum cenſorem illum habere voluerint. Narrat Scipio Maffæjus, admiratum ſe fuiſſe ſemper tantam intelligentiæ magnitudinem, ſed maxime in eo quod pertinet ad Tragædiam, eaque propter ſæpe ad illam ſcribendam eundem invitaſſe. Nihil tamen Euſtachius in hoc genere reliquit, niſi huc referre velimus ſane dulciſſimum melodramma, cui nomen eſt Daphnis, quod ſibi adoleſcenti, & invito excidit. De ſtyli autem ejus elegantia quid dicam? Sive carmina exaravit, ſive litteras ſcripſit, ſive ſe exercuit in dicendi genere

nere æquabili & temperato, ſive oratorium tractavit (tractavit autem non ſemel magna non ſolum elegantis, ſed etiam pleni ac perfecti Oratoris commendatione, ut indicat oratio, quæ eſt in manibus, de S. Petronii laudibus) ſic apta & decora, pura ac plane Etruſca ejus dictio fuit, ut non multos habeamus hujus noſtræ ætatis ſcriptores, quos cum illo conferre poſſimus. Hæc quidem laus comprobata eſt Joannis Bottarii præſtantiſſimi dicendi exiſtimatoris judicio, cum mihi ſermo cum illo ipſo, multis audientibus, de Manfredio eſſet inſtitutus. Hinc factum eſt, ut jam ab adoleſcentia referretur inter eos, qui celeberrimam toto orbe Academiam, quam vulgo vocant *della Cruſca*, magno Italicarum litterarum bono conſtituunt. In iis vero quæ Latine ſcripſit, non æque tulit omne punctum, quod homini plurimis iiſque reconditis litteris præſtanti culpæ minime tribuendum eſt, cum etiam in re una excellere permagnum ſit.

Com-

Commentariolum hoc de vita Euſtachii Manfredii, priuſquam ederetur, cetcros inter vidit vir doctrina clarus, mihique amiciſſimus Franciſcus Jacquierius ex Minimorum familia. Is adnotavit nonnulla, quibus hic locum dandum duximus, ne magno liber ornamento careat.

(1) Aſtrologiæ nomine intelligenda non eſt ſuperſtitioſa & vaniſſima divinatio illa, quæ morales eventus ex corporum cæleſtium influxu conjectari præſumit. Nullus unquam extitit vir bene doctus, qui ſeriam talibus commentis operam dederit; aut ſi quis unquam fuerit male comparata doctrinæ fama celebris qui his paſtus chymeris referatur, id craſſiori temporum vel regionum ignorantiæ tribuendum. Itaque cum Manfredius noſter Geometriam, nonnullaſque alias Matheſeos partes, vi ſola ingenii, nulla Magiſtrorum opera celerrime jam arripuiſſet, nullam de hujus ſtudii vanitate dubitationem in juvenili quidem, ſed matura jam & cultiori mente dubitationem ſuſpicari licet. At alia eſt Aſtrologiæ ſpecies, quæ in effectibus naturalibus, tempeſtatumque viciſſitudinibus ex vario planetarum aſpectu inveſtigandis atque prædicendis verſatur. Hujus Aſtrologiæ certitudinem tentare, & ex principiis cognoſcere voluit Manfredius, ſummos viros Keplerum, Boylium, alioſque complures imitatus. Quamvis autem tales conjecturas velut inaniſſimas traducere atque aſpernari non dubitent quamplurimi, non deſunt tamen etiam nunc ſtudioſiſſimi naturæ indagatores, qui ademptum planetis imperium in aliquos naturales effectus reſtituendum arbitrantur. Hæc pro defenſione dicta ſint. Ego ipſe audivi a Gabriele Manfredio, demandatam ſibi & Euſtachio fratrum pari nobiliſſimo provinciam publica quotannis evulgandi Diaria, in quibus cæli temperies, mutationeſque conſignari ſolent. Has quo-

quoque prædictiones omnino prætermittendas non eſſe ipſi cenſuerunt, non quidem ut fidem facerent, ſed ut credulo popello, qui his rebus delectatur, morem gererent.

(2) Cycloidis proprietates ad horologiorum uſum traducere conatus eſt vir clar. Huighenius, & penduli vibrationes intra binos cycloidis arcus retinendas eſſe decreverat. Summo Geometrarum omnium plauſu excepta primum fuit hæc horologiorum ſtructura, & tali inſtrumento, quod valde mirabantur omnes, Aſtronomicam ſuppellectilem ſuam inſtruxit Euſtachius. Verum,ut erat in obſervando ſagaciſſimus atque diligentiſsimus, decantatæ hujus machinæ vitia brevi expertus eſt, atque obſervationum Aſtronomicarum fide comprobavit. Hac de cauſſa relicto recentiore invento, ad antiquam horologiorum formam reverſus eſt. Et re quidem ipſa, ex ſola gravitatis conſtantis actione pendebat horologii Huigheniani artificium: quia vero in horologiorum uſu admixtæ ſunt vires aliæ motrices plurimæ, nullam eſſe hac in re cycloidis utilitatem, immo incommoda eſſe plurima ſerius deinde demonſtrarunt Geometræ.

(3) Neque Euſtachii gloriæ & famæ aliquid inde detrahi poteſt, quod videamus ſucceſſu aliquando caruiſſe ejus conſilia. Sæpe etenim contigit, ut judex appellatus fuerit Manfredius, contraria autem aliorum judicia, neſcio quibus de cauſsis, prævaluerint. Ceterum in ferendo judicio quantum cautus fuerit vir æque doctus ac prudens, hinc licet cognoſcere, quod de reſtituendo Antiano portu in conſilium adhibitus, nihil proferre auſus fuerit, ſeſe accuſans locorum, ventorum, & maris non ſatis expertum, præclarum relinquens modeſtiæ exemplum viris audacioribus, qui propriam vel ignorantes vel diſsimulantes imperitiam, in difficillimis rebus publicam pecuniam, non ſine magno periculo, profundere non dubitant. Amoris erga Patriam non minus quam prudentiæ teſtimonium dedit Manfredius in eo congreſſu, qui Faventiæ habitus eſt, ubi Corra-

dum

Digitized by Google

dum ità validè impugnavit, ut propoſitum de aquis per novum alveum ſuperiorem deducendis conſilium everterit omnino. Non tanti tamen ponderis reputari debent Euſtachii rationes, ut alium quemlibet alveum ſuperiorem excludendum eſſe perſuadeant, his præſertim temporibus, quibus & magna ſuppetit obſervationum Hydraulicarum copia, & diligentior locorum peritia.

(4) Nec ſine magna in rebus Phyſicis utilitate hanc ſubtiliſsimam obſervationem e manibus dimiſit Manfredius: nondum enim omnino veterem opinionem deleverat dies, Cometas ſcilicet ad corporum ſublunatium claſſem eſſe rejiciendos. Philoſophicum hoc commentum ſuſtulit Euſtachius, nullam aut fere nullam in Cometa parallaxim oſtendens. Multi quidem Cometæ inſignem habuere parallaxim, ipſam ſolis parallaxim longe excedentes. Inita computatione, demonſtravit Hallejus Cometam qui anno 1680 viſus eſt, Borealem terreſtris orbitæ partem prætergreſſum eſſe ad diſtantiam ſemidiametrorum terreſtrium ſexaginta, ita ut illius parallaxis haud minor fuiſſet parallaxi lunari, ſi tellurem in hac eadem orbitæ parte locatam fingere liceret. Sed hæc & alia, quæ objici ſolebant, ſua obſervatione facile diluebat Euſtachius.

(5) Suſceptam defenſionem tueri & confirmare potuiſſet Manfredius, deprompitis ex ipſo ſermone Gallico ſimillimis exemplis. Neque enim translata hæc dicendi forma a Gallici idiomatis ſimplicitate aliena eſt; multaſque id genus exquiſitas dictiones legere eſt non ſolum apud Poetas, ſed elegantiores quoque Oratores..

(6) Euſtachio multum ſane debet Aſtronomia, quod Aſtronomicum illud inſtrumentum non ſine magno labore, parique diligentia ad examen revocaverit. Haud temere affirmari poteſt nullibi gentium extare Gnomonem, qui & longiori & accuratiori obſervationum ſerie magis commendari debeat. Ego ipſe audivi a Manfredio ſe in Gnomone Bononienſi majorem quam in Romano obſervationum ſubtilitatem, facta compa-

ratio-

ratione, inveniſſe, quamvis tamen huic poſteriori, Romano nempe, meritam quoque concederet laudem.

(7) Neque Manfredio minus glorioſum cenſeri debet, quod ex illa Jovis & Martis conjunctione heliocentrica nihil extundere potuerit, quod Nevvtonianam de mutua planetarum attractione hypotheſim confirmaret. Longiorem enim obſervationum ſeriem poſtulabat ſubtiliſsima hæc concluſio, quam quidem jam oſtendunt Jovis præſertim & Saturni conjunctiones, atque magno obſervationum numero magis ac magis, ut ſperare fas eſt, comprobandam. Ceterum maxime laudari debet Euſtachii in rebus philoſophicis difficile & acutum judicium, quo factum eſt ut in ſententiam, quæ ſibi videbatur adhuc immatura, magnorum virorum auctoritate ſeſe abduci paſſus non fuerit.

(8) Ingenioſe quidem excogitata eſt hæc methodus: Cum enim pro ſphærica vel ſphæroidica telluris figura diverſæ parallaxes obſervari debeant, ex ipſa parallaxium differentia inveſtigari poteſt telluris figura. At cum parallaxium differentia pro diverſa telluris ſphæricæ aut ſphæroidicæ hypotheſi exigua omnino ſit, ita ut ſi aliquot ſcrupulis duntaxat in obſervando peccatum ſit, nihil ex obſervatione pro determinanda telluris figura erui poſsit, maximam induſtriam atque obſervationum ſubtilitatem requirit propoſita methodus, quam tamen elegantiſsimam eſſe, & doctrina aſtronomica refertam nemo negaverit, atque eo magis commendatione dignam, quod eo evulgata ſit tempore, quo pauciores de hoc argumento diſſertationes jam habebantur.

(9) De Stellarum aberrationibus & parallaxi, mole quidem exiguum opuſculum, ſed magna rerum aſtronomicarum & geometricarum copia plenum conſcripſit Manfredius. Viri Geometræ ſummam qua auctor pollebat in ſolvendis conſtruendiſque problematis elegantiam, & quæ in hoc libello maxime eminet, magnopere commendant.

(10) In hac hydraulica expeditione quantas paſ-

ſus

ſus ſit moleſtias, quam multa Euſtachius ſuſtinuerit incommoda, ego conſcius ſum. Quæ de fluminibus divertendis idem præſcripſerat executioni adamuſsim mandata non fuerunt omnia, & hac de re cum Euſtachio ipſo ſermonem ego habui. Quare ſi quid vitii habere poſsit hæc operatio, id Manfredio noſtro tribuendum non eſt.

(11) Neque glorioſi, ſed grati animi loco haberi debet quod mihi cum Manfredio, data Kalendarii occaſione, contigiſſe referam. Romam acceſſerat vir quidam natione Gallus, qui novam longeque accuratiorem Kalendarii formam ſe habere prædicabat, jamque apud multos Urbis Magnates aliquam ſibi arripuerat doctrinæ famam. Propoſitæ correctionis examinandæ demandato mihi onere, quod quidem detrectare optabam cum pro mea juvenili adhuc ætate, tum pro meo ab altercationibus litterariis alieniſsimo animo, haud difficile mihi fuit Auctoris inſcitiam, moderatis tamen, ut decebat, verbis demonſtrare. Sed prævaluit ſumma Reformatoris confidentia, donec Romam accerſitus Manfredius ob graviora aquarum negotia, in hac quoque levioris momenti lite judex vocatus, quæ brevius dixeram prolixiori ſcripto confirmaret, & honorificam de meis ſtudiis opinionem, pro ſua humanitate, relinqueret.

(12) Ad manus meas peruenit commercium epiſtolicum, quod Manfredius & Blanchinius cum celeberrimis Aſtronomis habuere. Quamvis autem reformationis negotium ſucceſſu caruerit, neque fortaſſe ulla, quæ neceſſaria ſit, correctione indigeat Kalendarium, negari tamen non poteſt in his litteris contineri plurima, quæ ſi typis ederentur, viris Aſtronomiæ ſtudioſis placere, eoſque a correctionis propoſito removere poſſent.

(13) Eximium hoc Guglielminii opus non ſolum præclaris illuſtravit commentariis, ſed nonnulla quæ ad Phyſicam, & Geometriam pertinent problemata adjunxit, ita ut in his adnotationibus ſummam doctrinam cum pari experientia conjunctam reperire ſit.

(14) Hanc

(14) Hanc conjecturam de irregulari graduum terreſtrium curvatura propoſuerunt poſtea alii viri docti. Neque dubitationem hanc omnino tollunt obſervationes de telluris figura recens habitæ. Propoſitas difficultates ſtatim improbarunt aliqui, ſed moroſe & paullo faſtidioſius. Neque enim magnorum virorum dubia aſpernari licet, ſed ea venerari, & tamen examini ſubjicere oportet.

Opera Edita

OBSERVATIONES ASTRONOMICÆ ab Euſtachio, Fratribus Manfrediis, & Stancario Bononiæ habitæ ante annum 1703. leguntur in libro, qui inſcribitur = *Victorii Stancarii Philoſophiæ Doctoris Bononienſis & in Patrio Archigymnaſio Analyticæ Lectoris Schedæ Mathematicæ poſt ejus obitum collectæ, ejuſdem obſervationes Aſtronomicæ. Bononiæ* 1713. *typis Jo: Petri Barbiroli in* 4. = Collegit has Stancarii Schedas Euſtachius, ejuſdemque Auctoris vitam accuratiſſime explicavit.

DESCRIZIONE d'alcune macchie ſcoperte nel Sole l'anno 1703., *e particolarmente di quella, che ſi è veduta ſul fin di Maggio, tratta dalle oſſervazioni fatte a Bologna nell'Oſſervatorio dell'Illmo & Eccmo Sig. Co. Luigi Ferdinando Marſigli, e ſteſa da Euſtachio Manfredi. In Bologna per Ferdinando Piſarri. in* 8.

EPISTOLA ad virum clariſſimum Dominicum Quartaronium, qua Anonymi aſſertiones XVI. pro reformatione Kalendarii ab illo impugnatæ vindicantur. Venetiis apud Anton. Bartolum 1705.. *in fol.*

LETTERA del Signor Dottor Euſtachio Manfredi Lettor di Matematiche nell'Univerſità di Bologna, ed Accademico della Cruſca, Arcade, Gelato, Diſſonante al Sig. Marcheſe Giovan Gioſeffo Orſi. Scritta in Bologna il dì 1. *Settembre* 1706.

VITA di Marcello Malpighi. Locus ei datus eſt in primo volumine *delle vite degli Arcadi illuſtri*.

SCIEL-

SCELTA di Sonetti e Canzoni de' più eccellenti Rimatori d'ogni Secolo. In Bologna per Coſtantino Piſarri vol. 4. *in* 8. Pars prima hujus collectionis prodiit in lucem anno 1709., tres vero reliquæ prodiere diverſis aliis temporibus.

EUSTACHII MANFREDII EPHEMERIDES motuum cœleſtium ex anno 1715. *in annum* 1725. *e Caſſinianis tabulis ad Meridianum Bononiæ ſupputatæ ad uſum Bononienſis Scientiarum Inſtituti. Tom. II. Bonon. typis Conſtantini Piſarri* 1715. *in* 4.

NOVISSIMÆ EPHEMERIDES motuum cœleſtium e Caſſinianis tabulis ad Meridianum Bononiæ computatæ ex anno 1726. *ad* 1750., *auctoribus Euſtachio Manfredio, & Sociis, ad uſum Inſtituti. Tom. II. Bonon apud Conſtantinum Piſarrum* 1725. *in* 4. In Præfatione Socios nominat, nempe Jacobum Parmam, Joſephum Bolſium Marcheſium, Joannem Baptiſtam Banderium, Dominicum Weber, Carolum Hebertum Monachum Hieronymianum, & Joſephum Antonium Nadium.

SCRITTURE diverſe in materia d'Acque. Multa quidem extant ſcripta Manfredii ad rem aquariam pertinentia, quorum nonnulla ſunt inedita, edita vero magna ex parte; atque ex his poſtremis quædam ſingillatim volitant per manus hominum, & quædam conjunctim complectitur Collectio illa Florentina, quæ ſic inſcribitur = *Raccolta di Autori, che trattano del Moto dell'Acque diviſa in tre tomi. Firenze* 1723. *nella Stamperia Granducale in* 4. = Juvat ſingula recenſere Manfredii opuſcula, quæ relata ſunt in tertium volumen hujus Collectionis.

—— *PARERE intorno alla Peſcaja da fabbricarſi nel fiume Era.*

—— *RISPOSTA alle ragioni de' Signori Ceva, e Moſcatelli.*

—— *REPLICA de' Bologneſi ad alcune Conſiderazioni de' Ferrareſi.*

—— *COMPENDIO ED ESAME del libro pubblica-*

to in Modena col titolo = *Effetti dannoſi che produrrà il Reno ſe ſia meſſo in Po di Lombardia* =

—— *BREVE CONFUTAZIONE d'altra Scrittura pubblicata in Modena.*

—— *MEMORIA, che contiene le ragioni per l'unione dell' acque del Reno di Bologna col fiume Po.* Hoc opuſculum Gallice ſcripſit Euſtachius, ut doceret Pariſienſem Scientiarum Academiam, quæ eſſent argumenta, quæ quod ipſe intendebat, probarent. Italice vero reddidit vir immortalis Guido Grandius, ac notis ſane doctis illuſtravit.

CONGRESSUS Mercurii ac Solis in Aſtronomica Specula Bononienſis Scientiarum Inſtituti obſervatus die 9. Novemb. 1723. auctore Euſtachio Manfredio ejuſdem Inſtituti Aſtronomo & Acad. ſocio. Bononiæ apud Conſtantinum Piſarrum 1724. in 4. Scriptores Actorum erud. Lipſien. ajunt hanc Diſſertationem *rerum maximi ad Aſtronomiam momenti pleniſſimam eſſe.* In hæc ipſa Acta refertur

OBSERVATIO conjunctionis Veneris & Reguli die 3. Julii 1724.

—— *Eclipſeos Lunaris Romæ habita Kal. Decembris an. 1732. in ædibus Card. de Via.*

—— *& Congreſſus Mercurii cum Sole in Aſtronomica Specula Bon. Scient. Inſtit. habita 11. Novemb. 1736.* Hæc obſervatio edita quoque fuit Bononiæ typis Lælii a Vulpe. in 4.

DE ANNUIS inerrantium Stellarum Aberrationibus. Bononiæ typis Conſtantini Piſarri 1729. in 4.

METHODE de verifier la figure de la Terre par les Parallaxes de la Lune. Legitur in libro cui titulus = *Hiſtoire de l'Academie Royal des Sciences année MDCCXXXIV.* Hæc ipſa Hiſtoria, quæ eſt de rebus anni MDCCXXXIX. habet Elogium Manfredii a Fontanellio elegantiſsime ſcriptum. Multis vero in locis honorificentiſsime eundem Manfredium appellat.

COMPENDIOSA INFORMAZIONE di fatto ſopra i Confini della Comunità Ferrareſe d'Ariano con lo Stato Veneto 1735. in 8.

DE

DE GNOMONE MERIDIANO Bononienſi ad Divi Petronii, deque obſervationibus Aſtronomicis eo inſtrumento ab ejus conſtructione ad hoc tempus peractis. Bononiæ ex Typographia Lælii a Vulpe 1736. *in* 4. De eodem Gnomone aliquot annos ante commentariolum confecerat Euſtachius, quod relatum eſt in tom. 1. Act. Acad. Bononienſ. Inſt. Scient. cum hoc titulo

DE NOVISSIMA Meridianæ Lineæ, quæ in Divi Petronii extat, dimenſione, deque exiguis Gnomonum motionibus præcavendis. Extant quoque in iiſdem Actis hæc Manfredii opuſcula.

Tom. I. *EPISTOLA de noviſſimis circa fixorum ſiderum errores obſervationibus ad Illuſtriſſimum & Reverendiſ. Antonium Leprottum Archiatrum Pontificium*.

Tom. II. p. II. *DE AUCTA maris altitudine*.

Parte vero III. *DE MERCURII ac Solis congreſſu obſervatio die* 9. *Novembris* 1723. De hac obſervatione ſupra commemoratum eſt.

—— *DE JOVIS ET MARTIS conjunctione heliocentrica obſervata anno* 1727.

—— *DE CONGRESSU Mercurii cum Sole obſervato die* 11. *Novemb.* 1736. *mane*, cujus etiam ſupra mentionem fecimus.

—— *DE COMETA anni* 1737., &

—— *DE SOLSTITIORUM tempore definiendo*.

ASTRONOMICÆ ac Geographicæ obſervationes ſelectæ. Opus hoc Franciſci Blanchinii Manfredius rogatu Capituli Veronenſis ordinandum edendumque ſuſcepit. Editum vero Veronæ eſt anno 1737. in fol., nec dubitavimus illud inter opera Manfredii recenſere, quoniam ipſe in hoc multa addidit, atque attulit de ſuo.

DELLA NATURA DE' FIUMI Trattato Fiſico-Matematico del Dott. Domenico Guglielmini con le note di Euſtachio Manfredi all' Emo Card. Corſini: in Bologna nella Stamperia di Lelio dalla Volpe 1739. *in* 4.

ISTORIA della controverſia ſu la figura della Terra, con la notizia della relazione ultimamente fatta da

quegli Accademici delle Scienze; che ſono per ciò ſtati ſpediti nella Lapponia. Edita eſt in 4. volum. *delle Oſſervazioni Letterarie del Marcheſe Maffei*, quo in loco reperitur quoque commentariolum de vita Euſtachii a Franciſco Maria Zanotto Italice ſcriptum, ſuoque more elegantiſſime.

ELEMENTI DELLA CRONOLOGIA con diverſe ſcritture appartenenti al Calendario Romano: opera Poſtuma: in Bologna nella Stamperia di Lelio dalla Volpe 1744. *in* 4. Scripta quæ ad Kalendarium Romanum pertinent, ſunt.

—— *QUÆSTIONES de recta Paſchæ indictione*.

—— *DELLA MANIERA più propria di uniformare le lunazioni Eccleſiaſtiche alle Aſtronomiche*.

—— *EPISTOLA ad Quartaronium*, de qua ſupra commemoratum eſt; &

—— *PARERE ſopra l'opera Paſquale del Signor Ab. Jacobo Betazzi da Prato ſtampata in Firenze*.

INSTITUZIONI ASTRONOMICHE. Opera Poſtuma. In Bologna nella Stamperia di Lelio dalla Volpe 1749 *in* 4.

ELEMENTI DELLA GEOMETRIA Piana e Solida e della Trigonometria: Opera Poſtuma. In Bologna nella Stamperia di Lelio dalla Volpe 1755. *in* 4.

RIME di Euſtachio Manfredi con un riſtretto della ſua vita, e con alcune ſue Proſe, ed alcuni lugubri componimenti, recitati in occaſione della ſua morte in Bologna nella Stamperia di Lelio dalla Volpe 1760. *in* 8. Tertia hæc eſt editio Carminum Italorum Manfredii. Ideo vero hanc receuſuimus quia aucta eſt Oratione de laudibus S. Petronii, quam Euſtachius habuit anno 1713. in Academia, quam vulgo vocant *de' Difettoſi*, & fabella de vidua Epheſina ab eodem in cœtu Arcadum dicta an. 1718.

LETTERE FAMILIARI: habentur in primo volumine illius Collectionis, quæ inſcribitur = *Delle lettere familiari d'alcuni Bologneſi del noſtro Secolo volum.* 2. =, quæque Bononiæ primum, mox Venetiis impreſſa eſt in 8.

FER-

FERDINANDO GHEDINIO

ANGELUS FABRONIUS S. P. D.

SI quantum es benemeritus de Patria, & litteris, tantum abs te amantur, qui pro viribus ſuis gloriæ & utilitati illarum conſulere ſtudent, næ ego non temere in eam ſpem veni, fore ut commentariolum, quod a me noviſſime confectum eſt, quodque ad te mitto, de vita litteratiſſimi viri ac civis tui Petri Jacobi Martellii, aditum mihi ad tuam amicitiam patefaciat. Augent hanc ſpem meam uſus, familiaritas, ſtudiorum honeſtiſſimorum ſocietas, quæ tibi cum eodem fuerunt, quæ res plurimum apud te valere debent, ut hominem complectaris, qui non mediocrem operam collocavit in exprimendis moribus, conſuetudineque vitæ illius, de quo recordari non potes, quin renovetur veteris amoris, præteritorumque officiorum delectatio. Neque hujus unius viri cauſſa mihi benevolentiam tuam debes, Ghedini ornatiſſime. Nam elaboratum quoque a me eſt, ut imagines exprimam alio-

rum Bononienſium doctrina illuſtrium, quique tibi aut fuere, aut ſunt arctiſſimis amicitiæ vinculis conjuncti; &, ſi vita ſuppetet, hoc tibi etiam officium perſolvam, quoniam deberi hoc a me tantis viris puto, ut cum vivam illorum memoriam teneamus, hanc reddere immortalem coner. Neque hoc dictum arroganter exiſtimari velim. Nam licet non ea ſit ſcriptorum meorum elegantia, quam immortalitas conſequi debeat, ea tamen eſt materies, quam tractandam ſuſcepi, ut nulla unquam futura ſit tam ingrata poſteritas, quæ non libentiſſime excipiat monumenta, quamvis incompta, virorum, qui optime de litteris meriti ſunt. Quæ utinam qui legent, ſcire poſſent, quantum ſtudii poſuerim in iis colligendis, veroque quærendo, quo facilius mihi ignoſceretur, ſi quid a me forte peccatum eſt. Quid porro præſtiterim in hac contexenda Martelliana vita, nemo te melius videre poteſt; quodque de hac ipſa te judicem ſtatuam, qui cum Martellio joca, ſeria, ut dicitur, arcana, & occulta omnia habuiſti, hoc quoque erit diligentiæ meæ ſignum. Reſtat, ut hoc judicium tuum ſevere exerceas, meque doceas [non enim te judicem

modo

modo, ſed etiam doctorem cupio eſſe] ſi qua erunt, quæ vel addenda, vel mutanda eſſe, vel tollenda omnino tibi videantur. Hoc a te vehementer etiam atque etiam peto, præſertim cum fieri non poſſit ſine aliquo indicio tuæ erga me benevolentiæ, quam ſi adipiſcar, omnia me adeptum arbitrabor. Vale.

Romæ Kal. Martii MDCCLXVI.

PETRUS JACOBUS MARTELLIUS.

PETRUS JACOBUS MARTELLIUS Bononiæ natus eſt IV. Kal. Majas an. MDCLXV. patre Jo.Baptiſta, viro ea morum integritate, eaque ſcientia Philoſophiæ, Hiſtoriæ Naturalis, ac præſertim Medicinæ, ut judicari haud facile poſſet, utrum melior eſſet, an doctior. Hic mature filium tradidit diſciplinæ hominum S. J, a quibus Grammatica, & Rhetorica imbutus eſt, omnibus oſtendens quanta eſſet ingenii docilitate. Sed non minus interea in Chriſtiana pietate proficiebat, cum in primis emineret in puero ſummum pauperes ſublevandi ſtudium. E ludo Jeſuitarum venit ad pu-

blicum Gymnaſium, habuitque Philoſophiæ præceptorem Paullum Sangettum ex Clericorum Regularium infirmis miniſtrantium familia, cujus magnum erat iis temporibus, & apud illam gentem nomen; contentoque ſtudio ac curſu uſus aliis præclaris doctoribus rerum divinarum ſcientiæ, ac juris prudentiæ operam dedit. Tali modo cum ad undevigeſimum ætatis annum perveniſſet, cæpit ſecum ipſe cogitare, qui, & qualis eſſe, quodque genus ſtudiorum ſequi potiſſimum vellet. Plerunque fit, ut juvenes ea maxime exoptent, quæ parentibus pulcherrima videntur, & ad eorum ſtudia impellantur. Contigerit hoc multis, Martellio non item, qui mortis inſtar putabat, ſi facere Medicinam cogeretur. Negare tamen Patri non potuit, quin ei ſaltem ſtuderet; audivitque aliquot annos Volparium, alioſque exquiſitos hujus facultatis Magiſtros, quibus ſemper urbs illa abundavit. Medicinæ faſtidium adauxit amorem in humaniores litteras, quibus jam a puero Martellius deditus fuerat, earumque in ſinu complexuque omnem ille moleſtiam deponebat. Ad has toto pectore colendas cum ſua ſponte, ſuoque judi-
cio

cio moveretur, acceſſit quoque cohortatio viri earundem litterarum gloria præſtantis Camilli Ettorii; huncque non ſolum auctorem, ſed etiam adjutorem habuit ad ſe exercendum in lectione Oratorum, Poetarum, Hiſtoricorumque Græcorum. Græcis Latina conjungebat, & ex unoquoque auctore multa præclara ſumebat, quæ aut memoria complectebatur, aut in adverſaria conjiciebat. Nec minus ſtudioſe legebat ſcriptores Italos Dantem, Petrarcham, Boccaccium, ceteroſque bonos, quos illa corupta ætate nemo fere in manus ſumebat. Tunc enim homines deteriorum quam ſimillimos ſe eſſe malebant, cum nihil de verborum delectu, de ſententiarum gravitate, de moribus, animique affectibus exprimendis ſolliciti, pueriles tantum ineptias, ſcurrileſque argutias, aut turgidum quoddam dicendi genus ſectarentur. Quod autem inter hanc inſcitiæ caliginem Martellius ad veterum Italorum ſcripta jam a prima adoleſcentia reſpexerit, debere ſe in primis fatebatur celebri pictori Carolo Cigniano, quem Pater, ut erat picturæ mire ſtudioſus, domi ingenti ſumptu alebat. Hic enim videns quam præclaro eſſet Petrus

Jaco-

Jacobus ingenio, quod non modo in ejus ſermone, ſed in vultu etiam ipſo, & oculis elucebat, quoties ei ſe occaſio dabat, multa prædicabat de illis ſcriptoribus, in quibus is erat haud mediocriter verſatus; eorundemque amore ut illum magis accenderet, dum ipſe pingeret, inſignem aliquem locum eidem legendum dabat, quæque maxime excellebant, ea diligentiſſime perſequebatur. Sic cum hos Auctores quotidie haberet in manibus Martellius, ejus oratio illorum cantu, ut ait ille, non ſecus ac qui in ſole ambulat, quaſi colorabatur; cumque in lucem prodiiſſet, ſtatim famam apud cordatos viros conſecutus eſt adoleſcentis, in quo eſſent plurimæ litteræ, eæque non vulgares, ſed interiores & reconditæ. Delectabatur præſertim Poetica, ad quam eum natura formaverat, cui tamen haud ita obſecundabat, ut non ſibi ante oculos poneret inſignem aliquem ſive Græcum, ſive Latinum, ſive Italum ſcriptorem, quem imitando effingeret. In hoc ſtadio æmulum habebat Euſtachium Manfredium, cum quo certare erat glorioſum, ita tamen ut neuter alterius curſum impedire contenderet, ſed con-

tra

tra ſemper alter ab altero & communicando & monendo adjuvaretur . Frequentabant docti hi adoleſcentes domum Joannis Joſephi Urſii , quæ quaſi ludus quidam omnibus patebat , qui commendationem ingenii haberent . Hic , cui in primis cari illi & jucundi erant , cæpit ardentes & erectos cohortari ad bellum contra barbariem inferendum . Hujuſmodi impulſu ipſi alacriores ad rem gerendam facti ad arma conclamant , bene animatos confirmant , alienatos ad ſanam mentem convertere ſtudent , & quantum conniti animo potuerunt , quantum labore contendere , tantum fecerunt , ne ulla pravitatis veſtigia manerent . Interim Martellius ex animi ſui ſententia uxorem duxit Catharinam Torrem , cujus amore (erat enim multis non tam corporis , quam animi virtutibus ornata) quantum ille flagraſſet , ſatis indicant multa ejus carmina , quibus Amaryllidis nomen celebravit . Nec ita multo poſt , cum idem ageret ſecundum & trigeſimum ætatis annum , creatur Scriba Senatus . Sed hæ lætitiæ minus ei diuturnæ fuerunt . Nam quædam domeſticæ calamitates vehementer hominem afflixerunt , ad quas acceſſit etiam om-

nium

nium acerbiſſima, mors videlicet Patris. Atque hæc etſi Chriſtianum animum non frangebant, multum tamen ei detraxerant de priſtina hilaritate, adeo ut exiſtimarent homines, vel totum ſe abalienaſſe a jucundiſſima Muſarum conſuetudine. Sed falſo. Nam in his malis additum potius erat aliquid ad ſuum erga illas ſtudium, cui nihil videbatur addi poſſe, quam quicquam detractum. Nam maximum in eis malorum levamentum reperiebat. Tantum occultabat ea, quæ ſcribebat; ſcribebat autem de re digna pietate ſua, quamque accommodatiſſimam duxit his ſuis calamitoſis temporibus. Fecit ergo Poema, quod inſcripſit: *Gli occhi di Gesù*: cujus totam formam antea Latine expoſuerat, & cum ſummo viro Ludovico Antonio Muratorio ſibi amiciſſimo tantum communicaverat. Illud quoque occulte moliebatur, ut conderet Tragædias, ad quod Poeſis genus eum natura ferebat. Impellebat etiam ea cogitatio, quod magni intererat ad decus & laudem Italiæ, ut Tragædias haberet, quas populis ſuis ſpectandas daret. Nam præter quaſdam antiquiores, ad Græcorum certe lucernam elabora-

bora-

boratas, ſed quas illius ætatis homines exegerant, nihil erat. Quo fiebat, ut omnis eſſet in Italiæ theatris dominatus Gallicarum Tragædiarum, quas plurimas in Italicum converterant Joannes Joſeph Urſius, Euſtachius Manfredius, aliique docti viri. Itaque cæpit evolvere quotquot ſcripſerunt Tragædias Quinaultium, Cornelium, Racinum, Grangium, Foſſium, Crebillionium, alioſque celebriores Poetas Gallos; idque eo attentius fecit, quod viderat hos populo, cujus veriſſimum eſſe in hoc genere judicium tradit Ariſtoteles, vehementer probari. Poſt hoc multum ſtudii conſumpſit in iis, quas habemus Tragædiis Sophoclis, Euripidis, & Eſchili; nec prætermiſit quoque inſigniores veterum Italorum, ex quibus omnibus dum ſingula diligentiſſime ſcrutabatur, infinita propemodum ſumpſit ad uſus ſuos accommodatiſſima. Neque hoc ſolum fecit, ſed etiam penitus noſcere voluit eos, qui præcepta artis tradiderunt. Sic igitur inſtructus venit ad ſcribendas Tragædias, primuſque laborum fructus fuit *Neronis mors*, quam verſibus hendecaſyllabis compoſuit. Sed hoc carminum gene-

re

re minime ille contentus fuit. Nam cum videret, multis illud egere ornamentis, quibus tanquam columnis fulciretur, magis ad Epicam, & Lyricam Poeſim, quam ad Tragicam aptum eſſe judicavit. Ex quo factum eſſe dicebat, ut ſententiæ in veteribus Italicis Tragædiis multum deperderent roboris atque acuminis. Id ut vitaret malum, aliam viam tentandam putavit; ac re diu multumque ſecum deliberata, e multis carminum generibus elegit illud, quod quatuordecim ſyllabis conſtat, ea tamen lege, ut quæque ſeptima producatur, & extremæ cujuſcunque diſtici ſyllabæ ſimiliter deſinant. Hæc ſtudia domi incluſa habebat Martellius dum Reipublicæ quædam procuratio (muneri enim Scribæ Senatus acceſſerant alia onera extraordinaria) multis officiis inexplicatum & conſtrictum tenebat; illaque cum licebat, renovabat. Interim Senatus, id fuit anno MDCCVII. ad tradendas humaniores litteras publico in Gymnaſio ipſum elegit; nec multos poſt menſes ab epiſtolis eundem eſſe voluit Philippo Aldrovando, quem miſerat Legatum ad CLEMENTEM XI. Ad hoc officium

ficium nemo admittitur niſi honeſto loco, & fide & induſtria cognita, quod neceſſe eſt omnium conſiliorum eum eſſe participem; illudque ita ſuſtinuit Martellius, ut ſummæ, quæ de eo erat expectationi, plane reſponderit. Adſpectus Urbis, quo cum uxore & liberis venit ineunte vere anni MDCCVIII, priſtinam hilaritatem ei reſtituiſſe viſus eſt. Ille magni intereſſe putavit, ut ad illam conjunctionem, quam Senatus judicium inter ſe & Aldrovandum eſſe voluerat, adjungeretur quoque conſuetudo; idque ſic obtinuit, ut nulla unquam fuerit amicitia conjunctior. Pari felicitate conciliavit ſibi amicitias doctorum virorum, qui tum plurimi in Urbe erant, atque in primis carus iis fuit, qui in Arcadum cœtu florebant, quem in cœtum jam ab anno MDCXCVIII. fuerat cooptatus. His ſuadere non deſtitit, ut morem repeterent in unum locum conveniendi, proferendique aliquid in aſpectum lucemque perfectum ingenio, elaboratumque induſtria. Anni enim plures erant, cum propter inteſtinas diſſenſiones publico carebant. Paruerunt ii monitis Martellii non minus ejus auctoritate, quam exem-

Digitized by Google

exemplo moti. Nam idem in conventu, qui habitus eſt in hortis Principis Ruſpoli in Exquiliis, dixit orationem, in qua expoſuit quo in ſtatu res Arcadum eſſent; idque eo ſpectabat, ut aliquem impelleret ad concedendum locum certum ac ſtabilem, in quo iidem Arcades conſiſtere poſſent. Huic orationi ſane ſuavi, eruditæ, politæque ab univerſo conſeſſu plauſus multiplex fuit datus, idque Auctori aditum patefecit ad amicitiam quorundam, qui erant honoribus ampliſſimis ornati, quibuſque ille non ſatis antea cognitus erat. Nec diu qui vir eſſet Martellius, fugere potuit acerrimum illum ingeniorum exiſtimatorem Clementem XI; hicque oſtendit magna in gratia atque opinione fidei ac prudentiæ eundem apud ſe eſſe, tum in aliis rebus, tum in eo præſertim, quod graviſſima illi mandata dedit ad Cardinalem Grimaldium, qui iis temporibus Bononienſem Provinciam gubernabat. Poſt expleta mandata vix in Urbem redierat Martellius, cum orbatus fuit Joanne Baptiſta, qui erat minimus natu trium, quos ſuſceperat filiorum; quique omnes ingenio ac feſtivitate ſuperabat.

Hunc

Hunc caſum doluit ille vehementer, ſuique doloris voluit extare memoriam ſempiternam in multis Italicis carminibus ſane elegantiſſimis, quibus Oſmini [in hoc enim Joannis Baptiſtæ nomen commutavit] mortem deflet. Doloris haud mediocre levamen fuit alterius filii ortus, cui pariter Joannis Baptiſtæ nomen dedit. Alios quoque ex ſe fœtus non fragiles ac fluxos, ſed claros æternoſque procreavit, qui, ſi ullus gloriæ ſenſus erat in eo, calamitatem illius ſolari non parum poterant. Protulit enim in lucem eodem ferme tempore Poema *Oculorum Jeſu* multis locis emendatum ampliatumque, libellum *de arte Poetica*, volumen *Carminum Italorum*, alterumque volumen *Tragædiarum*, nec non opuſculum *de Verſu Tragico*. Ad ſenſum virorum, quorum judicium eſt acerrimum, habet illud Poema varietatem magnam, tantaque eſt copia rerum, quibus ornatur, ut nihil poſſit eſſe dulcius iis præſertim, qui aliquam intelligentiam habent Theologiæ, Philoſophiæ, atque Aſtronomiæ. Nam in eo multa admiſta ſunt ex his facultatibus deprompta: quodque vix credibile eſt, res altiſſimæ adeo dilucide ac poetice declarantur,

ut æque ac belliſſimæ fabulæ lectorum animos oblectent. Omnem autem digreſſionem ab eo, quod propoſitum eſt, ita moderatur Poeta, ut ex ipſa re effloruiſſe videatur. Idem voluit, ut novitas quoque hoc ſuum Poema commendaret, illaque non tam in inventione apparet, quam in elocutione, quæ quidem ſplendida eſt atque magnifica, ſed quandoque artificioſe cæditur, habetque idiotiſmos quoſdam, qui minime diſplicebunt libertatis amatoribus. Ut vero Martellius hominibus perſuaderet, cum quadam veri ſimilitudine ſe finxiſſe in quarto libro hujus Poematis, per immenſum cæli ſpatium in navi alata vectum ſe fuiſſe, Dialogos quoſdam fecit, vulgavitque hoc eodem tempore, in quibus probare nititur, arte fieri poſſe, ut homo, aliaque gravia corpora ab aere ſuſtententur, ac volent; rationemque tradit volantis navis conficiendæ. Ludicram hanc, ut ille appellabat, Apologiam, ſic tractavit, ut in ea ſtyli elegantia cuidam novitati conjuncta, varia eruditio, multaque doctrina ſumpta præſertim e recentiorum philoſophia ſplendeſcat. Utique Martellium in principibus numerandum

dum eſſe Poetis, qui hoc ſæculo floruerunt, ſatis etiam indicat volumen Carminum, quod ſupra commemoravimus. Siquidem ineſt in his varius numerus, qui ſemper aures complet, ſplendor verborum ac ſententiarum, quidam venuſtatis non fuco illitus, ſed ſanguine diffuſus color, figuræ quæ res ante oculos ponunt, novi quidam, atque admirabiles tum cogitandi, tum dicendi modi, quæ quidem, aliæque virtutes, cum ubique appareant, maxime tamen elucent in carminibus, quibus aut nuptias Rinaldi & Carlottæ Eſtenſium celebravit, aut pietatem Ludovici XIV Galliarum Regis in aſtra ſuſtulit, aut homines ad amandum Deum excitavit, aut mortem deflevit Proſperi Malvetii, aut ad paſtoritiam tibiam cecinit diem, quo Joannes Nicolaus Tanara in matrimonium duxit Thereſiam Zambeccariam. Quam vero viam ille ſecutus fuerit, ut ad laudem inſignis Poetæ perveniret, voluit, ut eſſet nota omnibus. Itaque Sermones novem Italicis verſibus condidit, in quos quidquid habuit judicii de arte Poetica, contulit; iique adeo Auctori ſuo probabantur, ut non recuſaret, quin quantum de

iiſdem Sermonibus, tantundem de judicii ſui fama detraheretur. Exponit in ipſo ingreſſu qualis eſſe debeat indoles illius, qui ad Poeſim aſpirat. Quoniam vero in hoc difficili itinere non minus ars, quam natura dux eſſe debet, tranſit ad docendum quid ſit id, quod arte effici poſſit; irridetque eos, qui cum in Poetica parum aut nihil ſe exercuerint, tamen hujus facultatis præcepta tradere ſe poſſe putant. In primis jubet perſpicere quid in quaque re verum ſit, idque ſic exprimere coloribus, ut qui legunt, ſibi oculis perſpicere videantur. Quapropter multum intereſſe ait, ne quis in deſcribendis rebus nimius ſit, ut oratio ſemper conſonet moribus, fortunis, actionibuſque hominum, de quibus loquimur, omninoque poeticus decor ſervetur. Admonet adoleſcentes quid ſequi, ac cavere debeant in legendis imitandiſque Auctoribus, inter quos pleniſſimo ore laudat Chiabreram & Guidum; ceteros vero quanquam primorum graduum non tam laudat, quam libere reprehendit. Videtur profecto Martellius ſic informare velle Poetam, ut in eo vim artificii conſumat, quo is potius ab aliis imitandus,

quam

quam aliorum bonus imitator exiſtimetur. Omnibus autem præcipit, quod ille ſancte ſemper ſervavit, ut in ſcribendo non alia lingua utantur, quam propria; vultque licere etiam in lingua copioſiſſima, qualis profecto eſt Itala, novos interdum proferre dicendi modos. Quaſdam breves, & non communes dat regulas formandæ poeticæ dictionis; atque Horatiana monita de ſcriptis diu domi premendis, deque idoneo eligendo Ariſtarcho decantat. Propoſitum hoc fuit Martellio, ut quæ in hos Sermones intulit præcepta de Arte Poetica, non tam explicaret, quam oculis ſubjiceret. Quod quidem mirabiliter præſtitit; utque præſtaret non parvo ei adjumento fuerunt, quas ab arte & hiſtoria Pictorum ſumpſit ſimilitudines. Jure igitur meritoque a doctis quibuſdam viris dictum fuit, hos Sermones virtute evidentiæ cum Epiſtola Horatii ad Piſones æquari conferrique poſſe. Nonnulla quoque præcepta de Arte Poetica dedit Martellius in eo libello, quem inſcripſit, *Commentario*: in quo etiam ſuis ponderibus examinat, quid laudis, quid vituperationis debeatur celebrioribus Italicis Poetis. Fingit enim in-

ter hos fuiſſe controverſiam, utrum Petrarchæ an Marino concedendus eſſet principatus Lyricæ Poeſis, & judicium de hac quæſtione Apollinem non tam ex ſuo, quam ex prudentum conſilio feciſſe. Plauſerunt eruditi omnes his Martellii operibus. Sed non eandem nactæ ſunt fortunam illius Tragædiæ. Quanquam enim hæ non paucos, eoſque intelligentes haberent laudatores, non defuere tamen, qui de iiſdem detraxerunt. In his numerabatur Joannes Vincentius Gravina, iſque maxime oppugnabat genus carminis, quo uſus eſt Martellius. Hic vero in iis ſermonibus, quos ſe cum Ariſtotele fingit habuiſſe de veteri & recenti Tragædia, acute reſpondit ad ſingula, quæ ſibi opponebantur; quanquam gloriari poterat, hæc ſe jam antea occupaſſe in eo, quem memoravimus libello *de Verſu Tragico*. Ex hoc libello facile intelligi poteſt, quantum illi ſtudii, commentationis, ac temporis fuerit, antequam ad ſcribendas Tragædias veniret. Examinat in eodem genus carminis a celebrioribus Italicis Tragicis adhibitum, idque ejuſmodi eſſe ait, ut plerunque langueſcat, aut aliquando nimis ſe extollat, quale

Lyri-

Lyricæ Poeſi convenit. Quæ quidem eo ſpectant, ut probet maxime omnium aptum eſſe Tragædiæ verſum illum, qui fit, ſi copulentur duo illorum verſuum, quos cum Chiabrera nominat *Giambici dimetri ſcemi*, cujuſque inventorem fuiſſe tradit quendam Ciullum Poetam Siculum, qui floruit circiter ſæculum tertium & decimum. Sine dubio hoc carminis genus inducit majeſtatem gravitatemque, nec poterit diſplicere iis, qui illi aures aſſuefecerint. Exiſtimarunt aliqui ſimile omnino eſſe Gallorum verſui, qui Alexandrinus dicitur: ſed negat Martellius, erroremque illorum, qui ita putarunt, coarguit. Quod vero ad ſtylum attinet, quo ſcriptæ ſunt hæ Martellianæ Tragædiæ, ineſt in eo naturalis nitor ac ſplendor, & a longe quæſitis poeticis ornamentis plurimum diſtans. Hæc tamen naturalis bonitas ſæpe deſideratur in collocatione verborum, idque arbitror Poetam conſulto feciſſe, propterea quod in ea erat ſententia, debere Tragicorum ſtylum ita imitari ſermones veros & familiares Principum, ut in eo aliquid artificii appareat. Perſonæ, quas in has Tragædias

tranſtulit, ſunt eæ quidem grandes, omninoque cum ſenſu tractantur. Novas interdum inducit, & nihil ſcenæ committit, quin ſemper memor ſit illius præcepti:

—— —— —— —— *Servetur ad imum*
Qualis ab incepto proceſſerit, & ſibi conſtet.

Sunt in his ipſis Tragædiis multæ ad docendum acutæ, & ad commovendum graves ſententiæ, eæque breviter ac commode exprimuntur. Non dubito tamen, quin Poeta magis tenere oculos multitudinis potuiſſet, ſi in his fabulis minus ingenii atque artis extare voluiſſet, atque non exigeret identidem attentiſſimum animum ad loquentium mentem aſſequendam. Ego de meo ſenſu judico. Errabo fortaſſe, ut certe errarunt adverſarii Martellii, qui prædicabant, ſi hæ fabulæ peragerentur, neque probabiles, neque tolerabiles unquam futuras propter carminis genus, & illud continuum ſimiliter deſinens. Conſtat enim a celebri Actore Aloyſio Riccobonio, aliiſque, earum pleraſque in celebrioribus Italiæ urbibus maximo cum plauſu populo exhibitas fuiſſe. Inter quas eæ, quibus ſunt nomina, *Iphigenia in Tauris* & *Alceſte*,

non tantum cum novæ darentur, ſed etiam decies repetitæ fletum ſpectatoribus moverunt. Poeta vero ut cariſſimam filiam *Siſaram* diligebat, credo quod novitate in primis delectabatur. Sed ad Gravinam revertor. Is quinque Tragædias vulgavit, quas Martellianis opponeret, utque veram earum ſcribendarum viam exemplo monſtraret. Quam bonæ, nihil ad rem. Tales certe ille judicabat, licet trium menſium ſpatio, ſi ei fidem habeamus, conditas diceret. Sed neſcio quo pacto in poeticis operibus magis, quam in aliis ſuum cuique pulchrum eſt. Martellius autem quid ſe facere par eſſet intuebatur, non quid Gravina laudaturus foret; ſatiſque opinabatur hoc eſſe defenſionis ac laudis, quod frequentiſſimo theatro, ac magno clamore, cum id æque gloriari non poſſet Gravina, ſuæ Tragædiæ ſæpe comprobatæ fuiſſent. Ad quam gloriam augendam licet is eandem incudem diem noctemque tunderet, non tamen quidquam detrahebat de cura ac ſedulitate, quas ſolitus erat adhibere in Patriæ negotiis procurandis. Aderat in omnibus rebus Aldrovando, & hic ejus conſilio in primis movebatur.

tur. Habuit ſane Aldrovandus negotia graviſſima quæ tractaret, nec quidquam illorum explicuit, quin tantum tribuerit Martellio, ut cum eo gloriam communicaverit. Multas quoque res Martellius ſine Aldrovando geſſit eo tempore, quo hic valetudinis cauſſa ab Urbe abfuit. Quo tempore cum frequenter adiiſſet S. Pontificem CLEMENTEM XI., mirificas ab eo ſemper tulit voluntatis ſignificationes. Idem Pontifex cum vellet an. MDCCXIII. Pompejum Aldrovandum XIIvirum litibus judicandis ad Galliarum primum, mox ad Hiſpaniarum Reges de ſuis rebus maximis Legatum mittere, a Senatu Bononienſi requiſivit, ut bona ejus cum venia, & ſine detrimento ſtipendiorum, quæ de publico ærario pendebantur Martellio, hic ejuſdem Aldrovandi aſſecla, & adjutor eſſet in conſiliis capiendis. Senatus non ſolum Pontificis voluntati morem gerendum cenſuit, ſed etiam Martellio ſtipendia duplicavit. Comitabantur in itinere Aldrovandum duo ſumma nobilitate Præſules Ovardus, & Aquaviva, ac præterea Marcus Antonius Ranutius, Ubertinus Landus, aliique non tam genere, quam doctrina

na clari viri, quorum omnium magnam benevolentiam brevi conſecutus eſt Martellius. Cum vero Pariſios veniſſet, ad amicitiam acceſſit Cardinalium Philippi Gualterii, & Melchioris Polignachii, & in familiaritatem penitus intravit Cornelii Bentivoli, qui tum in eadem civitate Pontificis erat Legatus. Uſus quoque familiariter eſt litteratiſſimis viris Fontanellio, Motta, Regnierio, Hiro, Capiſtronio, Crebilionio, Maleſieuo, Fraguerio, Surinio, & fœmïna horum nemini doctrinæ laude ſecunda Dacieria. Cum his Martellius ſæpiſſime ſermones habebat de litteris; cumque aliquando ad Tragædias veniſſent, ille rogatus eſt [nemo enim non norat, quantum in hoc Poeſis genere valeret] ut ſuam opinionem proferret de ratione Græcos Tragædos imitandi, & præſertim liceret ne expreſſos ab iis ſuorum temporum mores, ad noſtrum uſum transferre. Cumulatiſſime iis quidem ſatisfecit. Id vero occaſio illi fuit conficiendi Dialogos quoſdam, in quibus ſuam totam *de veteri & recenti Tragædia* explicaret ſententiam. Hos probatos fuiſſe amicis ejuſdem, id erit indicio, quod eos Pariſiis eden-

edendos curaverint. Id moleſte tulit Martellius, qui eoſdem non ſatis perfeciſſe exiſtimabat. In his Dialogis laudat quidem Tragicos Græcos, atque ad illos imitandos homines hortatur; inquit tamen, perquam diligenter videndum eſſe quatenus, quoniam nec vitiis carent, & habent plurima, quæ mores hodiernos dedecent, quorum rationem habendam eſſe affirmat. Bene ac ſapienter eos facere, qui naturam ſibi proponunt tanquam exemplar quod imitentur, quique rationem magis, quam Ariſtotelica præcepta conſulunt. Explicat in quo præſertim conſiſtere debeat mirabile Tragædiæ: pluribus verbis examinat præceptum de unitate actionis, temporis, & loci, contenditque inter omnes convenire oportere, ut actio una ſit, unum tempus, quanquam hoc longius unius diei ſpatio produci poſſe afferat, non æque tamen convenire neceſſe eſſe, ut omnis locorum varietas a Tragædia abſit, ad quam ſententiam declarandam maxime conducunt, quæ de veteri & noſtrati ſcena in medium profert. Docet quid interſit inter Gallos & Italos in iis, quæ pertinent ad moderandam ſcenam, ad agen-

agendam fabulam, & ad actórum veſtitum; & quæ ab utriſque peccantur, libere reprehendit. Videtur quoque arguere Tragicos Gallos, quod nimium Amori tribuerint, uſque eo ut actiones graviſſimas, & maxime illuſtres effœminaverint; quodque in repræſentandis factis alienigenarum nationum mores patrios magis, quam illarum ſpectaverint: Eadem ferme repetit, quæ alibi ſcripſerat, de verſu Tragico, & præcepta quoque tradit de conficiendo melodrammate, ut quod ſua natura vitioſum eſt, minus deformitatis habeat. Quanquam vero Martellius intelligentia Tragicæ Poeſis omnes fere anteire videretur, ei tamen libuit, ut quinque recens a ſe factæ Tragædiæ judicium doctorum Gallorum ſubirent, a quibus cum multa objecta fuiſſent, horum pleraque rationum pondere diluit, & ſi quam culpam a ſe commiſſam agnovit, ingenue fateri non dubitavit. Non poterat non libentiſſime Martellius in clariſſima Europæ luce, & in doctorum non ſolum, ſed etiam nobilium virorum flore verſari, a quibus omnibus magnis honoribus afficiebatur. Quapropter non faſtidio ejus, in qua erat urbis, ſed

cari-

Digitized by Google

caritate Patriæ factum eſſe exiſtimare debemus, quod a Pontifice M. impetraverit, ut in Italiam redire poſſet. Videns enim in longum tempus duci confectionem negotiorum, quæ tractanda ſuſceperat Aldrovandus, non ferendum putavit, ut majus detrimentum Patria acciperet in ſolvendis ſibi ſatis amplis operæ penſionibus, eo tempore quo omnino opera ſua carebat. Itaque Romam novem circiter poſt menſes, ex quo ab ea diſceſſerat, ad ſuum priſtinum munus rediit; quo ut pervenit S. Pontifex ab eo edoceri voluit, quo in ſtatu eſſent res ſuæ Pariſienſes. Cui ſatis quidem fecit Martellius, cum particeps omnium conſiliorum fuiſſet, & horum oratione explicandorum miram facilitatem haberet. Romæ cum ſatis otii nactus eſſet, hoc in primis contulit ad emendandum Dialogum *de veteri & recenti Tragædia*, cujus paullo ſupra mentionem fecimus; & ad condendam fabulam Piſcatoriam, cui nomen eſt *Adria*, quam quidem omni venuſtate ornavit. Non mediocre quoque tempus poſuit in deſcribenda vita Alexandri Guidi, cui neminem in Poeſi ſuperiorem ponebat; & in corrigendis, edendiſque in unum corpus collectis, quas

quas ad eam diem lucubraverat, Tragædiis. Earum autem corrigendarum cauſſam in primis attulerunt animadverſiones, quas ejuſdem rogatu confecerant docti viri Juſtus Fontaninius, & Vincentius Leonius. Hæ Tragædiæ tribus voluminibus continentur, eaſque nuncupavit Cardinali Annibali Albanio, cui gratiſſimum fuiſſe munus ex eo poteſt conjici, quod eodem ſuffragante, maximus natu filiorum Martellii auctus eſt ſatis pingui ſacerdotio. Sine dubio Italica Poeſis plurimum debet Martellio, non modo quod eam nobiliſſimis Tragædiis locupletaverit, ſed etiam quod exemplo ſuo multos excitaverit ad excolendum hoc Poeſis genus longo temporis intervallo in Italia intermiſſum. Hi tamen, ſi perpaucos excipias, quanquam nihil niſi ſumma ratione feciſſe Martellium exiſtimarent, adduci minime potuerunt, ut Martellianum verſum ſequerentur, huic hendecaſyllabum præferentes. Ex hoc autem intelligi poteſt quantæ operæ ſit Tragædiam condere, quod in tanto Poetarum numero, qui his temporibus ad Tragicam Poeſim ſe applicuerunt, pauci admodum extiterint, qui pluries ingenii

per

periculum facere voluerint. Contra Martellius non contentus tribus voluminibus Tragædiarum editis, nunquam deſtitit, quid in hoc poſſet, tentare. Et quidem felici ſemper eventu. Itaque fecit, ut vere dictum de eo eſſe videatur a ſcriptoribus Ephemeridum Trevolitienſium: *Peu de nos Tragiques s'egaillent a Monſieur Martelli*. Inter Tragædias quas poſtremis temporibus fecit, duæ ſunt verſibus hendecaſyllabis ſcriptæ *Helena Caſta*, & *Perſeus in Samothracia*, cujus rei id cauſſæ fuiſſe idem faſſus eſt, ut oſtenderet ſe non averſiſſimo animo eſſe a veteri Italorum in ſcribendis Tragædiis conſuetudine; addebatque optare ſe (ætas, & caſus quidam ne faceret impedivere) eas verſibus Martellianis reddere, quo facilius homines verſum cum verſu comparantes, intelligerent quantum hendecaſyllabus detrahat de naturali ac non fucata illa gravitate, quæ ineſſe Tragædiæ debet. Accidit anno MDCCXVI. ut ardentiori fortaſſe quam antea ſtudio Romæ ageretur, quæ jamdiu torquebat Bononienſes, & Ferrarienſes controverſia de reducendo Rheno in Padi alveum. Quod quidem negotium pro ſuo munere

re ſic procuravit Martellius, ut difficile ſit judicare utrum ei glorioſius, an laborioſius fuerit. Pro his tantis ſuis meritis præter illam laudis & gloriæ, alia quoque merces ei perſoluta eſt a Patria amantiſſima. Nam, decernente Senatu, ſuffectus eſt Jacobo Bergamorio, qui primum locum tenebat inter eos, qui ſunt eidem Senatui a ſecretis. Ad hoc tamen munus ſane honeſtiſſimum non venit, niſi confecto negotio de aquis, idque fuit menſe Aprilis an. MDCCXVIII. In hoc quoque amor Patriæ erga illum ſe oſtendit, quod eodem ferme tempore plurimum auxerit ſtipendium, quod pro munere docendi humaniores litteras ei perſolvebatur; quodque honorem non vulgarem contulerit in ejus natu maximum filium. Hunc enim voluit eſſe ab epiſtolis Camillo Bolognetto, quem Legatum ad Cæſarem graviſſimis de cauſſis legabat. Quanquam nullus dies a negotiis Martellio vacuus eſſet, ſatis tamen ei relinquebatur temporis, quod in ſtudiis ac litteris ſuis conſumeret. Et eo maxime incubuit, ut Poema conderet de adventu Caroli Magni in Italiam, ejuſque ad Occidentis imperium adſcenſu. Utinam ad exi-

tum perduxiſſet opus immortale futurum, ut judicium facere licet ex decem & ſex, quos reliquit, libris. Propoſuerat hoc ſibi, ut magna varietate illud condiret, & more inſtitutoque Arioſti modo ludicrum, modo ſublime, modo æquabile & humile pro varia rerum natura adhiberet dicendi genus. Eodem quoque ferme tempore aliud ſcripſit Poema, in quo non Heroam aliquem cecinit, ſed Monachos acriter inter ſe contendentes de hereditate, quæ fuerat teſtamento legata cuidam Aſino, quem nominatum fingit *Radicone*, ex quo nomen Poema invenit. Dividitur hoc trecentum in ογδοάδας; verſus vero ſic terminantur, ut extremæ uniuſcujuſque ſyllabæ octies ſimiliter deſinant, quæ quidem res plurimum habet difficultatis, unde factum fortaſſe eſt, ut in hoc Poemate cetera inter deſideretur molle quoddam ac libere fluens. Neque ita multo poſt elucubravit Dialogos, quibus tituli ſunt, *il Taſſo, o della vana gloria*; & *il vero Parigino Italiano*, quorum in primo laudes Torquati Taſſi celebrantur, harumque laudum occaſione diſputatur, an ullus ſit in mortuis gloriæ ſenſus: in ſecundo vero docte atque erudite oſtenditur, Italos multum

præ-

præſtare Gallis Architectura, Oratoria, atque Poetica facultate, cujus rei id cauſſæ eſſe dicit, quod hi Veterum, ac præſertim Romanorum ædificiis minime utantur tanquam regula, ad quam ſua ædificia dirigant; quod iidem careant quodam oratorio numero ac modo, cui primas in eloquentia tribuere videtur Cicero; quodque eorum Poeſis non habeat propriam quandam linguam, qua loquatur, ut certe habet Italica, non ſecus ac Græca atque Latina. Confecit & quaſdam Satyras, quibus lepide exagitat fictos oſtentatores doctrinæ, & laudum mercatores. Debemus quoque ad Satyrarum numerum adſcribere fabulas illas, quas nominavit, *il Femia*, & *il Reno Penſile*. Hæc inſectatur & exagitat quod propoſuerat Corradus de deducendis per novum alveum Rheni aquis, illa mordet Scipionem Maffejum, pænas ab eo reticentiæ expetens. Hic enim, etiam cum commemorare debuerat celebriores Italos Tragicos, nullum unquam fecerat verbum de Martellio, ejuſque Tragædiis, quod homini pluſquam ſatis gloriæ cupido injurioſum videbatur. Porro hæc Satyra cum non ita occultari potuiſſet, quin ejus exem-

plar ad manus Maffeji perveniret, fuiſſet magnarum inimicitiarum flabellum, niſi graviſſima auctoritate viri ſe ſe opportune in pacificationem interpoſuiſſent; & Martellius quotquot habebat illius exemplaria in ignem conjeciſſet. Quid vero illum impulerit ad hanc ſcribendam Satyram, quam belle ejus argumentum ex Homeri Odyſſea ſumpſerit, mutans Homericum Phemium in Phemiam, quid eadem Satyra in Maffæjo, ejuſque ſcriptis reprehendat, quonam modo Martellius ſe geſſerit ante & poſt ortam controverſiam, quid de tota hac re judicaverint, cognoverint, ſtatuerint graves homines, multis verbis perſequitur epiſtola quadam, quam inſcripſit, *della Ritirata del Femia*: ſed hæc minime typis mandata eſt. Nec non libellum contexuit *de Arte Rhetorica*, qui omnem fere rationem oratoriam complectitur, & in multis rebus de iis, quæ propoſitæ ſunt, habet illuſtria exempla ſumpta ex Græcis, Latinis, Italicis, & Gallicis Scriptoribus. In eo quoque haud pauca admiſta ſunt ex ſacris libris, quos libros Martellius, ut erat Religionis cultor eximius, nunquam de manibus deponebat. Idem, ſi

vaca-

vacabat occupationibus patriæ urbis, ſolitus erat veſpere frequentare domum Joſephi Comitis, quo conveniebant multi docti viri, maximiſque amicitiæ vinculis Martellio conjuncti, Euſtachius Manfredius, Ferdinandus Ghedinius, Joannes Petrus, Hercules, & Franciſcus Maria Fratres Zanotti, Joſephus Puteus, Alexander Bacchettus, & Paullus Balbus. Neque unquam ſine aliqua lectione conventus hi agebantur, cum fas non putarent homines induſtrii ullum tempus abire, quod non eſſet cum aliqua utilitate conjunctum. Cumque aliquando accidiſſet, ut Demoſthenem lectitarent, cujus ſummam dicendi vim omnes admirabantur, id cupiditatem injiecit Martellio tentandi, an illum imitando aſſequi poſſet in oratione, qua mortem cujuſdam canis dolet. Sed vereor ut exiſtimatores docti & intelligentes ſatis Demoſthenem in hac Martelliana Oratione poſſint agnoſcere. Vivebat quidem jucundiſſime Martellius in gremio Patriæ, & in ſinu conjugis, liberorumque ſuorum, quibus omnia officia ſua præſtabat. Neque enim minus bonus paterfamilias habitus eſt, quam civis. Cunctis vero ſe completum fuiſſe gau-

 diis

diis dicebat, cum matrimonio junxiſſet ſuos filios Carolum, & Virginiam, illum nobili probæque fœminæ Conſtantiæ Forniæ Mutinenſi, hanc Joſepho Puteo viro humaniſſimo, & non ſolum Poetæ ſuavi, ſed etiam Medico docto. Hi enim filii & propter indulgentiam ejus, & propter illorum excellens ingenium, animique dotes, erant ei vita ſua cariores. Quod tunc maxime oſtendit, cum Virginia, biennio poſtquam nupſiſſet, mortem obivit. Sic enim hunc caſum doluit, ut nullus ſolatio locus relictus eſſe videretur. Nam ab iis artibus, quas nullo unquam tempore non celebraverat, & in quibus ſæpe perfugium rebus adverſis repererat, prorſus ſe disjunxit; hominum conſpectum vitabat; in ejus oculis atque vultu mœror apparebat; quæque ei integra, ac firma ſemper fuerat valetudo, ſic tota perturbata eſt, ut ille non dubitaret, quin ſibi parum vitæ ſupereſſet. Febrim habebat lentam, quam ſumma nauſeæ moleſtia comitabatur, ſæpe animus & vires eum relinquebant; cumque aliquando a deliquio convaluiſſet, tantam vim ſanguinis ſubito evomuit, ut propius nihil factum fuerit, quam ut ſuffocare,

caretur. Atque hoc prius quam ei accideret, quanquam e febri langueret, ſemel tamen atque iterum ad templum deferri voluit, ut JESU CHRISTI CORPUS ſumeret, qua una re ſolari ſe morbum, miſeriamque ſuam dicebat. Alia quoque plurima dedit hoc extremo tempore Religionis indicia. Nihil niſi Deum loquebatur, ſæpe lectorem vocabat, qui ſibi aliquid de ſacris libris, vel etiam de ſuo Poemate *Oculorum Jeſu* recitaret, nec unquam mentio fiebat ſummæ Dei erga nos caritatis, quin lacrimas profunderet. Miram quoque patientiam præ ſe tulit in ſuſtinendis acerbiſſimis doloribus, quos cepit ex inflammatione inteſtinorum, qua periit. Hac priuſquam tentari inciperet, ex iiſdem inteſtinis magna ſanguinis copia erupit. Morti jam proximus ſuos omnes ad ſe accerſiri juſſit, iiſque ſaluberrima monita atque præcepta reliquit. E vita vero diſceſſit VI. Id. Majas anno MDCCXXVII. Quam carus civitati fuerit, indicatum eſt mœrore funeris, quod ſatis amplum ei liberi faciendum curarunt in Æde S. Proculi, quanquam ſe optare oſtendiſſet, ut ſine ulla pompa eo ſepeliretur loco, qui datus

 eſt

eſt ſepulturæ mendicorum hominum. In monumento, quod illi poſitum eſt in eadem Æde, hæc inſcripſit Euſtachius Manfredius, ut ſatis non modo voluntati eorundem liberorum, quam ſuæ conjunctioni atque amori erga illam cariſſimam animam faceret.

PETRO JACOBO MARTELLIO
PHIL. DOCT. HUM. LITTER. PROFESS. PUBL.
SENATUI A SECRETIS
QUI
OB ANIMI CANDOREM MORUM SUAVITATEM
INGENII CULTUM
ATQUE ELEGANTIAM
TANTAM APUD OMNES GRATIAM
EST ASSECUTUS
QUANTAM
UNIVERSÆ CIVITATIS LUCTUS DECLARAT
FILII MOERENTES PP.
VIXIT ANNOS LXII. DIES X.
OBIIT VI. ID. MAJ.
MDCCXXVII.

Quæ hic prædicantur morum ſuavitas, & animi candor in Martellio eminebant in primis; omninoque ita natura comparatus erat, ut nihil ferre

re poſſet veteratorium ac fictum niſi in ſcena. Cum ſuis nunquam in ſimultate fuit. In eos quos aut ætas, aut ſapientia, aut honos, aut aliqua dignitas commendabat, fuit obſervantiſſimus. Quos ſemel in amicitiam receperat nunquam ab ſe dimittebat; & in amicorum procurandis negotiis tanta erat cura, ut non alienam, ſed ſuam rem videretur agere. Adoleſcens multis ſenibus fuit jucundiſſimus, ſenex adoleſcentibus; cum æqualibus vero ſuis ſic vixit, ut difficile ſit judicare, cui ætati fuerit aptiſſimus. Ad hanc hominum benevolentiam ei conciliandam non dubito plurimum valuiſſe præter eximias ejuſdem animi virtutes, magnam corporis pulchritudinem, leporem ac feſtivitatem orationis, quibus indulgebat præſertim in congreſſionibus familiarium. Qui porro ejus habitus fuerit ex hoc carmine cognoſci poterit, quo Euſtachius Manfredius illius imaginem lepide expreſſit.

Agil gamba, agil fianco, agile imbuſto,
Buon color, fronte aperta, occhio amoroſo,
Sottile il labbro un ſotto l' altro aſcoſo,
Naſo lungo aquilin fra'l grande, e il giuſto.

Ve-

Venerabile il tergo, il paſſo onuſto;
Alta la teſta, il portamento arioſo;
Parlar ſoave, ed atteggiar vezzoſo,
Franzeſe l' aria, e Spagnoletto il fuſto.
Un converſar giocondo, un naturale
Affacendato diſinvoltamente,
Di grand' impegno, e di ripiego eguale,
E' il carattere in volto di una mente
Piena d'alti penſier, fra quai prevale
La gran tranquillità del non far niente.

Amantiſſimus ſuorum ſcriptorum fuit; & cum omnis vituperatio ei erat moleſta, tum illa multo moleſtiſſima, quæ tribuebatur verſui, quo uſus eſt ad ſcribendas Tragædias. Quare minime eſt mirandum, ſi omnia ſumma ab eo ſibi polliceri poterant, qui ejus eſſent in hac re exemplum ſecuti. Facile tamen ei fuiſſet omnem reprehenſionem vitare, cum nemo illo magis viderit, quæ ſuis ſcriptis objici poterant. Itaque, ſi qua ſunt vitia in Martellianis ſcriptis, fortaſſe in illum apte quadrare videtur, quod de Ovidio dixit M. Annæus Seneca: *Non ignoravit vitia ſua, ſed amavit.* *

* Coutrov. lib. II. cont, X.

OPE-

Opera Edita

Lælius a Vulpe typis ſuis ſane nitidis a. 1729. vulgavit ſeptem volumina in 8, ut dicitur, magno, operum Petri Jacobi Martellii. Nos prius ordine recenſebimus opera, quæ his voluminibus continentur, poſtea enumerabimus ea, quæ ſunt quidem edita, ſed locum minime habuerunt in ſeptem memoratis voluminibus.

Tom. I. *DIALOGO della Tragedia antica e moderna, o ſia l' Impoſtore.*

Tom. II. *TEATRO ITALIANO. Parte I. = Trattato del Verſo Tragico. = La Perſelide. = Il Procolo. = L' Ifigenia in Tauris. = La Rachele. = L' Alceſte. = Il Gesù perduto. = La morte di Nerone. =*

Tom. III. *PARTE II. del Teatro Italiano. = Il Marco Tullio Cicerone. = L'Edipo Coloneo. = Il Siſara. L' Adria. = l' Q. Fabio. = I Taimingi. =*

Tom. IV. *SEGUITO del Teatro Italiano. Par. I. L'Arianna. = Il Catone tratto dall' Ingleſe dell' Adiſſon. = Che bei Pazzi. = Il David in Corte. = L'Elena Caſta. L'Edipo Tiranno. =*

Tom. V. *SEGUITO del Teatro Italiano. Par. ultim. La Morte. = Il Perſeo in Samotracia. = Il Piato del H. = A Re malvagio Conſiglier peggiore. = La Rima vendicata. = Lo Starnuto di Ercole.*

—— *IL VERO PARIGINO ITALIANO. Dialogo.*

—— *DEL VOLO. Dialogo.*

—— *DEDICA al Senato di Bologna de' tre volumi del Teatro Italiano.* In hac Epiſtola rationem Martellius reddit, quare hæc volumina inſcripſerit *IL TEATRO*; *perchè*, inquit ille, *contengono tutte le ſorte antiche e moderne dei Drammi in qualunque modo atti a rappreſentarſi, cioè la Ditirambica, la Tragedia, la Commedia Eroica, la Popolana, la Tragicomedia, la Farſa, la Satirica, la Paſtorale, la Marittima, e la Rappreſentazione.*

Tom. VI. *VERSI E PROSE. Part. I.*

—— *DEGLI OCCHI DI GESU'. Poema.*

—— *IL TASSO, o della vana gloria. Dialogo.*

—— *MOR-*

—— *MORTE di Pò Cane Mormuſſe*. *Orazione*.
—— *SERMONI DELLA POETICA*.
Tom. VII. *VERSI E PROSE*. *Parte II.*
—— *IL COMMENTARIO*.
—— *IL CANZONIERE*.
—— *L'EURIPIDE LACERATO*.
—— *IL FIOR D'AGAIONE*.

Hactenus Martellii opera impreſſa a Læiio a Vulpe.

RAGIONAMENTO di Mirtilo Dianidio (ſic Arcades Martellium appellabant) *intorno allo ſtato degli Arcadi dell'anno* 1710. *fatto in adunanza nel Boſco Parraſio*. Extat in eo libro, cui titulus = *Raccolta di Proſe Paſtorali recitate in diverſi tempi nell' adunanza degli Arcadi in Roma*. *Roma nella Stam. de' Roſſi* 1762. *in* 8. =

VITA D'ALESSANDRO GUIDI. Edita eſt in tertio volumine *delle Vite degli Arcadi illuſtri*, impreſſo Romæ 1714. in 4. apud Antonium de Rubeis.

IL SECRETARIO CLITERNATE al Baron di Corvavara, di Satire libro. *Coſmopoli al Griſo*.

LETTERA all'Abbate Antonio Conti ſulla di lui Tragedia il CESARE. Edita eſt cum hac Tragædia Faventiæ an. 1726.

LETTERE FAMILIARI. Editæ ſunt in eo libro, qui inſcribitur = *Delle lettere familiari d'alcuni Bologneſi* =.

IL RENO PENSILE Favola Peſcatoria Lucca 1761.

RADICONE ROMANZO. *Canti III. in* 12.

IL FEMIA SENTENZIATO Favola di meſſer Stucco a meſſer Cattabrighe. *In Cagliari preſſo Franceſco Anſelmo l'anno del Signore* 1724.

LA VERSAGLIE Poemetto.

IL NINO, e

GLI AMICI; *Drammi*. Tria hæc poſtrema opuſcula nunquam mihi videre contigit. Extare tamen mihi affirmatur. Non eſt tacendum quoſdam putare ſcripſiſſe Martellium Carmina, quæ in Gobbiana collectione Thereſiæ Zanæ tribuuntur. De Martellio certe loquitur carmen, cujus initium eſt = *Di quattro luſtri &c.*

EDUAR-

EDUARDO CORSINIO. ANG. FABR. S.D.

Vitam Alexandri Politi reddet tibi cum his litteris Zacharias Tamburinius. Te vehementer etiam atque etiam rogo, ut eam perlegas, & quæcunque tibi videbuntur commutes. Nolo enim in lucem prodeat, niſi tu eam prius expenderis, adhibuerïſque ei limam judicii tui. Facere hoc debes & pro tua ſingulari humanitate, & pro amicitia, quæ inter te & illum præſtantem virum interceſſit, & quod intereſt ad decus Ordinis tui, ne impolita exeant, quæ ad illum quoquo modo pertinent. Quæ quidem ni ſatis multa eſſe putarem ad excitandam operam tuam, obteſtarer te quoque per amorem erga te meum, qui a prima adoleſcentia ſuſceptus, ſic cum ætate crevit, ut nulla fieri poſſit acceſſio. Omnia enim tua ſemper me delectarunt, ſed maxime maxima fides in amicitia, vitæ gravitas atque integritas, homines juvandi ſtudium, prudentia, modeſtia, facilitas, litteræ. Nec vereor ne aſſentatiuncula quadam gratiam tuam aucupari videar, cum hæc de te prædicem. Res enim commemoro in clariſſimæ Provinciæ oculis, & in om-

omnium pene gentium auribus poſitas. Quapropter mirum tibi videri minime debet, ſi ſic ardeo ſtudio rerum tuarum, ut nihil magis optem quam eas Hiſtoriæ mandare. Vtinam poſſem perinde ac tu mereris. Sed ſi plane non ſatisfecero immortalitati laudum tuarum, habebis ſaltem ſingularis obſervantiæ erga te meæ teſtimonium. Vale

Romæ Kal. *Febr. MDCCLXV.*

ALEXANDER POLITUS.

ALEXANDER POLITUS Florentiæ natus eſt VI. Id. Quint. an. MDCLXXVIIII. Joanne Polito, & Victoria Manellia Civibus Florentinis. In iis ſtudiis, quæ ab humanitate nomen habent, imbutus eſt a clericis regularibus Societatis JESU: Philoſophiæ vero præceptores habuit homines Scholarum Piarum. Dici non poteſt quantum vel a prima pueritia litterarum amore flagraverit, ut præ illarum dulcedine non ſolum omnia alia oblectamenta abjiceret, ſed etiam parum valetudini parceret. Studioſus audiendi ea loca frequentabat, quo convenire ſoliti erant docti homines, a quibus ſi quando ſermo aliquis de litteris haberetur, attentas ille aures præbebat, neque prius diſcedebat, quam

Digitized by Google

quam ad finem ſermo eſſet deductus. Quo vero expleret cupiditatem, quam habebat notitiæ clarorum doctrina hominum, ſcriptorumque ab iis librorum, ſæpe erat in bibliothecis; & quantum illius ineuntis ætatis patiebatur pudor, multa ex iis, qui illis præerant, quærebat. Dederat eidem natura ingenii vim, & quoſdam igniculos, quibus totus incendebatur ad gloriam, ad quam ut certius ac brevius perveniret, plurimum ſtudii Græca in lingua, uſus præceptore Jacobo Maria Ayrolo e S. J. viro non modo Græcis, ſed etiam Latinis, & Hebraicis litteris docto, conſumpſit. Intelligebat enim, qui Græce neſciret, aditum ad veram ſolidamque eruditionem patere nemini. Sunt hæc quidem in omni ætate laudanda, ſed in puero admirationem quandam habent. Tali modo exacto ætatis anno quinto & decimo, ſodalitatem Scholarum Piarum ingreſſus eſt; eoque tempore, quo tyrocinium poſuit, huic rei ſtuduit in primis, ut aliquos veterum Latinorum Poetarum illuſtraret, confecitque volumen obſervationum, quod dicavit Sigiſmundo Coccapanio, qui inter ſuos magnam auctoritatem habebat (præerat enim

Etru-

Etruſcæ Provinciæ) & a quo non diligebatur ſolum, ſed etiam amabatur. Abſoluto tyrocinio, renovavit ſtudia Philoſophiæ: ſed haud ita multo poſt ab iis diſceſſit, ut Romæ operam rerum divinarum ſcientiæ daret. In hac cum profeciſſet non mediocriter, doctrinæ atque ingenii periculum fecit a. MDCC. plaudentibus primariis Ordinis viris, qui ad generalia comitia Romam acceſſerant. Hoc peracto, moderatores ei munus detulerunt publice docendi artem Rhetoricam; ſicque eam docuit aliquot in Etruriæ Collegiis, ut omnibus ſe probaverit. Nam non modo diſcipulis ſuis commonſtrabat viam, & ut fieri ſolet, digitum ad fontes intendebat, ſed ipſos manu prehendebat, ponebatque veſtigia quæ perſequerentur. Optaſſet ille quidem, ut omnes Latina cum Græcis conjungerent, utque pares evaderent in utriuſque orationis facultate, ſed cavebat ne plus exigeret, quam ſe aſſequi poſſe ſperaret. Hinc venit haud multos poſt annos ad Philoſophiam explicandam, ſectatuſque eſt, ut temporibus illis, Peripateticos, aliquo tamen rerum delectu habito, ut videretur ea quæ dictabat e fontibus

co-

eorum judicio arbitrioque ſuo hauſiſſe, non a Doctore aliquo ſumpſiſſe. Interim arbitratus eſt utile fore ſtudioſæ juventuti, ſi contraheret, & in anguſtum deduceret totam pene formam Philoſophiæ Peripateticæ. Itaque anno MDCCVIII. librum edidit his verbis inſcriptum = *Philoſophia Peripatetica ex mente S. Thomæ Aquinatis per breves Theſes ad Ariſtotelicam methodum explicata ab Alexandro a S. Sigiſmundo Florentino Scholarum Piarum* = Sed quæ hic coarctaverat dilatare poſtea aggreſſus eſt; eratque ei propoſitum, non ſolum nihil prætermittere eorum, quæ ad illuſtrandum illum Peripateticorum parentem Ariſtotelem pertinerent, ſed etiam omnia perſequi, quæ ab illuſtrioribus hujus disciplinæ ſectatoribus, ne Scholaſticis quidem exceptis, ſcripto mandata fuerant. Arduum ſane opus vaſtumque, ut ipſe appellabat, quod brevi e manibus depoſuit, ſeu quod eum voluntas, aut ſpes abſolvendi defecerit, ſeu ut diligentius præſtaret munus tradendæ rerum divinarum ſcientiæ, quod ei a. MDCCXII. demandatum eſt. Atque hæc facultas ſi non ſumma, haud vulgaris tamen erat in eo. Nam, ut docuimus, ado-

leſcens haud parum ſtudii in ea poſuerat, nec ullo unquam tempore remiſerat SS. Patrum lectionem; fungebaturque jam tum munere Theologi Cardinalis Medicei. In hoc quoque, non ſecus ac præſtitit in Philoſophia, ſibi elaborandum putavit, ut totius Theologiæ ſummam uno volumine explicaret, quod volumen manu ſua ſcriptum cum cuidam ex diſcipulis ſuis commodaſſet, hic reddere amplius noluit, impudentiſſime negans ſe accepiſſe. Profecto Politus tanta erat induſtria, tantumque evigilabat in ſtudio, ut quo tempore totus erat occupatus in aliquo opere, non jam quæreret quibus rebus relaxaret ac remitteret animum, ſed quibus aliis intenderet. Cum nullum illi igitur a legendo ſcribendoque vacuum tempus relinqueretur, potuit haud multorum annorum ſpatio meliora facere, quæ pene puer notaverat in Lucretium & Martialem, quem poſtremum ad incorruptorum quoque codicum veritatem exegit; multa ſcribere in Etymologicum magnum Andromachi, in Ethnica Stephani Byzantini, in Dionyſium Halicarnaſſeum, præſertim corrigens interpretationem, quam ejus fecerat Huſonius, & in He-

rodo-

Digitized by Google

rodotum, quem etiam in Latinum convertit. Atque hæc inedita. In vulgus vero anno MDCCIX. Latinam Orationem emiſit, qua probabat breviorem longe eſſe optimarum omnium artium, quam humanæ vitæ curſum; ac triennio poſt librum *de Patria in teſtamentis condendis poteſtate*, quem conſcripſit rogatu cujuſdam nobilis viri, quemque inſtituit ad Salvinum Salvinium virum optimis artibus eruditiſſimum, ac ſecum familiaritate conjunctum. Materies hæc tota erat propria Juriſconſultorum, quorum arti cum ille nunquam ſtuduiſſet, evenit quod accidere debebat, ut ejuſdem Artis Antiſtites quidam ipſum male habuerint, & ex jure manu conſertum vocaverint, quod in alienas poſſeſſiones tam temere irruiſſet. Sed ajebat ille, hanc ſcientiam omnibus patere; tuebaturque ſe teſtimonio Antonii, qui quanquam Juris prudentiæ minus ſe ſtuduiſſe fateretur, tamen ſe non vereri dicebat, ne iis cauſſis, quæ ſibi in jure defendendæ eſſent, ſatisfacere non poſſet, cum juris utilitas ad quamcunque cauſſam, quamvis repente vel a peritis, vel de libris depromi poſſit. Verum hoc erat leve & infirmum. Cu-

Digitized by Google

jus enim ponderis eſſe poteſt ſententia illius de jure civili, qui ſe illud neſcire confeſſus eſt? Adde, quod Antonius, ut idem poſtea teſtatus eſt, ea aliaque ſimilia pronunciavit, ut refelleret (in quo nemo ei unquam præſtitit) Craſſum, qui non dubitaverat impudentiæ ſingularis eos condemnare, qui hac juris ſcientia nudati ad forum accederent, non ut ea exponeret, quæ ipſe ſentiret. Sed illuc redeo. Cum videret Politus a pleriſque ita hanc artem tractari, ut eam indotatam, atque incomitatam, & incomptam eſſe ſinerent, voluit ipſam in hoc libro verborum dote, & infinita pene eruditione locupletare & ornare. Sed in hoc peccavit, quod non ſenſerit quid eſſet ſatis. Sint igitur in hoc libro præclara multa, nec levis eſt illa conjectura, quod inſertus fuit in *Theſaurum* operum illuſtrium Juriſconſultorum, quod in Hollandia impreſſum eſt, ſunt tamen haud pauca redundantia, nec ſua quoque ei deſunt abſurda. Quare minime mirum eſſe debet, ſi in epiſtola quadam ad Ludovicum Bertrandum, in qua plura perſequitur de ratione ſtudiorum ſuorum, illum ſibi excidiſſe conque-
ſtus

ſtus eſt. Magnum jamdudum ceperat Politum deſiderium conficiendæ ſibi Bibliothecæ, quam non modo utilem, ſed neceſſariam exiſtimabat ad eas res, quas apparabat. Igitur cum omnes vendemiolas ſuas eo conferret, feſtivam jam hoc tempore habebat librorum copiam, præſertim Græcorum; comparaveratque etiam quoſdam raros Manuſcriptos, quorum erat quam qui maxime intelligens. Ad hanc copiam augendam omni ferebatur cogitatione, quo factum eſt, ut omni ſtudio ſuos reddiderit Joannem Gibſonium, & Georgium Jachſonium Britannos, homines honeſtiſſimos, divitiis affluentes, ac litteratorum ſtudioſos & fautores. Quæ quidem res ei ſalutaris fuit. Nam ab iis multa adjumenta habuit non modo ad emendos libros, ſed ad inſtituendam quoque editionem ſui Euſtathii, de quo nunc dicemus. Conſtat inter omnes ex multis veterum, qui in Homero explicando, emendandoque operam ſuam collocarunt, unum excellere Euſtathium Archiepiſcopum Theſſalonicenſem, qui ſæculo XII. floruit. Hic enim admirabili judicio ac eruditione inſtructus, cum in unum locum collegiſſet

eximia quæque ac præclara, quæ in omni ætate notata fuerant in illum Epicorum Poetarum principem, deſcriptiones temporum, ſacrorum jura, ſacerdotum, domeſticam, & bellicam diſciplinam, ſedem regionum, locorum, omnium divinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, cauſſas aperuit, plurimumque non ſolum Homero, omninoque & Græcis litteris luminis attulit & verbis. Sumpſerat hunc Auctorem in manus Politus, nec ſatiari poterat in illo legendo. Qua de re cum ſermonem aliquando contuliſſet cum amiciſſimo collega ſuo Juliano Sabbatinio, docto viro, qui poſtea Mutinæ Epiſcopus factus fuit: *quin tu*, hic inquit, *ſuſcipis cogitationem curamque dignam virtute tua, ut, quod multi tentarunt, nemo perfecit, celeberrimum hunc interpretem in Latinum convertas, ſuiſque locis illuſtres?* Huic ille: *Vellem equidem*, inquit, *præſertim te auctore, ſi mihi ullum tribueretur vacuum & liberum tempus: neque enim, occupata opera, res tanta ſuſcipi poteſt*. Nihilo tamen minus Politus, qui magna ſemper ſpectavit, ſibi experiendum cenſuit; & quantum ſibi tribuebat otii

otii docendi munus ad Euſtathium potiſſimum conferebat. Inſtituto jam opere, ecce Genuam mittitur [id fuit anno MDCCXVI.] ad tradendam e ſuperiori loco rerum divinarum ſcientiam, moratuſque in ea civitate eſt duobus annis, nullum diem abire ſinens, quin aliquid laboris in ſuum Euſtathium impenderet. Poſt hoc tempus reverſus in Patriam, cum ſibi initium requieſcendi, atque animum plane vacuum ad ſua ſtudia conferendi conceſſum eſſe arbitraretur, caſus moleſti quidam intervenerunt, qui licet illum non removerunt a perſequendo ſuo Euſtathiano opere, multum tamen celeritatem illius abſolvendi retardarunt. Id erat propoſitum Polito (& ſane præſtitit intelligentium judicio) ut non modo verbis plane Latinis ſententias Euſtathii converteret, ſed quantum fieri poterat verbum pro verbo redderet, & genus omnium verborum, vimque ſervaret; quod eo difficilius fuit, quod habet Græcus iſte ſua verba & genera loquendi, quæ vix in rebus præſertim grammaticis quiſquam intelligat, niſi ſit in eo legendo ſtudioſe & multum volutatus. Illa igitur Politus ſe non ſolum tanquam

appendere lectori putavit oportere, ſed etiam, quantum res patiebatur, annumerare. Quod vero attinet ad illuſtrandum opus, id ille ſpectavit, ut omnia obſcura, quæque in aliqua parte difficiles explicatus habere poſſent, patefaceret. Quæ dum præſtitit, inſtituto ſuo vagatus eſt latius. Nam multa & varia tum Græcorum, tum etiam Latinorum ſcriptorum loca examinat atque judicat, & agendo partes modo Theologi, modo Geographi, modo Oratoris ac Poetæ, ſæpius Philoſophi, ſæpiſſime vero Grammatici voluit omnibus oſtendere lumen ingenii ſui. Huc quoque corollarium intulit quorundam animadverſionum, quas inter legendum fecerat Antonius Maria Salvinius, homo Græcis litteris adeo eruditus, ut nullius rei quæ quidem eſſet in his litteris, ignarus eſſe videretur. Cum hujus præclari operis fama non ſolum, ſed etiam ſpecimen quoddam ad publicum deveniſſet, avide illud exſpectabatur. Verum ſeu quod pecunia deeſſet Polito ad ſumptus faciendos in impreſſionem primi voluminis, quam ipſe ſibi aſſumpſerat, cum ceterorum imprimendorum onus ſuſcepiſſet Typographus Bernardus

Pape-

Paperinius, ſeu aliud cauſſæ fuerit, habuit ſane longam moram hæc primi voluminis editio. Prodiit tandem an. MDCCXXX, deditque illi Politus patronum Joannem Caſtonem Magnum Etruriæ Ducem. Biennio poſt vulgavit ſecundum volumen, quod inſcripſit CLEMENTI XII, ſecutumque eſt tertium an. MDCCXXXV. Ludovico XV. Galliarum Regi dicatum. Hic hæſit res cum querelæ ortæ fuiſſent inter Politum & Typographum. Ille vero doluit ſemper, haud ſibi dari facultatem abſolvendi opus, quod certe immortalitas conſecuta eſſet. Nihilo tamen ſecius magnam ingenii famam collegit, & hic ſuus labor, ut in lucem venire cœpit, late illico dimanavit ad exiſtimationem hominum commendatione & judicio intelligentium. Quo factum eſt, ut ei anno MDCCXXXIII. delatum fuerit munus tradendarum litterarum Græcarum in Piſano Gymnaſio. In hoc ita ſe geſſit, ut omnes magis magiſque ſint admirati in eo excellentem Græcæ Linguæ cognitionem. Sed optandum erat, ne ſe adeo in litteras abdidiſſet, ut paullo faciliorem ſe præbere voluiſſet in admittendis domum, audiendiſ-

diſque ſcientiæ cupidis adoleſcentibus. Anno qui ſecutus eſt, rogatu Senatoris Ferrantis Capponii, vitam ſcripſit fœminæ ſanctitate eximia Mariæ Angelæ Giniæ Florentinæ, quæ inter eas virgines fuerat, quæ ſuburbanum Monaſterium incolunt, quod dicunt *S. Matteo in Arcetri*. Poſt neque ita multo ad docendam eloquentiam in eodem Gymnaſio electus eſt, quod munus nemo poſt mortem Benedicti Averanii obtinuerat, ut glorioſum fuerit Polito ei viro ſucceſſiſſe, qui magna eloquentiæ atque eruditionis laude non ſolum in Etruria, ſed prope cuncta in Europa enituerat. Hanc provinciam ita ille ſuſtinuit, ut ſtudioſi dicendi adoleſcentes, qui ad eum audiendum frequentes conveniebant, non jam inanem quandam & nudam eloquentiæ ſpeciem intuerentur, ſed plenam & perfectam. Homo enim abundanti doctrina, & quadam incredibili varietate rerum & copia inſtructus, poterat facile eos fontes aperire unde non aliqua aquula ſcateret, ſed univerſum flumen erumperet; qui quidem ita abditi ſunt & retruſi, ut pauci doceant & teneant. Mos eſt a majoribus traditus, ut qui huic muneri

præ-

præſunt in anniverſaria ſtudiorum inſtauratione, Latinam habeant Orationem ad excitandos inflammandoſque adoleſcentes ad laborem & laudem, cui quidem ſic ſatisfecit Politus, ut nomen diſertiſſimi Oratoris ſit conſecutus. Harum Orationum quaſdam ſeparatim edidit, duas in tertium volumen Euſtathii retulit, eaſdem octo numero in unum volumen collegit, quod Romæ a. MDCCXLII. edidit, ac BENEDICTO XIV. dicavit; atque has ipſas iterum cum aliis quatuor anno MDCCXLVI. Lucæ vulgavit. Sed cum ille videret adhuc a ſe tractata argumenta eſſe communia & pervagata, novum quoddam, & inuſitatum in medium proferendum putavit; ſumpſitque hoc ſibi, ut ſingulis Orationibus aliquam Etruriæ Urbem laudaret. Harum ſex fecit, quæ laudationes continent Piſarum, Volaterrarum, Aretii, Cortonæ, Saminiati ac Liburni; in quibus, admonendi ſunt Lectores, ne ut ab hiſtorico veritatem omnium laudatarum rerum exigant. Ut noſtrum vero de eloquentia Politi judicium proferamus, dico perbene illum Latine locutum, quamvis ſemper uſus non ſit Ciceronianis dicendi modis, numeroſum

roſum Oratorem, & volubilem, atque eundem & vehementem, & magna eruditionis copia inſtructum, qua non ad pompam utebatur, ſed ad illud apte & decore probandum, quod ſibi propoſuerat. Inter hæc Politus, cui nullum unquam tempus vacabat aut a legendo, aut a ſcribendo, animum ad varia & magna intendebat, quibus cum nominis ſui fama publicæ utilitati conſuleret. Ceteras res inter, quas vulgare meditabatur, erat opus, in quo a ſe illuſtrata collecta eſſent omnia Veterum ſcripta, quæ pro vera Chriſti Religione adverſus Gentes conſcripſerunt. A quo conſilio ſane laudabili qua de cauſſa diſceſſerit, latet. Fecit longiorem epiſtolam ad litteratiſſimum virum Joannem Lamium de uſu quadrigarum apud Veteres, quæ relata fuit in primum volumen operum Joannis Meurſii, quorum imprimendorum idem non ſolum auctor, ſed etiam adjutor fuit. In his quoque Meurſianis operibus locus eſſe debebat epiſtolæ, quam ipſe inſtituit ad Georgium Jachſonium, quaque defenſionem ſuſcepit Gregorii Nazianzeni adverſus eundem Meurſium. Hic enim ſanctiſſimum illum virum calumniæ con-

condemnaverat quod ad ἀπληστίαν, ſeu ut ipſe explicat, ad quandam inexplebilem avaritiam traxerit, quæ ex Veterum, ac præſertim Herodoti & Plutarchi teſtimonio in contemptum divitiarum feciſſe & dixiſſe videtur Solon. Sed cum ſero, confecta jam impreſſione, veniſſet, latuit ad annum uſque MDCCLIV, quo tempore eam Franciſcus Gorius divulgavit. Nam locum ei dedit ſeptimo in volumine *Symbolarum litterariarum*. Maxime vero Politum amore flagraſſe in Euſtathium hæc erunt indicio. Anno MDCCXXXIX. in vulgus emiſit ſane longam epiſtolam Latinam ad clariſſimum virum Cajetanum Moniliam, in qua diligenter & erudite examinat locum Euſtathii ex commentario Periegeſis, ubi dicit ex quorundam ſententia Tarſum non ſignificare in ſacra Scriptura urbem illam caput Ciliciæ, ſed Carthaginem. Oſtendit ille multis exemplis hoc verbum utraſque habere ſignificationes, ſed trahi ad Carthaginem non poſſe, niſi aut res, aut tempus, aut alia ſimilis ratio ſuadeat. Strenue defendit S. Hieronymum, & Septuaginta Interpretes a nota erroris, quam iis inuſſerat Samuel Bocartus. Sibi

Digitized by Google

bi tamen in extrema epiſtola non temperavit a vellicando doctiſſimo hoc viro; ut & mordet eo loci Natalem Alexandrum, vocans illum alienorum ſcriniorum expilatorem. Proximo biennio edidit Genevæ Latinam interpretationem commentariorum Euſtathii in Dionyſium Periegetam, hancque Franciſco III. Magno Etruriæ Duci inſcripſit. In hac quoque re quidam ex veteribus elaboraverant, ſed inſcite admodum atque impolite, ut peregrinos atque hoſpites in lingua tum Græca, tum Latina plane ſe eſſe oſtenderint. E contrario Politus cum utramque perfecte calleret, potuit famam optimi interpretis ſuſtinere. Neque id ſatis habuit. Nam & duos libros confecit animadverſionum in eundem Euſtathium, & ipſum Dionyſium, in quibus antiquitatis, ſcriptorumque veterum ſe litterate peritum oſtendit; hoſque retulit in illud volumen Orationum, quod, ut ſupra docuimus, Romæ anno MDCCXLII. typis commiſit. Has eaſdem animadverſiones poſtea multo copioſiores elucubravit, eo conſilio, ut ederet cum ipſis Græcis ſcriptoribus, & his Latine a ſe redditis; nec non interpretationibus, quas Dionyſii

nyſii

nyſii fecerant Rufus, Feſtus, Avienus, & Priſcianus. Parata erant omnia, cæptaque jam erat impreſſio, cum repente rem abjecit Politus, cauſſatus ſibi pecuniam deeſſe, neque, quo manus porrigeret, ſuppetere. Meliorem exitum habuit opus ſane magnum & arduum, quod de Martyrologio Romano edere inſtituit. Jamdiu Politus in ea cogitatione curaque verſabatur, ut corrigeret quæ continebat menda Martyrologium Romanum; & huic rei in maximis ſuis occupationibus aliquid ſemper temporis impertierat. Hujus ſui laboris fecit ipſe mentionem, cum aliquando loqueretur de toto genere ſtudiorum ſuorum cum S. P. BENEDICTO XIV. Romam enim anno MDCCXLII. venerat. Re audita, Pontifex eum hortatur, ne cui rei parcat ad ea perficienda, quæ inſtituerat: Utique fore magnæ laudi ſibi, utilitatique Chriſtianæ Reipublicæ. Hujus Politus voluntate cognita, alacrior ad rem gerendam factus, totum ſe & animo & corpore ad illam convertit. Anno igitur MDCCLI. primum operis volumen, quod Januarium menſem continet in lucem emiſit. In hoc multa induſtria, & diligentia comparet, multa & doctrina. Reliqua

liqua contento curſu in vulgus proferre ſibi propoſuerat, in quo cum eſſet acerrime occupatus, accidit perincommode, ut ex caſu ſic ei læderentur brachium & manus dextra, ut iis uti non poſſet. Hac accepta plaga, non eſt credibile quam afflictum & fractum animum omnibus oſtenderit. Homini enim, qui nil magis optabat, quam omnem vitæ curſum in labore & contentione traducere, maxime dolebat ereptam ſibi eſſe ſcribendi facultatem. Vehemens hic animi angor maxime concitaſſe creditur apoplexim, quæ eum XV. Kal. Sexſtiles anno MDCCLII. corripuit, paucis poſt diebus quam Piſis Florentiam venerat, ut impreſſionem ſecundi voluminis Martyrologii urgeret. Ex vi morbi mortuus eſt VI. Kal. ejuſdem menſis veſpere, cum compleſſet annos LXXII. dies tredecim, e quibus in Sodalitate an. LVII. di. XVIII. exegit. Sic ei a ſuis Collegis juſta facta ſunt, ut omnes intelligerent magno apud illos in honore fuiſſe. Convenerunt quoque ad has exequias cohoneſtandas non pauci docti homines, qui cum Polito conjungebantur aut amicitia, aut muneris ſocietate, quod erant in Piſana Aca-

Academia liberalium artium Magiſtri. Mediocri fuit ſtatura, corpore paullo pinguiori, viribus ad laborem ferendum firmis, facie rotunda, in qua ſuavis inerat color, acuta voce, oculis eminentibus & acribus, fulvoque ante caniciem pilo. Induſtria & ſolitudine videbatur ali, quare cum hominibus raro ſe conſociabat, & adeuntes ad ſe licet admitteret, cito tamen iis ſe expediebat, quod in more quoque Petavio fuiſſe narrat Huezius. Mirum tamen, quod in ſenectute factus ſit paullo facilior. In proſpiciendo rationibus ſuis nemo illo ſolertior. Sic bonus erat cuſtos & ſervator librorum ſuorum, quorum augendorum nunquam finem fecit, ut ab eorum uſu quemlibet excluderet. Næ facilis, ac multus erat in conquerendo adverſam fortunam, quod minime ſibi darentur facultates, quibus ſtudiis ſuis conſulere, ſcriptaque ſua edere poſſet. A contentionibus, quæ ſæpe Litteratorum Rempublicam turbant, averſus fuit: Sua tamen ſcripta notari æquo non ferebat animo. Cum exiſtimatione doctrinæ non ſolum apud Italos, ſed etiam apud exteros magnopere floreret, potuit facile

multorum doctorum virorum familiaritates ſibi conciliare; inter quos honoris cauſſa nomino Antonium Magliabechium, Antonium Mariam Salvinium, Joſephum Averanium, & Henricum Newtonium. Nec non a Principibus viris gratiam iniit. Siquidem Clemens xii. variis eum honoribus decoravit; Franciscus iii. Magnus Dux Etruriæ, quem nobiliſſima Latina oratione laudavit, munera ſatis larga ei dedit; Benedictus vero xiv. poſt plurimas amoris ac beneficentiæ declarationes, illum eodem gradu eſſe voluit, quo ii ſunt, qui ſupremum Ordinis Magiſtratum obtinuere. In hac tamen gloria, nominiſque celebritate modeſtiam ſemper ſervavit. Idem inſtituta Chriſtianæ Religionis, Sodalitatiſque ſuæ non ſolum pure & caſte, ſed etiam diligenter & ſtudioſe coluit. Quæ quidem laus ceteras omnes vincit. Nam non aliud putare debemus eſſe Sapientiam, quam meminiſſe unumquemque quid ſui officii & muneris ſit, idque cum fide & integritate præſtare.

Ope-

Digitized by Google

OPERA EDITA

PHILOSOPHIA PERIPATETICA ex mente S. Thomæ Aquinatis per breves Theſes ad Ariſtotelicam methodum explicata ab Alexandro a S. Sigiſmundo Scholarum Piarum. Florentiæ an. 1708. *in* 12.

ORATIO ad Academicos Cruſcanos habita in Collegio Florentino Scholarum Piarum ab Alexandro Polito ec., qua probatur, breviorem longe eſſe optimarum omnium artium, quam humanæ vitæ curſum. Florentiæ 1709. *in* 4. Hanc orationem ſecundo typis commiſit Politus anno 1723, ut eam ſociam daret alterius argumenti Orationi, quam conſcripſerat collega ſuus Ubaldus Mignonius.

DE PATRIA IN TESTAMENTIS CONDENDIS POTESTATE Alexandri Politi a S. Sigiſmundo Scholarum Piarum Theologi ad illuſtriſſimum Dominum D. Salvinum Salvinium Patritium Florentinum, Florentinæ Academiæ Conſulem ampliſſimum, Libri quatuor. Florentiæ 1712. *typis Regiæ Celſitudinis apud Jacobum de Guiduccis & Sanctem Franchi. in* 8.

EUSTATHII Diaconi a Supplicibus libellis & Oratorum Magiſtri, poſtea Archiepiſcopi Theſſalonicenſis Commentarii in Homeri Iliadem. Alexander Politus Florentinus de Cl. Reg. Scholarum Piarum nunc primum Latine vertit, recenſuit, notis perpetuis illuſtravit. Accedunt notæ Antonii M. Salvini V. Cl. Florentiæ an. 1730. *apud Bernardum Peperinium. In fol. Tom. I. Tom. II. an.* 1732. *Tom. III. an.* 1735.

VITA della Serva di Dio Suor Maria Angiola Gini. Firenze 1738. *in fol.*

ALEXANDRI POLITI de Clericis Regularibus Scholarum Piarum epiſtola ad Cajetanum Moniliam virum Clariſſimum Florentiæ 1739. Edita iterum fuit an. 1740. hoc titulum præ ſe ferens:

CONFRONTO della Lettera Latina del P. Aleſſandro

Politi col riſtretto della medeſima ſtampato nelle Novelle Letterarie di Firenze n. 10. 4. *Marzo* 1740. *In Firenze* 1740. *nella Stamperia di Pietro Gaetano Viviani.*

EUSTATHII Diaconi a Supplicibus libellis & Oratorum Magiſtri, poſtea Archiepiſcopi Theſſalonicenſis Commentarii in Dionyſium Periegetam, Alexandro Polito de Cler. Reg. Schol. Piar. Interprete. Coloniæ Allobrogum apud heredes Cramer & Fratres Philibert 1741. *in* 8. *magno.*

ORATIONES Octo Alexandri Politi &c. ad Academiam Piſanam. Ejuſdem animadverſionum in Euſtathium ad Dionyſium Periegetam libri duo. Romæ ex Typographio Palearíniano 1742 *in* 4.

ORATIONES duodecim Alexandri Politi &c. ad Academiam Piſanam. Lucæ 1746. *ex Typographia Philippi Mariæ Benedini.* Sunt hæ de multis, quas in eadem Academia dixit, orationibus veluti eximiæ ac ſelectæ, quæ ad rem præcipuæ Academicam, inſtaurationemque ejus anniverſariam pertinebant. En ſingularum argumentum.

—— I. *De litterarum Græcarum neceſſitate.*

—— II. *De liberalium omnium artium ac doctrinarum ad eloquentiam neceſſitate.*

—— III. *De litteris humanioribus.*

—— IV. *De univerſo diſciplinarum orbe.*

—— V. *De laudibus Lotharingicis & Mediceis.*

—— VI. *De optimorum ſtudiorum aſſiduitate.*

—— VII. *De lectionis aſſiduitate.*

—— VIII. *De recto ordine ſtudiorum.*

—— VIIII. *De humanarum diſciplinarum ad Religionis Chriſtianæ uſum opportunitate.*

—— X. *De laudibus Academiæ Piſanæ.*

—— XI. *De laudibus Urbis Piſanæ.*

—— XII. *De nobilitate litterarum.*

In hoc orationum volumen relata eſt ejuſdem Politi

EPISTOLA de tribus Martyribus Bononienſibus ad virum cl. Ubaldum Mignonium.

PANEGYRICUS Imperatori Cæſari Franciſco I. &c. Academiæ Piſanæ nomine conſecratus. Florentiæ 1746. *ex Typogr. Petri Cajetani Viviani in* 4.

PANEGYRICUS Volaterrarum Senatui Populoque Volaterrano conſecratus. Piſis ex Typogr. Evangeliſtæ Pugli 1748. *in* 4

PANEGYRICUS Liburni Senatui Populoque Liburnenſi conſecratus. Piſis ex eadem Typograph. 1749. *in* 4.

PANEGYRICUS Samminiati Senatui Populoque Samminiatenſi conſecratus. Piſis ex Typograph. Joan. Dominici Carotti 1751. *in* 4.

ORATIONES PANEGYRICÆ geminæ de laudibus Aretinis & Cortonenſibus Alexandri Politi &c. opus poſtumum, utriuſque Urbis Senatui Populoque conſecratum. Liburni 1752. *in* 4.

MARTYROLOGIUM ROMANUM Gregorii XIII. juſſu reſtitutum, Urbani VIII, Clementis X, & Innocentii XI. auctoritate recenſitum, a Benedicto XIV. P. M. auctum & caſtigatum, Alexander Politus de Cl. Reg. Sch. Piar. commentariis ſuis poſt Cæſarem Baronium ad veterum librorum, hiſtoriæque fidem Pontificio juſſu illuſtravit, & denuo recenſendum atque caſtigandum Benedicti Papæ XIV. judicio ac cenſuræ ſubjecit. Florentiæ an. 1751. *apud Petrum Cajetanum Vivianum. in fol.*

EPISTOLA de curribus Antiquorum ad virum clariſſimum Joannem Laminm, extat in præfatione ad I. volumen operum Joannis Meurſii, quæ Florentiæ impreſſa ſunt.

EPISTOLA in loca quædam Joannis Meurſii: extat in libro cui titulus = *Symbolæ litterariæ, opuſcula varia Philologica, Scientifica, antiquaria, ſigna, lapides, numiſmata, gemmas, & monumenta medii ævi nunc primum edita complectens, volum. VII. Romæ ex Typographio Palladis* 1754. =

Digitized by Google

ANTONIUS MARIA VALSALVA. *

ANTONIUS MARIA VALSALVA, ſi magnos Anatomicos inventis metimur, nemini ſua ætate ſecundus fuit; ſi ſolertia, ſtudio, labore, eximiaque humani corporis ſcientia, vix aliquos ſibi habuit pares. Nam quicunque in ejuſmodi judiciis, non, ut vulgus, fortunam, ſed induſtriam potiſſimum, & hac partam rerum doctrinam ſpectare ſolent, hi ſi Valſalvæ vitam cognoſcant, & ad ea quæ natura tribuerat, quot quantaque a pueritia ad extremum tempus adjumenta addiderit aſſiduæ exercitationis ſciant, & quæ ſive meditando, ſive Medici, Chirurgique partes ſuſtinendo, præclara ediderit ſigna excellentis cujuſdam in re Anatomica facultatis, non ignorent, ſane illa tempeſtate anteferendum ipſi neminem, perpaucos comparandos putabunt. Sed ab initio eſt ordiendum. Forum Cornelii, quod ſequioribus ſæculis *Imola* cæptum eſt nominari, in

* Iterum admonendos eſſe Lectores arbitramur, hanc vitam ſcripſiſſe v. cla. Joannem Baptiſtam Morgagnium.

in eo Ciſpadanæ Galliæ tractu, quem nunc *Romandiolam* vocant, urbs eſt impoſita Æmiliæ viæ: qua ex urbe tum ſuperioribus, tum noſtris temporibus Viri extitere generis nobilitate, virtute, doctrina ornatiſſimi. In ea Antonius eſt natus anno Æræ Chriſtianæ MDCLXVI. XV. Kal. Februarii, patre Pompejo Valſalva, matre Catharina Toſia. Familia Toſia inter Forocornelienſes nobilis, in ea Matrona finem habuit. Paternæ autem ſtirpis initium olim, & agnomen fuerat ex Valſalva, quod ſupra Forum Cornelii erat caſtrum ad ſiniſtram Vatreni fluminis. Nam verum quidem ejus ſtirpis nomen eſt Finia. Certe cum Tuſſignani eſſet, quod propter eundem amnem, ſed aliquanto inferius eſt oppidum, id nomen geſſiſſe, apparet ex diplomate in membrana ſcripto, quo ſtrenuus miles Joannes Baptiſta Finius (is ex majoribus Pompeji fuerat) Alidoſiæ gentis ſtemmate donatus eſt. Id ſtemma, ſi quod aliud, Forocornelienſibus notum propterea quia his Alidoſii centum annis amplius imperitaverant, in vetuſto apud ipſos Valſalvæ proavorum ſepulchro inſculptum viſitur. Quibus, poſteriſque eorum

ſtirpis nomen, ut ſit, obſolevit; agnomen ſervatum eſt. Antonii Parentes qua ipſi erant in Deum pietate, in homines comitate, eadem filium imbuerunt. Acceſſit cura & diligentia virorum, ſimul in conformandis primæ ætatis moribus, ſimul in litteris præmonſtrandis excellentium, Patrum e Societate JESU, quorum beneficium tanto pluris æſtimandum, quanto illi a gravioribus, in quibus ſumma cum laude verſantur, ſtudiis ad id officii ſe demittunt, cum pauci admodum, poſtquam ex ephebis exceſſerunt, videantur agnoſcere; memori ipſe quoad vixit, & grato animo eſt proſecutus. Erat in puero ingenium docile, acutum, aptum ad quaſlibet artes optimas, ſic tamen, ut ad quam potiſſimum ferretur, non obſcure ſignificaret. Gaudebat enim avicularum, aliorumque animalculorum diſſectionibus, eorumque exta curioſius, quam pro illa ætate, rimabatur: quam ego præſignificationem, non in Veſalio (*a*) tantum, ſed in aliis quoque pueris fuiſſe ſcio, qui cum adoleviſſent, Anatomiæ penitus ſe dediderunt. Quibus rebus fiebat, ut de eo Parentibus

(*a*) Vid. Freher Theatr. Viror. erud. clar. Part. 3.

rentes, Amicique bene ſperarent, atque adeo talem futurum confiderent, ubi Magiſtrorum acceſſiſſent præcepta, qualem & noſtrates, & externæ Scholæ ſuſpexerunt. Hac mente Bononiam eſt miſſus. Quod in Gymnaſium ut venit, non magis vetuſtate, & fama illuſtre, quam Doctoribus nobile, haud diutius quærendum fuit adoleſcentulo, mirabili diſcendi cupiditate flagranti, quibus ſe traderet erudiendum. Longe enim præſtabat omnes in philoſophicis diſputationibus, in herbarumque cognitione vir probitate antiqua præditus Lælius Trionfetti. Ab hoc utraſque doctus eſt. Ea autem quæ de Matheſi attigit, a Petro Mengolo, acutiſſimo & ſubtiliſſimo homine, itemque ab Geminiano Rondellio, qui faciliore fuit ingenio, & ad obſcura quæque Euclidis dilucide tradenda facto. At Rei Medicæ, & quod præcipue quærebat, Anatomicæ præceptorem habuit, qui iis temporibus principatum hujus ſcientiæ tenebat, Marcellum Malpighium. Ad hunc quoniam ob graviſſimas, quibus diſtinebatur, ſtudiorum occupationes, & diuturnos, quos ea requirebant, ſeceſſus, non ſemper aditus patebat, aliis etiam

tiam doctoribus utebatnr, in hiſque Paullo Salano Medico, præſertim vero Joanne Galeatio Manzio Medico & Chirurgo experientiſſimo, nec non ceteris qui in magnis illis Valetudinariis ſive medicaminibus, ſive manu, ſive etiam utriſque Medicinam faciebant. His omnibus operam dabat aſſiduus, impiger, laborioſus. Idem ubi de ſuperiore loco a majoribus natu de iis, quas memoravi, facultatibus ſermo haberetur, aut in contrarias partes diſputaretur, audiendi ſtudioſiſſimus. Idem in diſputationibus quæ inter æquales haberentur, alias reſpondendo, alias contra ea quæ propoſita eſſent, dicendo, exercitatiſſimus. Itaque tantum in illis omnibus progreſſum fecit, ut magna cum laude anno MDCLXXXVII. ab ampliſſimis Bononienſium tum Philoſophorum, tum Medicorum Collegiis in albo Doctorum conſcriptus fuerit. Sed poſteaquam iſtam quam expoſui, ſtudiorum rationem animadvertit magna ex parte magis ad veri ſimilitudinem, quam ad verum perdiſcendum valere, ſe ipſe reprehendit, & obſervationibus potius, ut Malpighius monuerat, quam diſputationibus quære-

re

re abdita Naturæ conſtituit. Igitur ad eam exercitationem, qua in ægrotantibus morborum notas, progreſſum, exitum, & remediorum vires diligenter attenteque adnotabat, alteram adjunxit, ut in iiſdem mortuis quæ partes quod vitium haberent, accuratiſſime perſcrutaretur. Quoniam autem hæ quid ab recte ſe habentibus diſcreparent, intelligere non poterat, niſi qua ratione ſint eædem ſecundum naturam conſtitutæ, cognitum penitus & perſpectum haberet; perſecare, & rimari quæcunque viſcera, & membra cæpit, quæ ſana quidem eſſe conſtaret; neque hominum modo, ſed & ceterorum quæ noſtra terra fert, animalium, ſiquod forte, ut haud raro uſu venit, occurreret in quo clarior aliqua, & apertior ſtructura eſſet. Ex ſtructura enim actiones partium, atque utilitates, ex his autem ſignificationes eorum quæ in ægrotantibus videmus, intelligi non dubitabat. Quamobrem ut facilius aſſequi illas poſſet, vivas quoque ſibi diſſecandas eſſe beſtias, & multa ac varia in iis capienda experimenta animadvertebat. Hæ fuerunt cauſſæ cur iis potiſſimum ſtudiis ſe daret, ad quæ natura etiam, ut ſupra docui,

docui, propenſius erat. Quantâ autem induſtria, aſſiduitate, contentione ſe dederit, hæc ſunt teſtimonia. Illo ipſo anno MDCLXXXVII. jam renem cani exſecare ſciebat ſic ut hic viveret. Quot autem ſive in canibus, ſive in aliis animantibus, cum viverent, pericula fecerit, aut quæ in occiſis adnotaverit, quot hominum cadavera inciderit, quot in partibus aut quæ ſecundum naturam ſunt, aut quæ contra ſe habent, ſit rimatus, cum prope innumeris in chartis ſcripſerit, non minorem tamen numerum conſciis videtur prætermiſiſſe, perſæpe medicis occupationibus impeditus, nonnunquam morbis prohibitus, quos neque paucos, neque leves ex iſtis ipſis graveolentium corporum diſſectionibus eo facilius contrahebat, quod cum reliquis vigeret ſenſibus, ob incredibilem teterrimi odoris patientiam naribus tandem captus fuerat. Sed ea erat cupiditate, eoque ſtudio per Anatomen proficiendi, ut quamvis acutis propterea conflictatus ægrotationibus, extremo in diſcrimine fuerit primum anno MDCLXXXXII. iterum circa annum MDCC. quamvis antea ad tantam maciem, gracilis per ſe juvenis redactus

ductus eſſet, ut accedente tuſſicula, & ſalſi ad fauces humoris defluxu, nemo eſſet Medicorum qui non tabidum mox fore metueret, nemo Amicorum qui non rogaret, ſibi ut tandem parceret, inſtitutumque periculoſum dimitteret, tamen ne poſt hæc quidem diſſectionum finem fecerit; imo quotieſcumque occaſio data eſt, quo annis ſuperioribus, eodem & inſequentibus incredibili mentis ardore ad verum inquirendum actus, dies noctesque inter cadavera eſt verſatus. Atque hoc loco non eſt prætereundum quod vel tum fecerat, cum olfaciendi ſenſu apprime uteretur. Eſt enim ejuſmodi, ut ex eo uno conjici poſſint cetera quæ perpeti non dubitabat, ut ſuo illi ſtudio indulgeret. Ex ſummo cadaveris femore exſecuerat quidquid longi dirique morbi fuerat ſedes, exſectumque domum miſerat, ut fere ſolebat, quo diligentius examinaret. Cum totus in eo eſſet, pleriſque jam ſatis inſpectis, ſubito in proximam urbem ad Viri primarii curationem accerſitus, quod reliquum erat in aquam, ſubinde mutandam, conjicere, & in reditum differre cogitur. Serius quam ſperaverat, Bononiam reverſus, nihilo-

hiloſecius quæ reliquerat in manus ſumpſit; neque antea poſuit quam plane intelligeret, fruſtra ſibi operam eſſe ſumptam, niſi is nervus qui omnium eſt craſſiſſimus, quomodo ſupra infraque exſectam partem ſe haberet, pro certo cognoſceret. Quid faceret? Erat æſtas ſumma, tempeſtas fervidiſſima, dies autem jam decimus tertius poſtquam cadaver ſepultum fuerat. Auſus eſt tamen de eo eruendo veſpillones appellare. Negantibus ceteris, vix unum blandis precibus, magnoque præſertim pretio exorat. Protrahitur luridum, informe, taboque diffluens cadaver. Graveolentia abſterritus intoleranda recedit veſpillo. Sed intrepidus accedit Valſalva: quæ vult inquirit ac perſequitur, nec abſiſtit prius, quam ſatis ſibi ſuperque faciat. Multa ego audivi, multa legi de Veſalio (*b*), de Ruyſchio (*c*), de aliis qui ſupra quam credi poſſit, Anatomen adamarunt. Incredibilia, cum eſſent juvenes, auſos illos, & perpeſſos non nego. Hoc nego aut unquam, aut certe cum viri eſſent facti, nactique jam magnam

in

(*b*) Vid. ejus Epiſtolam de Rad. Chyn.
(*c*) Vid. ejus Adverſ. Anat. Dec. 2. in fin.

in Anatomicis rebus, & Medicis, ac Chirurgicis ſcientiam, auctoritatemque pertuliſſe. Sic enim Valſalva diſſectionum fuerat ſtudio incenſus, ut cetera non omitteret quæ egregio in Medico, Chirurgove requiruntur. Quorum pleraque ſupra ſunt a nobis commemorata. Ad ea acceſſerat ſingularis cura in remediorum materia, eorumque natura, & facultatibus cognoſcendis: ob eamque cauſam quæ cautiores prodiderunt Chymici, non neglexerat. Quibus in rebus ut facile, multumque proficeret, intima amicitia fecerat, quam adoleſcens cum aliquanto adultiore conjunxerat Petro Molinellio, quem multo doctiſſimum fuiſſe rerum illarum, vere videor poſſe contendere, neque minus experientem Medicum, & in optimi cujuſque Medicinæ Scriptoris voluminibus noſcendis æque ac perlegendis verſatum. Utebatur etiam intime Hippolyto Franciſco Albertino, qui in medendo ut ſagax, diligens, cautuſque fuerit, cum ejus Opuſcula (*d*), quamvis perpaucula ſatis oſtendant, hic nihil attinet docere. Hi, ſiqui alii, inter ſe, & cum Valſalva conjuncti, ut pleriſ-

(*d*) Vid. cum Bonon. Inſt. Sc. Acad. Commentar.

pleriſque hujus intererant diſſectionibus, ſic viciſſim ſuas cum eo animadverſiones, obſervationeſque communicabant; vel potius tres una eaſdem, iis quidem annis, inſtituebant, ſimul in Valetudinariis, ſimul domi illud omne tempus tribuentes ſtudiis optimis, quod alii plerique juvenes in pravis, aut inutilibus conſumebant. Etſi hæc, ut diximus, ita ſe habebant, tamen cum inter ceteras Valſalvæ exercitationes illa præcipue emineret, qua jam pleriſque præſtabat Medicis, Anatomia, effugere non potuit, primis illis temporibus, nonnullorum miſtas cum laudibus obtrectationes, ut præclaris Viris perſæpe accidit, qui aut Philologiæ, aut Matheſis, aut Rei Chymicæ, aut Herbariæ excellentem ſcientiam cum Medicina conjunxerunt, ſed Anatomes in primis: quod uſu evenit vel illi quem paullo ante nominavimus, Andreæ Veſalio, ad hunc modum deſcribenti *peſſimum*, ut loquitur Corn. Tacitus (*e*) *inimicorum genus*, *laudantes*. „ Si quem, inquit „ (*f*), aliqua ab ipſis ignorata cognoſcere a-„ nimad-

(*e*) Vit. Agric.
(*f*) Epiſt. cit.

„ nimadvertant, illum quidem eorum peritum „ fatentur eſſe; ceterum (quod ipſi nomine „ tantum ſunt) medicum eſſe negant; quaſi is „ demum medicus foret, qui nihil minus quam „ medicus vere cenſendus ſit: & perinde ac „ ſi abſolutior in aliqua medicinæ ſubſervien- „ tium diſciplinarum diligentia, ad reliquam me- „ dicinæ cognitionem obeſſet. „ Quorum voculæ, non minus quid ipſi ignorent, quam in quo alii excellant, prodentes, cum parum ceteris, tum nihil Valſalvæ offecerunt: quin e contrario effecerunt, ut fama ejus magis in dies magiſque creſceret, diſſectionum autem accuratiſſimarum utilitas in Medico, Chirurgoque clarius eluceret. Illis enim fretus, primus Bononiæ in membrorum amputationibus, ad ſanguinem compeſcendum, atrociſſimum ignis auxilium rejecit; arterias obligavit; primus ſurditatem poſſe interdum manu curari, oſtendit; primus chirurgica plura inſtrumenta, pluribuſque ex partibus conſtantia, ad multo pauciora, & ſimpliciora contraxit. Cumque non tam ex aliorum commentariis, quam ex proprio, in re præſenti, judicio Chirurgiam exer-

ceret, hanc in ægrotantibus propemodum ſingulis, non ad certam quandam & immutabilem normam, ſed ad peculiarem cujuſque caſum accommodabat: atque, ut maximi erat tum conſilii, tum animi, celeriter quæ opus erant, & excogitabat, & perficiebat, manu æque promptus atque ingenio. Hinc illa quæ ſæpe alii, & præſtantes quidem Viri, fruſtra conati, in deſperatis reliquerant, nova ipſe arte, nec poſtquam vidiſſes difficili, confecit ex ſententia; ut veriſſimum ei teſtimonium dederint Noſocomii Incurabilium Conſervatores, cum mortuo poſuerunt monumentum in quo ſcriptum eſt, apud eos quoque fuiſſe, & quidem *per V. luſtra, Chirurgum miris curationibus beneficentiſſimum*. Magnus itaque in Re Chirurgica Valſalva fuit: nec minor in Medica. In hac ab illa; in utraque ab Anatomica ſummopere adjuvabatur. Quæ enim Medicus latentia curat, ſubinde haud alia ſunt, quam quæ Chirurgus ante oculos poſita, tumores, inflammationes, abſceſſus, alia iſtiuſmodi. Vidiſſe perſæpe aperta juvat ad abdita melius intelligenda. Sedem vero, & ſiqua indicia abſtruſiora ſunt, quid

cer-

certius doceat, quam Anatome, quæ in qua parte quod viſcus ſit, & poſt certa ſigna quod vitium inveniri ſoleat, oſtendit? Huic acceptum referre decet quod Valſalva de præſentibus veriſſime judicaret; de futuris non minus vere conjiceret. Nam quo in viſcere, quave in hujus parte quæ eſſet labes, ſæpius ægro etiam tum vivo, pronunciavit; neque ea res illum fefellit. Sæpe etiam accidit, ut cum mortis cauſſam in cadavere quæſituri, aperire pectus inſtituiſſent, ipſe interveniens, cum quæ in vivente fuiſſent notæ, accepiſſet, afferri ſerram continuo juſſerit, atque intra calvariam id oſtenderit, quod pectore includi exiſtimaverant: contra, alias ut cum illam ſecare vellent, recludendum eſſe pectus, moneret; in hoc enim, ut reapſe mox invenerunt, ſuis ex receptaculis ſanguinem erupiſſe. Quarum prædictionum etſi Bononiæ illæ maxime pervulgatæ ſunt quæ in ſummorum Virorum diſſectionibus contigere, complures tamen pleroſque fugerunt, olim inter diſcipulos in Valetudinariis habitæ eadem ſcientia, minori gloria. Quod ſi vera eſt, ut ſane in morbis ſanabili-

bus plerumque eſt, Hippocratis (*g*), aut certe vetuſtiſſimi Auctoris ſententia, *Medicum qui ſuffecerit ad cognoſcendum, ſufficere etiam ad ſanandum*; poſt ea quæ expoſui, non neceſſe habeo referre, quot illi fuerint quorum cum jam nulla ſpes ſalutis relinqueretur, Valſalva in tempore vocatus, partim in priſtinum reſtituerit; partim ſi ab interitu prorſus retrahere non potuit, at hoc certe retardato, quoad licuit, ſervarit; partim inſtanti periculo ſæpius depulſo, longe plures quam ſperaverant, annos in vivorum numero ſic retinuerit, ut quam minime multa veſtigia graviſſimorum morborum manerent. Dederat autem præcipuam operam, uti in chirurgicis, ſic in medicis (quod utinam omnes imitaremur) ut qui morbi vulgo inſanabiles habentur, eorum attentius primordia vel per Anatomen obſervaret, ſi forte aliquos inveniret quorum aut initiis occurrere, aut augmenta intercipere, aut impetus tardare poſſet. Eaque in re quid præſtiterit, neque illuſtrius, neque felicius proferri a me poſſe exemplum credo, quam quod, ineunte ſæculo, princeps inſti-

(*g*) De Art. n. 20.

inſtituit, dilatationes intimarum arteriarum (*ἀνευ-ρύσματα* vocitant) priuſquam majores fiant, curare ea ratione, quam Albertinus (*b*), ejus, ut ante dictum eſt, ſtudiorum conſcius, tandem propoſuit annis ſuperioribus, ipſeque, & alii apud Bononienſes Medici ſuis deinceps ad eundem modum reſpondentibus experimentis comprobarunt. Talis cum eſſet, ſuis Valſalva dignam meritis famam eſt adeptus in doctiſſima Civitate. Jam tum juveni ſe, ſuorumque ſalutem crediderant Viri ſummi, alii litteris, alii dignitate, omnes genere, prudentiaque illuſtres. Ut crevit ætas, atque auctoritas, idem fecerunt multo plures, prioribus pares, nonnulli & majores, in his Thomas Ruffus, & Jacobus Boncompagnus S. R. E. Cardinales, quorum hic ſacris, ille etiam ceteris præerat Bononiæ rebus. Nobile erat Valſalvæ nomen, laus maxima; eaque erat omnium, Medicorum quoque, de illo opinio, ut magni ejus conſilium, magni ejus opera in rebus difficillimis æſtimaretur, nec ſolum inter Bononienſes, ſed etiam inter omnes quæ ejus

 opem

(*b*) Vid. Opuſc. cit.

opem expertæ ſunt, Civitates, Mantuam, Parmam, Placentiam, Ravennam, Forum Cornelii, & Livii, Faventiam, Ariminum, Fanum Fortunæ, Urbinum, atque alias, quo ad primarios viros, fœminaſque, ad Dynaſtas, ad Præſules, ad S. R. E. Cardinales, gravioribus implicitos morbis accerſebatur. Nam qui, atque unde conſultum venirent, aut ſibi per litteras auxilium peterent, nec facile, & poſt ea quæ retuli, ſupervacaneum eſt memorare. Quas ob res, ob editumque de Aure humana librum, quo de libro poſt dicemus, quam Bononienſibus carus, quam Exteris notus, quam utriſque admirabilis fuerit, indicio eſſe poſſunt quæ utrique & privatim, & publice in hunc contulerunt. Nihil ei detraxit inter illos viventi quod alienæ erat civitatis. Nam non modo, ut ſupra indicatum eſt, amplo Incurabilium Noſocomio Chirurgum præfecerunt, non modo Inclytæ Scientiarum Inſtituti Academiæ Præſidem iterum, ac tertium præpoſuerunt; ſed & multo antea alio in cœtu ad aliud munus admitti poſſe, magno omnes conſenſu cenſuerunt, non quod civis eſſet, ut lex jubebat,

ſed

ſed quod ſcientia, & fama illuſtris eſſet, ut lex ſinebat: eſſe enim illud fortunæ, hoc virtutis. Quod vero non ad privatam, ſed ad publicam rem pertinebat; Civitatis ſalutem, & annonam ejus potiſſimum ſpectatæ fidei, peritiæque Senatus ampliſſimus commendavit, illam ſub initium ferme ſæculi, cum litteræ, & merces ex regionibus afferrentur nomine peſtilentiæ ſuſpectis, ne niſi rite perpurgatæ acciperentur; hanc duodecim poſt annis, quo tempore neceſſarium, ſiquod aliud, ad colendos agros animalium genus, boves communibus, & contagioſis morbis abſumebantur, ne latius horum vis ſerperet, & quoad ejus fieri poſſet, infringeretur. Neque tunc ſolum, quid de Valſalva ſentiret ſummus Civitatis Ordo præclare oſtendit, cum utrique illum rei præfecit, aut cum honorarium Anatomes Profeſſorem declaravit; ſed tunc præſertim cum anno MDCXCVII. tantum illi honorem habuit, ut unum ex omnibus delegerit qui in celeberrimo Gymnaſio & humanum corpus incideret, quod a plurimis antea quidem, & ab ipſo quoque, ſed nec quotannis, neque ex publico decreto factum,

& ſingulas inciſas partes, cum vellet, ex peculiari officio oſtenderet, additis apud Theatrum Anatomicum, illique attributis ædibus ad id officium aptiſſimis; quæ ante ipſum conceſſa fuerant nemini. Hæc Bononienſes. Cuncta autem Italia, atque adeo Europa quanti eum faceret, inde apparebat, quod ex eruditis Medicis Bononiam venientibus nemo erat qui ipſum videre, adire, alloqui prætermitteret, nemo qui cum vidiſſet, non id in præcipuis ſuæ peregrinationis fructibus poneret. Ex ceteris qui ire illuc non poterant, ut quiſque erat ingenii, & ſtudiorum fama clarior, ita alii epiſtolis ſaltem colere, alii miſſis quos vulgaverant, libris, alii cum inter docendum, aut ſcribendum de ejus inventis ſermo incideret, honeſtiſſima commemoratione præclarum de eo judicium patefacere non omittebant. Itaque etſi Bononia nunquam ille pedem extulerat, niſi aut eo quo diximus, medendi cauſſa profectus, aut cum ſemel Patavium venit, idque anno MDCXCVI. cognoſcendi cupidus, qua hic ratione eo tempore traderetur Anatomia, aut cum inſequenti anno Florentiam, anno autem

tem MDCCXXI. Venetias ſe contulit, utroque Patriciorum Bononienſium gratia, quos ægrotantes conſiliis adjuvaret ſuis; nihilo tamen ſecius nulla erat uſquam docta Civitas, Gymnaſium nullum, in quo non æque ac Bononienſibus, eſſet notus, in quo ſine dubio magnus intelligentium omnium ſententia non haberetur. Qua conſtanti fama, & ſuo ipſa judicio, quod maxime facit auctoritatem, permota Regia Societas Londinenſis dignum ſe, & præceptore Malpighio Anatomicum in ſuum numerum adlegit. Cum ceteri, cum etiam tam procul a nobis disjuncti hæc in Valſalvam conferrent, fieri non poterat, ut ipſum negligerent Forocornelienſes ſui. Nam etſi eſt hoc fere commune vitium in multis civitatibus, ut magna invidia magnæ gloriæ comes ſit; tamen quædam ſunt, & certe illæ noſtræ ſunt, fautrices ſuorum, ſeque eorum laude ornari, dignitate augeri, nec falſo, arbitrantur. Talem ſe Valſalvæ Patria præbuit, ſumma ipſum omni tempore exiſtimatione, ſummoque amore complexa. Itaque præcipuum ei honorem detulit, ut ex iis eſſet, qui nobili præſunt Magiſtratui Pacifi-

cificorum. Neque hoc contenta, majora obtulit, & ſuper hæc, honorarium publice dandum in annos ſingulos, ſi quidem ad ſuos remigraret. Ille etſi pius erat in Patriam, ut qui maxime, etſi talem de ſe opinionem civium ſuorum, benevolentiamque habebat cariſſimam, tamen, gratiis actis, eo beneficio uti noluit, non tam ne ſibi non conſtare videretur qui majoribus, & plura pollicentibus civitatibus negaverat, quam ne parum gratus adverſus illam a qua & doctrinam, & famam acceperat, & multis in ſe collatis honoribus ante fuerat occupatus. Credo etiam magis illud ſpectaſſe, ut ſapientem decebat Virum, & longe in poſterum proſpicientem, ſe caritati in Patriam inſervire melius poſſe, ſi in eo quidem morem Patriæ non gereret. Nam ſi paruiſſet, cives fortaſſe aliquos ex iis qui tum vivebant, ſervaſſet, paullo poſtea nihilominus interituros. Sed contra ea, ſi remaneret Bononiæ, ſe ſuæ videbat univerſæ Civitatis gloriam aucturum laude nominis, quoad ipſa, & litteræ eſſent, nunquam intermoritura. Idem majores, idem æquales clariſſimos Viros intuitos eſſe, & conſecu-

ſecutos. Neque enim Joannem illum quem *ab Imola* vocitant Juris conſulti, neque Alexandrum Tartagnum, neque poſt hos M. Antonium Flaminium, neque eum qui memoria noſtra floruit, Joan. Bapt. Zappium in Patria aut patronos, aut poetas agendo, ſed Patavii, ſed Bononiæ, ſed Romæ in magnis Gymnaſiis, magniſque in Urbibus docendo, ſcribendoque, illos in ſummis Legum Doctoribus, hos in eximiis Poetis, utroſque in maximis Fori Cornelii ornamentis eſſe habitos, atque haberi. Itaque domicilium quod ſibi ab adoleſcentia Bononiæ conſtituerat, ad extremum uſque tempus ſervavit, cum eoque facultatem ſtudiis obſequendi ſuis, quam in litteratiſſima, & frequentiſſima Civitate ſibi magnam dari, expertus fuerat. Bibliothecam quidem inſtructam habebat libris neque paucis, & ſelectis, qui præſertim ad Philoſophicam, ad Medicam, ad Chirurgicam, ad Anatomicam Rem attinerent. Tamen ſiqui forte eſſent præterea ſibi opus aliquando, erat ubi aut pretio, aut prece confeſtim, & facile compararet. Erant ibidem Amici & doctiſſimi, & conjunctiſſimi: quan-

quanquam juvenis amiſerat duos, Valerium Zanium Comitem, & Patricium, eruditione, prudentiaque, ſua tempeſtate, cum paucis, & Marcellum Malpighium, Anatomicum, ut ante dictum eſt, cum nemine comparandum. Zanius eum non ſecus dilexerat, ac filium: quod grato ipſe animo prædicabat, referens interdum pro re nata quæ a ſene graviſſimo acceperat, cum de Deo religioſe, de hiſtoria erudite, de moribus ſapienter, identidem ſecum pro intima familiaritate verba faceret. Malpighius autem, cujus perſæpe præcepta, & monita eodem animo commemorabat, alacritatem addiderat ornandi ſpartam medicam, atque anatomicam ſolertia illa, ac diligentia, quam in adoleſcentulo jam tum admiratus, quoad ſuperfuit, vel Romæ laudare nunquam deſtitit; quod ex ejus, & Pacchioni ad Valſalvam litteris perſpectum habemus. Sed illuc redeamus. Erant Valſalvæ apud Bononienſes, præter omne genus librorum, Amici plures eruditiſſimi, atque experientiſſimi. Erat magnus, ut in urbe ampla, & tribus præſertim non mediocribus Valetudinariis inſtructa, ægrotan-

tantium, & cadaverum numerus, ut & novas inſtituere, & inchoatas poſſet obſervationes perficere. Cujus rei nullam unquam occaſionem prætermittebat, ſemper aliquid ejuſmodi mente agitans, nec obvia tamen deſpiciens; velut cum in Valetudinariis ambulans, quaſi aliud agens, jacentium decubitum aſpectumque adnotabat, ex hiſque tantummodo eorum periculum, atque exitum conjiciens, mox interrogando, & cetera tum, & deinceps animadvertendo experiebatur, falſam, an veram (id quod ſæpius) conjecturam feciſſet. Qua facili, ſiqua alia, & in medio poſita, exercitatione ſe multum olim profeciſſe, confirmabat, ut ſæpe vel in iis de quibus Medici ſecuri fuiſſent, ſuſpicari primus, nonnunquam & prædicere potuiſſet quæ minime fuerant expectata. Ad hanc, atque ad alias diſcipulos hortabatur exemplo ſuo; quorum copia, a longinquis etiam civitatibus, nullo ipſi tempore Bononiæ defuit: quæ haud ſcio an una ex præcipuis ibi permanendi cauſſis fuerit Viro, quamplurimos poſſe juvandi, & præclara ſtudia propagandi cupidiſſimo. Et ſane ex ejus Schola,

tan-

tanquam ex equo Trojano, complures prodierunt illuſtres Viri, quos nominare ſingulos & longum eſt, & ſiquem forte invitus præteream, odioſum. Illud ſatis fuerit dixiſſe, eorum alios floruiſſe, & florere in Medicina facienda, alios etiam in tradenda, alios Archiatros, alios publicos Profeſſores, alios munere utroque nobiles, nonnullos denique editis ſcriptis, ſi non illuſtres, at certe non ignotos. Neque hos ſolum, & quos itidem Bononiam, tanquam ad mercaturam optimarum artium, profectos, aut Amici, aut primarii Viri commendaverant, libenti animo erudiebat, verum etiam ſiquos cum paupertas premeret, ingenium, & docilitas ſublevabant. Nec vero hoc ſemel fecit, ſed ſæpius; maxime in adoleſcentibus duobus, quos, laudatum in Fabricio ab Aquapendente exemplum (*i*) referens, cum famulos accepiſſet, Chirurgos, nec vulgares, dimiſit. Sed & aliquot Obſtetrices iis præceptionibus informavit, quibus faciles partus ex difficilibus redderent, in qua ipſe facultate excellebat,

(*i*) Vid. Thomaſin. Elog. illuſtr. Viror. Tom. 1. in Caſſerii Elogio.

lebat, nulla alia re impulſus, niſi uti per eas complures matres, filioſque ſervaret, utroſque corpore, hos etiam animo ſummum alioqui detrimentum facturos. Magna quoque capiebatur miſeratione eorum qui morbis ſimul, & inopia conflictarentur, præſertim ſi honeſto eſſent loco nati. Hos, medicinæ cauſſa accerſitus, quibus rebus indigebant, ex ſua re familiari, non modo ex ſua arte, adjuvabat, ſolitus alioquin & apud ditiores hanc eo, quo utinam omnes, ingenuo animo & liberali exercere. Neque enim lucrum, ſed ſuam exiſtimationem ſpectabat, qua nihil, ſecundum Deum, habebat carius. Hanc in eo agi arbitrabatur, ſi quem morbum plane inſanabilem eſſe ſciret, ejus ut ſanabilis curationem ſuſciperet; item ſi in quo aliquid a remediis ſperaſſet, his nequicquam uſus, porro pergeret: quorum utrumque ſemper eſt abominatus; ſed ægris, vel potius quorum intererat, admonitis, ſe quidem, cum per eos licuit, continuo ſubduxit. Erat utique in Valſalva cum ſumma humanitas, tum mira comitas: at polliceri quod præſtare non poſſet, id vero non liberalis, ſed levis,

levis, atque adeo perfidioſi hominis exiſtimabat. Idem in nitendo quod ſemel non ſine magna ratione admiſiſſet, tanta erat cura, atque conſtantia, nulli ut diligentiæ, & ſtudio parceret, nihilque intentatum relinqueret. Nam etſi, ut cautum Medicum decebat, ſemper illud, ſicuti in ejus quadam ad Principem Virum epiſtola eſt, Hippocraticum (k) ſpectabat, *ne quid noceret*, eoque ſimplicioribus, cum poterat, & tutioribus, & uſitatis, neque multis adeo remediis uti conſueverat; & plura tamen, & validiora auxilia non ignorabat, & in chirurgicis præſertim operibus magno, ut antea dictum eſt, erat animo, atque intrepido, nunquam tamen præcipiti, aut incauto, ut qui omnia quæ incidere poſſent, ante proſpexerat: quanquam, etiam adverſus nec opinata quo animo eſſet, tunc ſatis oſtendit, cum in ſuis ædibus commentantem fulmen propemodum perſtrinxit. Tantum enim ab eo abfuit, ut animo caderet; continuo numquid forte alicui domeſticorum fulmen nocuiſſet, numquod incen-

(k) De Morbis Vulgar. l. 1. Sect. 2. Vid. & Galeni Comment. 2. in eund. l.

cendii initium uſquam reliquiſſet, ſuperiores, inferiores, omnes partes ædium adeundo, ſic quæſivit, ut ſi ipſe, qui prope ambuſtus erat, nullo periculo fuiſſet, magis poſtea conſideratione diſcriminum quibus vita noſtra obnoxia eſt, quam re præſenti perturbatus. Hæc Valſalvæ ſtudia, hunc animum facies commendabat, alta amplaque fronte, nigris oculis ac vividis, decenti naſo, ore parvo, labris rubentibus, cetera colore inter candidum, & rubicundum; ſereno vultu, ſed non ſine gravitate; ad hæc, congruentibus membris omnibus, ſtatura non magna, ſed figura venuſta; ſatis firmæ ad laborem ferendum vires; ſtabiles manus, eædemque, cum opus eſſet, promptæ atque expeditæ; corpus agile, niſi quod extremis ſex ſeptemve annis prægravante pinguedine tardabatur. Nam qui gracilis, ut ſupra indicatum eſt, ad virilem ætatem pervenerat, ſenſim deinde pingueſcens, honeſtam primum dignitatem, ſed poſtremo ultra modum obeſus, moleſtiam, morbos, ipſamque adeo, quam & præviderat, & prædixerat, mortem eſt nactus. Principio, tuſſis qua annis quoque ſuperioribus,

 ſed

ſed remiſſius, vexatus fuerat, augeri, & cum tanta faucium ſiccitate ac ſiti conjungi, ut noctu præſertim magnam aquæ vim abſumere cogeretur: hinc noctu vigiliis urgeri, interdiu dormitatione: ad hoc, qui non multi cibi, vini autem vel minus multi fuiſſet, jam illum pene ſine modo appetere, aquam autem, ut dixi, vel præter modum. Ex his, ut morbus morbum parere ſolet, aut augere, pinguedo creſcebat, ſtomachus infirmabatur: itaque anno ante quam decederet, ad cetera incommoda ciborum vomitus a prandio acceſſit, noctu autem vehemens nonnunquam dolor laxioris inteſtini quod κόλον nominant; ut noctibus quatuor continentibus quaternas horas torqueretur. Hoc tamen morbo & alias fuerat olim cruciatus: qua re magis, quam difficultate ejus ab renum dolore internoſcendi, factum cenſeo, ut ex his ſemel laborans, ex eodem ſe inteſtino laborare crediderit, donec arenoſa urina alium eſſe morbum oſtendit, ſed inter initia perſæpe adeo ſimilem prioris, ut Galenus (*l*) quoque cum altero tentaretur, alterum eſſe, exiſtimaverit quoad

(*l*) De Loc. aff. l. 2. c. 5.

quoad uſque dejectio humoris quem vitreum dixerat Praxagoras, errorem ſuſtulit. Quo magis præceptum illud omnibus a Medicis ſervari debet; id quod Valſalvæ nocte intempeſta non licuit; ne ſuorum ipſi morborum ſint judices, cum duo ſummi Anatomici & Medici ſic cavere non potuerint, ne alter in alterum errorem inciderent; cujus ſimplicem confeſſionem ſibi uterque credidit convenire ſive Hippocratis more (*m*), aliorumque, ut Celſus (*n*) ait, *magnorum virorum*, *& fiduciam magnarum rerum habentium*, ſive etiam, quæ mea omni tempore ſententia fuit, quod longe majori laude ingenuitas digna ſit, quam hallucinatio, præſertim ejuſmodi, reprehenſione. Sed ad poſtremos Valſalvæ morbos revertamur. Hi quorſum eſſent evaſuri, jam plura antea indicia fuerant. Nam etiam inter conſulendum Medici animadverterant ſomniculoſum, nunnunquam & ſtertentem, ſic tamen, ut cum reſponderet, non videretur dormiviſſe. Mihi vero non tam id diſplicuit, cum forte anno eo-

 dem

(*m*) De Morbis Vulgar l. 5. n. 14.
(*n*) De Medicina l. 8. c. 4.

dem MDCCXXI. conſilia pro Fœminis primariis conferremus Venetiis primum, Faventiæ iterum, quam linguæ difficultas quædam in explicando ſermone, levis illa quidem, ſed mihi tamen, longo intervallo audienti, ſatis manifeſta; ut ex eo tempore & vereri ipſe, & Amicis prænunciare, quantumvis fruſtra, non deſtiterim quod anno accidit MDCCXXIII. proſtridie Kal. Februarias. Nam cœnato, ſecumque, ut ſolebat, commurmuranti, & quaſi aliquid commentanti repente os diſtortum quid immineret, domeſticis præmonſtravit. Admonitus, tantum adhuc aberat a mentis læſione, ut eos qui aderant, ne animo deficerent, neu perturbarentur, ſed ſibi ut quam quiſque poſſent, opem ferrent, hortatus, accerſitis Medicis, & Sacerdotibus, illis quidem ut ſanguinis non una detractione contenti, rurſus mitterent, ſi videretur, ſignificaverit; his vero, Sacra miniſtrantibus, ea omnia religionis & pietatis ſigna dederit, quæ vitam anteactam decerent, donec graviore morbi vi, quem ἀποπληξίαν vocant, ingruente, eadem nocte vivere deſiit. Sic Valſalva vix major ſeptem & quinquaginta

ta annis natus, quo morbo liberaverat plures, & quo de morbo præclara animadverterat, eo ipſe morbo ereptus fuit. Elatus eſt, pro dignitate hominis, honeſto funere, conditusque in ſacra Æde quæ ab Divo Joanne in Monte Bononienſibus appellatur. Quanta omnium de vivo opinio, quantumque mortui deſiderium fuerit, vel ex monumentis cognoſci potuit, quæ ipſi intra eum, quo deceſſit, annum, aut certe non poſt multo, raro exemplo quinque ſunt poſita, ab aliis aliud, aliisque verbis, ſed eadem omnia & laudis, & voluntatis ſignificatione: unum ſepulchro proximum, idque ab Æditimis, Canonicis Regul. Lateran., alterum, de quo ſupra commemoravi, in Noſocomio Incurabilium ab hujus Conſervatoribus; tertium, & quartum, adjecto ejus e nobili marmore ſimulacro, ſingulari opera atque arte perfecto, illud, Senatoribus auctoritate, & ſapientia præſtantibus quibus Inſtituti Scientiarum procuratio demandata eſt, id jubentibus, in magnificis ædibus eidem Inſtituto aſſignatis; hoc in celeberrimo Gymnaſii loco ab utraque Alma Univerſitate *Artiſtar.* quod potiſſimum, quoniam

ita factum atque exornatum eſt, ut quatuor de quibus in hac Vita expoſuimus, Valſalvæ præcipua ſtudia non minus inſcriptis verbis, quam circum addita haud ineleganti pictura repræſentet; idcirco ære deſcribendum, & cum hoc noſtro Commentariolo conjungendum curavimus. (*) Noviſſimum, nec ſine ſimulacro id quoque, Forocornelii in eo loco ſtatutum eſt, quem in locum, ſi quid ſibi in Patria accideret, Valſalva ſuum inferri corpus deſtinaverat, in Divi Dominici Templo, recens inſtaurato. Poſitum eſt autem ab uxore, fœmina lectiſſima, Helena Linia, pene una ſuperſtite familiæ ſuæ, apud Bononienſes veteris, & Senatoriæ. Quæ quantum viro, dum hic viveret, obſequens fuerit, cura patefecit ejus voluntati vel poſt obitum ſatisfaciendi. Cum enim hoc illum ſciret in animo habuiſſe, ut, ſe mortuo, ſua chirurgica inſtrumenta omnia, quæ nec ita pauca erant, nec vulgari induſtria atque artificio fabrefacta, Noſocomio cederent Incurabilium; Academiæ autem Inſtituti Scientiarum ſuum Anatomicum Muſeum, cum ob alia, tum maxime

(*) Vid. in Veneta Operum Valſalvæ editione.

xime ob admirabilem illam, primamque omnium, univerſi auditus organi una in aure præparationem, a Viris etiam Principibus expetitum: cum igitur id ſciret, nec prece, nec gratia, nec præmio adduci potuit, ut aliis quam quibus vir indicaverat, non juſſerat, cuncta illa traderentur: tanti apud eam, viri quoquo modo cognita voluntas fuit. Hanc anno duxerat MDCCX. ex eaque liberos ſex procreaverat, mares duos, fœminas quatuor. Sed virilem ſexum non reliquit; in prima enim pueritia utrumque amiſerat filium. Filiarum quoque ultima non diu patri ſuperſtes fuit. Vivunt reliquæ: Quarum priorem nuptum dedit mater Ludovico M. Monteſanio Capraræ J. C. nobili civi Bononienſi: altera, & tertia ſolemniter vovere Deo virginitatem maluerunt. Has omnes Valſalva habuit heredes non tam magni patrimonii, quam maximæ gloriæ. Illi enim augendo, etſi indiligens paterfamilias non fuit, multo minus operam dederat, quam ſcientiæ, & virtuti, &, quæ harum comes eſt, laudi nominis amplificandæ. Inter omnes conſtat, qui ejus & mentem, & conſuetudinem

probe cognitam habuerunt, multo eum maximam vitæ partem, ut verum inquireret, ac publica commoda promoveret, in diſſectionibus conſumpſiſſe. Namque in auris dumtaxat anatomia ſexdecim ipſos annos fuit, diſſectis ejus rei cauſſa humanis capitibus amplius mille. Hinc *Tractatus* extitit *de Aure Humana*, qui unus maxime apud Philoſophos, Medicos, atque Anatomicos Valſalvam illuſtravit, poſt Bononienſem editionem A. MDCCIV. apud Conſtantinum Piſarium, Trajecti ad Rhenum iterum A. MDCCVII. in officina Guilelmi Vandevvater, Genevæ autem tertium A. MDCCXVI. ſumptibus Crameri, & Perachonii, a typographis deſcriptus, & tamen a multis jam annis in tabernis librariis proſtans raro adeo ut nunc quartum prodire debuerit, cum tres poſthumæ Anatomicæ Diſſertationes, novum aſſidui Valſalvæ laboris, atque induſtriæ ſpecimen, primum ederentur. De quibus, & de eo Tractatu cum illa huc addidero, quæ nulla ratione omitti poſſunt, finem ſtatim ſcribendi faciam. Diſſertationes Valſalva recitaverat in ea quam ſæpius memoravi, Inſtituti Scientiarum Academia,

mia, primam quidem anno MDCCXVI. Kal. Jun. alteram vero anno MDCCXVII. circiter Idus Decembris; tertiam denique anno MDCCXIX. item pridie Idus Decembris. In prima ſermonem habuit de laxioris inteſtini Vinculis, de Sinibus Arteriæ Magnæ, de nervis ab Spinæ Medulla ad par Vagum accedentibus, deque Annulis tum Viſoris, tum Motoris oculi nervi moderatoribus. In altera de quibuſdam oculorum affectionibus, & ſecundum, & præter naturam, inque his poſterioribus de Suffuſione. In noviſſima de excretoriis Ductibus, atque uſu Renum Succenturiatorum. Gratia erat in pleriſque his rebus cum novitatis, tum vero etiam utilitatis. Itaque magno aſſenſu, & laude ab iis qui aderant, auditæ, mox fama apud ceteras Academias pervulgatæ ſummam omnibus editionis expectationem commoverunt. Nec abnuebat Valſalva: ſed illis valetudinis tardabatur incommodis, quibus, ut ſupra demonſtratum eſt, iis ipſis annis tentari cæperat. Icones erant conficiendæ, quæ cum prima Diſſertatione proponerentur. Neque enim tertiam ſcripſerat, quæ curam eandem requirebat, cum

de

de edendis obſervationibus illis ſuis cogitationem ſuſcepit, nonnunquam animi pendens, an adjectis ad eas aliis, longe alio pertinentibus, omnia reſcriberet, decemque in capita digereret: quæ res ipſa quoque afferebat moram. Sed tertia addita Diſſertatione, hoc conſilium prorſus abjecit; & Diſſertationes ut recitaverat, ita cum Academiæ, cui tradiderat, Commentariis edendas ſtatuit. Dum horum editio neceſſariis de cauſſis diutius extrahitur, utrumque accidit eorum quæ in iiſdem ſunt a Viro Clariſſimo Franciſco M. Zanotto diſerte, ut ſolet, commemorata (*o*), ut ſuas Valſalva Diſſertationes, aliquid in his expoliendi, & perficiendi cauſſa, ab Academia repeteret, utque antequam redderet, ſupremum obiret diem. Secuta ſunt illa quæ ab Zanotto protinus ſubjiciuntur, vere, cum narrat, perhumaniter, cum exiſtimat, omnia ſcribente, judicium de me & Heredum Valſalvæ amicum, & tantæ Academiæ, honeſtiſſimum: miſſio ad me non modo earum Diſſertationum, ſed & chartarum Valſalvæ omnium, quæcunque ad ejus ſtudia atti-

(*o*) Vid. Titul. Anatomic.

attinerent, poſtquam & cunctæ ita ut ipſe omnino volui, numeratæ fuerant, & ſingulæ obſignatæ; ſic autem volui ob illas cauſſas quæ in earum chartarum reſtitutione afferentur, nunc facile intelliguntur: denique confectio Epitomes Diſſertationum illarum, a me neque ita multo poſt, ad Academiam miſſæ, quæ cum ejus Commentariis (*p*) edita eſt. Quoniam vero in ea ad Zanottum Epiſtola qua illam ſum quanta maxima potui, brevitate Epitomen complexus, eſſe cauſſas ſcripſi, cur Diſſertationum editio mihi neceſſario eſſet in longinquum tempus differenda; quo in iudicio utinam deceptus eſſem; hic fuſius exponendum eſt, quæ mihi, & quot difficultates obſtiterint non tam in re perficienda, quam in conſilio capiendo qua eam potiſſimum ratione perficerem. Chartæ fuerant ad me allatæ maximo numero, quædam inter ſe nexæ, fere omnes ſolutæ, aliæ ad aliam rem attinentes, pleræque autem ita ſcriptæ, ut ſibi ſcribere occupati homines, memoriæ dumtaxat cauſſa, ſolent, imperfectis ſententiis, interdum & verbis, nec ſine compendiariis notis;

(*p*) Vid. Opuſcula.

tis; nonnullæ etiam, diffugiente atramento, vix legendæ. Perlegi omnes labore improbo, quem tamen nota Valſalvæ manus & conſuetudo ſublevabat. Inter legendum, quæ prorſus inutiles viderentur, ſepoſui: ceteras, quæcunque aliquid haberent quod ad Diſſertationes, ad Tractatum, aut denique ad Anatomen quoquo modo attinere poſſet, certo ſingulas adſcripto numero mihi notatas, iterum ac ſæpius relegi donec quaſi indice ſeorſum confecto, quid in qua charta extaret, facile, cum vellem, & ſcire liceret, & reperire. Feci idem in Virorum doctorum litteris, quæ erant plurimæ, ad Valſalvam ſcriptis, ſiquam vidi ad ejus aut obſervationes, aut vitam illuſtrandam ex parte aliqua eſſe utilem. Sic tandem etſi plurima inveni quæ ad eorum diſſectiones pertinent, qui ex vulneribus, aut ex certis aliis quibuſve morbis interierunt, complures etiam obſervationes, & quædam experimenta, longe alio, magnam partem, quam quo voluiſſem, ſpectantia, quarum rerum omnium eæ quæ nunc uſum nullum habuerunt (nam multæ habuerunt) ut alias habeant, ſi vita ſuppetet, operam da-

bo ; tamen quæ potiſſimum quærebam , ea multo fuerunt mea ſpe , & voluntate pauciora . Illud magis miratus ſum , vel quædam defuiſſe quæ olim mihi , atque aliis palam Valſalva dixerat ab ſe animadverſa , aut obſervata , ſive , quod malim credere , multa chartis committere prætermiſerat , ſive etiam interciderunt ; ut certe exemplum intercidit ejus Tractatus ampliſſimis oris conſpicuum , in quibus videlicet poſſet , ſiquid addendum , detrahendum , aut mutandum videretur , commode adnotare . Cujus ego exempli hoc magis recordor , quod cum duo , haud amplius , ad eum modum facienda curaſſet , ſibi alterum ſervavit , mihi alterum continuo dedit , rogans ut idem in meo facerem , quod in ſuo ipſe eſſet facturus . Tale igitur ejus exemplum ut ſumma conquiri diligentia juberet , etiam atque etiam petere non deſtiti ab illius ſororis filio Fauſto Stagnio J. C. & Canonico Forocornelienſi , ſpectata in Avunculum pietate Viro , qui & chartas ejus omnes magna cum cura ipſe collegit , & quæcunque de ejus vita minus cognita mihi erant , miſſo bene longo , Italice ſcripto , commentario me do-

docuit. Cum in Stagnio, ea de re viciſſim a me admonito, non minor eſſet, quam in me, cupiditas exempli illius inveniendi; cum ſæpius non per alios modo, ſed per ſe ipſe quæſiviſſet, neque ullum pene quærendi finem feciſſet, illud nuſquam extitit. Qua de re hic commemorandum putavi, ut ſi unquam forte alicunde id prodeat, facile ab omnibus agnoſcatur, meuſque hic labor, Valſalvæ voluntate cognita, felicius ab aliquo ſuppleatur. Nam voluiſſe Valſalvam, ut in Diſſertationibus, ita etiam in Tractatu quædam mutare, alia tueri, vel ex ſchedis ipſius conſtat; quæ vero potiſſimum, & qua ratione, vix uſquam omnino conſtat. Una enim, haud amplius, charta eſt, in qua diſerte adnotaverat, quid & quemadmodum in prioribus dumtaxat paginis Diſſertationis tertiæ ſibi mutandum conſtituiſſet. Itaque magnum mihi onus laboris, atque officii ſuſcipiendum putavi, ut quibus de rebus in ejus Tractatu, & Diſſertationibus verba fiunt, iis de rebus primum quid alii & ante, & poſt ipſum in eandem, aut in contrariam ſententiam prodidiſſent, deinde quid ipſe, quid ego obſer-

ſervaſſemus, attento animo, & libero ab omni partium ſtudio conſiderarem, ut ſic denique conjicerem, quæ ipſe ſibi, ſi viveret, atque utinam viveret, tuenda, quæ mutanda poſſet exiſtimare. Quæ omnia etſi neque brevis temporis fuerint, neque modicæ difficultatis, nihil tamen difficilius mihi accidiſſe, fateor, quam aut poſtrema illa conjicere, aut cum conjeciſſem, quod tandem mihi conſilium capiendum, quidve faciendum, conſtituere. Nam cum alia eſſent, eaque plurima, quæ jure mihi laudari, & defendi poſſe; alia vero quæ aliquanto ſecus ſe habere viderentur: num propterea conſtare ſatis, crederem, illa eadem futura fuiſſe quæ Valſalva ſervaret; hæc eadem quæ deleret? Quid? ſi me aliquid fugeret; multa autem poſſe, confiteor. Quid? ſi obſervationes, quantumvis ſæpe a me iteratæ, non ad eundem ſemper modum reſponderent: id quod in aliis, neque ita raro, accidiſſe animadverti. Num mihi nihiloſecius tantum ſumerem, ut quaſi ipſe Valſalva eſſem, quaſi omnia quæ ille, perſpecta haberem, quaſi aliter atque a me, res nunquam ab eo potuiſſent, aut

aut ab aliis poſſent inveniri ; in ejus Scriptis non omnia conſervarem ; ſed alia mutarem , alia tollerem ? Contra ea , hæ ſubibant animum cogitationes . Quid ? ſi ut mihi , ita forte aliis & videatur , & deprehendatur in his rebus . Quid ? ſi has ipſas Valſalva fuerat mutaturus . Num his conſervatis , officio ipſi debito ? num veri ſtudio ? num publicæ utilitati ſatisfaciam ? Simul veniebat in mentem , quam ipſe fuiſſet veri diligens , ut verum ſemper conſueſſet rebus aliis omnibus anteponere , quantum eſſet veritus quidquam quoquo modo confirmare , quod , non dico num verum eſſet , dubitaret , ſed tantummodo non per ſe ſciret . Cujus animi ſpecimen non unum dedit ; ſed hoc maxime , neque a me , neque hoc loco prætereundum . Cenſor fuerat ab Academia anno MDCCVI. conſtitutus cum Viro Clariſſimo Joanne Antonio Stancario , ut mea Prima *Adverſaria* Anatomica uterque ante editionem , quæ certis de cauſſis differri non poterat , examinarent , &, ſi videretur , approbarent . Cum Euſtachius Manfredius , in cujus acerbo obitu magnam nuper Italia , non modo Academia , fecit

fecit jacturam, huic præeſſet, eumque Cenſores conveniſſent, hæc Valſalvæ ſententia fuit: ſe quidem non dubitare, quin meas obſervationes qua conſueſſem, diligentia, & fide in perlectis Adverſariis ſcripſiſſem; ſed illud tamen non intelligere, qui ſibi eas liceret approbatione ſua confirmare, niſi ante ſingulas per Anatomen ad Partes ipſas exegiſſet, veraſque eſſe comperiſſet; quæ res nec modici eſſet temporis, nec exigui laboris. Mirari hic Stancarius, obſtupeſcere Manfredius. Ille vero, ſic ſum, inquit, ut videtis. Morgagnum diligo; ſed verum magis. Itaque mihi ſtat non approbare, niſi ſpatium detur per diſſectiones recognoſcendi. Quid verbis opus eſt? Vix ceſſit, vix dedit tandem permotus manus poſtquam ab utroque factus eſt certior, non illud a Cenſoribus leges Academiæ poſtulare, ſed hoc tantum, quod ultro fatebatur, non videri ſibi quidquam eſſe in eo libro quod aut falſum eſſe ſciret, aut alienum ab Academiæ inſtitutis. Atque hoc Valſalvæ factum, Stancarii, ut oportuit, & Manfredii manu teſtatum, ſicut eo tempore prope ſubiratus, juvenili animo, ta-

cite quidem, ſed non leviſſime tuli, ita nunc ſenex & probo, & laudibus effero: mentem enim unice oſtendit Viri, nihil, ſi opus fuiſſet, amicitiæ daturi, ſed huic verum, ut par eſt, conſtantiſſime antelaturi. Cum hæc ita eſſent, diuque animum modo in hanc, modo in illam partem diſtraherent; vix tandem me ab ea ancipiti cogitandi cura expedivi ea ratione ut parti utrique ſatisfacerem; ſed magnum ipſe ſuſciperem ſcribendi onus: quod, etſi me annos jam multos preſſit, leve tamen exiſtimabo, ſi ab æquis & intelligentibus Viris meum hoc conſilium non improbatum eſſe cognovero. Eſt autem hujuſmodi. Primo loco *Tractatum de Aure Humana* non modo iiſdem archetypis Tabulis quibus duæ poſteriores editiones caruerunt, ornatum, ſed talem omnino damus, qualis a Valſalva editus fuerat; niſi quod voculas aliquas, ſalva ſententia, interdum mutavimus, quæ contra ejus voluntatem, nobis longo uſu hac in parte probe cognitam, irrepſerant, quasque adeo per ſe ipſe fuerat mutaturus. Sic etiam in contextum accepimus adnotatiunculam quandam ad num. VIII. Cap. V. jam tunc poſtquam

quam hoc Caput a typographis deſcriptum fuerat, ſub aſteriſco, quando aliter non poterat, ipſo jubente, in ora additam. Sic denique ſiquid præterea ab iiſdem operis manifeſto peccatum fuerat, emendare non omiſimus. Tractatui poſthumas *Diſſertationes* ſubjecimus. In his ſententiam nunquam, at verba ſæpius, nec raro verborum quoque circuitum ea ratione commutavimus, quam vel olim Valſalvæ ipſi maxime placere in conficiendo Tractatu, cognoveramus (*q*), perſpicuam magis, quam cultam orationem, nec tamen omnino incultam probanti. Nihil addidimus, nihil prætermiſimus, ſi quiddam excipias ſub finem tertiæ Diſſertationis, idque non de noſtra tantum, ſed etiam de utriuſque Amicorum, hominum doctiſſimorum ſententia: erat enim cogitatum inexplicabile, &, quod conſequitur, plane inutile. Contra, in Diſſertatione eadem quoſdam locos ita reſtituimus, quemadmodum ipſum cognovimus ex charta, de qua ante dictum eſt, per ſe facere decreviſſe. Inſuper unamquamque Diſſertationem in plures quaſi articulos diſtribuimus, ſingulisque articulis & ſuum nume-

X 2 rum

(*q*) Vid. ejuſd. Tract. c. 4. n. 8.

rum præſcripſimus, & ad oras ſummulam adſcripſimus eorum quæ in quoque articulo traduntur: non quod harum rerum in ejus chartis ulla nobis inventa ſit; ſed quod in Tractatu illas omnes voluiſſe, memineramus; ut non videatur in Diſſertationum editione fuiſſe omiſſurus. Denique cura acceſſit conficiendarum Tabularum, earumque explicationum. Reliquerat ille quidem Figuras novem, omnes ad Diſſertationem primam attinentes; ſed aliam fere in alia charta, non collectas in Tabulas, non adſcriptis numeris, non inſcriptis litteris diſtinctas, non adjectis explicationibus illuſtratas. In uno dumtaxat folio quid in illarum quibuſdam pingendum curaſſet, preſſe & continuata oratione, quaſi memoriæ cauſſa, adnotaverat. Nos igitur in tres, quas Diſſertationibus interjectas edimus, novas Tabulas diſtribuimus, numeris, & litteris diſtinximus, hiſque reſpondentibus explicationibus ad ejus mentem declaravimus. Atque ut ille ab eodem quo ad Tractatus Figuras uſus fuerat, egregio Pictore Angelo Michaele Cavazzono pari & hujus, & ſua diligentia atque induſtria has quoque delineandas cu-

curaverat ; ita & nos ut ab eodem , a quo primæ , laudato Scalptore Franciſco M. Francia in ære inſculperentur anno MDCCXXV. curavimus , nullis neque ſumptibus , neque precibus , neque monitis parcentes , ut ſcalptura omni ex parte , ſummaque cum fide picturam ſequeretur : cujus certe voti , excepto uno aut altero , de quo in explicationibus admonemus , loco , compotes fuimus . Hactenus quo conſilio ſatis a nobis factum ſit primis illis rationibus , expoſitum eſt : nunc quomodo alteris , indicabimus . Duodeviginti Epiſtolas ſcripſimus , quarum undecim ad Tractatum attinent , reliquæ ad Diſſertationes . In utraſque autem conjecimus tum quidquid ad ſingula ex ordine capita , & rerum argumenta , in Valſalvæ chartis ſpectare , deprehendimus , quod bono in lumine collocavimus ; tum quidquid ex anatomicorum iuventorum hiſtoria ad eaſdem res pertinere , intelleximus ; tum quidquid de his iiſdem rebus aut ad eundem modum , aut ſecus ab doctiſſimis Viris non modo olim , ſed ad hæc uſque ultima tempora ſcriptum eſſe , cognovimus . His omnibus noſtras , quales eæ cunque

ſunt, non paucas certe, neque indiligenter habitas obſervationes, & animadverſiones adjecimus. Secundum has, ubicunque id facere, & quatenus facere licitum fuit, ſimul verum, ſimul Valſalvam defendimus. Siquando autem credidimus, utrumque ſimul defendi non poſſe; idem quod ipſe ibi facturus fuiſſet, ingenue eſt a nobis factum, ut Valſalva excuſato, & quoad potuimus, laudato, verum tueremur. Has autem Epiſtolas etſi una cum Valſalvæ Scriptis emittimus, non omnibus tamen ſcriptas volumus. Sunt enim ita cum iis conjunctæ, ut facile a Bibliopola ſejungi queant. Itaque ſiqui eam de Valſalva opinionem habent, quam ſi ullo de homine habere liceret, de ipſo in primis habendam faterer, nulla ut defenſione egere, nulli ut ſuſpicioni erroris obnoxium credant; ii poterunt in ejus Scriptis acquieſcere, ſecuri ceterorum. Qui autem illa eo ſunt animo in manus ſumpturi, ut ſiquid forte minus placeat, id reprehendant; hos vero etiam atque etiam rogatos volo, ut ſe tantiſper ab eo judicio ſuſtineant, dum illi Valſalvæ loco reſpondentem in meis Epiſtolis locum perlegant.

Sæ-

Sæpius enim aut ita defenſum, aut ita excuſatum invenient, ut aut nulla reprehenſione opus eſſe, intelligant; aut ſiqua forte, ea certe quæ cum aliqua tamen ſit laudatione conjuncta. Sicubi autem viderint, vero cogente, me ire in alia omnia, non continuo Valſalvam arguant; ſed ſic exiſtiment potius, idem illum facturum fuiſſe, ſi diutius vixiſſet, ſi ſpatio dato, plura obſervare, plura animadvertere, plura etiam legere potuiſſet: nam quamvis magnus illa tempeſtate Anatomicus fuerit, non ei tamen licebat quid a poſteris inveniendum eſſet, divinare. Simul eorum quæ ſupra dicta ſunt, veniat in mentem, fuiſſe ipſi in animo mutare quædam in Scriptis ſuis, fortaſſe illos eoſdem locos. Ad extremum, quidquid diſpliceat, me potius, & conſilium meum, non animum, reprehendant. Siquid autem forte a me felicius alicubi aut obſervatum, aut animadverſum, aut conſtitutum eſſe, crediderint, non mihi illud, ſed Valſalvæ ipſi acceptum referant: qui niſi me olim adoleſcentulum ad hæc ſtudia inſtituiſſet, niſi quærendo præiviſſet, obſervando præluxiſſet, nihil a me horum ſuſceptum eſſet.

NERIO CORSINIO S. R. E. CARDINALI

ANGELUS FABRONIUS S. P. D.

Si cui forte laude dignus videbor, quod ad Hiſtoriam ſcribendam me applicuerim, quidquid hoc erit laudis tibi, Cardinalis ampliſſime, referam acceptum, qui me adoleſcentem alia ſtudia colentem, alia cogitantem ad hoc ſcriptionis genus vocaſti. Placuit enim tibi onus mihi imponere, ut litteris mandarem res geſtas ſummi Pontificis Patrui tui CLEMENTIS XII.*, quod quidem licet majus eſſe intelligerem; quam ego ferre poſſem, recepi tamen, cum maluiſſem videri nimis audax, quam parum voluntati tuæ obſequens. Confeci ergo commentarios rerum illius præſtantiſſimi Pontificis, eoſque in lucem exire ſivi, nihil reformidans criminationes hominum, quas multas fore videbam multis de cauſſis, ſed ea præſertim quod non ſatis conſultum tanti Pontificis memoriæ videbatur, quod ab eo illius hiſtoria tractaretur, a quo maturitas ætatis, & ingenii, ſcribendique exercitatio aberat.*

Sed

Sed qui ſemel timorem abjecit, eum bene & naviter oportet eſſe confidentem. Itaque vix a me ſatisfactum fuit promiſſo ac recepto, quo me tibi obſtrinxeram, cum ad altius Pontificis hiſtoriam contexendam animum traduxi; neque hoc contentus explicandas quoque ſuſcepi vitas excellentium doctrina Italorum, qui aut noſtra, aut patrum memoria floruerunt. Opus quidem magnum, quod plurimi his temporibus apud nos vixerint, quorum imagines exprimi maxime conducit ad Italiæ laudem, ejuſque Incolarum utilitatem; quodque neceſſe ſit in magna rerum varietate verſari, cum unus in una facultate, alius in alia excelluerit. Neque autem ego ſum ita demens, ut me tantum onus ſolum ſuſtinere poſſe putem. Itaque vocabo alios in ſocietatem laboris; nihil ſtatuam in referendis, perpendendiſque ſcriptis libris quod homines judicio eruditiſſimi prius non comprobaverint; eligam idoneos Ariſtarchos, qui, ſi quod erit animadverſum peccatum, corrigant; exquiram ſinceros & veridicos doctores, qui me de iis rebus, quas ſcire opus ſit, diligentiſſime faciant certiorem; & admonitores quoque non verecundos mi-

hi

hi parabo, qui me attentum teneant ad omnes Hiſtoriæ leges, præſertim cum ſcribendum erit de hominibus aut amicitia, aut aliis vinculis mecum conjunctis, ne amori meo pluſculum quam concedit veritas largiri videar. His ſubſidiis ſpero non ſolum æquorum expectationi, ſed etiam iniquorum invidiæ me ſatisfacturum. Tu interea, Cardinalis ampliſſime, habebis diligentiæ meæ ſignum in hac, quam ad te mitto, Cardinalis Vrſii vita, a qua idcirco ſcribendi initium ſumpſi, quia me tibi rem gratam facturum putavi. Explicat enim ſcripta, mores, conſuetudinemque hominis illius, cujus commodis, ac dignitati ſic faviſti, ut plura a parente proficiſci non potuerint; quique tantis erat tibi non ſolum beneficiorum, ſed etiam amoris vinculis aſtrictus, ut nulla unquam fuerit amicitia conjunctior. Sæpiſſime mihi de hac amicitia cogitanti quærendum videtur, quid tantam amoris vim gignere, & continere potuerit. Cujus rei hanc unam cauſſam reperio, lumen ſcilicet virtutis, quod in utriuſque veſtrum animis elucebat. Profecto nihil eſt virtute amabilius, nihil quod magis alliciat homines ad diligendum; quapropter

cum

Digitized by Google

cum aliquem nacti ſumus, cujus cum moribus et natura congruamns, quod in eo virtutem, bonitatemque perſpicere videamur, exardeſcat oportet admirabilis quædam benevolentiæ magnitudo. Itaque dubitare non poſſum quin legens ea, quæ pertinent ad declarandos mores Vrſii, tute ipſe cognoſcas, & reviviſcat priſtinus ille amor, qui inter vos fuit, ſi forte præpotens mors illum potuit imminuere. Neque in his libris hoc unumtui exemplar intueberis, Cardinalis præclariſſime. Propoſitum eſt enim nobis, ceteras inter imaginem quoque exprimere Philippi Corſinii Patris tui. Cujus quantique viri! Is profecto ita vixit, ut omnes in eo ſint admirati præſtantiam in litteris, juſtitiam, fidem, probitatem, prudentiam, liberalitatemque. Eſt in manibus hominum Mexicana Hiſtoria, quam ex Hiſpanico in Italicum ſic convertit, ut nihil fieri poſſit elegantius: extant quoque nonnullæ ejus orationes, ſane nobiles, quas in doctorum virorum cœtibus dixit: nota ſunt ſumma, quæ in eum contulerunt, honorum ornamenta Medicei Principes, inter quæ non illud poſtremum fuit, quod a Ferdinando II. electus fuit cum viro immortali memoria

moria Laurentio Magalotto , qui comitaretur ejus Filium Coſmum in itinere , quod is per Europam habuit . Credibile eſt quidem a tanto Principe cariſſimi Filii curam nonniſi iis fuiſſe concreditam , qui poterant illum ad omne eruditionis , virtutiſque genus inſtruere . Sed de his alias . Tu fac interea , ut quando jam hoc tribuiſti humanitati tuæ , ut nos noſtraque ſtudia ſuſciperes , tribuas idem conſtantiæ , ut ſuſcepta tuearis ac foveas . Vale .

Romæ Kal. Maii MDCCLXIII.

JOSEPHUS AUGUSTINUS CARDINALIS URSIUS .

JOSEPHUS AUGUSTINUS URSIUS Florentinus , parentes habuit Joſephum Urſium & Eliſabetham Jannetiam , quibus etſi honos , ac jus Florentinæ Civitatis hereditarium , tamen non admodum ampla res familiaris erat . Ab his , quod integritate morum eminerent , quanta diligentia fuerit Joſephus jam a prima ætate inſtitutus , facile eſt exiſtimare : Quantam vero is de ſe jam tum omnibus faceret expectationem , hoc erit teſtimonium . Quar-

Quartum agebat ætatis annum, cum ad Materteram, quæ in oppido S. Caſſiani, quod Florentia millia paſſuum octo abeſt, religioſum vitæ genus profeſſa fuerat, eum parentes adduxerunt. Erat eo loci eadem vita inſtitutoque aſtricta virgo quædam laude pietatis excellens e gente Paolſanta, quæ ut puerulum vidit, patri ominata eſt illum Romana purpura illuſtrem fore. Quod prædictum facile obtinuit fidem, non ſolum quia non ſine aliquo inſtinctu inflatuque divino factum eſſe putabatur, ſed etiam quia non levi confirmabatur conjectura. Elucebat enim in puero indoles ad virtutem magna, quæ ſumma omnia atque præclara portendere videbatur. Politioribus ſtudiis, ut primum per ætatem licuit, viris e Societate JESU magiſtris uſus, operam adeo diligentem, tantoque cum progreſſu dedit, ut induſtriam laudarent omnes, ingenium admirarentur. Nec minori laude, cum ſe ad Philoſophiam contento curſu tranſtuliſſet, in ea verſatus eſt, ſecutus Peripateticos. Tali modo quaſi gradu quodam, atque aditu ad ceteras facultates jacto, Piſas proficiſci meditabatur, ut ibi Juri Civili & Pontificio ſtuderet.

ret. Sed repente hoc conſilium abjecit, ut ſe totum Deo voveret, eam putans eſſe præclaram beate vivendi & ſimplicem & directam viam, quæ vix rerum humanarum fluctibus alluatur. Itaque Feſulas ad S. Dominici Cœnobium ſe contulit, ibique IX. Kal. Martias anno MDCCVIII., cum ageret ſeptimum & decimum ætatis annum in Prædicatorum Familiam cooptatus eſt, nomine ſibi impoſito Joſephi Auguſtini, cum antea Auguſtinus Franciſcus appellaretur. Annum ipſum cum tiro ita vixiſſet, ut facile proſpicere Collegæ ejus poſſent, qui veteranus aliquando futurus eſſet, incredibili eorum omnium voluntate, ſuam Ordini, cui nomen dederat, perpetuo obſtrinxit fidem. Florentiam inde miſſus ad excolenda in Cœnobio S. Marci rerum divinarum ſtudia, tantam in his operam collocavit, ut ternas vel ad ſummum quaternas noctis horas quieti concederet. Præſertim vero his temporibus verſatus eſt in legendis SS. Patrum operibus, cognoſcendiſque Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ monumentis; videbaturque jam ab adoleſcentia, perfectum quiddam atque abſolutum hoc in genere attigiſſe. Neque

que illud eſt prætereundum, quod nunquam ſe ad legendum conferebat, quin prius, ſecutus ſplendidiſſimum illud non modo ſui Ordinis, ſed etiam Catholicæ Eccleſiæ lumen Thomam Aquinatem, preces quaſdam diligenter adhibuiſſet. Quæ, aliaque multa ſinceræ pietatis ſigna cum effugere non poſſent oculos ſuorum, illud fiebat, ut non minori apud illos eſſet opinione ſanctitatis, quam doctrinæ. Non poſt multo quam Sacerdos eſt factus, ſuſcepit munus docendi; docuitque eodem in Cœnobio S. Marci Philoſophiam primum, ſatis quidem docte & perite; mox Theologiam tanta nominis ſui commendatione, tantaque auditorum frequentia, ut magna adhuc memoria ſit ejus magiſterii. Etenim non exſuccum quidpiam exhibebat auditoribus ſuis, ſed plenum ac perfectum, quodque argumentorum vi, variaque eruditione animos & veritate percelleret, & ſingulari voluptate perfunderet. Sed tamen adhuc Urſii fama exiguis continebatur finibus. Hi vero: multis poſtea ab eo ſcriptis libris, magniſque doctorum virorum de iis judiciis, ſic amplificati ſunt, ut ille non minus fuerit abſentibus, quam ſuis civi-

civibus cognitus. Eſt Florentiæ *Melani*, quod vocant, *Oratorium* ad S. Jacobi. In eo ſtatis diebus cœtus habebantur illuſtrium aliquot civium Florentinorum, cum quibus una adeſſe, deque divinis rebus, rectaque inſtitutione morum familiari ſermone colloqui unus aliquis conſueverat Cœnobii ad S. Marcum Alumnus. Id munus cum Urſio obtigiſſet, accidit ut aliquando ſermonem inſtituerit de mendacio, docueritque quam illud eſſet indignum non ſolum orthodoxo, ſed etiam honeſto quolibet homine. Cui e ſodalium unus: *Valde tibi aſſentior illud quod a te dictum eſt; ſed velim mihi perſuaderi, non extare, ut aliqui exiſtimarunt, & in his Carolus Ambroſius Cataneus, legem quandam hominum conſenſu ſtatutam, quæ verbis interdum omnem adimit ſenſum, ſic ut* eſt, *&* non eſt *deſinant eſſe notæ affirmationis & negationis, nihilque ſonent, quando ex proditione veri naſci oportet grave aliquod damnum, puta vitæ, rei, atque exiſtimationis*. Hanc ſententiam paucis tum verbis confutavit Urſius; ſed mox accuratius, & copioſius auctoritatibus, exemplis, & rationibus conquiſitis, oppugnandam putavit. Librum ergo confecit,

fecit, ediditque Romæ an. MCCXXVII. quo contendit legem illam ignoraſſe veteres Philoſophos & Eccleſiæ Patres, e quorum ſcriptis, ac præſertim Auguſtini multa ſumit, quibus in hac quæſtione teſtimoniis utatur: clara & illuſtria Martyrum exempla in medium profert, qui mortem oppetere maluerunt quam veritatem lædere: hoc exigere Dei Numen, naturæque rationem dicit, ut verba declarent animi noſtri ſenſus, propptereaque non eſſe in poteſtate hominum, excogitato materiali, ut vocant, verborum uſu, divinam hanc, naturalemque legem diſſolvere. Hæc aliaque hujuſmodi bono in lumine poſita, & haud impolite patrio ſermone explicata, ſatis multa eſſe putabat Urſius ad ſententiam ſuam propugnandam. Quoniam vero non defuere qui illa conati ſunt invadere, non dubitavit iterum in arenam deſcendere; editoque in vulgus altero libro, ut ſua magis magiſque confirmaret, & quæ contra dicebantur dilueret, excitatæ de ſe expectationi cumulate ſatisfecit. Sed non propterea alterius partis propugnatores ſiluere. Cumque horum neſcio quis epiſtolam vulgaſſet, quæ maxi-

Digitized by Google

maximam apud eoſdem conſecuta fuerat celebritatem, hanc continuo adortus eſt Urſius, oppoſuitque ei *Demonſtrationem* quandam *Theologicam*, in qua eſt ſumma quædam continuatio ſerieſque argumentorum, ut aliud ex alio nexum, & omnia inter ſe apta colligataque videantur. Inter hæc ſiquid incurreret ſubſecivorum temporum, quæ homo, ſiquis unquam alius induſtrius, perire non patiebatur, id ille totum inſumebat in actis martyrii Sanctarum Perpetuæ, Felicitatis, Sociorumque illuſtrandis, vindicandiſque iiſdem Sanctis Martyribus a Montaniſmi nota, quam Samuel Baſnagius, plaudentibus Actorum Lipſenſium Scriptoribus, illis inurere ſtuduerat. Quod ſi laude dignos eos exiſtimamus, qui ſcriptis ſuis a Platone, Ariſtotele, Epicuro, Solone, aliiſque antiquitatis Philoſophis criminum ſuſpicionem propulſarunt; quanto magis prædicandus eſt is, qui non inanis ac falſæ, ſed ſolidæ ac veræ ſapientiæ cultores, propagatoreſque eximios, & unde tot & tam præclara ad nos dimanarunt exempla virtutum, ſibi defendendos ſumit adverſus inimicorum calumnias? Urſius igitur

tur librum elucubravit, ac typis commiſit an. MDCCXXVIII. in quo firme, eleganter, ac copioſe comprobat horum Martyrum orthodoxiam, omneſque contrarias Baſnagii rationes labefactat. Cujus rei nullum certius afferre poſſum teſtimonium, quam quod iidem Actorum Lipſenſium Scriptores nón diſſimile huic noſtro de illo libro pronuntiarunt judicium *. In hoc ipſo libro haud pauca diſputantur contra Ruinartium & Doduvellum, qui negabant horum Martyrum Acta collegiſſe atque edidiſſe hominem e grege Montaniſtarum: deinceps diſſeritur de viſis, qua in re illud Urſius oſtendit, prioribus Eccleſiæ ſæculis Deum illa ſæpe ſectatoribus ſuis dediſſe ad occulta iis aperienda. Porro id cauſſa exigere videbatur, quoniam Baſnagius non leve ſe arbitrabatur ducere argumentum, cur ii Martyres dicendi eſſent Montani hæreſi contaminati, ex iis, quæ eoſdem in ſomniis vidiſſe, atque prædixiſſe Acta narrant. Demum quaſi quandam appendiculam in librum intulit, quæ Franciſcus Caſtilionenſis ſcripſerat de vita, atque morte, quam pro vera Chriſti religione

 exeun-

* Supplem. ad nov. Act. Erudit. Tom. 2. ſect. 12.

exeunte ſæculo xv. occubuit B. Antonius Pedemontanus, eaque notis illuſtravit. Sic enim ſe putavit de Cœnobio, in quo degebat, mereri optime, propterea quod Pedemontanus ejus alumnus fuerat; quodque tum ille, tum Caſtilionenſis fuerant S. Antonino Florentino Archiepiſcopo conjunctiſſimi, quem inſtitutorem ac parentem habuiſſe merito idem Cœnobium gloriatur. Vix dum opus illud perfecerat Urſius, cum aliud eſt aggreſſus, ut probaret adverſus Martenium, Lupum, Petavium, Juveninium, ac præſertim Albaſpinæum, Eccleſiam tribus primis ſæculis minime denegaſſe reconciliationem iis, qui eſſent capitalium criminum rei. Videtur Urſius orbem omnium peragraſſe Eccleſiarum, quæ ab Apoſtolis conditæ fuerant, aut quæ illarum erant ſoboles, ut ex earundem monumentis graviſſima certiſſimaque in eam rem ſumeret teſtimonia. Nec vero ignorabat iis temporibus fuiſſe quoſdam in Affrica, & in Hiſpania tantæ ſeveritatis in majoribus criminibus animadvertendis, ut iis, qui eorum culpa tenerentur, reditum in gratiam cum Eccleſia patere noluerint; ſed ajebat, unum aut

alte-

alterum hujuſmodi exemplum nihil valere contra morem & diſciplinam, quam homines ab Apoſtolis acceperant, quaque docti fuerant, ſic in ſontes ſeveritatem adhibendam eſſe, ut magnis condimentis lenitatis, ac miſericordiæ mitigetur. Profecto in hoc libro Urſius ſe præſtitit Theologum præclara, reconditaque eruditione atque doctrina. Cum vero non ſemel a re propoſita, opportune tamen ſemper, digreſſus fuiſſet, ut tempora conſtitueret quibus aut Marcio in Ponto & Aſia diſſeminavit Cerdonis errores, aut Tertullianus Montani ſectator eſſe cæpit, libroſque ſuos vulgavit *de Corona Militis*, & *de Pudicitia*, aut uterque Decius Urbem reliquerunt, aut Illeberitana Synodus habita fuit, tantam temporum ſcientiam oſtendit, ut huic rei in primis ſtuduiſſe videatur. Accidit interea ut Religioſi ii viri, quos idem ſodales contubernaleſque habebat, ſibi de more conſtituere vellent Præſidem. Etſi permulti erant quos ætas, rerumque uſus, & virtus, doctrinaque commendabant, unus tamen Urſius cunctis ſuffragiis electus eſt, cum vix octavum & trigeſimum ingreſſus eſſet ætatis annum.

Quod ubi intellexerunt amici, venerunt ad eum gratulatum. Ille vero valde ſuam vicem dolere dicebat, quod non ſatis virium ad hoc ſuſtinendum onus haberet; quodque neceſſe eſſet plurimum detrahi ſtudiis ac litteris ſuis. Quæ quidem indicio eſſe poſſunt, quam modeſte de ſe ſentiret, quantuſque in eo eſſet doctrinæ amor. Sic autem muneri ſuo præfuit, ut omnes exiſtimarent quaſi lumen aliquod ſanctitatis elucere omnes actiones, omniaque dicta ejus. Quanquam ita comparatus erat, ut magis exemplo quam verbis homines ad virtutis amorem accenderet. Eo tempore in familiam recepit Cœnobii Conſtantinopolitani nomine Thomam Mariam Mamachium, quæ res magnæ ei lætitiæ fuit. Nam præſentiebat quanto eidem familiæ is futurus eſſet ornamento; quo fiebat, ut uni huic maxime indulgeret, neque eum ſecus diligeret ac filium. In regendo Cœnobio licet omnem operam curamque ponere videretur Urſius, potuit tamen abſolvere, quæ paullo ante inchoaverat *de Invocatione Spiritus Sancti in Liturgiis Græcorum, & Orientalium*. Fuit olim in Concilio Florentino magna Græcos inter & Lati-

Latinos diſceptatio, num ad Euchariſtiam conficiendam præter verba quæ Chriſtus adhibere Sacerdotes docuit, neceſſaria quoque eſſet S. Spiritus invocatio. Affirmabant Græci, negabant Latini; poſtque diuturnam pugnam eum tandem res exitum habuit, ut illi convicti ac veritatis vi coacti errorem ſuum deſeruerint. Sed non diu pax fuit, cum illum eundem Græci, facta ſeceſſione, inſtauraverint: quod ab illa Gente in Latinos jamdiu conceptum inveteratumque odium cogitanti mirum videri minime debet. Illud potius mirandum quoſdam noſtratum, & in his Ricardum Simonem, & Antonium Auguſtinum Tuetteum, hac ætate extitiſſe, qui pene in Græcorum abierint ſententiam. Id ægre ferens Urſius eos confutare eſt aggreſſus. Confutationem autem ſic contexuit, ut excutiat & explicet plurima Latinorum, ac præſertim Græcorum Patrum loca ac teſtimonia, libros præterea Rituales Græcarum & Orientalium Eccleſiarum, demonſtretque minime ex iis confici poſſe, ſicuti contendebant adverſarii, eaſdem Eccleſias, tradita a majoribus diſciplina, ita invocaſſe Divinum Paracletum, ut vide-

rentur in eo ponere abſolutionem perfectionemque Euchariſticæ conſecrationis. Diligentiſſime quoque is perpendit monumenta Concilii Florentini, quod cauſſæ ſuæ conducere arbitratus eſt; nihilque earum rerum omittit, quæ hunc librum perfectum, expletumque omnibus ſuis numeris & partibus efficere poſſint. Vix illum Urſius abſolverat, cum anno ſecundo poſtquam Cœnobio præeſſe cæperat, Romam a Cardinali Nerio Corſinio accerſitus eſt, ut Theologi locum apud eum teneret. Id illi pergratum atque jucundum fuit, quod vehementer ad ſtudiorum ſuorum rationem, naturamque ſuam, quæ prorſus ab omni præfectura abhorrebat, accommodatum arbitrabatur. Cardinali autem multis magniſque in rebus, eo præſertim tempore, quo ejus Patruus CLEMENS XII. Eccleſiæ clavum rexit, conſilio adfuit. Etenim ille neminem Urſio laude prudentiæ, fidelitatiſque anteferebat. Sed hoc in primis ad tanti viri laudem illuſtre fuit, quod idem Pontifex ſæpe eo non ſolum conſiliario, ſed etiam ſcriptore uſus eſt. Sunt in manibus quæ juſſu illius exaravit (minora ſilentio prætermittimus) ut probaret, potuiſſe

cum

eum jure privare Cardinalem Nicolaum Coſciam Archiepiſcopatu Beneventano; utque oſtenderet fas haud eſſe Regi adigere Epiſcopos, qui in ejus ditione ſunt, ad *Homagii*, aut, niſi oppida ab eo accepta habeant, ad *Fidelitatis*, ut appellant, jusjurandum. His mandatis confectis, totum ſe convertit ad contexendas *Diſſertationes Theologicas de Baptiſmo in nomine Jeſu Chriſti; & de Chriſmate Confirmatorio*. Noverat enim Theologos haud paucos fuiſſe ſæculo ſuperiori, & eſſe etiam hoc noſtro, qui Baptiſmum ab Apoſtolis in Chriſti nomine nunquam fuiſſe datum defenderent, ac S. Thomæ contra ſentientis opinionem nec veram nec veriſimilem dicerent: Et illud quoque noverat, Samuelem Baſnagium graviſſimo captum fuiſſe errore, ut arbitraretur Chriſmatis uſum in Confirmationis Sacramento ignoraſſe Eccleſiam primis temporibus, & in eam a Valentinianis derivatum fuiſſe. Priores ſic eſt adortus Urſius, ut ſententiam Doctoris Aquinatis ſatis eſſe probabilem demonſtraverit; alterum vero tam eſt graviter inſectatus, ut plane convicerit impietatis. Quibus in rebus cum eſſet occupatus ſumma CLE-

MENTIS XII. voluntate factus eſt Cathedraticus Caſanatenſis. Vocantur autem Cathedratici Caſanatenſes duo ex Ordine Prædicatorum ſcientia clari viri, qui inſtituto Hieronymi Cardinalis Caſanatæ e ſuperiori loco mane quidem alter, alter veſperi ſtatis diebus S. Thomæ *Summam* rei Theologicæ ſtudioſis Romæ interpretantur. Ex quo factum eſt ut Urſius non ſolum honeſto, ſed etiam grato fungeretur munere. Ita enim erat in illum Doctorem animatus, ut omnes cuperet ad illius diſciplinam adjungere. Interim Romæ nuntiatur, in Gallia typis impreſſam fuiſſe Bajaniſmi Hiſtoriam a Joanne Baptiſta Duſcheſnio conſcriptam, hacque infamari Petrum Sotum hominem e Dominicana Familia præclariſſimum, quaſi ipſe jeciſſet initia, & tanquam ſemina, unde errores Baii procreati fuiſſent. Id ut audivit Thomas Ripollius, qui eidem Familiæ præerat, Urſio mandavit, ut libro falſas Duſcheſnii accuſationes refelleret. Quod quidem illi facile fuit. In promptu enim habebat, quæ Pontifices MM., Tridentina Synodus, Cardinales, Epiſcopi, Principes, Scriptoreſque magni nominis Soto impertierant præconia ac teſtimo-

ſtimonia hominis pietate, ſtudio Catholicæ Religionis, fide, integritate, atque doctrina præſtantiſſimi. Quæ poſtquam collegit Urſius, tranſit ad examen librorum, ac præſertim *Epiſtolaris Diſſertationis cum Ruardo Tappero de conciliatione gratiæ, ac liberi arbitrii*, neque ullum eſſe in iis locum probat, ex quo jure meritoque Soto conflari invidia poſſit, contra vero eſſe multa, quæ plane adverſantur erroribus, quorum illum Hiſtoricus inſimulaverat. Neque ſolum pro aliis, ſed etiam pro ſe ipſo his temporibus pugnavit Urſius. Etenim Droiinius impotentis ingenii Gallus adeo in illam, quam paullo ſupra memoravimus *de Baptiſmo ec.* Diſſertationem ſtylum acuerat, ut non tam eam refellere, quam in ejus auctorem furere videretur. Huic Urſius ſic reſpondit, ut ſe injuriis prorſus abſtinuerit, nihilque aliud egerit, niſi ut oſtenderet omnium pene temporum memoriam ſententiæ Doctoris Aquinatis ſuffragari videri. Hæc atque alia (nam edidit quoque Latinam Orationem de laudibus B. Catharinæ de Ricciis) quæ ad hæc uſque tempora typis mandaverat ingenii monumenta, magnam illi

 famam

famam confecerant, ut jam videretur in Theologorum numero, qui Romæ florebant, principem locum tenere. Itaque nemini dubium erat brevi illum in ampliſſimum dignitatis gradum collocatum iri. Ad hunc primus illi aſcenſus fuit an. MDCCXXXVII. quo tempore a CLEMENTE XII. factus eſt a Secretis illius Magiſtratus, cujus munus eſt interdicere lectionem librorum, in quibus ſe ſe prodit ſcribendi licentia, nequid Chriſtiana Reſpublica detrimenti capiat. Occupato hoc honoris loco, primam habuit curam Urſius, ut Pontifici optime de ſe merito, Eccleſiæque voluntatem ſtudiumque ſuum magis magiſque declararet. Cujus rei amplam eidem occaſionem dedit opus illud Jacobi Benigni Boſſuetii, quod juſſu Ludovici XIV. ad propugnandam notam *de poteſtate Eccleſiaſtica Declarationem* a. MDCLXXXII. in Comitiis Cleri Gallicani editam conſcripſerat, quodque Epiſcopus Trecenſium ejuſdem Boſſuetii Fratris Filius, mortuo jam Auctore, anno MDCCXXX. Luxemburgi typis imprimendum curaverat. Auctoris celebritas, ubertas, varietas, copia argumentorum, quibus idem evincere nitebatur jura Sedis Apo-

Apoſtolicæ in definiendis Fidei controverſiis ſuis contineri finibus, iiſque non admodum amplis, illud effecerant, ut permulti eſſent tum apud Gallos, cum apud Italos qui palam dicerent, Boſſuetium iſtorum jurium defenſoribus non modo ſpem victoriæ, ſed etiam voluntatem defenſionis abſtuliſſe. Quod judicium falſo prolatum fuiſſe ii intelligent, qui legent libros Urſii, quibus ſe ſe illi Scriptori oppoſuit. Profecto fortiter is cum tanto adverſario bellum geſſit. Nam omnia quæ conferri poterant, in illum contulit tela; contraria ſic excepit, ut pleraque leviora atque hebetiora eſſe oſtenderit, ac multa in ipſum adverſarium retorſerit; & ſiqua res fuit quæ premeret vehementius, non modo non abjecit, ſed ne rejecit quidem ſcutum, ſic ut nunquam ceſſiſſe, contra ſuperiorem ſemper diſceſſiſſe haud injuria a doctis quibuſdam viris judicatum fuerit. Longum eſſet de omnibus rebus, quæ in his libris continentur dicere. Itaque dixiſſe ſufficiat: Urſium tribus prioribus voluminibus, quæ ſunt *De irreformabili Romani Pontificis in definiendis Fidei controverſiis judicio*, multa enucleaſſe ſacrorum librorum, Patrum,

trum, aliorumque graviſſimorum ſcriptorum loca, ac multo plura expoſuiſſe Conciliorum decreta, ut oſtenderet, Eccleſiam ab ultimis uſque temporibus conſenſiſſe (mirum putaſſe Boſſuetium ex Eccleſiæ conſenſu ſe quoque maximum cauſſæ ſuæ præſidium petere poſſe) de hoc *irreformabili judicio*: Poſtremo vero operis volumine, quod inſcribitur, *De Romani Pontificis in Synodos Oecumenicas & earum Canones poteſtate* æque firmiter ac copioſe probat, Romanos Pontifices minime Conciliorum legibus, ſed has illis ſubjectas eſſe. Ad hæc addi quoque illud poteſt, eundem multas in his libris collegiſſe rationes ac teſtimonia ad refellendos viros doctiſſimos Antonium Arnaldum, & Petrum de Marca, quorum alter acerrime propugnaverat haud poſſe revocari in dubium vim, auctoritatem, pondus decretorum Concilii Conſtantienſis; alter novam propoſuerat rationem conciliandi conjungendique libertatem ſuffragiorum, quam in Œcumenicis Conciliis Epiſcopi habere debent, cum ſumma Pontificis poteſtate. Pontifici enim eas tantummodo partes dabat, quas Romani Imperatores in condendis

dendis Senatus Conſultis obtinere ſolebant. Sic Urſius magna doctrinæ & eruditionis copia cum demonſtraſſet, nullis poſſe terminis definiri jus Romanorum Pontificum in præſcribendis, vel declarandis iis rebus, quæ ad Religionem pertinent, aliud ſumpſit opus in manibus, quod non minorem & ſibi laudem, & Chriſtianæ Reipublicæ utilitatem peperit. Hiſtoriam Eccleſiaſticam, quam Gallice ſcripſerat Claudius Fleurius, neſcio quis in Italicum converterat, & Venetiis typis imprimere inſtituerat. Id ut Romam allatum eſt, quod detrimentoſum eſſe exiſtimabatur (nam multis in locis ſcriptor ille animum haud mediocriter juribus Romanorum Pontificum infenſum patefecerat) ſi in omnium manus illa perveniret, quæritur quid facto opus ſit. Conſulentibus Urſius reſpondit, dandam eſſe operam, ut cæpta impreſſio intermitteretur; quo vero Italorum utilitati ac decori proſpiceretur novum opus conficiendum. Hoc conſilium majori parti cum placuiſſet ille rogatus eſt, ne graveretur hoc in ſe onus ſuſcipere. Tum ille: intelligere ſe ſe quanti res eſſet operis ac laboris; hoc tamen eſſe in Chriſtianam Rempubli-

publicam animo, ut nihil ejus cauſſa recuſaret. Hac re conſtituta, nullam interponendam eſſe moram putavit quin ad eam conficiendam ſe pararet. Quanquam non multis ille egebat adjumentis. Habebat enim inſculpta in animo monumenta temporum, locorum, hominum, geſtarumque rerum; mirabilis in eo erat cognitio Conciliorum ac Patrum, in quibus legendis omnem triverat ætatem; judicio acri & recto præditus erat, ut poſſet non ſolum conſilia, acta, & eventus rerum ordine declarare, ſed etiam tuto ac vere exponere quid probandum rejiciendumque eſſet. Siquid eum deficiebat erat perfecta Etruſce ſcribendi laus, ad quam obtinendam omne ſuum ſtudium convertit. Nam optimos ſcriptores diu noctuque legendo, e quibus germana quædam locutio exurgere ſolet, nativum illum colorem, quo ſermo Etruſcus imbuitur, mirifice expreſſit. Ut vero ſtylum exercitatione acueret, libros quos Latine *de Pontificis Maximi irreformabili judicio, poteſtateque* fecerat, patrio ſermone in epitomen contraxit; aliudque opus pariter Etruſce conſcripſit, in quo originem ſubtexuit dominatus, quem habent

Pon-

Pontifices Maximi in civitatibus atque oppidis, quæ olim ad Romanam Provinciam, & Exarchatum Ravennæ pertinebant; & ex quo perſpici poteſt, quam eximia fuerit erga eoſdem Pontifices liberalitas ac ſtudium Gallorum Regum Pipini, & Caroli Magni. Sic Urſius cum continuis ſe frangeret laboribus ac vigiliis, cæpit incommoda eſſe valetudine. Cujus rei cauſſa cum ſibi aliquandiu a ſeverioribus ſtudiis temperare coactus fuiſſet, ne prorſus tempus amitteret, dedit ſe convertendis e Gallico in Italicum vitis primorum Diſcipulorum S. Dominici, virorumque aliorum illuſtrium Ordinis Prædicatorum, quas eleganter explicaverat Antonius Tourronius. His ſtudiis atque exercitationibus conſecutus eſt Urſius genus orationis fuſum atque tractum, & cum lenitate quadam æquabili profluens; ſcribendique elegantiam adeo ſuam effecit, ut bene multas conderet Hiſtoriæ ſuæ paginas dulces atque nitidas, quin aut in ſcribendo hæreret, aut neceſſe haberet verbum ullum mutare. Quo factum eſt, ut cum anno MDCCXLVII. primum edidiſſet ejuſdem Hiſtoriæ volumen, avide illud om-

nes

nes arripuerint, ac Florentina Academia, cujus omnis cura verſatur in excolendo puro & caſto Etruſce ſcribendi genere, grave teſtimonium Auctori impertierit elegantiſſimi ſcriptoris, & illum inter ſuos cooptaverit. Præſertim vero laudibus elata ſunt, quæ præfatus eſt de ratione Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ conſcribendæ, quæ quidem oſtendunt non modo perelegantem ſcriptorem, ſed etiam doctum, & in primis eruditum. His ille rebus alacrior factus ad inſtitutum opus perſequendum, ita illud urſit reliquo vitæ curſu, ut neque corporis imbecillitas, neque ingraveſcens ætas, neque dignitates, quibus deinde auctus eſt, neque onera, quæ has comitabantur, induſtriam illius retardaverint. Nam a. MDCCXLIX. factus eſt a BENEDICTO XIV. Sacri Palatii Apoſtolici Magiſter; & decennio poſt, ſtudioſiſſime inſtante Cardinali Nerio Corſinio, a CLEMENTE XIII. in ampliſſimum Purpuratorum Patrum Senatum cooptatus eſt. Atque utinam ei diutius vita frui licuiſſet, ac magis brevitati in hac contexenda Hiſtoria conſulere voluiſſet. Sic enim haberemus non paucorum ſæculorum, ſed omni, aut ſaltem ma-

gna

gna ex parte perfectam Hiſtoriam. Præterquamquod, ut bene apud Ciceronem dicitur, nihil eſt in Hiſtoria pura & illuſtri brevitate dulcius. Sed ſi cauſſam quærimus, cur Urſius ſæpe redundans & ſuperfluens extiterit, hanc fortaſſe veram reperiemus, quod omnibus familiaris eſſe voluerit, ac vulgi in primis utilitati ſervire. Profecto legitur ab omnibus opus hoc, cujus rei non mediocre eſt illud indicium, quod paucis annis ter typis impreſſum eſt. Et hoc quoque in ejuſdem operis laude ponendum, quod Hiſpania patrium in ſermonem converſum illud ſuum fecit; quodque in Germania non defuere, qui idem magna ex parte Latine reddiderunt. Primum & vigeſimum volumen inchoaverat Urſius; cumque Hiſtoriam ad tempora Gregorii Magni perduxiſſet, ab eoque depuliſſet falſam aſſentationis criminationem, in morbum incidit, quem neque mortiferum, neque gravem initio medici judicarunt. Hi tamen veriti ingraveſcentem ætatem, debilitatamque valetudinem aſſiduis ac diuturnis legendi, meditandi, ſcribendique laboribus, ægroto imperarunt, ut ad omnem eventum ſacris ſe muniret.

Qui-

Quibus cum libentiſſime paruiſſet; eſſentque omnes magna in ſpe fore, ut brevi convaleſceret, ſubito eum febris corripuit, quam cum gravius peripneumoniæ genus conſecutum fuiſſet, horarum ſpatio non amplius octo mortem cum vita [fidenter ſane, ut ſolent ii, qui optimæ mentis conſcientia ſuſtentantur] commutavit. Extremo vitæ tempore perbreve teſtamentum fecit, quo rem familiarem domeſticis, Bibliothecam Florentino S. Marci Cœnobio, ſacram ſuppellectilem certis quibuſdam Templis reliquit. Eidem morienti adſuit Joannes Bottarius, quocum a condiſcipulatu vixerat conjunctiſſime, eique, quod inchoaverat XXI. Hiſtoriæ volumen, perficiendum commiſit: quod ni vellet, ederet ſaltem quæ pro defenſione S. Gregorii ſcripſerat. Talis fuit vir, ut ſi mores ſpectes, nihil præ ſe niſi grave, probum, purumque tulerit; ſi doctrinam, dogmatum Chriſtianorum defenſor egregius, ac vindex judicari poſſit. Cuſtos perfectioris diſciplinæ ſeverus, ſed ita temperatis moribus, ut ſumma ſeveritas ſumma cum humanitate jungeretur. Ex quo fiebat, ut facillimi ad eum eſſent adi-

aditus, ac nemini opis ejus indigenti, ſi modo illam præſtare poſſet, non libentiſſime & promitteret, & concederet. Veritatis adeo diligens, ut nihil ultra. Parce uti conſueverat verbis, quod indicium erat hominis cæleſtia, reſque alias altiſſimas perpetuo contemplantis. Tanta eum cura occupabat ſtudiorum ſuorum, ut interdum videretur ſui oblitus, ac ſæpe cogeretur in iis rebus gerendis, quæ ſuorum munerum erant, uti fidis peritiſſimiſque adjutoribus. Ut laudis, ita & reprehenſionis, omniumque rerum humanarum fuit contemptor eximius. Huic juſta funera confecta in Templo S. Mariæ ad Minervæ. Corpus vero deportatum ad S. Sixti, cujus titulum ipſe gerebat, ibique conditum in ſepulcro, in quo hoc ſcriptum eſt elogium.

D. O. M.

JOSEPH AUGUSTINUS URSIUS FLORENTINUS
ORDINIS PRÆDICATORUM
S. R. E. PRESBITER CARDINALIS TIT. S. SIXTI.
INTEGRITATE MORUM CONSPICUUS
ET EDITIS SCRIPTIS PRÆCLARUS
HIC REQUIESCIT IN PACE
VIXIT ANNOS LXIX. M. I. D. III.
OBIIT EIDIBUS JUNIIS A. S. MDCCLXI.

Opera edita.

DISSERTAZIONE Dogmatica e Morale contro l' uſo materiale delle parole &c, opera del P. L. Fr. Giuſeppe Agoſtino Orſi della Congregazione di S. Marco di Firenze dell' Ordine de' Predicat. Dedicata alla S. di N. S. Bened. XIII. del medeſimo Ordine. In Roma 1727. nella Stamperia di Girolamo Mainardi. in 4.

LA CAUSA DELLA VERITA' ſoſtenuta contro l'anonimo Apologiſta del P. Carlo Ambrogio Cattaneo della Compagnia di Gesù: opera del Rev. P. L. Fr. Giuſeppe Agoſtino Orſi dell' Ord. de' Pred. In Firenze 1729. in 4.

DIMOSTRAZIONE TEOLOGICA colla quale ſi prova, che ad effetto di conciliare i dritti della veracità colle obbligazioni del ſegreto, nè ſi può, nè ſi deve ricorrere ad alcuna di quelle leggi, che alcuni moderni Teologi all' umana Repubblica attribuiſcono, ma che deeſi ſtare alle regole da' SS. Padri Agoſtino e Tommaſo per un tal fine preſcritte: opera del &c. dedicata alla S. di N. S. Benedetto XIII. In Milano 1729. per Giuſeppe Richino Malateſta, in 4.

DISSERTATIO APOLOGETICA pro Ss. Perpetuæ, Felicitatis, & Sociorum Martyrum Orthodoxia adverſus Samuelem Baſnagium, Auctore R. P. Fr. Joſepho Auguſtino Orſi O. P. Florentiæ ad S. Marcum Sac. Theologiæ Lectore. Accedit Franciſci Caſtilionenſis Martyrium Antonianum, ſeu B. Antonii de Ripolis Ord. Præd. ab eodem Urſio notis illuſtratum. Florentiæ 1728. typis Bernardi Paperini, in 4.

DISSERTATIO HISTORICA, qua oſtenditur Catholicam Eccleſiam tribus prioribus ſæculis capitalium criminum reis pacem & abſolutionem neutiquam denegaſſe, & plures aliæ incidentes quæſtiones ad eorumdem temporum Chronologiam Eccleſiaſticam pertinentes quibuſdam digreſſionibus data opera examinantur; Auctore &c. Mediolani 1730. apud Joſephum Richinum Malateſtam, in 4.

DISSERTATIO THEOLOGICA de Invocatione Spiritus Sancti in Liturgiis Græcorum & Orientalium, Auctore ec. Medio-

Mediolani 1731. apud Joſephum Richinum Malateſtam in 4.

DISCORSO ſopra il giuramento preſtato dai Veſcovi del Piemonte alla Maeſtà del Rè di Sardegna Carlo Emanuele. Extat in fin. tom. 1. par. 2. libri, cui titulus = *Delle Ragioni della Sede Apoſtolica nelle preſenti controverſie colla Corte di Torino*. 1732. =

VOTO TEOLOGICO intorno alle cauſe, per cui uno può eſſere privato del Veſcovato.

DE BAPTISMO IN NOMINE JESU CHRISTI; & de Hæreticis qui Baptiſmi formam olim adulterarunt, Diſſertatio Hiſtorica in duas partes diviſa, Auctore F. Joſepho Auguſtino Orſi Ord. Præd. Cathedratico Caſanatenſi, et Sac. Cong. Indicis Conſultore. Mediolani 1733. apud Joſephum Richinum Malateſtam in 4. In hoc libro extat quoque

DISSERTATIO HISTORICO-THEOLOGICA de Chriſmate Confirmatorio.

ORATIO de B. Catharina de Ricciis Moniali Tertii Ordinis S. Dominici, habita Romæ in Templo S. Mariæ ſuper Minervam ad Eminentiſſimos & Reverendiſſimos Cardinales a F. Jo. Aug. Orſi Ord. Præd. Romæ 1733. ex typographia Hieronymi Mainardi in 4.

FR. JOSEPHI AUG. ORSI. O. P. e Congreg. S. Marci S. Theologiæ Mag. de Petri a Soto ejuſdem Ordinis, et Judoci Raveſteyn de concordia gratiæ & liberi arbitrii cum Ruardo Tappero Epiſtolari diſputatione, liber Apologeticus, quo Soti doctrina a recentis Hiſtorici cenſuris adſeritur. Romæ 1734. typis Hieronymi Mainardi, in 4.

VINDICIÆ Diſſertationis de Baptiſmo in nomine Jeſu Chriſti a Sorbonici Doctoris objectis. Florentiæ 1735. ex Typograph. Petri Cajetani Viviani, in 4.

F. JOSEPHI AUGUST. ORSI. O. P. Sac. Indicis Congregationi a Secretis de irreformabili Romani Pontificis in definiendis Fidei controverſiis judicio adverſus quartam Cleri Gallicani propoſitionem ab Illuſt. J. B. Boſſuetio Meldenſi Epiſcopo propugnatam Tom. I. Pars Prima. Romæ 1739. Typis Sac. Congreg. de Propaganda Fide. in 4.

TOM. I. PARS SECUNDA. Eundem præ ſe fert titu-

titulum. *Accedit Diſſertatio circa modum ab illuſtriſſimo Petro de Marca propoſitum conciliandi ſummam ejuſdem Romani Pontificis auctoritatem cum libertate ſuffragiorum in Synodis Oecumenicis*.

TOM. II. Similem omnino prioribus habet titulum.

F. JOSEPHI AUGUSTINI ORSI O. P. Sac. Ind. Cong. a Secretis de Romani Pontificis in Synodos Oecumenicas & earum Canones poteſtate. Romæ 1740. *Typis Sac. Cong. de Propagan. Fide*. Extat in fine hujus voluminis Diſſertatio qua Eccleſiaſticæ Monarchiæ forma, ſeu ratio explicatur, unde clare ac dilucide conſtat, ſit ne Romanus Pontifex Eccleſiæ legibus ſubjectus, nec ne ſit; quove ſenſu id affirmari vel negari commode poſſit.

DELLA INFALLIBILITA', E AUTORITA' del Romano Pontefice ſopra i Concilj Ecumenici Riſtretto di un opera ſopra lo steſſo argomento di F. G. A. Orſi dell' Ord. de' Pred. S. D. S. C. D. I. Tom. I. e II. in Roma 1741. *Nella Stamperia de' Pagliarini in* 12.

DELLA ORIGINE del dominio, e della ſovranità de' Romani Pontefici ſopra gli stati loro temporalmente ſoggetti, Diſſertazione di F. G. A. Orſi dell' Ord. de' Predic. S. D. S. C. D. I. in Roma 1742. *appreſſo i Fratelli Pagliarini, in* 12.

RISTRETTO delle Vite dei primi Diſcepoli di S. Domenico ſcritto in lingua Franceſe dal P. Antonio Touron dell' O. de' P. e tradotto nell' Italiana favella da un Religioſo del medeſimo Ordine. In Roma 1744. *appreſſo Nicolò e Marco Pagliarini, in* 8.

ISTORIA degli Uomini illuſtri dell' Ordine di S. Domenico ſcritta in lingua Franceſe dal R. P. Antonio Touron, e tradotta nell' Italiana favella da un Religioſo del medeſimo Ordine Tom. I. in Roma 1745. *Nella Stamperia di Pallade appreſſo Nicolò e Marco Pagliarini*.

DELLA ISTORIA ECCLESIASTICA deſcritta da F. Giuſeppe Agoſtino Orſi dell' Ordine de' Predicatori &c. Roma nella Stamperia di Pallade. Tom. XXI. in 4. *e in* 12.

VA1
1551193

Digitized by Google

Digitized by Google

148
[illegible]7
44.

Digitized by Google